

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 219

Yıl: 18

EYLÜL 2012

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

7 TL (KDV Dahil)

İnsanlığın Devrimci Ufku

MAO ZEDUNG

Emekçi Demokrasisi
Sosyalizmde Sınıf Mücadelesi
Marksist Bilgi Kuramı

- Prof. Samir AMİN
- Prof. Dr. Korkut BORATAV
- Dr. Hikmet KIVILCIMLI
- Prof. Dr. Semih KOBAY
- Emrah MARAŞO

- Arş. Gör. Genk ÖZDAĞ
- Dr. Doğu PERİNÇEK
- Prof. George THOMSON
- Onurcan ÜLKER
- Prof. WANG Nanshi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

21. YÜZYIL SOSYALİZMİ VE DEVİRİM TEORİSİ

- Bilimsel Sosyalizm-Bilim ilişkisi...
- 20. Yüzyıldaki Dünya ve Türkiye Deneyleri
- Çağımız, Emperyalizm, Millî Demokratik Devrimler ve Sosyalizme Açılma Çağıdır...
- Bilimsel Sosyalizmin Türkiye Kaynakları...

- Devrimlerin Öncü-Kitle Diyalektiği...
- 20. Yüzyılın Sosyalizm Deneyleri Dersleri
- Devrimler ve Geriye Dönüşler
- Tezleri dünyada geniş yankı ve tartışma yaratan kitap

KAYNAK YAYINLARI

Emrah MARAŞO

Genel Yayın Yönetmeni

emrahmaraso@bilimveutopya.com.tr

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahtibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: Canan DOĞAN, İlyas KARATEPE

Görsel Yönetmen: Ajana Reza

Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Ataman,
Dr. M. Kürşat Bozkurt, Dr. Necmi Dayday,
Prof. Dr. Ercan Eng, Prof. Erbil Gözükürmüzoğlu,
Prof. Dr. Çağatay Güler, Efe Can Gürcan,
Erkan İldiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zafar Kars, Doç. Dr. Çağatay
Keskinkök, Prof. Dr. Semih Koray, Dr. Arde
Odaşoğlu, Feyziye Özbek, Serper Özhan,
Ömer Özbek, Dr. Hakan Sevin, Prof. Dr.
Kadri Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkmaçı
No:7/2 34420 Beyoğlu/İST
Tel: (0212) 252 97 99
Faks: (0212) 251 21 16

e-posta: bilimveutopya@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimveutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Konur 2 Sok. 69/1 Kızılay - Ankara
Tel: (0312) 418 52 64

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İşhanı Kat:1 No:450 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenallee 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Ulaş SARITAŞ
Tel: +0484 130 619
ulas.santas@gmail.com

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKEŞ Tel: +86 1057637295

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 45556564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
zeynep-gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 40.00 TL
Yıllık: 80.00 TL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâteloise comte
Hesap No: 1003.00.733
gulaysinaci@romandie.com
gulay_sinaci@hotmail.com

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Of.
San. Tic. A.Ş.
Başlıkları Yer: Anaflaş Basım
2. Marbaacılar Sitesi 3 No: 22
Topkapı Fatih / İstanbul
Dağıtım: Türkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
ISSN 1301-6717

Aylık Yaygın Süreli Yayın

Düzeniçileşmeyen devrimci: Mao Zedung

Fırtınalı bir dönemin içerisindeyiz. Kapitalist dünya, 2008'de başlayan küresel ekonomik krizi hâlen aşabilmiş değil. Da-hası, bunun kapitalist dünya sistemi açısından hızla bir "sistem krizi"ne dönüşmeye başladığı da artık açıkça görülebiliyor. Sistemin merkezi, değil çevre ve yarı-çevreyi ikna etmek, artık kendi içinde bile bir uzlaşıya varamıyor. Ezilen Dünya'nın Gelişen Dünya'ya adım adım fakat istikrarlı dönüşümü ve Irak, Suriye, Afganistan gibi ülkeler şahsında emperyalist yayılmacılığa karşı direnci, sıradan olaylar değil, önemli göstergelerdir. Sistemin merkezinde artan işsizlik, yoksulluk, borçlanma ve bunların bir sonucu olarak güçlenen ırkçı eğilimler ve çevre ile yarı-çevrenin hızla büyüyen gücü ve başkaldırısı... Aklı başında herkes, insanlığın "tarihin sonu"nda artık daha fazla çakılıp kalamayacağını görmektedir.

Son yıllarda, özellikle genç kuşak toplumbilimcilerin, aydınların ve emekçi halk önderlerinin, henüz on sene öncesine dek "öldüğü" vaaz edilen Marksizmi yeniden keşfetmeleri de, bu anlamda hiç de şaşırtıcı değil. Derinleşen devrimci pratik, yeni bir teorik atılımın da yolunu döşemektedir.

Bu kapsamda, 20. yüzyıl sosyalizminin doruğu ve 21. yüzyıla kurduğu köprü olan Mao Zedung'un eylem ve düşüncelerinin yeniden incelenmesi, önemli bir ihtiyaç olarak karşımızda duruyor. Elinizdeki özel sayıyı da, bu ihtiyacı gidermeye dönük daha kapsamlı çalışmalar için bir özendirici olması amacıyla hazırladık. Mao dosyasını açıyoruz; ama dosya, bu derginin son sayfasıyla beraber kapanmayacak. Ezilen halkların ve emekçilerin örgütlü eylemi, kaçınılmaz olarak dosyamızı derinleştirecek, çabamızı besleyecektir.

"Dünyalı" Mao

Henüz 63 yıl önce, emperyalistler tarafından çiğnenmiş, yağmalanmış ve yoksul bir köylü ülkesi olan Çin'in, bugün ekonomiden spora, siyasetten bilime, pek çok alanda dünyanın en önde gelen devletlerinden biri hâline gelmesi genel olarak sosyalizmin, özel olarak ise Mao Zedung'un başarısıdır. Fakat Mao'yu, yalnızca Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucu önderi olarak ele almak, kendisine yapılmış büyük bir haksızlık olur. Evet, Mao Çinlidir Çinli olmasına; ama her şeyden önce, çağımızın "rakipsiz devrimci kuramı" Marksizme yaptığı büyük katkılarla "dünyalı"dır. Bugün hâlâ, özellikle Ezilen Dünya'nın dört bir yanında, Marksizmin büyük öğ-

retmenlerinin arasında ve başında mutlaka ama mutlaka adının anılması bundandır. Mao'nun "devletler bağımsızlık, milletler kurtuluş, halklar devrim istiyor" şiarı, denebilir ki hâlâ içinde bulunduğumuz emperyalizm çağında devrimci stratejinin en özlü ifadesidir.

Düzenin yozlaşmasına başkaldıran devrimci

Mao, hiçbir düzenin, hatta kendi düzeninin bile kafasını çelemeyeceği bir devrimcidir. "Dünya nimetleri"ne kanmaz; düzeniçileşmez. Düzeniçileşmemekle kastımız, müzmin bir iktidar ya da düzen karşılığı değil elbet. Mao'nun "düzeniçileşmeyen" bir devrimci olması, onu kaba bir yıkıcı yapmıyor. Kastettiğimiz, Mao'nun kendi kurduğu ve başında bulunduğu düzene bile, emekçi halkın çıkarları söz konusu olduğunda muhalefet etme irade ve kararlılığı gösterebilmesidir. Kültür Devrimi, eğri ya da doğru sonuçları bir yana, bu yönde atılan çok önemli bir adımdır. Parti ve devlet ile sınıfı özdeşleştiren, bürokratlaşma eğilimleri karşısında emekçi inisiyatifinin elini kolunu bağlayan klasik Sovyetik modele karşı bir konumlanıştır. Denilebilir ki Mao, sınıfsız toplum kurulana dek, emekçi halkın iktidarı döne döne fethetmesinin denklemi ni kurandır.

Pratiğin doğruladığı teori

Mao, sabırlı gözlem ve deneyimler sonucu ortaya koyduğu "geri dönüş teorisi", Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin apaçık ilânına dek çok tartışıldı. Gelinek noktada, Mao kesin olarak haklı çıkmıştır. Artık Mao'nun katkısına sırtını dönen hiçbir "sosyalist" konumlanışın ayakları gerçeklik zeminine basamaz. Geri dönüş olgusu yaşanmamışçasına revizyonist tezlerle takılıp kalanlar, ellerinde kızıl bayrak da taşısalar, Marx'a ve Lenin'e övgüler de düzseler, "kapitalist yolcu"durlar. Mao'nun tezi hayatın içinden çıkmış ve hayatın içinde sınanmıştır. Olgulara yüz çevirmek, en iyi ihtimalle çocukça bir tavidir.

Eylem ve düşünce adamı

Bu sayımızda Mao'yu eylem ve düşünce adamı kimliğiyle mercek altına aldık. Okurun kafasına takılacağını düşündüğümüz hemen her soruya, bir şekilde yanıt vermeye çalıştık. Şüphesiz eksiklerimiz, hem de pek çok eksiklerimiz olacaktır. Ama en azından, nitelikli bir "başlangıç" yaptığımızı düşünüyoruz.

Dosyamıza katkı sunan bütün yazarlarımıza teşekkür ediyoruz.

İyi okumalar...

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoğlu@gmail.com
(0 555) 475 82 45
Ahi Evran Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@gmail.com
(0 537) 587 53 77
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengln@akdeniz.edu.tr
(0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
İsmail Eray ÇELEBİ
israycelabi@hotmail.com
(0 534) 831 39 69
Ankara Üniversitesi
Melih OKYAY
melihokyay@gmail.com
(0 554) 495 36 78
Bahçeşehir Üniversitesi
Azra Kardelen NAZLI
kardelennazli@gmail.com
(0 554) 566 19 37
Balkesir Üniversitesi
Alican VARAN
alicanvaran@hotmail.com
(0 506) 919 28 96
Başkent Üniversitesi
Helin ÖZCELİK
hell_ein91@hotmail.com
(0 507) 919 83 13
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
oerzdath@yahoo.co.uk
(0 534) 651 11 87
Cumhuriyet Üniversitesi
Aykut DIŞ
aykutdis@hotmail.com
(0 554) 957 46 92
Çanakkale Onsekiz Mart
Hüsnâ SARI
husnasari@hotmail.com
(0 537) 386 63 40
Çukurova Üniversitesi
Samed ALTIN
sametalin55@gmail.com
(0 533) 234 67 39
Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTCİÇEK
serdaryurticek@hotmail.com
(0 505) 298 90 70
Ege Üniversitesi
Oytun Ozan KORKMAZ
oytunozmaz@hotmail.com
(0 536) 346 59 50
Erciyes Üniversitesi
Aykut Alp AVŞAR
mahrem_utoya@hotmail.com
(0 542) 462 07 12
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Güney KARAGÖLLÜ
guneykaragollu@gmail.com
(0 506) 957 24 17
Gazi Üniversitesi
Necmi Yiğit ERYILMAZ
yigitjazz@hotmail.com
(0 535) 311 81 05
Hacettepe Üniversitesi
Elvan KONUK
elvankonuk2368@gmail.com
(0 506) 971 74 50
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Mehmet RUM
mehmetrum@gmail.com
(0 541) 414 14 31
İstanbul Üniversitesi
Uğurcan YARDIMOĞLU
ugurcanyardimoglu@hotmail.com
(0 539) 523 59 24
İstanbul Teknik Üniversitesi
Tekin KARATEPE
tekinaratepe@gmail.com
(0 505) 490 00 09
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yeliz DEDE
yelizdede_08@hotmail.com
(0 507) 764 08 12
Kırıkkale Üniversitesi
Can ALKAÇ
canalkac@gmail.com
(0 535) 788 62 68
Kırklareli Üniversitesi
Selçuk KILIÇ
selcuk.kic@gmail.com
(0 555) 368 82 63
Kocaeli Üniversitesi
Yeşim ÇAKMAK
yesim_cakmak.kou@hotmail.com
(0 538) 601 02 74
Malatya İnönü Üniversitesi
Kurtuluş AKKAYA
kurtulusakkaya@hotmail.com
(0 530) 870 71 56

Sosyalizmin yarını: Mao Zedung

- Çiviyazısı 1
- Kapak
Prof. Samir AMİN
"Mao'nun mesajı hâlâ capcanlı" 4
- Kapak
Dr. Doğu PERİNÇEK
Mao Zedung'un 21. yüzyıla bıraktığı miras 9
- Kapak
Prof. Dr. Korkut BORATAV
"Mao'nun yaptığı doğrudan demokrasi geleneğine dönüştür" 34
- Kapak
Prof. Dr. Semih KORAY
Mao Zedung'un gözüyle devrim sorunsalı 39
- Kapak
Dr. Hikmet KIVILCIMLI
Çin Halk Cumhuriyeti: Kızıl Bekçiler 46

Bir eylem ve düşünce adamı olarak Mao

- Kapak
Prof. George THOMSON
Kültür Devrimi'nde kitlelerin yönetime katılması 49
- Kapak
Onurcan ÜLKER
Marksist bilgi kuramı ve Mao Zedung 52
- Kapak
Emrah MARAŞO
Brecht ve Nâzım'daki Mao 70
- Kapak
Prof. WANG Nanshi
Mao Zedung'un diyalektiği 78
- Kapak
Arş. Gör. Cenk ÖZDAĞ
Pratik felsefe teoriktir 88
- Çetin Ceviz Problemleri/ Dr. Necmi DAYDAY 95
- Ödüllü Sözcük Bulmacası/ Semra LARÇIN 96

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Erdem ÖZDEMİR
erdem_ozdemir@hotmail.com
(0 555) 519 43 07

Marmara Üniversitesi
Emrah ALAN
alanemrah@gmail.com
(0 551) 218 28 29

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Osman BAYRAM
osmanbayram1919@gmail.com
(0 555) 562 88 89

Merlin Üniversitesi
Mehmet AK
mehmetak_33@hotmail.com
(0 537) 788 18 98

Muğla Üniversitesi
Gözen SORGUCU
gozen_sorguc@hotmail.com
(0 554) 370 84 19

Namık Kemal Üniversitesi
Emre Alican YUCEL
enrealican_18@hotmail.com
(0 530) 292 50 75

Niğde Üniversitesi
Süleyman Açıkgoz
suleymanacikgoz51@hotmail.com
(0 532) 732 64 00

ODTÜ
Özge DİNÇ
ozgedinc19@yahoo.com
(0 505) 501 74 27

Pamukkale Üniversitesi
Behiye YARAŞCI
behiye_gs_07@hotmail.com
(0 543) 490 19 28

Sakarya Üniversitesi
Emre AKTAŞ
emreaktas89@hotmail.com
(0 536) 203 88 50

Selçuk Üniversitesi
Emr YEGANEH
dogu.nehir@hotmail.com
(0 537) 846 61 58

Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİĞLA
serhat.1@hotmail.com
(0 506) 952 39 81

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Ali TATLI
alisesyln1@hotmail.com
(0 506) 286 14 03

Trakya Üniversitesi
Gürol Bora ATEŞ
gurolbora@hotmail.com
(0 537) 386 63 40

Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com
(0 505) 776 14 98

Yıldız Teknik Üniversitesi
Murat TAŞDEMİR
molasdemir@gmail.com
(0 535) 746 73 41

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgkryyl@yahoo.com

Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTA NLI (hakan.d@gmx.net)

Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)

Çin Halk Cumhuriyeti
Guangco Congliang Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr

İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com

Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl

Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru

Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Falma CAN turkkan.turhan@gmail.com

"Mao'nun mesajı hâlâ capcanlı!"

Bence Mao'nun mesajı hâlâ capcanlı. Tıpkı Marx'ın mesajı gibi... Fakat ne Marx'ı, ne de Mao'yu, tarihin sonuymuş gibi okumamalıyız! Aksine, bu, eleştirel bir tahlilin ve tamamıyla zamansal ve mekânsal koşullara uygun stratejiler önermenin başlangıç noktasıdır. Bu yüzden Marx'a da, Mao'ya da dogmatik bir biçimde yaklaşmamamız gerekir.

Samir Amin, çağımızın önde gelen Marksist toplumbilimcilerinden; kendi deyişiyle bir "militan entelektüel". 1931 Mısır doğumlu. Sene-

gal'in başkenti Dakar merkezli olarak çalışmalarını yürüten "Üçüncü Dünya Forumu"nun direktörü. Amin, Marksizm'e ilgi duyan Türkiyeli okurun da yakından tanıdığı bir isim. "Eşitsiz Gelişme", "Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme", "Maoizmin Geleceği", "Avrupamerkezcilik", "Entelektüel Yolculuğum", "Kaos İmparatorluğu", "Liberal Virüs" gibi pek çok kitabının yanı sıra, çeşitli söyleşi ve makaleleri de *Bilim ve Ütopya*, *Saçak*, *Teori*, *Praksis* ve *Monthly Review* Türkçe gibi dergilerde, Türkçe olarak yayınlandı. Ayrıca Amin'in, 1991 sonunda Türkiye'de verdiği bir dizi konferans da, Mülkiyeliler Birliği Vakfı tarafından "Üçüncü Dünya-Demokrasi ve Sosyalizm" başlığı altında kitaplaştırıldı.

Samir Amin ile, 12 Temmuz 2012 tarihinde, Çin sosyalizminin özgün yanı, bugünü ve geleceği; Mao'nun bilimsel sosyalist kurama katkısı ve bu katkının 21. yüzyıl sosyalizmi açısından anlamı hakkında nitelikli bir söyleşi gerçekleştirdik. Okurlarımız açısından aydınlatıcı olacağını düşünüyoruz.

Ana başlık ve ara başlıklar tarafımızca konulmuştur.

Çevre ülkelerde "sosyalizmi inşa" sorunu

Bilim ve Ütopya: Değerli Amin, ilk olarak sizden, Sovyetler Birliği ve Çin'de uygulanan sosyalist siyasetleri genel hatlarıyla karşılaştırmanızı rica edeceğim. Bu elbette çok geniş bir konu, fakat özellikle işçi-köylü ittifakı, kalkınma modeli, kolektifleştirme, halk içindeki gelişmelerin ele alınması gibi meselelerde ne gibi benzerlikler ve farklılıkların ortaya çıktığını kısaca açıklayabilir misiniz?

Samir Amin: Açıkçası bu, çok kapsamlı soru. Bu konuda, çeşitli kitaplarda,

Rus ve Çin devrimlerinin her ikisi de, çevre ülkelerde meydana gelmişlerdi. Rusya, 1917'de, halen daha büyük ölçüde bir tarım ülkesiydi. Nüfusunun belki de % 70-80'i kırsal bölgelerde yaşıyordu. Aynı durum, Çin için de geçerlidir.

Samir Amin

Lenin, çevre ülkelerde başlayacak olan devrimin görece hızlı bir biçimde merkez ülkelere de yayılacağı kanısındaydı. Bildiğiniz üzere Lenin, Rus Devrimi'ni izleyecek bir genel devrim beklentisi içerisindeydi. Bu gerçekleşmedi! Bu yüzden de daha sonra Sovyetler Birliği adını alacak olan Sovyet Rusya, kendini yalıtılmış ve yalnız bir konumda buldu.

uzun bölümler de kaleme aldım. Fakat şu şekilde özetlemeyi deneyebilirim:

Her iki devrimin de çok önemli bir ortak noktası vardı; fakat bundan hiç de daha az önemli sayılamayacak pek çok farklılıkları da vardı. Ortak nokta, çözülmek istenen temel sorundu. Çünkü Rus ve Çin devrimlerinin her ikisi de, çevre ülkelerde meydana gelmişlerdi. Rusya, 1917'de, halen daha büyük ölçüde bir tarım ülkesiydi. Nüfusunun belki de % 70-80'i kırsal bölgelerde yaşıyordu. Aynı durum, Çin için de geçerlidir. Dolayısıyla temel sorun, böylesi ülkelerde "sosyalizmi inşa etmenin" mümkün olup olamayacağı ya da sosyalizme ilerleme yönünde, en iyi ihtimalle neler yapılabileceğiydi. Ve bu mesele, hâlâ temel bir sorun olmayı sürdürmektedir; çünkü günümüzde de kapitalizmi sorgulayan kitlesel halk hareketleri, genellikle çevre ülkelerde, yani Latin Amerika'da, Asya'da, Afrika'da ve Arap ülkelerinde gerçekleşmektedir.

Bu sorun, Marx'ın yaşadığı dönemde, kesinkes formüle edilmiş değildi. Marx'ın döneminde, kapitalizm karşıtı hareketi başlatacak olanın gelişmiş merkez ülkelerin proleteryası olabileceği fikri vardı.

Tekelci kapitalizmin gösterdiği...

Bilim ve Ütopya: Bu noktada, Marx'ın döneminde Marksizm'in, bir ölçüde Avrupamerkezci olduğu ileri sürülebilir mi?

Samir Amin: Hayır, ben böyle olduğunu düşünmüyorum. Elbette bu durumun kültürel sebepleri de vardı. Fakat daha çok nesnel iktisadi koşullar böyle bir tahlile yol açtı. Zaten Paris Komünü de, bir merkez ülkede sosyalist bir devrimin, sosyalizmi hedefleyen bir devrimin gerçekleşebileceğini ispat etmiş bulunuyordu. Dolayısıyla o zamanlar, yani Marx'ın yaşadığı dönemde, Avrupa proleteryası halen daha, burjuvazi tarafından, yalnızlaştırılması ve aldatılması gereken bir düşman olarak değerlendiriliyordu. Marx'ın döneminde var olan bir diğer düşünce, sömürgeciliğin (ve sonraları emperyalizmin), bütün çirkinliğine karşın çevre ülkelerde kapitalist gelişmeyi hızlandıracığı ve bir ölçüde bütün ülkeleri, benzer kalkınmışlık düzeylerine taşıyacağıydı. 19. yüzyılın ortaları itibarıyla büsbütün yanlış diyemeyeceğimiz bu her iki düşünce, 19. yüzyılın sonlarında kapitalizmin tekelci kapitalizm aşamasına geçişiyle birlikte büsbütün yanlış bir hale geldi.

Lenin, tam da bu durumdan bir sonuç çıkardı. Bu sonuç, sosyalist devrimin çevre ülkelerde, zayıf halkada **başlayacağıydı** (bunu özellikle vurguluyorum). Rusya da bu ülkelerden biriydi. Fakat Lenin yine de, çevre ülkelerde başlayacak olan bu devrimin görece hızlı bir biçimde merkez ülkelere de yayılacağı kanısındaydı. Bildiğiniz üzere Lenin, Rus Devrimi'ni izleyecek bir genel devrim beklentisi içerisindeydi. Bu gerçekleşmedi! Bu yüzden de daha sonra Sovyetler Birliği adını alacak olan Sovyet Rusya, kendini yalıtılmış ve yalnız bir konumda buldu. Kendi başının çaresine bakmaktan başka şansı kalmamıştı.

Çin de aynı temel sorunla karşılaştı. Çin Devrimi de çevrede gerçekleşti; burada anti-feodal, anti-komprador ve anti-emperyalist (bu bağlamda Japon emperyalizmini kastediyorum) devrimler iç içe geçmişti. İki devrimin ortak noktası tam da buydu ve bu, çok ciddi bir sorundu; demek istediğim, kolayca altından kalkılabilecek bir şey değildi. Çünkü bu, devrimci halk hareketinin yaratacağı herhangi bir iktidarın iki önemli görevle yüz yüze geleceği anlamına geliyordu: Bunların ilki, üretici güçleri geliştirmektir ki bu, bir ölçüde gelişmiş kapitalist ülkeleri yakalamak demektir. İkincisiyse, ilk görevi, kapitalist araçları değil, fakat farklı araçları kullanarak gerçekleştir-

Marx'ın yaşadığı dönemde, Avrupa proleteryası halen daha, burjuvazi tarafından, yalnızlaştırılması ve aldatılması gereken bir düşman olarak değerlendiriliyordu.

mekti. Bu iki görev, aslında birbiriyle çelişiyordu. Çünkü "yakalamak" demek, kopyalamak demekti ve teknolojiyi kopya ettiğinizde, ister istemez toplumsal ilişkileri de kopya etmekteydiniz.

Sovyetler Birliği ve Çin'de tarım sorunu

Gerek Lenin, gerekse Mao, bu çelişkinin farkındaydılar. Fakat farklılık, tam da bu noktada başladı; çünkü Lenin ve Mao'nun içerisinde mücadele yürüttükleri toplumların her ikisi de çevrede yer almakla birlikte, bunlar birbirlerinden oldukça farklıydı. Rusya'da toprak reformu, 1861'de köleliğin kaldırılması ve 20. yüzyılın başında, Stolipin döneminde gerçekleşen kapitalist gelişme, tarımda da kapitalist gelişmenin önünü açtı. Lenin, erken dönem yapıtlarından "Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi"nde, bu duruma çokça işaret eder. Lenin, bu durum sebebiyle, Rusya'da köylülerin toprakta özel mülkiyeti sağlayacak kapitalist bir toprak reformu talep ettiklerini söyler. Zaten 1917 Devrimi de, bütün toprağın, bütün köylülerce, eşit biçimde paylaşılmasını sağlayarak, en köktenci ve devrimci burjuva köylü reformunu gerçekleştirmiştir.

Çin'in koşulları ise çok farklıydı. Çin'deki yarı-sömürgeci kapitalizm, kırsal bölgelere, Rusya'daki kapitalizm kadar nüfuz edememişti. Bu sebeple, Çin Devrimi'nin ve Mao'nun, tarım sorununa

Mao döneminin Çin'i de, sanayileşmeyi hızlandırmak için bir yere kadar devlet kapitalizmine ihtiyaç duyuyordu.

verecekleri yanıt farklı olmak durumundaydı. Bu yanıt, toprağın mülkiyetini köylülere vermek şeklinde bir toprak reformu olamazdı; fakat bütün toprağın milletin ve devletin mülkiyeti olduğunu farz ederek, köylülere eşit oranda toprağı kullanma olanağı tanımak olabilirdi.

Demek ki Sovyet ve Çin örneklerinde, iki farklı sınıf ittifakı anlayışı, yani sanayi proletaryası, devrimci aydınlar ve köylüler arasındaki ittifaka yönelik iki farklı anlayış öne çıktı. Rusya koşullarında, kapitalist küçük-üretimle kırsal alanda bir çeşit ortaklık kuruldu. Çin'de ise bu, kesinlikle gerçekleşmemiştir. İki örnek arasındaki büyük farklılık da budur. Nitekim devrimden bu yana Çin tarımının görece daha başarılı olması da bu durumun bir sonucudur.

Bürokrasiye karşı Kültür Devrimi...

Bilim ve Ütopya: Özel olarak Mao Zedung'un sosyalist kurama yaptığı katkılar üzerine birkaç soru sormak istiyorum. "Maoizmin Geleceği"nde, Çinli komünistlerin, 1960'lardaki kırılmadan sonra bile revizyonizm eleştirisini mantıksal sonucuna dek götürmediklerini ifade ediyordunuz. Mao Zedung'un Sovyet revizyonizmine yönelttiği eleştirinin en temelinde ne vardı ve bu eleştiri, mantıksal sonucuna nasıl taşınabilirdi?

Samir Amin: 1950'lerin sonlarında, Çin ile Sovyetler Birliği arasında bir tartışma patlak verdiğinde, Sovyetler Birliği, çoktan, benim bir tür devlet kapitalizmi dediğim hâle gelmişti. Fakat Çin için durum hiç de böyle değildi. Çin, bir hayli erken dönemde, demem o ki devrimden 1955'e dek, Sovyet modelini uygulamaya kalktı. Ve Çinliler daha sonra, bunun işe yaramadığını gördüler. Bu yüzden Çin devlet kapitalizmi dışında bir örgütlenme yoluna gitti. Bu, köylü halk kitlelerini de içine alan bir modeldi. Oysa köylülüğün geniş bir bölümü, Sovyetler Birliği'nde, aşamalı olarak sistemin kenarına sürülmüş ve ezilmeye başlanmıştı. Elbette Çin de, sanayileşmeyi hızlandırmak için bir yere kadar devlet kapitalizmine ihtiyaç duyuyordu. Dolayısıyla Mao da, köktenci ve en ileri noktasına dek götürülmüş bir devlet kapitalizmi eleştirisi geliştiremedi.

Çin Komünist Partisi önderliği içerisinde de farklı farklı görüşler olagelmişti. En azından devlet kapitalizmiyle halk ve köylü ittifakının ne ölçüde uzlaşacağı; devlet kapitalizmiyle uzlaşırken bu ittifakın nasıl korunabileceği konusunda... Mao, Parti'nin ittifakı canlı tutmanın özel bir aracı olamayacağını, çünkü bunun, devlet kapitalizminden başka hiçbir şeyi kollamayan bir bürokrasiye dönüşmeye başladığını gördü. Ve o zaman da, Kül-

Çin, bir hayli erken dönemde, demem o ki devrimden 1955'e dek, Sovyet modelini uygulamaya kalktı. Ve Çinliler daha sonra, bunun işe yaramadığını gördüler. Bu yüzden Çin devlet kapitalizmi dışında bir örgütlenme yoluna gitti. Bu, köylü halk kitlelerini de içine alan bir modeldi.

Çin bir Türkiye değil, bir Mısır değil, bir Hindistan değil...

Devlet, sanayileşmenin örgütlenmesi ve denetiminde, özel sektörü de kapsayacak biçimde, bütünsel ve gerçek bir rol oynamaya devam ediyor. Ve Çin'de, özel sektör, devletin iradesi dışında hiçbir iş çeviremez. Çin Devleti, krediler üzerinde, para üzerinde, finansal akışlar üzerinde denetim sahibidir.

tür Devrimi'ne işaret ederek, halk ittifakını sürdürebilmek için daha tatmin edici yeni bir siyasal kuvvetler dengesi kurma hedefini ortaya koydu.

Bilim ve Ütopya: Tam da bu noktada şunu sormak istiyorum: Mao döneminde Çin, bürokratik ve merkezî planlama ile özyönetim arasındaki çelişkiyi nasıl çözmeye çalıştı? Ve bu çelişki, herhangi bir sosyalist inşa sürecini tahlil edebilmek açısından niçin önemlidir?

Samir Amin: Öncelikle şunu tekrarlayayım: Devlet kapitalizmi, ileri olanı yakalama ihtiyacının bir ürünüdür. Henüz mevcut bulunmayan sanayiye kurmak, şehirleşmeyi hızlandırmak vb. gibi ihtiyaçlardan kaynaklanır. Ve bunu, hızla gerçekleştirmenin tek yolu da, Batı'nın teknolojisini bir ölçüde kopya etmektir. Biraz önce de belirttiğim gibi, teknolojiyi kopya etmek, beraberinde, aynı toplumsal ilişkilerin meydana çıkmasını da getirir. Bu koşullarda Parti, gittikçe daha çok devlet kapitalizmini ilerletmeye yarayan bir yapı hâline gelecektir. Dolayısıyla Mao'nun sorduğunuz çelişkiye bulduğu çözüm, Kültür Devrimi'yle "karargâhı bombalama" çağrısı yapmak oldu. "Karargâh"tan kasıt ise, Komünist Parti önderliğinden başka bir şey değildi.

Bugünkü Çin ne sosyalist, ne kapitalist

Bilim ve Ütopya: Yine "Maoizmin Geleceği"nde, toprakta özel mülkiyete olası bir dönüşün, Çin Halk Cumhuriyeti'ni ancak "bağımlı kapitalist" bir ülke hâline getireceğini söylüyordunuz. Bu anlamda günümüzde ÇHC'nin yönelimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Çin, günümüzde, "bağımlı kapitalist" bir ülke olmaya doğru mu gidiyor; iktidarda "kapitalist yolcular sınıfı" mı var?

Samir Amin: Bugünkü Çin toplumu, çok derin içsel çelişkiler barındırıyor. Kolaylıkla ne kapitalist diye, ne de sosyalist diye yaftalanabilir. Bir kere sosyalist değil ve Çin'de hiç kimse de sosyalisttir demiyor. Zaten Mao'nun kendisi de, Çin'in, sosyalizmin çok çok erken basamaklarında olduğunu ifade ediyordu. Fakat elbette, her ne kadar sanayide, ticarete vb. kapitalist özel mülkiyetten ya da büyüyen bir burjuvaziden söz edebilecek olsak da, Çin'in kapitalist olduğu söylemek de olanaklı değil. Kapitalist olmasının ise iki sebebi var: Birincisi, toprakta özel mülkiyet Çin'de hâlâ kurulmuş değil. Toplumdaki ve Parti'deki sağcılardan bu yönde bir baskısı var, doğru; fakat şimdiye dek, devletin ve Parti'nin önderliği bu baskılara karşı direnebildi ve bu direnç sayesinde ki toprakta özel mülkiyet kurulamadı. Bu da demektir ki gelecek hala açıktır. Yani, geri dönülmez bir biçimde kapitalizm yoluna girilmiş değildir. İkincisi, özel kapitalist mülkiyete

izin verilmiş olmasının yanı sıra, devlet hâlâ çok merkezî bir rol oynamayı sürdürüyor. Sanayi sektörünün büyük bir bölümü halen daha devletin elinde. Dahası, devlet, özel sektörü hâlâ çok ciddi bir biçimde idare ediyor ve denetim altında tutuyor. Çin bir Türkiye değil, bir Mısır değil, bir Hindistan değil... Devlet, sanayileşmenin örgütlenmesi ve denetiminde, özel sektörü de kapsayacak biçimde, bütünsel ve gerçek bir rol oynamaya devam ediyor. Ve Çin'de, özel sektör, devletin iradesi dışında hiçbir iş çeviremez. Çin Devleti, krediler üzerinde, para üzerinde, finansal akışlar üzerinde denetim sahibidir. Çin, serbest bir ekonomi değil. Evet, serbestçe ticaret yapıyor, ticarî anlamda bir serbest ekonomi; fakat yine de, küresel finans sistemiyle bütünleşmiş değil.

Bu durumda Çin toplumunun önünde, iki **olasılık** (bunun altını çiziyorum) var diyebiliriz. Çin toplumunun kapitalizme doğru evrilmesi, hiç de olasılık dışı değil. Bu tam da, Parti'dekiler de dâhil olmak üzere sağcılardan programı: Toprak mülkiyetinin özelleştirilmesi ve sermaye akışlarının liberalleştirilmesi, yani Yuan'ın esnek ve değiştirilebilir bir para birimine çevrilmesi... Fakat bu, olasılıklardan yalnızca bir tanesi. Diğer olasılık ise, devlet denetimini sürdürerek ve güçlendirerek, yavaş yavaş da olsa, bunu, gelişen bir demokratikleşmeyle pekiştirmek. Yani halk sınıflarını ve köylüleri, gittikçe daha da artan oranda karar alma süreçlerine dâhil etmek.

Günümüzde "Demokratik Maoistler", ekonomiyi yönetme sürecini emekçileri kapsayacak biçimde genişletmenin aşamalı bir süreç olduğunu görüyorlar.

Çin'de yeni bir Kültür Devrimi olanaksız

Bilim ve Ütopya: Peki, bu bağlamda, ikinci olasılık nasıl gerçekleşecek? Bir tür yeni Kültür Devrimi Çin sosyalizmini kurtarabilir mi, yoksa Komünist Parti "karargâhına" dönük daha köktenci eylemlere mi ihtiyaç var?

Samir Amin: Ben bu kanıda değilim; yani Kültür Devrimi'nin izlediği yolun herhangi bir şekilde tekrar edilebileceğini düşünmüyorum. Çin'de, Parti içerisinde ve hatta bazı üst düzey Parti üyeleri arasında kendilerine "Yeni Maoistler" ya da "Demokratik Maoistler" diyen kişilerin olduğunu biliyorum. Ve bence, bu kişiler haklıdır. Bunlar, ekonomiyi yönetme sürecini şehirli ya da kırsal kesimden emekçileri kapsayacak biçimde genişletmenin aşamalı bir süreç olduğunu görüyorlar. Gerçekten de bu, birdenbire, halk sınıflarının ve gençliğin patlamasıyla, bir İntifada'yı andırırçasına gerçekleştirilemez. Evet, bu süreç aşamalı olmak durumunda; fakat gerçekleştirilmesi de mutlaka gerekiyor.

Ne Marx, ne de Mao tarihin sonudur!

Bilim ve Ütopya: Son olarak şunu sormak istiyorum: Mao Zedung'un mesajı ve katkılarının, bütün dünya halkları açısından hâlen daha güncel olduğu görüşüne katılır mısınız? Mao'nun, "21. yüzyıl sosyalizmi" ortaya konulurken oynayacağı rol ne olacaktır?

Samir Amin: Bence Mao'nun mesajı hâlâ capcanlı. Tıpkı Marx'ın mesajı gibi... Fakat ne Marx'ı, ne de Mao'yu, tarihin sonuymuş gibi okumamalıyız! Aksine, bu, eleştirel bir tahlilin ve tamamıyla zamansal ve mekânsal koşullara uygun stratejiler önermenin başlangıç noktasıdır. Bu yüzden Marx'a da, Mao'ya da dogmatik bir biçimde yaklaşmamamız gerekir. Onların ortaya koyduklarını sürdürmeli ve derinleştirmeliyiz.

Ayrıca Mao'nun, bütün dünya için hâlâ harekete geçirici olduğunu da dü-

şünüyorum. Özellikle de çevre halkları için; yani Asya, Afrika ve Latin Amerika halkları için... Ve ben Türkiye'yi de, bunların arasında sayıyorum. Burjuvazinin bazı kesimlerinde karşılık bulan Avrupalılaşma yanılısamasa bir yana, Türkiye gelişmiş bir kapitalist ülke değil. Çevrede yer alan ülkelerde yaşıyoruz ve Amerikan, Avrupa ve Japonya tekelci sermayelerinin egemen olduğu küresel kapitalist sistemle bütünleşmiş durumdayız. Üstelik her ülkede farklı oranda olmakla birlikte, ülkelerimizde köylü nüfus önemli ölçüde varlığını sürdürüyor. Şehirli nüfusun bir kısmının da, proleterleşmekten öte yoksullaştığını, kırsal alanlara da sarkan yarı-köylülerden meydana geldi-

Mao'nun, bütün dünya için

hâlâ harekete geçirici

olduğunu düşünüyorum.

Özellikle de çevre halkları için;

yani Asya, Afrika ve Latin

Amerika halkları için... Ve ben

Türkiye'yi de, bunların arasında

sayıyorum. Burjuvazinin bazı

kesimlerinde karşılık bulan

Avrupalılaşma yanılısamasa bir

yana, Türkiye gelişmiş bir

kapitalist ülke değil.

ğini ve şehrin varoşlarında yaşadığını, dolayısıyla modern üretim yollarına büsbütün uyum sağlayamadığını öne sürebiliriz. Bu yüzden hepimiz, çevrede yer alıyoruz. Fakat farklı bir çağın çevre ülkeleriyiz. Türkiye, bu noktada iyi bir örnek. Artık 1950'lerin Çin'inde değiliz; nüfusumuzun da %80'i-%90'ı kırsal bölgelerde yaşamıyor. Artık neredeyse bütün sanayilerden yoksun bir durumda olduğumuzu söyleyemeyiz. Küresel sistemle çok çok daha fazla bütünleşmiş durumdayız. Yalnız ekonomik anlamda gelişmiş kapitalist ülkelerden büyük oranlarda donanım vb. ithal etmekle kalmıyoruz, fakat aynı zamanda bu ülkelerin yaşam biçimlerini, kültürlerini de ithal ediyoruz. Bunun etkileri çok daha derindir. Ve üzerine kafa yormamız gereken de, tam da bu koşullarda Marksist-Maoist stratejinin nasıl olması gerektiğidir.

Türkiye'de geniş halk ittifakının nesnel koşulları var

Bilim ve Ütopya: Türkiye Marksistlerine iletmek istediğiniz özel bir mesaj var mı?

Samir Amin: Bildiğiniz gibi, Türkiye emekçi halk mücadelesinin öncüsü, çok erken dönemlerden beri, daima Marksizm olageldi. Bu, Türk Devrimi'nin gerçekleştiği dönemden, Atatürk döneminden ve Rus Devrimi'nden beri böyledir. Kolluk kuvvetlerinin Marksistler üzerindeki baskısı hiçbir zaman eksik olmadı. Fakat bütün baskılar, hiçbir zaman Marksizm'i büsbütün silip atmadı; Marksistler, öyle ya da böyle, bir şekilde var olmaya devam ettiler. Ve eminim ki, Türkiye egemen sınıfları ve iktidarının mevcut siyasetleri, Atatürk'e selam da çaksalar, yeni sözde İslamcılığı öne de sürseler, çoğunluğu teşkil eden Türkiye'nin şehirli ve köylü emekçilerinin taleplerine yanıt veremeyecektir. Bu durum ise, nesnel olarak, Türkiye'de geniş bir halk ittifakı yaratmak ve bu cephenin kuruluşunda Marksist-Maoistlerin önemli rol oynamaları için bir zemin sunmaktadır.

Bilim ve Ütopya: Değerli Amin, bu aydınlatıcı söyleşi için size çok teşekkür ederiz.

Samir Amin: Ben teşekkür ederim.

Mao Zedung'un 21. yüzyıla bıraktığı miras

Mao Zedung'un proletarya iktidarı altında sınıf mücadelesi teorisi, Bilimsel Sosyalizmin 20. yüzyılda ulaştığı doruğu belirler. Mao, bu teoriyle, Lenin'i izleyerek 19. yüzyıl sosyalizmini aşmış ve 21. yüzyılın yeni sosyalizm dalgası için temel oluşturmuştur. Bu nedenle Mao Zedung'un katkılarını içermeyen bir Bilimsel Sosyalizm artık yaşayamaz, geleceği yaratamaz.

Giriş: Marx ancak Lenin ve Mao ile birlikte döner

Bilim ve Ütopya dergisinin istediği Mao'nun Katkısı konusunu yazmak için, öncelikle eski birikimi inceleme ihtiyacı duyuluyor. İşe 7 Eylül 1980 günü verdiğim uzun konferanstan başladım. Gördüm ki, 32 yıl önce yaptığımız değerlendirmeler bugün de geçerlidir. O nedenle o canlı malzemeyi olduğu gibi sunuyoruz. O zaman gündemde olan Polonya'daki gelişmelerle ilgili bölümü çıkarttık. Tekrarları da çıkarttık.

O konferanstaki görüşler, daha sonra 1990 yılında yayımlanan *Stalin'den Gorbaçov'a -Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş-* başlıklı çalışmamızda geliştirildi. (1) En son yayımlanan *Bilimsel Sosyalizm ve Bilim* başlıklı kitabımızın *Bilimsel Sosyalizmin Dünyalaşması ve Mao'nun Katkıları* başlıklı bölümleri de, Mao'nun Büyük Öğretmenler arasındaki yerini açıklamaktadır. Ancak 1980 yılındaki konferans, o zamanki soruları ve tartışmaları da içerdiği için, denebilir ki en sıcak ve en canlı olanıdır. Ayrıca olgunluk açısından daha sonraki metinlerin gerisinde değildir.

Dünyada bu konuda yazılanlara bakıyoruz, Türkiye'nin Bilimsel Sosyalist teori birikiminin gerisindedir. Bu saptamayı, Çin, Rusya, Küba, Kore ve başka ülkelerin partilerinin yöneticileri de yapmışlardır. Görüşlerimiz, Rusya'da 1995 yılında kitap olarak ve sosyalist basında dizi halinde yayınlandı. Çin'de parti içi yayınlarda geniş olarak özetlenmiş ve Küba'da Komünist Parti önder kadrolarına verdiğimiz konferansta ilgiyle tartışılmıştır.

Batı basınında sık sık Marx'ın Dönüşü başlıklı yazılar yayımlanıyor. Başka deyişle kapitalist âlemde yine "Komünizm hayaleti dolaşıyor." Ancak Marx, artık tek başına dönemez. Çünkü 19. yüzyılın pratiğini ve teorisini temsil ediyor. O nedenle Marx, ancak Lenin ve Mao ile birlikte dönecektir.

*İdeolojiler milletlere değil,
fakat sınıflara hastır.*

Batı basınında sık sık Marx'ın Dönüşü başlıklı yazılar yayımlanıyor. Başka deyişle kapitalist âlemde yine "Komünizm hayaleti dolaşıyor." Ancak Marx, artık tek başına dönemez. Çünkü 19. yüzyılın pratiğini ve teorisini temsil ediyor. O nedenle Marx, ancak Lenin ve Mao ile birlikte dönecektir. Bunun anlamı, Bilimsel Sosyalizm, 19. yüzyıldaki içeriğiyle hayat bulamaz; 20. yüzyılda devrimlerle büyük tecrübe kazanmıştır.

Kaldı ki, bugünün dünyası Avrupa merkezli kapitalizm değildir. Dünyamız, 19. yüzyılın sonunda emperyalizm çağına girmiştir ve artık devrimin merkezi, gelişmiş kapitalizmi temsil eden Avrupa değil, gelişen dünyadır, öncelikle Asya'dır ve onunla aynı özellikleri paylaşan Latin Amerika ve Afrika'dır. Lenin ve Mao'nun önderlik ettiği katkılarla gelişmiş olan Bilimsel Sosyalizm, 21. yüzyıla kalan devrimci teoridir.

Bugün emperyalizm, iflah olmaz bir bunalım içine girmiştir. En başta ileri pratiği temsil eden Mao'nun Çin'i olmak üzere Gelişen Dünya, yeni bir uygarlığın habercisidir. Bu uygarlık, halkçı ve kamucudur; kapitalizmi tasfiye ederek sosyalizmi yayacak ve geliştirecek birikimi taşımaktadır. Dünya millî demokratik devrimlerden sosyalizme açılma çağının en kritik aşamasına girmiş bulunuyor. Sosyalizmin aşağı basamaklarında ol-

duğunu saptayan Çin deneyimi, bu açıdan insanlığın önünü açan bir konumdadır. Çin'e bu konumu kazandıran, Mao Zedung'un önderlik ettiği millî demokratik devrim ve sosyalizmin kuruluşu deneyimidir. Devrim, öyle bir insan yaratmış ve öyle bir alt yapı kurmuştur ki, Çin 1949 yılından bu yana 63 yıl gibi kısacık bir sürede, herkesin mucize dediği, insanlık tarihinin en büyük atılımını gerçekleştirmiştir. O atılımın pratikteki ve teorideki adı, Mao Zedung'tur. O nedenle Mao'nun katkısını incelemek, sosyalizmin deneyim birikiminin doruğunu saptamaktır; başka deyişle, "Nerde kalmıştık" sorusunun cevabıdır.

MAO'NUN KATKISI

Değerli arkadaşlar, bizim ülkemizden binlerce kilometre uzakta yaşamış büyük bir insandan söz etmek için toplanmış bulunuyoruz. Bugün kuşkusuz, dünyanın her yerinden Mao üzerine konuşmak için toplananlar var.

İdeolojilerin sınıfsallığı ve evrenselliği

Kimileri, Mao'nun Türkiyeli olmadığını, yabancı olduğunu, ideolojisinin de yabancı bir ideoloji olduğunu öteden beri söylemişlerdir. Marx ve Lenin için de böyle söylenmiştir. Biliyorsunuz, toplumumuzda sürekli olarak "Bunlar yabancıdır, Alman'dır, Rus'tur, öbürü Çinli'dir ve ideolojileri de bize yabancıdır. Bize bunlar gerekmez. Bize Türk ideolojileri gerekir" denmiştir.

Oysa ideolojiler milletlere has değildir. Bir Türk ideolojisi, bir Çin ideolojisi, bir Rus ideolojisi yoktur. Ama ideolojiler sınıflara hastır. Sınıfların ideolojileri vardır. Babil'de de, Yunan'da da, Roma'da da köle sahipleri yaşamışlardır. Haberleşme araçları günümüzdeki gibi gelişmiş değildi, fakat onların birbirine benzeyen, özde aynı olan bir ideolojileri vardı: Köle sahiplerinin ideolojisi. Gene Babil'deki, Yunan'daki veya Roma'daki kö-

lelerin de ideolojileri özde aynıydı. Feodal dönemde de böyle, kapitalist dönemde de böyledir.

Sınıflar evrenseldir. Her toplum, tabii kendi özelliklerinin damgasını da taşımakla birlikte, evrensel olan toplumsal dönemlerden geçer ve belli sınıflara ayrılır. Onun için de ideolojiler evrenseldir. İdeoloji, bir toplumsal sisteme hâkim olan düşünce, değer ve kurumların bütünüdür.

Bizde sürekli olarak yabancı ideolojiden dem vururlar, ama İslâm'ı alalım. Hz. Muhammed "yabancı" değil mi? Hz. Muhammed de yabancı. Arap'tı. Ama Türkler 10, 11. yüzyılda yeni devletler kurarken, özel mülkiyetin ve ticaretin geliştiği süreçlere girerken bu sıçramaya cevap veren ideolojiyi aldılar. O zaman oluşmakta olan hâkim sınıf, yani mülk sahibi kabile aristokrasisi, bir tüccar ideolojisi, özel mülk sahipleri ideolojisi olan İslâmiyet'i pekâlâ benimsedi. Ve İslâmiyet bin yıldan beri, yakın zamana kadar ideolojik hâkimiyetini sürdürdü.

Mustafa Kemal'i alalım. Mustafa Kemal birçok kez Fransız Büyük İhtilâlinin açtığı yoldan yürüdüğünü, onun bayrağını yükselttiğini söyledi. Sovyet Devrimi'nden etkilendiğini de açıkça belirtti. 6 Ok, Fransız ve Sovyet Devrimlerinin sentezidir. Gerçekten de Mustafa Kemal, Fransız İhtilâlinin eşitlik, özgürlük, kardeşlik diye sloganlaştırılan düşünce-

Sınıflar evrenseldir.

Her toplum, tabii kendi özelliklerinin damgasını da taşımakla birlikte, evrensel olan toplumsal dönemlerden geçer ve belli sınıflara ayrılır. Onun için de ideolojiler evrenseldir. İdeoloji, bir toplumsal sisteme hâkim olan düşünce, değer ve kurumların bütünüdür.

Bilimin ve düşüncenin milliyeti olmaz. Bilimin Japon'u, Rus'u, Çinli'si olmaz. Milliyetçilik de evrenseldir. Milliyetçiliği bile biz başkalarından öğrendik. Bir bilginin milliyeti tartışılmaz, çünkü bilginin milliyeti olmaz. Bilginin ve teorinin gerçeğe uygunluğu, hayata uygunluğu tartışılabilir, doğru olan tavır, bilimsel olan tavır budur.

lerini ve milli bağımsızlığı savundu. Bu, milli demokratik devrimimizin ideolojisiydi ve tırnak içinde söylüyorum, onların söylediği anlamda "yabancı ideoloji" olarak Türk toplumuna girdi. Ama bizim milli demokratik devrimimizin ihtiyaçlarına cevap veriyordu, toplumumuzun Kurtuluş Savaşı verme ihtiyacına, o zamanki milliyetçilik ihtiyacına, demokratlaşma ihtiyacına cevap veriyordu.

Şimdi Türkiye'de madenlerde çalışan işçiler var, fabrikalarda çalışan işçiler var, diğer emekçiler var. Onların da bir ideolojisi olacak. Kaçınılmaz bir şey bu. Ve onların ideolojisi elbette proletarya ideolojisi olacak. Bu nedenle, Marx da, Lenin de, Mao da aslında düşünceleriyle yabancı değil "yerli"dirler.

Şimdi elektrik kullanıyoruz, traktör kullanıyoruz, radyo kullanıyoruz, kamyon da kullanıyoruz, otobüs de ve modern teknolojinin diğer araçlarını da kullanıyoruz. Fakat bunların hiçbirini bildiğimiz gibi Türkler icat etmemiştir.

Kopernik, Newton, Einstein ve diğer astronomlar, fizikçiler, kimyacılar... Avrupa'da önce büyük bir Aydınlanma Çağı olmuş, bilimsel ilerleme olmuş. Bunları benimserken, fizik kitaplarına, kimya kitaplarına geçirirken yabancı oluyorlar. Ama sınıf mücadelesi alanına gelince, sosyal bilimlerin alanına gelince "ya-

bancı" oluyorlar. Fizikte, kimyada söylediğim insanlar neyse, tarihte, sosyolojide, iktisatta Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao ve diğerleri kendi dönemlerinde benzer roller oynadılar. Onlara karşı bağnazlık, sınıfsal bir tutumun, sınıfsal bir çıkarın ifadesidir. Bunu toplumumuz eskiden beri yaşıyor.

Türkler İslâmiyet'e girerken, özellikle kabilelerin çoban kitlesi buna muhalefet etmiş, İslâmiyet'i benimsemek istememiş, eski inançlarına sarılmış. Bu ülkeye matbaayı İbrahim Müteferrika diye bir adam getirmiş ve getirdiği zaman da "gâvur icadı" diye karşılanmış. Burjuvazinin devrimci ideolojisi de, Fransız İhtilâlinin fikirleri de "gâvur icadı" olarak, "zındıklık" olarak, "Allah'ın inkârı" olarak damgalanmış.

Bilimin ve düşüncenin milliyeti olmaz. Bilimin Japon'u, Rus'u, Çinli'si olmaz. Milliyetçilik de evrenseldir. Milliyetçiliği bile biz başkalarından öğrendik. Bir bilginin milliyeti tartışılmaz, çünkü bilginin milliyeti olmaz. Bilginin ve teorinin gerçeğe uygunluğu, hayata uygunluğu tartışılabilir, doğru olan tavır, bilimsel olan tavır budur.

Evrensel bir öğretmen

Mao'nun hayatı üzerinde durmaya-çağım; fakat kısaca şöyle özetleyebiliriz: Devrime adanmış bir hayat. 1919'da Marksizmi benimsemiş. Ekim Devriminin gümbürtüsü Marksizmi Çin'e kadar ulaştırmış. 1921'de partinin kuruluşuna katıl-

mış. 1921'den 1949'a kadar süren 28 yıllık milli demokratik devrim boyunca mücadelenin önünde var ve genellikle doğruları savunarak var. Komünist Enternasyona'nın Çin'e dayattığı hatalı görüşlere karşı koyarak var. Bu dönemin 1927'den 1949'a kadar geçen 22 yılı savaş: Toprak devrimi savaşı, Japonya'ya karşı milli savaş, arkasından Çan Kay Şek'le tekrar iç hesaplaşma. Zaferden sonra sosyalist devrime kesintisiz olarak geçiş, milli demokratik devrim zaferinden sonra orada durmak isteyenlerle mücadele, modern revizyonizme dünyayı etkileyen bir göğüs germe, sosyalizm dönemiyle ilgili teorinin derinleştirilmesi, en son Büyük Proleter Kültür Devrimi ve 1970'lerden sonrada dünyanın yeni durumunu tahlil eden Üç Dünya Teorisi.

Hayatı ve ortaya koydukları, onun Marx ve Lenin'le aynı sırada yeri olan büyük bir öğretmen olduğunu gösteriyor.

Bugün özellikle onun Bilimsel Sosyalizme en büyük katkısı olan sosyalizm döneminde devrimin sürdürülmesi teorisi üzerinde durmalıyız. Kanımca bugünkü tartışmalar ve gelişmeler bakımından en anlamlısı budur.

Sosyalizmde sınıf çelişmeleri ve geri dönüş tehlikesi

Değerli arkadaşlar, Mao, felsefi alandaki berraklığı sayesinde ve gerek Sovyet deneyimini, gerek Çin deneyimini yaşamaması ve incelemesi sayesinde, hepimize çok basit gelen, ama daha önce bu

Mao, 1921'den 1949'a kadar süren 28 yıllık milli demokratik devrim boyunca mücadelenin önünde var ve genellikle doğruları savunarak var.

kadar berrak ortaya konmamış bir gerçeği belirledi: Sosyalizm tertemiz değildir, o da lekeli, o da içinde çelişmeler taşıyor ve zikzaklı bir gelişme...

Diyeelim ki, sosyalizme ulaştık, üretim araçlarının dönüşümünü sağladık, o zaman mesele bitecek, cenneti yeryüzüne indirmiş mi olacağız? Böyle bir şey yok. Buradan başlamak gerekiyor. Kafa emeği ile kol emeği arasındaki fark hâlâ var. Şehir ile köy arasında hâlâ fark var. İşçi ile köylü arasında hâlâ fark var. Küçük üreticilik ve meta hâlâ var. Bunlar kapitalizmi sürekli olarak doğurabiliyor. Kafalarımız binlerce yıllık sınıflı toplumun fikirleriyle dolu ve bunları söküp atmak uzun bir zamanı, köklü kültürel dönüşümleri gerektiriyor.

İnsanlık ihtiyaca, göre bölüşme aşamasına hâlâ ulaşmış değil. Sosyalizmde insanlar yeteneklerine göre üretime katılıyor, emek sarf ediyor ve emeğe göre de pay alıyorlar. Emeğe göre pay almak, aslında hâlâ burjuva hukukunun geçerli olduğu anlamına geliyor. Niçin burjuva hukuku? Burjuvazi de insanlara emeğine göre pay veriyor. Fabrikada üç saat çalışan düz işçi ile gene üç saat çalışan başka bir düz işçi aynı ücreti alıyor. Sosyalizm patronun kârını kaldırıyor, üretim araçlarının mülkiyeti meselesini çözüyor, fakat bölüşüm ilkesi esas olarak kapitalizmdeki gibi. Sömürü kalkmış, daha doğrusu sömürünün ekonomik temeli kalkmış, ama bölüştürürken, beş çocuğu olan işçiye de üç saat çalıştığı için aynı payı veriyor, bir çocuğu olan işçiye de aynı payı veriyor. Hastaya da, sağlama da, zayıfa da, güçlüye de bu bölüşüm ilkeleri uygulanıyor. Başka deyişle gerçek bir eşitlik yok, ihtiyaca göre bölüşüm henüz geçerli değil.

Bunun için, sosyalizm olsa olsa bu gelişmeleri çözecek uzun bir yol, zikzaklı bir mücadele dönemi. Meta üretiminin bütünüyle ortadan kalkacağı, toplumsal farkların bütünüyle ortadan kalkacağı, insanların yönetilmesinin ortadan kalkacağı, yalnız eşyanın yönetileceği bir geleceğe doğru geçiş dönemi.

Marx da meseleyi böyle koymuştu zamanında, ama o sosyalizm dönemini

Lenin ve Stalin.

yaşamadığı için bu meselelerle yüz yüze gelmemiştir. Lenin geldi, şunu önemle belirtti: Sosyalizmin kuruluş döneminde hâlâ geri dönüş tehlikesi vardır. O küçük üretim hâlâ, gün be gün kapitalizmi doğurmaktadır. Kafalar hâlâ eski toplumun kafalandır. O nedenle, özellikle proletarya iktidarı ele geçirdikten sonra sınıf mücadelesi daha da şiddetlenecektir. Burjuvazi çeşitli girişimlerde bulunacaktır, iktidarı yeniden ele geçirmek için.

Lenin bunları koymuştur, ama Lenin üretim araçlarının kolektifleştirilmesini görmedi. Biliyorsunuz, Sovyetler Birliği'nde zengin ve orta köylünün tasfiyesi-

ni 1929'da başlattılar. Üretim araçları üzerindeki mülkiyetin hem tarım, hem sanayide dönüşümü esas olarak ancak 1930'larda tamamlanabildi. Lenin, bunu görmedi ve üretim araçlarının kolektifleştirilmesinin esas olarak tamamlanmasından sonra ne olacağı konusunda bir katkıda bulunmadı ve konu bulanık kaldı. Bu bulanıklığı Stalin artırdı, hatta ters bir tutum aldı; 1936'da artık Sovyetler Birliği'nde sınıfların kalmadığını ve sınıf mücadelesinin bittiğini ilan etti. Ama tabii sınıflar ve sınıf mücadelesi ilan yoluyla bitirilemiyor.

1953'te Stalin öldü. 1956'da Kruşçev işbaşına geldi Zaman, Sovyetler Birliği'nde sınıfların devam ettiğini ve geri dönüş olayını kanıtladı. Tabii bu gelişme, berrak olmayan teorik zeminde gerçekleşti.

İşte Mao, hem bu deneyimleri inceledi, hem Çin deneyimini yaşadı ve ilk kez şunları berrak bir şekilde ortaya koydu: Üretim araçlarının mülkiyetinin dönüşümünden sonra dahi sınıflar ve sınıf çelişkileri devam etmektedir. Sınıf mücadelesi sürmektedir. Geri dönüş tehlikesi hâlâ vardır. Hangisi üstte kalacak, sosyalizm mi üstte kalacak, yoksa kapitalizm mi, burjuvazi mi üstte kalacak, proletarya mı, Marksizm mi üstte kalacak, revizyonizm mi? Bu sorular henüz kesin çözüme ulaşmamıştır. Bütün bunlardan başka dünyada emperyalizm ve sosyal emperyalizm denen olgular yaşamaktadır ve de içindeki gericilik, emperyalizm ile işbirliği halindedir.

Tehlikenin esas kaynağı devletin ve partinin içinde

Bütün bunlar, Mao Zedung'a birden bire gökten vahiy halinde inmedi. Bu teoriye pratik içinde, adım adım ulaşıldı. Mao, 1957'de halk içindeki gelişmeleri ele aldığı ünlü yazısında, diyordu ki: Evet biz toprak ağalarının ve komprador burjuvazinin temelini kaldırdık, onların üretim araçlarını kamulaştırdık, ama bir kez, bunların kalıntıları hâlâ vardır. İkincisi milli burjuvazi belli ölçülerde ya-

Lenin şunu önemle belirtti:

Sosyalizmin kuruluş döneminde hâlâ geri dönüş tehlikesi vardır. O küçük üretim hâlâ, gün be gün kapitalizmi doğurmaktadır.

Kafalar hâlâ eski toplumun kafalandır. O nedenle, özellikle proletarya iktidarı ele geçirdikten sonra sınıf mücadelesi daha da şiddetlenecektir.

şamaktadır. Biliyorsunuz Çin'de milli burjuvaziyi devlet kapitalizmi yoluyla, adım adım, ehlileştirerek ve değiştirerek ortadan kaldırdılar Üçüncüsü küçük burjuvaziyi yeniden kalıba dökmüş değiliz, buna henüz başladık.(2) Bunları koydu.

Daha sonra partinin içinden de sürekli olarak kapitalist yolcular çıktığını, yeni yönetim içinde de mevki peşinde koşan asalak unsurlar bulunduğunu ve meta üretiminin devamlı olarak böylelerini doğurduğunu tahlil etti. Bütün bunları belirttikten sonra, Mao'nun önemle işaret ettiği nokta, bu sınıf mücadelesinin partiye yansıması ve parti içindeki sınıf düşmanlarının yarattığı tehlikedir. Mao, şunu söylüyordu: Çin'de devrim düşmanları yüzde beş kadardı. 700 milyonmuş Çin'in nüfusu bunu söylediği zaman. Bunlar eder 35 milyon dedi. Fakat bu 35 milyon dağınıktı. Bir ordu yapsalar bayağı tehlikeli olurlardı, ama sağa sola dağılmışlardı. Devrime karşı olanların ellerinde polis yok, ordu yok, örgütlü de değiller. O nedenle çok büyük bir tehlike teşkil etmezlerdi. Ama parti içindeki devrim karşıtları bir tehlike oluşturlardı. Çünkü bunlar şurada kooperatif başkanıydı, burada partinin başkanıydı, falanca yerde dairenin müdürüydü, hatta Merkez Komitesinde ve Siyasal Büroda da bulunurlardı. Mao, ellerinde bir mevki, otorite, güç olduğu için, işte bunların bir tehlike olduğuna dikkat çekti.

Mao: "Sağın tümünü devirmek imkânsızdır."

İktidarı işçi sınıfı ele geçirdikten sonra ilk karşı koymalar burjuvaziden ve toprak ağalarından geliyor. Bunu gerek Ekim Devriminden sonraki iç savaş dönemi, gerekse Çin'de iktidarın ele geçirilmesi sürecindeki büyük savaşlar ve iktidarın ele geçirilmesinden sonraki bazı karşıdevrimci hareketler gösterdi. Fakat bunlar esas olarak ezildikten sonra, kapitalizm taraftarları, ancak partinin içine ve devletin içine sızarak bir iktidar mücadelesi verebiliyorlar. Bilerek karşıdevrimci faaliyet gösterenler yanında karşıdevrimci niyetler taşımayan fakat savunduğu çizgi nedeniyle kapitalizme hizmet edenler için de geçerli bu. İşte bu yüzden, parti içindeki kapitalist yolcu esas tehlikeyi oluşturmaktadır ve sınıf mücadelesi de esas olarak partinin içine yansımaktadır.

Nitekim Rusya'nın tarihinde öyle değil mi? Sovyetler Birliği'ndeki parti içinde kopan mücadelelerde, Troçki, Buharin, Zinovyev ve etrafındakilerin mevcut rolleri, niyetleri ne olursa olsun, burjuvazinin rolüydü. Sovyetler Birliği'nde kapitalizmi kimler ilan etti? Gorbaçov partinin lideri ve Yeltsinler de partinin önde gelenleri değil miydi?

"Sağın tümünü devirmek imkânsızdır"

Sovyetler Birliği deneyimi esas mücadelenin parti içinde olduğunu gösterdi,

Çin deneyimi de. Mao'nun Kültür Devrimi'nin ortasında karısı Ciang Cing'e yazdığı bir mektup vardır. Türkiye Gerçeği'nde yayınlandı.(3) Arkadaşlar, orada çok dikkat çekici bir cümle var: "Sağın tümünü devirmek imkânsızdır."

Aslında bu çok basit geliyor, fakat çok önemli bir teori. Gerçekten de sosyalizm döneminde parti içinde olsun, devlet içinde olsun, sağın tümünü devirmeye imkân yoktur. Bu, onlarla mücadele etmeyelim anlamına gelmez, ama parti içinde devrim ile tutuculuk arasındaki mücadelenin kaçınılmaz olduğunu ifade eder.

Meta üretiminin hâlâ yaşadığı bir toplumda, kafa ve kol emeği arasında hâlâ fark olan bir toplumda, köy-şehir, tarım-sanayi farklarının hâlâ olduğu bir toplumda, gerici fikirlerin kalıntılarının yaşadığı bir toplumda, ne kadar uğraşsan, sağın tümünü ortadan kaldırmak imkânsızdır.

Aslında sağ insanlık tarihinden kaldırmak imkânsızdır. Hem sağ, hem sol insanlık yaşadıkça her zaman olacaktır. Onun için mesele, o sağa karşı, bazen "sol" kılıktaki çıkan sağa karşı sürekli mücadeledir. Bu, diyalektik bakışın çok özgülü bir ifadesidir. Parti içinde her zaman iki saf olacaktır, iki çizgi olacaktır ve iki yol taraftarları olacaktır. Bir "uyanık ol" çağrısıdır Mao'nun yaptığı.

Parti içinde kapitalist yolcuları Mao şöyle tahlil etti: Bir iflah olmazlar var dedi. Yani partinin içine girmiş, devrim düşmanları veya mevki düşkünüleri. Öte yandan bir de kafalarındaki hatalı düşünceler yüzünden önümüze çıkan bir meselede, diyelim kapitalizmin safını tutanlar var.

Tabi hiç kimse orada kapitalizmi, "bu kapitalizmdir" diye savunmuyor, getirdiği fikirler en sonunda ona hizmet ediyor. Bir köy komününde paylaşım hangi düzeyde olacak, üretim birlikleri düzeyinde mi paylaşacağız, komün düzeyinde mi paylaşacağız? Kitlelerin o günkü bilincine, makineleşmeye, maddi gelişme düzeyine vb. göre çözülebilecek bir soru

Sovyetler Birliği'ndeki parti içinde kopan mücadelelerde, Troçki, Buharin, Zinovyev ve etrafındakilerin mevcut rolleri, niyetleri ne olursa olsun, burjuvazinin rolüydü. Sovyetler Birliği'nde kapitalizmi kimler ilan etti? Gorbaçov partinin lideri ve Yeltsinler de partinin önde gelenleri değil miydi?

Bir kez, hatadan kaçınamazsınız. İnsanlar gerçeğe hata yaparak ulaşırlar. Hata yapmak aynı zamanda en güzel öğrenme yöntemidir. Mesele, hatanın kaynağını bulmaktır, hatayı düzeltmektir. "Yüz çiçek açsın, yüz düşünce akımı birbiriyle yarışsın" görüşü buradan gelmiştir.

bu. Örneğin bu problem etrafında çıkan bir tartışmada şu veya bu tarafı seçmek, şu veya bu dönemde sosyalizmin ilerlemesine veya karşı tarafa hizmet eder. Demek ki, yanlış tahlil yüzünden, yanlış anlayış yüzünden kapitalizm safına düşenler olacaktır. Mao, bunlarla ayrılığın, yanlış ile doğru arasındaki ayrılık olduğunu ortaya koymuştur. Bunlarla mesele bir ikna meselesidir.

Aslında Mao'nun teorisine göre, herkes biraz kapitalist yolcudur, biraz sosyalist yolcudur. Her insan, bazen kapitalist yolcu olabilir. Yanlış bir düşünceyi uygulamak, son tahlilde böyle bir anlam taşır. Ama bunu çözmenin yöntemi iknadır, eğitimidir. Hatta Mao, "kapitalist yolculara öyle kötü gözle bakmayın, onlar öyle kötü adamlar da değildir, en sonunda bizlerden birileridir ve bazen bizler de onlardan biriyiz" diye özetleyebileceğimiz bir anlayışla koymuştur meseleyi.

Hata yapma özgürlüğü

Buradan parti içindeki yanlışların düzeltilmesiyle ilgili berrak anlayışlar çıkar. Bir kez, hatadan kaçınamazsınız. İnsanlar gerçeğe hata yaparak ulaşırlar. Hata yapmak aynı zamanda en güzel öğrenme yöntemidir. Mesele, hatanın kaynağını bulmaktır, hatayı düzeltmektir. "Yüz çiçek açsın, yüz düşünce akımı birbiriyle yarışsın" görüşü buradan gelmiştir. Eski tip diyorum, o komünist partilerde hata yapana amansız darbe indiriliyor, kimi

zaman kurşuna dizmeye kadar gidiyordu biliyorsunuz. O yöntem yerine, insanlara gönül ferahlığı vermek, yani insanların kafalarını dik tutarak fikirlerini rahatça savunabilmeleri, hatayı da rahatça savunabilmeleri, hata yapma özgürlüğünün tanınması, yapılan hatanın başa kakılmaması, hata yapana amansız darbe vurulmaması, tersine ona yardım edilmesi, hatanın hep birlikte düzeltilmeye çalışılması, bütün bunlar, Mao'nun parti teorisinin geliştirdiği ilkelerdir.

Stalin'in uygulamalarına baktığımız zaman, Enver Hoca da sağ olsun onu aratmıyor, yukarıda belirttiğimiz ilkeler gerçekten çok önemli. Bunlar, insanlarla birleşebilmek ve sosyalizmi ilerletebilmek için son derece önemli görüşlerdir.

Parti, sınıf ve iktidar arasında metafizik eşitlemeler

Mao, eski teorideki, parti eşittir sınıf, iktidar eşittir sınıf gibi metafizik önermeleri yıktı. Tabi eski teorisyenler, parti eşittir sınıf demediler, ama sosyalizm döneminde böyle davranıldı. "Parti iktidarı ele geçirdi, bu proletaryanın iktidarındır, her yaptığı doğrudur, hata yapmaz, onun için ona karşı ne itiraz edilir, ne grev yapılır." İşte Mao bu anlayışları esaslı biçimde eleştirdi. Parti ile sınıf arasında, iktidar ile proletarya arasında, gene iktidar ile halk arasında ve emekçi halkın kendi içinde çelişmeler olduğunu ortaya

koydu. Bu çelişmeler gerçek hayatta var, sen istediğin kadar inkâr et! Parti, sınıfın nihayet öncüsü, en ileri kesimi olması gerekir. İleri kesim ve sınıf farklı bir kez; aralarında çelişme var. Hele iktidarın ele geçirilmesinden sonra bu çelişmeler değişik boyutlar kazanabiliyor. İktidardaki parti, nimet de dağıtabiliyor. Parti ile sınıf arasında, iktidar ile sınıf arasında, sosyalizm döneminde çeşitli problemler çıkıyor.

Mao'nun teorisinde esas, sınıfın, emekçi halkın yanında yer almaktır. Aksi halde partinin "tut beni tutayım seni" örneğindeki gibi emekçilere karşı dayanışma içine girmesi tehlikesi vardır. Revizyonizm, devrimci bir partinin halka karşı bir dayanışma örgütüne dönüşmesidir. O zaman iktidarı paylaşan azınlık, o iktidarı korumaya, emekçi halkın iktidarı kontrol yollarını tıkamaya, bir varlık sorununu olarak bakıyor. Onun için bir devrimcinin görevi, partisi iktidarda olduğu zaman da, daima emekçi halkın yanında yer almaktır. Çünkü parti, emekçi halk için vardır. Emekçi halkın davasını ilerletmek için vardır. Yoksa parti üç-beş adamın ikbal ve iktidarı paylaşması, nimetleri paylaşması için kurulmamıştır.

İşte biz, bu anlayışlarımız dolayısıyla Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki gelişmelere başımız dik bakabiliyoruz ve utanmıyoruz. Çünkü iktidar eşittir sınıf metafiziğini, parti eşittir sınıf metafiziğini yıktık. Bunlar bilim ötesi.

Mao, eski teorideki, parti eşittir sınıf, iktidar eşittir sınıf gibi metafizik önermeleri yıktı.

Bu tavır, bizim ileride ne yapacağımızı açısından da önemlidir. Merkezi hükümet kurmakla iş bitmiyor. Çankırı'nın Kurşunlu ilçesinde, Hakkâri'nin Çölemerik ilçesinde, Edirne'nin Uzunköprü'sünde, Nevşehir'in Kozaklı'sında bir emekçi iktidarı uygulayabilecek misin, oralarda gerçekten sosyalizmin kuruluşu yolunda ilerleyebilecek misin? Yoksa bizim iktidarımızda bugün haklı olarak eleştirdiğimiz uygulamalar mı olacak? Devrimci bir parti iktidara geldiği zaman da, birçok yerde ne yazık ki ayrıcalık gözeten uygulamalar olacaktır. Çünkü kimlerle yapacaksınız o kuruluşu? Gene Türkiye'nin insanıyla yapacaksınız, Türkiye'nin devrimcisiyle yapacaksınız ve onlar da melek değiller. Yani, meleklerle yapmayacağız sosyalizmi, insanlarla yapacağız. Kafasında özel çıkarıcılığın yüzlerce, binlerce yıllık izlerini taşıyan insanlarla yapacağız. Mesele burada!

Başında bulunduğu iktidara karşı emekçi hareketiyle birlikte

Peki, buradan nereye varacağız? Kendi iktidarımıza karşı da, kendi partimize karşı da haksızlık olduğu yerde emekçi kitlelerle birleşebileceğiz. Bu, her zaman partinin bütününe, iktidarın bütününe karşı çıkmak anlamına gelmez, bazen iş oraya da dayanabilir.

Sosyalist bir iktidar ikiye bölünmüştür, bizim partimiz de ikiye bölünmüştür, içinde doğru ile yanlış barındırır. Biz bir problem çıktığı zaman emekçi halkın

Kendi iktidarımız zamanında da, emekçi halkın haklı bir mücadelesi olduğu zaman onunla birleşebileceğiz, parti içindeki mevki düşkünlerine, kapitalist yolculara, hatalı uygulamalara karşı halk inisiyatifinin yanında olacağız. Bu ruhu Mao'da görebiliyoruz.

Mao'nun çizgisi, haksızlık yapan otoritenin değil, haksızlığa karşı direnen emekçilerin yanında saf tutmaktır.

uzun vadeli ve bütünsel çıkarlarının yanında yer alacağız ve daima haksızlığa karşı çıkacağız, daima haklının yanında, emekçi halkın yanında yer alacağız. İşte bu bakış açımız sayesinde biz Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin durumuna düşmeyebiliriz. Kendi iktidarımız zamanında da, emekçi halkın haklı bir mücadelesi olduğu zaman onunla birleşebileceğiz, parti içindeki mevki düşkünlere, kapitalist yolculara, hatalı uygulamalara karşı halk inisiyatifinin yanında olacağız. Bu ruhu Mao'da görebiliyoruz. Bakın bir olaydan söz ediyor; size okumak istiyorum. Mao, ÇKP MK toplantısında Deng'e şöyle sesleniyor:

"Birkaç yıl önce Hunan eyaletinin bir yerinde bir havaalanı inşa edilecekti, fakat orada yaşayan ve bölgeyi terk etmek zorunda kalan köylüler için, önceden doğru dürüst bir düzenleme yapılmadığı

gibi köylülere yeterli bir açıklamada bulunulmadı. [Yani köylünün toprağını alıyorsun, adama oturacağı yer bulmamışsın, çalışacağı iş bulmamışsın.] O köyde yaşayan köylüler, 'elimize bir sopa alıp yuvalarını yıkmaya kalkışsanız kuşlar bile biraz feryat eder.' dediler. Deng Siao Ping, senin de bir yuvan var. Şimdi ben tutup da onu bozsam, sen de biraz feryat etmez misin? İşte orada yaşayan halk, üç savunma hattı kurdu: Birinci hat çocuklardan, ikinci hat kadınlardan ve üçüncü hat da güçlü kuvvetli delikanlılardan oluşuyordu. Oraya ölçüm yapmaya gidenler sürülüp çıkarıldılar ve sonunda köylüler üstün geldiler."(4)

Arkadaşlar, biliyorsunuz bizde de böyle olaylar oluyor. Bir Mayıs Mahallesi olayı oldu, milletin gecekonduğunu kafasına yıktılar ve iktidarın başındaki adamlar televizyona çıkıp ağızlarından köpük

saçarak halka saldırdılar değil mi? Mao, öyle değil, iktidarın başında ama halkın haksızlık yapanları oradan sürüp atmasını nasıl sevinçle karşılıyor. Yalnız bizim ile Türkiye hâkim sınıfları arasındaki fark değil, bizim ile Brejnev arasındaki fark da bu: Haksızlık yapan otoritenin değil, haksızlığa karşı direnen emekçilerin yanında saf tutmak.

Mao, olayı anlatmayı şöyle sürdürür: "Daha sonra yeterli açıklamalar ve düzenlemeler yapılmca, köylüler taşınmayı kabul ettiler ve havaalanı da inşa edildi. Buna benzer çok sayıda örnek vardır. Şimdi bazıları, iktidar ele geçirildiğine göre hiçbir şeyi dert edinmeden rahatça uyuyabileceklerini ve kitlelere istedikleri gibi zorbalık edebileceklerini düşünüyorlar. Kitleler bu gibilerine karşı koyacak, onları taşılayacak, sopalayacak ve böylece onlar belalarını bulmuş olacaklar ki bu da beni son derece memnun edecektir."(5)

Arkadaşlar, bakın biz ne rahat alkışlıyoruz bu sözleri. Devrimci olmasaydık, emekçi halka bağlı olmasaydık ve Mao'yu anlamasaydık, alkışlamayacaktık; o zaman Türkiye'nin revizyonistleri gibi Kruşçev ve Brejnev'i nerelerinden tutup kurtarabilirim telaşı içinde olacaktık, oysa rahatız. Çin'deki haklı isyanın da ya-nındayız.

Mao'yu okumaya devam ediyorum:

"Ayrıca bazen bir sorunu çözmenin tek yolu savaşmaktır. Komünist Parti'sinin bir derse ihtiyacı vardır. Öğrencilerin ve işçilerin sokağa dökülmesini siz yoldaşlar iyi bir şey olarak görmelisiniz. Çengtu'dan yüzü aşkın öğrenci bir dilekçe vermek için Pekin'e gelmek istiyordu, fakat bunlardan bir trende seyahat edenler Seçuan eyaletindeki Kuangyuan istasyonunda durduruldular, başka bir trende seyahat edenler ise Loyang'a kadar gidebildiler ama Pekin'e ulaşamadılar. Ben de, Başbakan Çu da öğrencilerin Pekin'e gelmelerine ve ilgili bölümleri ziyaret etmelerine izin verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. İşçilerin grev yapmasına ve kitlelerin gösterilerde bulunmasına izin verilmelidir. Yürüyüş ve gösterile-

Parti ve iktidar ile sınıflı özdeş gören hatalı formülü yıkan Mao'dur.

rin anayasamızda yeri vardır. İlerde anayasamız gözden geçirildiği zaman, işçilerin grev yapabilmeleri için, grev yapma özgürlüğünün anayasaya eklenmesini öneriyorum. Bu, devlet ve fabrika yöneticileri ile işçi kitleleri arasındaki çelişmelerin -ki bunlar çelişmeden başka bir şey değildir- çözülmesine yardımcı olacaktır.

Dünya çelişmelerle doludur. Demokratik devrim, emperyalizm, feodalizm ve bürokrat-kapitalizmle aramızdaki çelişmeler çözülür. Milli kapitalizm ve küçük üretimle aramızdaki mülkiyete ilişkin çelişmelerin esas olarak çözülmüş olduğu şu anda, başka konulardaki çelişmeler

Mao: "Kitleler, bürokrasi uygulayanları, kitlelerin sorunlarını çözmek için hiçbir çaba harcamayanları, onları azarlayanları, onlara zorbalık yapanları ve hiçbir zaman hatalarını düzeltmeye yanaşmayanları haklı olarak görevden alacaktır. Bence bu gibi adamların uzaklaştırılması iyi bir şeydir ve bunlar görevden alınmalıdır."

ön plana gelmiş ve yeni çelişmeler ortaya çıkmıştır. Ülkenin kaderini ellerinde tutan, il parti komitesi ve daha üst kademelerdeki yoldaşların sayısı birkaç yüz bindir. Eğer bunlar başarılı olmaz, kitlelerden kopar ve sade yaşayıp sıkı çalışmazlarsa, işçiler, köylüler ve öğrenciler haklı olarak onları kınayacaklardır. Bürokratik bir çalışma tarzı geliştirmemeye ve halktan kopuk bir aristokrat zümre haline gelmemeye dikkat etmeliyiz. Kitleler, bürokrasi uygulayanları, kitlelerin sorunlarını çözmek için hiçbir çaba harcamayanları, onları azarlayanları, onlara zorbalık yapanları ve hiçbir zaman hatalarını düzeltmeye yanaşmayanları haklı olarak görevden alacaktır. Bence bu gibi adamların uzaklaştırılması iyi bir şeydir ve bunlar görevden alınmalıdır."(6)

İşte bir devrimcinin, sosyalist bir iktidarın başındaki bir devrimcinin ruh halini, tutumunu, kitlelere ve sosyalizme karşı sorumluluğunu çok özlü yansıtan birkaç paragraf okudum size.

Grev hakkı

Eğer o havaalanındaki köylüler, çocuğuyla, kadınıyla, delikanlısıyla, üç saf halinde haksızlığa karşı çıkmasalardı, bu haksızlıktan Mao'nun haberi olmazdı. Nitekim birçoğundan haberi olmamıştır. Seslerini Pekin'e kadar nasıl ulaştırdılar? Haksızlığa karşı çıkarak.

Grev konusundaki metafizik de Mao tarafından çok güzel çözülmüştür. Eskiden, işçi sınıfı kendi kendisine karşı niçin grev yapsın deniliyordu. Eğer iktidar ile, parti ile sınıf özdeş görülürse bu hatalı formüle ulaşılır. Ama partinin içinde de kapitalist yolcular, mevki düşkünlüleri, haksızlık yapanlar olduğunu görürsek meseleyi çözebiliriz.

Sosyalizmi meleklerle değil İnsanlarla kuracağımıza göre...

Şule Perinçek, geçen yıl [1979] Maraş Pazarcık'a gitmişti. Bir buçuk ay kadar orada kaldı, yirmi kadar köy gezdi ve döndükten sonra bana ilginç bir gözlemi-

ni anlattı. Bizim ilerdeki iktidarımızın ne gibi hatalar taşıyacağını göstermesi bakımından dikkate değer. Pazarlık Ovası'ndaki köylerde bizim partili arkadaşlar işten döndükten sonra karılarına ayaklarını yıkatıyorlar. Karısıyla birlikte işe gidiyor, birlikte dönüyor, ikisi de aynı derecede yorgun, ama herkes ayağını karısına yıkıyor. Bir arkadaşta rastlamış, yıkatmıyor. Çok sevinmiş ve bunu ifade etmiş. Meğerse o arkadaş ayağını başkası yıkarsa gıdıklanıyormuş, o yüzden kendisi yıkıyormuş.

Melekler gelmeyeceğine ve Ankara'da insan imal eden bir makinemiz olmadığına göre, işte ayağını karısına yıkatan arkadaşlar, orada sosyalizmin kuruluşuna önderlik edecekler. Bizim epeyi zamandır mücadele ettiğimiz ve başarılı olduğumuz bir yer Pazarlık. Feodal gelenekler oradaki partili arkadaşlar içinde bile nasıl kuvvetle yaşıyor. İktidardayken kim bilir başka neler yapacak, bu kaçınılmaz bir şey. Mesele bunun böyle olabileceğini, partinin ve parti görevlilerinin hatalar yapabileceğini, emekçi iktidarının hatalar yapabileceğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gene Ankara'da bir grafik atölyesi açmışlık. Bazı arkadaşlar çalışıyorlardı. Bu dükkânlar sürekli zarar etti. En sonunda baktık yük oluyor. Dedik ki, arkadaşlar bunu kapatalım. Bunun üzerine bu üç arkadaşın üçü de ayrı ayrı dükkân açtılar ve şimdi hepsi kâr ediyorlar. Bu neden böyle? Topluluk için, çalışırken o kadar şevkli değil, ama özel mülkiyet olunca çalışıyor. Demek ki arkadaşın kafası daha değişmedi. Yani eğer insanların kafasını değiştirmesek, toplum için çalışma şevki, özel çıkar ve kâr amacının üstüne çıkamazsa, özellikle küçük üretim birimlerinde sosyalizm kapitalizm karşısında haklılık kazanamıyor. Eğer kapitalizm üretimi daha çok geliştiriyor, insanları daha çok refaha götürüyorsa, sosyalizme ne hacet! Sosyalizmi kurmak, insanları değiştirme, kitleleri değiştirme, bilinçleri değiştirme sorunudur. Biz de sosyalizmi meleklerle değil, eldeki insanla kuracağız.

Sosyalizm döneminde de bütün bu problemlerin üstesinden gelecek olan, son tahlilde kitlelerin eylemidir.

İki katılım

Bir yanda partinin öncü rolü gerekli. Çünkü öncülük olmadan toplumu değiştiremezsiniz, çünkü kitlelerin tamamı değişmeden yana değil ve onu ilerletmek, yol göstermek, değişme sürecine katmak diye bir görev var. Bir öncü gerekli, ama öte yandan bu öncü ile kitleler arasında öyle mekanizmalar oluşturulmalıdır ki, yöneliş haksızlıkların, zorbalıkların, baskıların, sömürünün adım adım ortadan kaldırılması yönünde olsun. Kitlelerin denetim ve yönetimi, emeğin denetim ve yönetimi güvence altına alınsın.

Bir emekçi demokrasisinin geliştirip zenginleştirdiği özgürlükler var: Grev hakkı, duvarlara gazete asma hakkı, tartışma toplantıları düzenleme hakları vb. Bütün bunlar Çin pratiğinde ortaya çıktı. Kitlelerin partiyi ve devleti yönlendirmesi, kontrol etmesi ve kararlara katılmasını sağlayan mekanizmalar, kurumlar, canlı bir pratik içinde gelişti.

Mao Zedung, bu noktada, "iki katılım"dan söz ediyor. İki katılım nedir? Bir, devlet ve parti kadroları üretken emeğe katılacaklar, kol emeğine katılacaklar. Öte yandan emekçiler de her yerde yönetime katılacak. Biliyorsunuz Mao zamanında devlet ve parti önderleri bile gittiler barajların inşaatında çalıştılar, ahırları süpürdüler. Kadrolar, beş-altı yılda bir gidip bir-iki yıl komünlerde ve fabrikalarda çalıştılar.

Öte yandan bir emekçi demokrasisinin geliştirip zenginleştirdiği özgürlükler var: Grev hakkı, duvarlara gazete asma hakkı, tartışma toplantıları düzenleme hakları vb. Bütün bunlar Çin pratiğinde ortaya çıktı. Kitlelerin partiyi ve devleti yönlendirmesi, kontrol etmesi ve kararlara katılmasını sağlayan mekanizmalar, kurumlar, canlı bir pratik içinde gelişti.

Mao, çözümü, basit insanda buluyor, yani her gün birlikte olduğumuz insanda buluyor. Gerçekten de tarihi yaratan kitlelerdir. Sosyalizm döneminde de bütün bu problemlerin üstesinden gelecek olan, son tahlilde kitlelerin eylemidir. Çünkü onlar değişmeden, onlar harekete geçmeden demokrasi gelişmez ve toplum da değişmez. Mao, partiye şu talimatı veriyor: "Daima kitlelerin uzun vadede çıkarlarının yanında olun." Tabii çözümler yasal mekanizmalar içerisinde bulunmadığı zaman, iş çeşitli hareketlere ve ayaklanmalara kadar varıyor.

Büyük Proleter Kültür Devrimi

Çin'de 1966 yılında başlayan Büyük Proleter Kültür Devrimi, artık çözümün olağan mekanizmalar içinde bulunmadığı bir olay. Mao ve arkadaşları, böyle bir tahlil yaptılar. Devletin ve partinin yönetim kademelerinin birçoğunda iktidarda olanlar bu tahlile göre emekçi halkın menfaatlerini savunanlar değil de birtakım mevkî sahipleri idi, kapitalist yolculardı. Sorun, ancak yüz milyonların katıldığı bir eylemle temizlenecek raddeye varmıştı. Emekçi kitlelerden kopuşu, onlara sırt çeviren uygulamaların tortusunu ancak büyük bir fırtına, coşkun bir akış temizleyebilirdi.

Arkadaşlar, Büyük Proleter Kültür Devrimini bizler yaşamadık. Burada herhalde yaşayan bir arkadaş yok. Biz olayı Çinlilerden öğrendik. Dünyaya bu devrimin ne kadar önemli olduğunu anlatmışlardı. Şimdi bazı Çinliler de önemli hatalar üzerinde duruyorlar. Biz, bu konuda çok kesin şeyler söyleyecek durumda değiliz. Biz, Büyük Proleter Kültür Devriminin özü bakımından, en azından ona hız veren, ona temel olan teorik anlayış ve bakış açısı bakımından doğru ve haklı olduğunu düşünüyoruz. Bugün ortaya çıkarıldıkça, çok önemli hatalar yapıldığı da gözüküyor. Fakat Türkiye’de, bugünkü bilgilerimizle hatalar hangisidir, doğrular hangisidir konusunda yeterince berrak bir tahlil yapamıyoruz. Bilgilerimiz zenginleştikçe, tabii onu da yapacağız. Ama Mao’nun kendisi Proleter Kültür Devrimi’nde yüzde 70 doğru, yüzde 30 hata yapıldığını söyledi. Kültür Devrimi’nin gelişme seyri içinde, aşırı sola karşı en sonunda orduyu harekete geçirmek ve aşırı solu ezme emrini de biliyorsunuz Mao verdi.

Daha sonra hem Lin Biao’ya, hem de “Dörtü Çete”ye karşı bizzat Mao’nun mücadelesi, Kültür Devrimi’nde hatalar yapıldığını gösteriyor. Bu da kaçınılmaz. Sağa karşı mücadelede “sol” hatalar,

Mao’nun önemli bir katkısı da sosyalizm döneminde halk içindeki ve düşman ile halk arasındaki çelişmeleri tahlil etmesidir.

“sol”a karşı mücadelede sağ hatalar olması kaçınılmaz bir şey. Mao, eşi Ciang Cing’e yazmış olduğu mektupta durumu çok güzel anlatır. 1966 yılının Temmuz ayıdır, yani Kültür Devrimi’nin sıcak ayları, orada “solcuları” eleştirir. Der ki, “Bir adam ortaya çıktı, bir dost [Lin Biao’yu kasteder] elinde bir Kırmızı Kitap sallıyor. Ben o dostun söylediklerinin aksini düşünüyorum, o küçük Kırmızı Kitap’ta keramet olduğunu sanmıyorum.”

Lin Biao, “Mao’nun her sözü bir keramettir. Onun bir sözcüğü bizim bin sözcüğümüze bedeldir” demişti. Tabii en çok da Mao buna karşı çıkmıştı. Gene o mektupta diyor ki, “Şimdi ben bu dosta karşı tavır alsam, sağın işine yarayacak.”

Mao, devamla partinin başına geçtiğinden beri dizginleri ilk kez elinden çıkardığını söyler. İnisiyatifi kaybettim ve “sol” inisiyatifi kaptı, diye yakınır. Ama şimdi onlara tavır almaya kalksak sağcılarının işine yarayacak diye düşünür. “Bunlarla da ileride, 5-6 yıl sonra hesaplaşacağız” der. Mao bu mektubu 1966’da yazmıştı. 1971’de Lin Biao tasfiye edilir. 1976’da Mao’nun ölümünden sonra -Mao’nun zamanında da onlara karşı çeşitli mücadeleler olmuştu- “Dörtü Çete” tasfiye edilir.

Mao’nun Edgar Snow’a anlattıklarından da Kültür Devrimi sırasında önemli “sol” hatalar yapıldığını anlıyoruz. Bizzat

Mao bunu söylüyor. Ama bu konularda bilgilerimizi geliştirmeliyiz. Bu meseleleri derinlemesine anlamak için bizim teorik yeteneğimiz biraz kısadır. Çünkü biz sosyalist kuruluş pratiği içinde değiliz. Öte yandan olaylarla ilgili bilgilerimiz yetersizdir.

Halk içindeki çelişmeler ve burjuvazinin evcilleştirilmesi

Mao’nun yine Marksist teoriye önemli bir katkısı da sosyalizm döneminde çelişmeleri tahlil etmesi ve ilk kez açık bir şekilde halk içindeki çelişmeler ile düşman ile halk arasındaki çelişmeleri birbirinden ayırmasıdır. Halk içindeki çelişmelerin, doğru ile yanlış arasında olduğunu ve ikna yöntemiyle çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Düşmanla olan çelişme elbette doğasına uygun yöntemlerle çözülecektir, ama Mao’nun uygulaması Stalin’in veya Enver Hoca’nın uygulamasına benzemez. Örneğin Mao, toprak ağaları ve burjuvalar dâhil, yasalara uyan, karışıklık çıkarmayan, gidip komünün koyununu zehirlemeyen, fabrikada makinelerin altına dinamit koymayan insanlara daima kendini yeniden kalıba dökmeye fırsatını vermiştir. Kaynaklara göre, Çin’de idam edilen toprak ağaları yüzde bir-iki kadardır. Onlar da o toprak devrimi hareketi içinde kitlelere çok ağır zulümler yapmış, köylülere öldürmüş olanlardır. Yani idamlık suç işle-

Düşmanla olan çelişme elbette doğasına uygun yöntemlerle çözülecektir, ama Mao’nun uygulaması Stalin’in uygulamasına benzemez. Mao, toprak ağaları ve burjuvalar dâhil, yasalara uyan, karışıklık çıkarmayan, gidip komünün koyununu zehirlemeyen, fabrikada makinelerin altına dinamit koymayan insanlara daima kendini yeniden kalıba dökmeye fırsatını vermiştir.

yenilerdir. Yoksak toprak ağasıdır diye idam edilmemişlerdir.

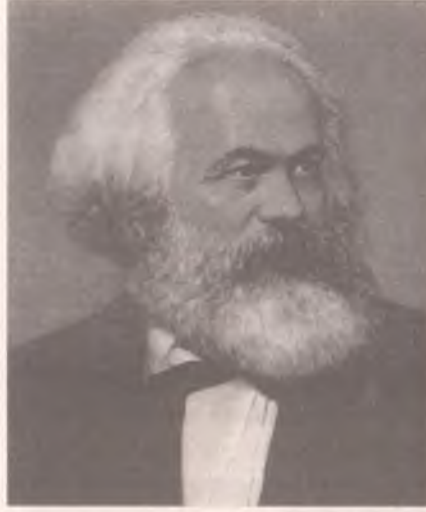
Bunlar dışında toprak ağasına da köylülerle eşit miktarda toprak vermiştir. Bu kenarda önceleri görülen hatalı tutumlar düzeltilmiştir. Çünkü toprak ağası da dağa çıkıp ot yiyecek değildir. Mao'ya göre, onu isyan etmeye zorlamakta emekçilerin hiçbir çıkarı yoktur. O nedenle Mao, bunları yeniden kalıba dökmeye, emekçi olarak yeniden biçimlendirmeye çalışmıştır. Burjuvaziye ise evcilleştirme politikasını benimsemiştir. Hatta ona faiz de vererek, tazminat ödeyerek üretim araçlarını adım adım topluma kazandırmayı seçmiştir. Mao, bu politikanın "ucuz" yoldan kazanmak olduğunu belirtir. Zorla yapsa daha pahalıya mal olacak. İkinci burjuvazinin becerisinden, üretimi devam ettirmedeki bilgisinden yararlanma yolunu seçmiştir.

Üretici güçlerin lokomotifi: Üretim ilişkilerinin değişmesi

Değerli arkadaşlar, özetleyecek olursak, Mao'nun sosyalizme ilişkin katkıları "devrime sarılmak, üretimi sürdürmek" formülüyle ifade edilebilir. Mao üretim ile sınıf mücadelesi arasında birini tutup öbürünü tamamen ihmal eden bir çizgiyi değil, iki ayak üzerinde yürümeye çizgisini savunmuştur. Ama devrimi devam ettirme görevini vurgulamıştır, bunun esas olduğunu ortaya koymuştur. "Sınıf mücadelesine sarılmalıyız, ancak bu yoldan sınıfsız topluma ilerleyebiliriz" demiştir.

Kimi zaman, ekonomiyi geliştirmek sınıf mücadelesinin bir biçimi olur. Meseleye diyalektik olarak bakmak gerekir. Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişmede Mao, lokomotifin üretim ilişkileri olduğunu çok güzel tahlil etmiştir.

Dünya tarihinin tecrübelerinden hareketle Marx, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı'nın Önsözünde basit bir açıklamada bulundu. Üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişmesine ayakbağı olduğu zaman o üretim ilişkileri artık tarihsel olarak eskimiştir ve yerini yenisine bira-

Marx'a göre, üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişmesine ayakbağı olduğu zaman o üretim ilişkileri artık tarihsel olarak eskimiştir ve yerini yenisine bırakır.

kır. Böylece üretici güçler, özgürce gelişme olanağı bulurlar. Devrim olur.

Mao, bu bağlamda burjuva devrimlerindeki şu gerçeğin altını çiziyor. Unutmayalım diyor, sanayi devrimi burjuvazinin feodaliteyi devirmesinden, başka deyişle iktidarı ele geçirmesinden sonra oldu. Yani üretici güçlerdeki esas büyük patlama, feodal üretim ilişkilerinin bir devrimle tasfiyesinden sonra gerçekleşti. Bu, bizim ile Üçlü Blok arasındaki tartışmalarda söz konusu olmuştu. Halkın Kurtuluşu/TDKP, Halkın Yolu/THKP-C

Sosyalizm döneminde de üretim ilişkileri zorlandıkça, o üretim ilişkilerini değiştire değiştire üretici güçlerin yolunu açacaksınız. "Ekonomiye yüklenirim, ekonomi gelişince otomatik olarak üretim ilişkileri de değişir, otomatik olarak toplumsal ilişkiler de değişir, otomatik olarak insanların kafaları da değişir" mantığı, devrimin inkârıdır.

Sol ve Halkın Birliği ile TİKKO, üretici güçlerin devrimden önce gelişeceğini ve bu gelişme sonucu devrimin gerçekleşeceğini savunmuşlardı. Biz ise, üretici güçler belirli bir gelişme gösterecek ve artık o üretim ilişkilerinin içine sığmayacaklar ve devrim olacak, ama üretici güçlerdeki esas gelişme devrimden sonradır dedik. Aksi halde devrime ne hacet! Eğer o üretim ilişkileri içinde o üretici güçler devrim olmaksızın gelişebiliyorsa, o zaman üretim ilişkilerini değiştirmeye, mülkiyet ilişkilerini değiştirmeye, üretim sürecine giren insanlar arasındaki ilişkileri değiştirmeye ne gerek kalıyor.

Aynı durum, sosyalizm dönemi için de söz konusudur. Sosyalizm döneminde de üretim ilişkileri zorlandıkça, o üretim ilişkilerini değiştire değiştire üretici güçlerin yolunu açacaksınız. "Ekonomiye yüklenirim, ekonomi gelişince otomatik olarak üretim ilişkileri de değişir, otomatik olarak toplumsal ilişkiler de değişir, otomatik olarak insanların kafaları da değişir" mantığı, devrimin inkârıdır. Hadi devrimden vazgeçtiniz, bazısı inkâr edebilir, ama hayatın inkârı, gerçeğin inkârıdır o mantık. Bu, bizim ile revizyonizm arasında son derece önemli bir tartışmadır.

Bu, aynı zamanda devrimcilerin gözlerini esas olarak, üretim ilişkilerini değiştirmeye dikmeleri meselesini getirir. Çünkü mesele, bir tek üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçiminin değişmesiyle bitmiyor. Meta üretimi hâlâ devam ediyor, planlamayla onu belli ölçülerde kontrol edeceksin. Merkeziyet, âdemi-merkeziyet sorunları, kârın rolü, meta üretiminin kapsamı, bölüşüm kuralları, özel ticaretin kapsamı vb. bütün bunları toplumun nesnel gelişme düzeyine ve kitlelerin bilinç düzeyine göre düzenlemek durumundasın. Üretim güçlerindeki her gelişmeden sonra üretim ilişkilerinde yeni değişiklikler gerekecek. Örneğin köy komününün elde ettiği geliri hemen aramızda paylaşalım mı? Diyelim bu yıl geçen yıldan şu kadar fazla gelir elde ettik. Bunu hemen aramızda bölüşelim mi, yoksa bu miktarla sosyal fonları mı geliştirelim; eğitim, sağlık gibi fonları mı geliştirelim? Çünkü sosyal fonları geliştirmek,

emeğe göre bölüşümden ihtiyaca göre bölüşüme doğru ilerlemek anlamına geliyor. Sosyal fonların büyümemesi ise olduğun yere kazık çakmak, değil mi? Bütün meseleler en sonunda buralarda düğümlenmektedir.

İdeolojik ve kültürel dönüşümün önemi

Gene Mao, üstyapı ile altyapı arasındaki ilişkiyi tahlil etmiştir. Biliyorsunuz, daha önceki devrimlerden farklı olarak, sosyalist üretim ilişkileri daha önceki toplumun bağrında doğmuyor. Kapitalist toplumda sosyalizmin şartları doğuyor ama ilişkinin kendisi değil. Kapitalizm döneminde üretimin toplumsallaşması sosyalizmin şartı, ama büyük üretimin kendisi sosyalist ilişki değil. Onun için sosyalist ilişkiler, diğer devrimlerden daha büyük ölçüde siyasal iktidardan topluma doğru gerçekleştiriliyor. İlk önce iktidarı ele geçiriyorsun ve iktidar sayesinde ekonomik ve toplumsal ilişkileri değiştiriyorsun, yani üstyapıdan ekonomiye doğru bir atılım. Biraz önce belirttiğim gibi kâr peşinde koşmayı ön planda gören insanla sosyalizmi yapmak zor. Hepimizde bu toplumun belli izleri var. Onun için üstyapıyı değiştirmek, siyasete öncelik tanımak, iktidarı, kültürel yapıp insanların kafasını değiştirmek son derece önemli.

Mao, ekonomistlerin tersine, tıpkı Marx ve Lenin gibi bilince, ideolojiye,

üstyapıya önem veriyor. Tabi bunları vurgularken üretimi, ekonomiyi ihmal etmiyor. Maddi özendirmeyi bir kalemde silip atmak gibi bir idealizme düşmüyor. İki ayak üzerinde yürümeyi savunuyor Mao. Makineleşmenin önemini inkâr etmiyor, ama üretim ilişkilerindeki değişmeyi makineleşmenin arkasına bağlamıyor. Doğu Avrupa'daki gibi ilk önce makineleşelim, ondan sonra komünleri kurulum demiyor. Komünleri kuracaksınız ki diyor, üretici güçlerin gelişmesinin şartları sağlansın, makineleşme için de bir adım komünler. Öbürleri ne diyor, Liu Şaoçi dâhil, makineleşme olmadan komünlere geçilmez diyor.

“Asla hegemonya peşinde koşmayın!”

Değerli arkadaşlar, Mao'nun Bilimsel Sosyalizme esas katkısı, sosyalizm dönemine ilişkin teoriye getirdiği katkılardır. Ama O, felsefe alanında, çelişme, zıtların birliği, bilgi süreci, bilginin kaynağı, üretimle teori arasındaki ilişkiler gibi konularda teoriyi berraklaştırdı ve geliştirdi.

Üç Dünya Teorisi de günümüz dünyasının canlı bir tahlilidir ve bir katkı olarak görülebilir. Enternasyonalist tutumu da derindir. Yalta'da, Potsdam'da, Tahran'da, hatta daha önce Hitler'le oturup Polonya'nın paylaşılmasında Stalin'in aldığı tavrın karşısında, Mao'nun derin bir enternasyonalist tutumu vardır. Çinlilere “asla hegemonyacılık peşinde koşmayın,

Mao'nun Bilimsel Sosyalizme esas katkısı, sosyalizm dönemine ilişkin teoriye getirdiği katkılardır. Ama O, felsefe alanında, çelişme, zıtların birliği, bilgi süreci, bilginin kaynağı, üretimle teori arasındaki ilişkiler gibi konularda teoriyi berraklaştırdı ve geliştirdi.

güçlü bir devlet kurduğunuz zaman da bunu yapmayın” vasiyetini bırakmıştır.

Kremlin'in değişmeyen fotoğrafı ve Çin'deki dinamizm

Kısaca biraz bugünkü [1980 yılı] Çin üzerinde durmak istiyorum. Bize arkadaşların en çok sorduğu konulardan biridir bu.

Çin bir milyarlık bir köylü ülkesidir. Köylünün oranı bizden de fazladır. Otuz yıl içinde, devrimi bir kenara bırakıyorum, ekonomisinde büyük gelişmeler göstermekle birlikte, hâlâ esas olarak geri kalmış bir ülkedir. Batılı kapitalist ülkeler o gelişmeyi iki-üç yüzyılda tamamladılar. Onlara yetişmesi daha zaman istiyor. Kültüründen, insanların kafasından üç-dört bin yıllık kölecilik ve feodal ideolojinin henüz bütünüyle koparılıp atılamadığı bir ülkedir. Çin'i hiçbir zaman idealist bir gözle ele almamak gerekir. Mao gibi bakmalı Çin'e. Bütün gelişmeleriyle, eksikleriyle, gerilikleriyle. Böyle baktığımız zaman, Çin'deki mücadeleleri, zikzakları, problemleri anlamak bizim için daha kolay olacaktır. Söyleyeceklerim tartışılabilir, tartışmalıyız, belki beş-on yıl çözülemeyecek meselelerdir bunlar.

Kanımca Çin'de Büyük Proleter Kültür Devrimi'nden sonra Çin toplumunun nesnel gelişme düzeyinden daha ileri adımlar atılmıştır. Nesnel gelişme düzeyi derken, yalnız ekonomiyi kastetmiyo-

Mao'ya göre komünler, üretici güçlerin gelişimi için de bir adımdır.

rum, insanların kafalarının gelişme düzeyini, bilinç etkenini de kastediyorum. Aceleci bazı adımlar atıldığı anlaşıyor. Bu ileri adımları Çinliler kendileri gördüler. Lin Biao'yu tasfiye ederek, daha sonra "Dörtlü Çete"yi tasfiye ederek yaptıkları budur. Mao da görmüştür "sol" uygulamaları.

Şimdi "sola" tepki döneminin yaşandığı kanısındayım. Gelişme düzeyine uygun olduğunu düşündükleri mevizlere çekiliyorlar. Ama uygun mevizlere mi geri çekilmişlerdir, yoksa daha gerisine mi, bunu kuşkusuz tartışıyorlardı.

İkincisi, niçin geri çekiliyoruz, tekrar hücum etmek ve tepeyi fethetmek için mi, yoksa geri çekildiğimiz yerlere kazık çakmak ve belki daha da geriye gitmek için mi? Çinliler geri çekildikleri yere kazık çakacaklar mıdır, yoksa ileride üretici güçlerde belli gelişmeler sağladıktan sonra yeniden üretim ilişkilerini zorlamaya ve büyük uyum dünyasına ilerlemeye devam edebilecekler midir? Ben devam edeceklerine güveniyorum. O toplumda ki dinamizme bakarak, bu güveni duyuyorum.

Çin son derece dinamik bir toplum arkadaşlar. Geçende bir toplantıda da söylemiştim. Sovyetler Birliği ile karşılaştırmıştık. Ekim Devriminin yıldönümlerinde Kremlin'in balkonunu gösteren fotoğraf 24 yıldır değişmiyor. Kruşçev gitti yalnız. Brejnev, Kosigin ve diğerleri, aynı adamlar biraz daha ihtiyarlamış

Çin devamlı değişiyor.

Başbakanken ahıra gidiyor, temizlik yapıyor, fabrikaya gidiyor, sonra tekrar yükseliyor, tekrar düşüyor vb. Merkezi yönetimden komünlerin ve fabrikaların yönetimine kadar her düzeydeki yönetimde devamlı bir canlılık var, değişme var, dinamizm var.

Alışıldık görüntü: Ekim Devriminin 45. yıldönümü kutlamalarında, Kruşçev ve Brejnev yan yana geçit töreninde.

olarak her sene o balkonda donuk gözlerle seyrederek geçit resmini. Çin'de öyle değil, Çin'de devamlı değişiyor. Başbakanken ahıra gidiyor, temizlik yapıyor, fabrikaya gidiyor, sonra tekrar yükseliyor, tekrar düşüyor vb. Merkezi yönetimden komünlerin ve fabrikaların yönetimine kadar her düzeydeki yönetimde devamlı bir canlılık var, değişme var, dinamizm var.

Bir Allahın kulu var mı ki, son yirmi beş yıl içinde Sovyetler Birliği'ndeki bir tartışmadan haberi olsun. Arkadaşlar ne tartışıyor bu adamlar? Adam Afganistan'ı işgal ediyor, tartışma yok. Çekoslovakya'yı işgal ediyor, tartışma yok. Vietnam'ı Kamboçya'ya sürüyor, tartışma yok. Tarımı büyük bir sıkıntı içinde, halkına et bulamıyor, süt bulamıyor, tartışma yok. Etendim dolarla alışveriş edilen, ancak parti ve devlet ağalarının alışveriş yaptığı mağazalar var, partide bir tartışma yok. Polonya'da işçi isyan ediyor, tartışma yok.

Politbüro, on beş kişi toplanıyor, orada belki tartışma var. Ama ne komünlerde, ne yerel parti örgütlerinde, ne de toplumda tartışma var. Bazı insanlar ise el altından gizli kâğıtlar dağıtıyorlar, gizli gazeteler, Samizdatlar, bir tek onlar yapıyor tartışmayı.

Çin öyle değil; komünde tartışma var, taraflar var, birbirlerine sen kapitalist yolcusun, sen aşırı solcusun diye eleştiri yöneltiyorlar. İyi bir şey bence bu. Aynı tartışma Siyasal Büroda da var, Merkez Komitesinde de var. Çıkış yolları arayan bir toplum. Bence bu sağlıklı. Bu, o par-

tinin ve iktidarın kendini düzeltme mekanizmalarını yedeğinde bulundurduğunu gösterir.

Ama ne zaman bu tartışma ve arayışlar biter, ne zaman o Moskova'daki balkon manzarası ortaya çıkar, o zaman gerçekten kaygı içine düşmek haklı olur. Onun için bu dinamik hava devam ettikçe, Çin toplumunun çıkış yolları bulacağını ve hataları da düzeltebileceğini sanıyorum.

Zaten her zaman hata vardır, dün de hata vardı, bugün de. Ama neyin hata olduğunu beş sene sonra öğreniyoruz. Bugün bizim anlayışlarımıza uymayan bazı şeyler yapıyorlar, burası bir gerçek. Ama burada da biz şüpheciyiz, incelemeye, araştırmaya açığız. Söyle bir ukalalık içinde değiliz; sosyalizmin kuruluş meselelerini Türkiye'de çözdük ve Çin'i de buradan biz idare edeceğiz, onlara akıl öğreteceğiz!

Tabi fikirlerimiz var ve onlardan bağımsız düşünüyoruz ve tartışırız da. Bu yılın Ocak ayında Birinci Kongrede kabul ettiğimiz Merkez Komitesi raporumuz, Çin Komünist Partisi'nden farklı düşündüğümüzü gösteriyor. Öte yandan onların tecrübelerinden öğrenmeye açığız. Hatalarımız varsa, anlayışlarımızda pürüzler varsa, kavradığımız zaman düzeltiriz. Partiye böyle bir bakış açısını yerleştirmeliyiz.

Mao'daki kaplan ve maymun

Mao'nun resimleri iniyor, yoksa Çin yöneticileri Mao'yu terk mi ediyor? Soru-

lardan biri böyle. Arkadaşlar şurası bir gerçek, geçmişte Mao aşırı yüceltildi. Kendisi istemedi, heykellerinin yapılmasına izin vermedi. Ama çok yüceltildi. Dört bin yıllık kölecilik ve feodal dönemin tabii ideolojik izleri bütün toplumda var. Başka sebepleri de vardır. Çin'in ilerlemesi biraz da bilimsel kanaatlerin inanca dönüştürülmesinden kurtulmaya bağlı. Eğer siz Marx, Lenin veya Mao'yu put yaparsanız, o putu bir gün kırmak zorundasınız. Eğer biz Tarihsel Materyalist isek, onları put yapmayacağız. Biliyoruz ki, nesneler hakkındaki bilgimiz hiçbir zaman mükemmel değildir. İnsanlık sürekli gerçeğe doğru ilerler, ama mutlak gerçeği hiçbir zaman yakalayamaz. Evren karşısında bilgi bakımından ne kadar aciz olduğumuzu saptamalıyız. Hatta Marx'ın ve diğer Büyük Öğretmenlerin bilginin uçsuz bucaksızlığı karşısında oldukça aciz bir durumda kaldıklarını teslim etmek zorundayız.

Mao da kendisinin ikiye bölündüğünü söyledi. Yine eşine yazdığı mektupta var, "Ben" diyor, "biraz kaplanımdır, biraz da maymun; içimde hem kaplan var, hem maymun var". Eskiden beri insanlar bunu söylüyor. Yunus Emre'nin bir şiirinde geçiyor: "Çok canavarlar yürür donunda dervişlerin." Kaşını yolan, kafası kabak, ayağı çıplak, üstünde ak mintanla dolaşan, bütün dünya nimetlerinden vazgeçmiş, artık pişmiş, olgunlaşmış bir derviş, içinde canavarlar yürüdüğünü, ziddini de birlikte taşıdığını kabul ediyor. Mao da böyle. Marx da böyle. Eğer biz ilerleyeceksek, teori ilerleyecekse, onların hatalarının ne olduğunu, eksiklerinin ne olduğunu göre göre olacak.

Bunu kabul etmezsek, Nazlı Ilıcak haklı çıkar. Nazlı Ilıcak geçen gün ne diyordu? Marx telefonla konuşmadı, bisiklete binmedi, nasıl böyle bir insanın peşinden gidilir? Evet, Marx telefonla konuşmadı, bisiklete binmedi. Ama Lenin bisiklete bindi ve telefonla da konuştu. Mao ise televizyon seyretti ve uçağa da bindi. Hatta gökyüzüne uçuş atıldığını gördü. Mao'nun görmediklerini ise elli-yüz yıl sonrasının Bilimsel Sosyalistleri görecek. İnsanlığın bu coşkun ilerleyişi

Mao kendisinin de ziddini içinde taşıdığını, "biraz kaplan, biraz maymun" olduğunu ifade etmiştir.

içinde, teori Marx'taki, Lenin'deki ve Mao'daki hâliyle donup kalmayacak.

Marx'ın pratiğine bakınız, 1848'de Manifesto'yu ilan etmiş. Sonra 1848 Devrimi deneylerini toparlamış, 1871 Paris Komünü'nü görmüş ve teorisini bir yere ulaştırmış. Onlar da pratik içinde teorilerini geliştirmişler. Yoksa gökten bir vahiy inmiş ve onu halka tebliğ etmiş değiller. Bundan sonra da o pratik, o tecrübe devam ediyor.

Meseleye böyle bakarsak, onların büyüklüklerini anlayabiliriz, yok onları ermişlere, evliyalara inanır gibi benimsersenek, bir gün evliyalardan vazgeçmek kolaydır. Ermiş ve evliyalara inanmaktan insan vazgeçebilir, ama Tarihsel Materyalistler bilimden vazgeçmez.

Marx'ın pratiğine bakınız, 1848'de Manifesto'yu ilan etmiş. Sonra 1848 Devrimi deneylerini toparlamış, 1871 Paris Komünü'nü görmüş ve teorisini bir yere ulaştırmış.

Onlar da pratik içinde teorilerini geliştirmişler. Yoksa gökten bir vahiy inmiş ve onu halka tebliğ etmiş değiller.

Çinliler diyorlar ki, biz Mao'yu taşlaştırmıyoruz ve Kruşçev'in Stalin'e yaptığı gibi da yapmayacağız, yani onu inkâr etmeyeceğiz. Biz bakıyoruz Mao'yu yorumlarken belki zorluyorlar ve bazı görüşlerinden vazgeçiyorlar. Biz de Mao'nun her dediğini sonuna kadar benimsemedik ve benimseyecek değiliz. Ama Çinlilerin yönelişinde bizim kafamıza sığmayan bazı yönler vardır. Onları da dediğim gibi inceleyeceğiz, şüpheyle bakacağız ve ciddi olacağız.

Mao'nun oğlu

Son olarak Mao'nun kişiliğinden de söz etmek isterim. Çalışmayı ihtiyaç olarak duyan bir insan, geleceğin insanı. O insanı maddi özendiriciyle çalıştırmak durumunda değilsin, çalışmazsa mutlu olamaz ve rahat edemez. Mao çalışan bir insan, durmadan çalışan ve mutluluğu çalışmada bulan bir insan. Ayrıcalık peşinde olmayan ve halkı kendisine borçlu hale getirme çabasında olmayan bir insan.

Oğlunu savaşta Kore'ye yollamış. Herhangi bir Çinli asker nasıl gidiyorsa, onun oğlu da gitmiş ve savaşta hayatını kaybetmiş. Mao, yılların emeğiyle iyi yetiştirmiş oğlunu kardeş bir halkın kurtuluşu için yitirmiş. Ama Çin basını bunu Çin halkına duyurmamış. Yani "Mao'nun oğlu şehit oldu" diye bir reklâma girişmemiş. Böyle şeylerden medet ummuyor. İki erkek kardeşini, yeğenlerini, bazı akrabalarını devrimci savaşlarda kaybetmiş, şehit olmuşlar. Bunların da hiçbir zaman propagandası yapılmamış. Fedakârlığı ve şehit olmayı metaya dönüştürmüyor, halktan alacaklı olmaya kalkışmıyor, devrimci çabalar için bir bedel istemiyor. Önderliği böyle ucuz duygusalığa değil, birikime ve doğru çözümlere dayanıyor. Bunlar da örnek alınacak yönlerdir.

Gerçeğin yanında olmuş ve haksızlığa karşı çıkmış. O'nun revizyonizmle yüz yüze geldiği anlarda söylediği bir söz var. Gerekirse, der, gene Yen'an'a çıkarım, Pekin'i terk eder, tekrar dağa çıkarım. Biliyorsunuz, Yen'an, Kuzey

Mao Zedong, Kore'de şehit düşen oğlu Mao Anying ile.

Çin'de kurtarılmış bölgelerin merkezidi. Mao, revizyonist eğilimler karşısında, "Tiananmen Meydanı'nın kenarındaki yerime dokunmayın, iktidarına dokunmayın da ne yaparsanız yapın" demiyor. Eğer devrimi ters yüz etmeye kalkarsanız, gene Yen'an'a çıkar, dağa çıkar mücadele ederim diyor. Gerçeğin yanında, halkın yanında, devrimin yanında.

II

SORULARA CEVAPLAR

Sosyalizmi inşanın ölçüleri

(Soru) Çin'de sosyalizmin inşasını kapitalizme geri dönüşten nasıl ayıracağız? Ölçütler nelerdir?

(Cevap) Çinliler üç-beş yılda değil tabii, uzun vadede, zikzaklı bir gelişme içerisinde de olsa, kafa emeği ile kol emeği arasındaki farkı tasfiye yönünde ilerliyorlar mı?

Sanayi-tarım farkını, işçi-köylü farkını yok etme yönünde ilerliyorlar mı?

Burjuva haklarını adım adım yok etme yönünde ilerliyorlar mı?

Kooperatif mülkiyetten daha gelişmiş biçimlere doğru ilerliyorlar mı?

Sosyalist demokrasiyi geliştiriyorlar mı?

Kitlelerin yönetime katılması yaygın-

laşıyor ve derinleşiyor mu, yoksa kitleler siyasetten uzaklaştırılıyor mu?

Üretim artıyor mu? Halkın refahı artıyor mu? Gelişme, değişim değerinden kullanım değerine doğru mu?

Gelişme, maddi özendiricilerin adım adım ortadan kalkması ve sosyal fonların artması yönünde mi?

Çeşitli ölçütlere göre gelişmeleri izleyeceğiz ve değerlendirmeler yapacağız.

Yalnız "Çin sosyalist değil artık" gibi kanımca çocukça değerlendirmeler yanlıştır. Mao, Sovyetler Birliği'nde geri dönüş olgusunu 1950'lerden 1968 yılına kadar izledi ve ancak ondan sonra söyleyebildi. Kaldı ki, bugün Çin'de bir Kremlin tablosu ortaya çıkmış değildir.

Bütün dünyada Bilimsel Sosyalizm dar bir geçitten geçiyor. Birçok şey bulanmıştır, tartışılmaktadır. Her bulanıklık, mutlaka berraklaşmayı getirir. Biz parti olarak, omuzlarımızın üzerinde kendi kafamızı taşıyacağız ve her şeyi kendi bilincimizle kavramaya çalışacağız. Yani başka yerlerde pişirilmiş, kotarılmış teorileri hop diye dolma gibi yutmayacağız. Kendi teori ve programımızı kendimiz yapmak zorundayız. Zaten kavramak budur.

Sosyalizm ve piyasa

(Soru) Bugün Çin'de tartışılan meselelerden birisi de, ekonomi, idari meka-

nizmalarla yönlendirilebilir mi, yoksa değer yasasının ne ölçüde geçerli olduğu meselesidir. Mao'nun "Sovyet İktisadının Eleştirisi" kitabında, SB'nin ilk beş ve on yıllık plan dönemlerinde aşırı merkezilik uygulandığı ve değer yasalarına önem verilmediği, oysa idari işletmelere özerklik ve inisiyatif verilmesi gerektiği belirtiliyor. Kanımca "Dörtlü Çete" döneminde de, ekonomiyi sadece idari araçlarla yönlendirme aşırı bir şekilde uygulanınca, ekonomi büyük zararlar görmüştür. Bugünkü Çin yönetimi işin bu tarafını düzeltme yönünde adımlar atmıştır. Safalarımızda bu konuda bilgiler eksik olduğu için yanlış kavranılmakta, öte yandan "Dörtlü Çete"nin aşırı sol uygulamasına tepki olarak fikirler gelişmekte, kapitalist serbest rekabeti savunan görüşler de ortaya çıkmaktadır. Benim sorum şu: Bu görüşlerin hangisi Çin yönetimine hâkim? Çin'deki toplantıları okudum Aydın-lık'ta yer alan. Burada planlama ve rekabeti birlikte ele aldıklarını söylüyorlar. Bu tutum doğru kanısındayım.

(Cevap) Arkadaşlar, sosyalizm döneminde meta üretimi ve değer yasaları kalkmıyor. Kim kalkıyor derse desin, malların kıtlığı sona ermedikçe bütünüyle kalkmaz. Ama rolleri gittikçe azalacak. Sosyalizm döneminde değer yasaları ve meta üretimi, planlamayla denetim altına alınıyor. Ekonomi tamamen değer yasalarına mı bağlıdır, yoksa var olan meta üretimi merkezi planlamanın denetimine mi girmiştir, soru bu.

"Çin sosyalist değil artık"

gibi kanımca çocukça değerlendirmeler yanlıştır.

Mao, Sovyetler Birliği'nde geri dönüş olgusunu 1950'lerden 1968 yılına kadar izledi ve ancak ondan sonra söyleyebildi. Kaldı ki, bugün Çin'de bir Kremlin tablosu ortaya çıkmış değildir.

Tabi Çin gibi oldukça geri ülkelerde, meta üretiminin rolü, çok daha uzun bir süre devam edecektir. Örneğin Amerika'da, Almanya'da, Fransa'da sosyalizm kurulsa, bu mesele çok daha erken çözülebilecektir. Çin'in geriliğini hesaba katmak gerekir. Bugünkü yöneticiler meta üretimini, değer yasalarını, kamu işletmeleri arasında rekabeti vurguluyorlar. Bu uygulama, bugün için merkezî planı tamamen ortadan kaldırma düzeyinde değil. Ama bu nereye kadar gidebilir? Üretim araçlarının da alınıp satılması ne kadar genişler, oradan nereye gider? Bunları önümüzdeki dönem göreceğiz.

Yeni üretim ilişkileri ile makineleşme arasındaki ilişki

(Soru) Liu Şao Çi ile Mao Zedung arasında 1956'larda başlayan bir mücadele var. Bu mücadele belli noktalarda Stalinci iktisat politikasıyla Mao Zedung'un geliştirdiği sosyalist inşa arasında bir mücadele olarak da yansıyor. Şimdi Çin yöneticileri 1956'dan sonra Mao Zedung'un ciddi hatalar yaptığını ileri sürdüler ve Liu Şao Çi'yi "büyük devrimci" ilan ettiler. Liu Şao Çi ikinin birliğini savunuyordu. Sınıf mücadelesinin ortadan kalktığını, artık esas tutulacak halkanın ekonomik inşa olduğunu söylüyordu. Mao Zedung buna karşı birin ikiye bölüneceğini ve sınıf mücadelesinin durmayacağını belirtiyordu. Oysa bugün

Çin'de, "Dört Modernleşme" hareketiyle, sınıf mücadelesinin olmadığı tezi getirildi. Sınıf mücadelesinden eski toplumun sömürücüleriyle işçi ve köylüler arasındaki mücadeleyi anlıyorlar. Şimdiki Çin'de, yanlış hatırlamıyorsam 280 burjuvanın olduğu söylendi. Bunlarla artık bir sınıf mücadelesi olamayacağı, bunların iktidarı yeniden ele geçiremeyeceği ifade edildi. Çin'de Liu Şao Çi'nin görüşlerini savunanların parti yönetiminde belli etkinlik kazanmaları, Stalinci iktisat politikalarının Çin'de yeniden uygulamaya başlandığı biçiminde yorumlanabilir mi?

(Cevap) Benim bildiğim, Liu Şao Çi demokratik devrimden sonra kesintisiz olarak sosyalizme geçilmesine muhalefet etti. Bu da, esas olarak komünlere geçişte tarımda makineleşmeye öncelik tanınması, ancak makineleşmeden sonra komünlerin kurulabileceği, ancak üretici güçlerin gelişmesinden sonra üretim ilişkilerinin geliştirilebileceği tezinde kendini gösteriyor. Mao ise şunu savundu: Tarımda makineleşme için, bir kere komünlere geçeceğiz. Köylünün şevkini artırmak, makineleşme için de önemli bir adım olacaktır. Üretim ilişkilerini değiştirmek anahtardır.

Mao, toprakları dağıttıktan sonra demiri tavında dövmek yanlısıydı. Doğal olarak kitlelerle birlikte, kitleleri ikna ederek ama fazla beklemeden parti köylüyü ikna çabasına girecek, köylüleri birleştirecek,

Mao, toprakları dağıttıktan sonra demiri tavında dövmek yanlısıydı. Doğal olarak kitlelerle birlikte, kitleleri ikna ederek ama fazla beklemeden parti köylüyü ikna çabasına girecek, köylüleri birleştirecek, kooperatiflere geçecek. Adım adım daha ileri paylaşma ilkeleri benimsenecek. Üretim ilişkilerinde bu değişme, üretim güçlerinin gelişme koşullarını da yaratacaktı.

recek, kooperatiflere geçecek. Adım adım daha ileri paylaşma ilkeleri benimsenecek. Üretim ilişkilerinde bu değişme, üretim güçlerinin gelişme koşullarını da yaratacaktı. Gerçekten de, herkes bunu kabul etmiştir ki, Çin tarımının makineleşmesi, üretim ilişkilerindeki köklü değişiklikleri izlemiştir. Eski tezler darbe yemiştir. Mao üretim ilişkileriyle üretici güçler arasındaki ilişkiyi Batıdaki sanayi devrimiyle de anlatmaya çalışmıştır.

Stalin, bilinç faktörüne, insan faktörüne bir süre sonra önem vermedi, uzmanlara önem verdi, kadrolara önem verdi, tekniğe önem verdi. Stalin ile Mao arasındaki önemli farktır bu. Bugünkü Çin yönetimi insan etkenini, bilinç etkenini, kitlelerin rolünü Mao kadar vurgulamıyor. Daha çok üretici güçleri geliştirmek, ekonomiyi geliştirmek üzerinde duruyorlar.

Tarihin gelişmesi dümdüz değil, bazen üretim ilişkilerini geliştirmek, bazen üretici güçleri geliştirmek ağırlık kazancaktır. Tutulacak halkayı toplumun durumu belirler. Şimdi mesele şuradadır: Üretici güçlerde belli bir gelişme sağlandıktan sonra tıkanıklıkları aşmak için tekrar dönüp üretim ilişkilerinde nazı ilerlemelere girecekler midir? Uzun zamandan beri Çin tarımında paylaşım,

Mao'nun Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan ettiği törende aralarında Liu Şao Çi'nin de bulunduğu devrimin önderleri bir arada (Pekin, 1 Ekim 1949).

üretim ekipleri düzeyinde. Herkese üretimden düşen pay, işgücü katkısına göre, üretim ekibinde hesaplanıyor. Ama şimdi görülüyor ki, erken geçildiği düşüncesiyle bu sistemden vazgeçiliyor. Üretici güçler geliştiği zaman, üretim ekipleri düzeyinde paylaşmanın nesnel şartları doğduğu zaman, acaba yeniden o adımı atabilecekler midir? Mutlaka Çin'de buna yüklenmek isteyenler çıkacaktır. Hayat buna zorlayacaktır. Ama o adım, düz bir gelişme içinde atılabilecek mi? Sorunun cevabı tarihe kalmıştır. Bugünkü yöneticiler, biraz Stalin'e, biraz da örneğin Tito'ya benziyorlar, âdemi merkeziyete önem veriyorlar. İşletmelere daha geniş karar hakkı tanıyorlar. Merkezî planlamanın rolünü biraz azaltıyorlar. Bu yönden Stalin'e pek benzemiyorlar, bu tarafları da var. Çin'in bugünkü çizgisini kendi gerçeği içinde tahlil etmeye çalışmalıyız.

Mao ile Liu arasındaki mücadele

Bir arkadaş, "Liu Şao Çi'nin itibarının geri verilmesi Mao Zedung düşüncesine ters gelmiyor mu, bu olaydan sonra dört Merkez Komitesi üyesinin istifasını nasıl değerlendiriyorsunuz?" diye soruyor.

Mao ile Liu Şao Çi arasındaki mücadelede Mao'nun doğruyu temsil ettiği açıktır. Mao'nun öğretici bir tavrı var. Parti içindeki meselelerde birisi yanlış savundu mu "hain" ilan edilmiyor. Liu Şao Çi'nin yanlış olduğunu söyleyebiliyoruz, ama Liu Şao Çi devrim düşmanı, döne ve grev kırıcısı ilan edilmişti. Bu suçlama, "sokcu" bir dalganın önünü açmak için en sonunda kabul ettirdiği bir yafta olmasın? Mao'nun *Yayınlanmamış Yazıları*'nı incellerseniz, orada 1967 yılında bile, yani Kültür Devrimi'nin başlamasından bir yıl sonra bile Liu Şao Çi'den arkadaş diye söz eder. "Liu Şao Çi arkadaş o kadar yüklenmeyelim" der. Yani bir hücumu gemlemeye çalışan bir tutumu vardır. Liu Şao Çi hatalıdır, ama partiden atılmak başka bir şey. Partiden atılması Mao'nun bir süre karşı koyduğu anlaşılıyor. Sonra ya Mao'yu ikna ettiler veya ikna edemediler. Ama bazı yaftaların

Liu Şao Çi ve eşi Wang Guangmei (1949).

resmi olarak kabul edildiği anlaşılıyor. ÇKP yöneticileri bugün diyorlar ki, "hayır, O devrim düşmanı değildir. Çin Devrimine 1920'lerden 1960'lara kadar, 40 yıldan fazla emek vermiş, en ön saflarda mücadele etmiş ÇKP yöneticilerinden biridir." Bu değerlendirmenin kuşkusuz siyasal sebepleri de var. Ancak şunu da görmek gerekir: Yanlış savunanlar hain ve karşıdevrimci değildir. Çin Devrimi pratiğinde böyle yaftalar çok zor asılmıştır. Genellikle doğru ile yanlış arasında demokratik bir mücadeleden söz edilmiştir. Ve mesele çözüldükten sonra da insanlar doğrular çevresinde birleşmiş görünmüşlerdir. Liu Şao Çi'nin yanlış temsil ettiğini kabul ediyoruz, ama bu, onun döne olduğu anlamına gelmez.

Kendi kendine eğitim mi, devrimci pratik içinde eğitim mi?

(Soru) Mao ile Liu Şao Çi arasındaki mücadele konularından birisi de partiye

Yanlış savunanlar hain ve karşıdevrimci değildir.

Çin Devrimi pratiğinde böyle yaftalar çok zor asılmıştır.

Genellikle doğru ile yanlış arasında demokratik bir mücadeleden söz edilmiştir.

Ve mesele çözüldükten sonra da insanlar doğrular çevresinde birleşmiş görünmüşlerdir.

halk arasındaki ilişkiler meselesidir. Liu Şao Çi, bunu "Nasıl Komünist Olunur" kitabında açıklamıştır. Çin yöneticileri Liu Şao Çi'nin bu kitabını Marksizme katkı ve parti içinde okunması gereken bir kitap olarak ilan etmekte. Hâlbuki Mao Zedung, "Sovyet İktisadının Eleştirisi" kitabında, Marksizme düşman bir kitap olarak ele almakta. Liu Şao Çi'ye göre, partiye nasıl sadık kalınacağını öğrettikten sonra, bütün mesele hallolmuştur, kitlelerin dışarıdan denetimine gerek yoktur. Kısacası bu metafizik ve hatalı bir görüştür. Bunun bugünkü yönetim tarafından doğru karşılanmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

(Cevap) Liu Şao Çi'nin "Nasıl Komünist Olunur" kitabını okumadım. Okuyan arkadaşlarla konuştum. Bu kitap hakkında ikinci elden bilgim var. Benim öğrendiklerim, bu kitabın idealist olduğu, daha çok insanın kendi kendine eğitimine öncelik tanıdığı, ama sınıf mücadelesine, sosyalizm pratiğine, kitlelerle birleşme pratiğine, kitleler içinde bir devrimcinin yetkinleşmesi meselesine önem vermediği yönünde.

Yalnız bunlar, o kitabı alıp çamura batırmak için yeter mi? İçinde hatalı görüşler olan kitaplar yayımlanmaz mı? Kitapta hata olur. O kitap yayınlanır, okunur. Hata olup olmadığını anlamak için bile yayınlamak gerekir. Belki başkaları doğru bulacaktır.

Köylülük ve Kültür Devrimi

(Soru) Biraz önceki konuşmanızda Çin'de köylülüğün daha fazla olduğunu, işçi kitlelerinin daha az olduğunu söylemiştiniz. Çin'deki Kültür Devriminde köylü kültürüne acaba yer verildi mi? İkinci si, bizim gerçekleştireceğimiz sosyalizmde köylü kültürüne ne gibi katkılarda bulunacağız, kültür bakımından köylüye ne gibi bir yardımda bulunacağız?

(Cevap) Kültür Devrimi proletarya kültürünü yaymaya çalıştı. Köylülüğü de anlayışta ve pratikte proleterleştirmek: Kültür Devriminin meselesi buydu. Köylü kültürü demek küçük mülkiyet demek-

tir, küçük burjuvazi demektir. Küçük mülkiyete tutkunluk biraz feodalite demektir. Köylülük tarihi olarak ortadan kalkmak zorunda, ama bir yandan da işçi sınıfının birleşmesi, ittifak etmesi gereken bir kesim. Hem onun elinden tutacaksınız, hem onu değiştirmeye çalışacaksınız. Mao köylülüğe dayanarak devrim yapmak zorunda kaldı, ama dayandığı köylülüğü de kültürel yönden değiştirerek.

Köylülüğün elinden tutacağız, onun iktisadi menfaatlerini savunacağız, özellikle mülksüz köylüyü toprağa kavuşturacağız, küçük mülk sahibi köylüyü çeşitli baskılardan kurtaracağız, ama sonuç olarak onu çağdaşlaştıracacağız. Şehir-köy farkını kaldıracacağız. Köy-şehir farkının ortadan kalkması, tarım-sanayi farkının ortadan kalkması, köylü-işçi farkının da son bulması demektir. Tarihin gelişmesi, köylülüğün adım adım kalkması yönünde.

(Soru) Halkın Yolu, Halkın Kurtuluşu gibi gruplar önceden Mao'yu savunuyorlardı, şimdi reddediyorlar. Neden?

(Cevap) O zaman da Mao'yu savunmuyorlardı. Mao'yu savunmak, resmini asmak veya klişe olarak savunmak değil. Onlar dogmatikti, esas olarak feodal kültürün ve küçük burjuvazinin izindeydi-

Köylülüğün elinden tutacağız, onun iktisadi menfaatlerini savunacağız, özellikle mülksüz köylüyü toprağa kavuşturacağız, küçük mülk sahibi köylüyü çeşitli baskılardan kurtaracağız, ama sonuç olarak onu çağdaşlaştıracacağız. Şehir-köy farkını kaldıracacağız. Köy-şehir farkının ortadan kalkması, tarım-sanayi farkının ortadan kalkması, köylü-işçi farkının da son bulması demektir.

Mao köylülüğe dayanarak devrim yapmak zorunda kaldı, ama dayandığı köylülüğü de kültürel yönden değiştirerek.

ler. Anlayışları ve eylemleri Ortaçağ'dan kalmadır. Köroğlu, Çakırcalı Mehmet Efe ideolojisidir. Marksizme bakışları feodaldır. Mesela biz, "Marx Paris Komününü gördükten sonra proletarya iktidarı teorisini olgunlaştırdı" demiştik. Biz şunu söylediler: "Vay efendim, demek ki Marx 1871'den önce adi bir liberaldi. Marx'a hakaret ediyorsunuz!" Bu kadar ilkel bir tutum olur mu? Marx onların anlayışına göre doğuştan peygamberdi, evliyaydı. Stalin'i de anlamadılar. Ne kadar hatalı tarafı varsa Stalin'in onları benimsediler. Doğru bir tarafını benimsemediler. Stalin'in yalnız olumsuzluklarına sahip çıktılar. Ayrıca bugün Stalin'de kalmak, Stalin zamanında Stalin'de kalmaktan farklıdır. Doğru, görelidir; zamanla olgunlaşıyor. Stalin, zamandaşlarıyla, seçenekleriyle karşılaştırılarak değerlendirilir. Bugün hâlâ Stalin'in hatalarına kazık çakmak, insanı eskisinden bambaşka bir yere götürüyor ve oraya gittiler.

Müttefikiniz yoksa önder de değilsiniz

(Soru) Mao Zedung burjuva ve küçük burjuva demokrat partileriyle uzun süre bir arada yaşama ve karşılıklı denetimi savunuyor. Bundan kasıt nedir?

(Cevap) Çin'de devrime katılmış olan partiler, devrimden sonra ÇKP'nin önderliğini kabul ettiler. Bu partileri arkasından sürüklediği burjuva aydınlarının, burjuvazinin devrime katılan ve devlet kapitalizmi yoluyla evcilleştirilen kesimlerinin de kendi ifade mekanizmaları olacak. Onlara önderlik edebilmenin ve onları yeniden biçimlendirmenin şartı bu. Ama bunların Çin'deki rolleri o kadar fazla değil. Benim izleyebildiğim kadarıyla biraz da göstermelik kalmışlar.

Kafalardaki kalıpları atmalıyız. Proletarya dışında başka sınıflar da var. Kendi dışınızda hiçbir şeyi görmezseniz yalnız kendinize önderlik edersiniz, yani önderlik edemezsiniz. Önderlik, ittifak sorunu ile birliktedir. Müttefikiniz yoksa önder de değilsiniz. Müttefikiniz de, onu sayarsanız vardır. Hiç sayarsanız müttefikiniz olmaz. Her ittifakın bir koşulu vardır. Her ittifak, bedel karşılığıdır. Çin'in büyük bir köylü ülkesi olduğunu, işçi sınıfının sayıca az olduğunu da unutmamak gerekir.

Parti-sendika ilişkisi

(Soru) Sosyalist toplumda parti-sendika ilişkisi ne olacak? İşçi sınıfı iktidarında, özgür sendika olmasının ne anlamı var?

Biz sosyalizmin üstünlüğüne inanıyoruz. Burjuvazi iktidarı kaybettikten sonra, emekçiler ideolojik seçimlerini özgürce yapma olanağına kavuşunca, büyük çoğunluğun Bilimsel Sosyalizmi benimseyeceğini biliyoruz. Arnavutluk'ta olduğu gibi, pencereleri kapayarak insanlar bir yere getirilemez. Tersine o toplum, bence burjuva kültürüne daha açıktır.

(Cevap) Özgür sendika olması iyidir. Bizde ne olmalı tartışmalıyız. Bir kez sınıfı bölmek gerekir. Öte yandan kitlelerin girişimini ortaya çıkaran bir sendikadır bizim istediğimiz. Eğer sendikanın bütün kararlarını parti tepeden dayatacaksa, o zaman sendikaya ne hacet? Sendikanın rolü nedir? Partili olmayan işçileri de sahneye çıkarıyor. İşçilerin diyalim yüzde 10'u partili olacaktır. Bir fabrikada 1000 işçi var, 100'ü partili. Eğer bütün kararları o 100 kişi alacaksa ve sendikaya dayatacaksa, o zaman o sendika bir süstür. O 100 kişinin kurduğu temel örgüt, fabrikadaki parti örgütü her şeyi yönetsin: İşte bu yanlıştır. Öbür 900 kişiyi de sahneye çıkartabilecek sendikalar kurulmalıdır. Bu sendikalarda partinin rolü, görüş ve çözümleriyle önderlik olabilir. İkna ederse, önderlik eder. Demokrasi olmalı. Yukarıdan dayatmak, her şeyi yukarıdan yönetmek olmaz. 900 kişi sahneye çıkarsa, o zaman parti sıfırdan kopmaz.

Her yerde böyle olmuyor. Ne oluyor? Uygulamada sendikalar tekelleştirilebiliyor ve içi boş, kabuk bağlayan örgütler haline getirilebiliyor. Parti de kitlelerden bu yüzden kopuyor. Böyle durumlarda, sendika kurma özgürlüğünün ötesinde, işçiye isyan etme özgürlüğü tanımak gerekir.

Cami insanların kalbindeyse...

(Soru) Çin'de on bin caminin var olduğu ve ABD kültürünün girdiği görülmekte, ne dersiniz?

(Cevap) Arkadaşlar, eğer insanların kalbinde cami varsa, o camiler sokakta da olacaktır. Biz ne yapacağız? Hiçbir camiye kapatmayacağız. Her isteyen istediği ibadeti yapabilir ve istediği dine bağlı olabilir. Ama toplumun ekonomik temeli değişiyorsa, feodal düşüncenin üzerinde durduğu temel değişiyorsa, sosyal ilişkiler değişiyorsa ve kültürel yapı değişiyorsa, insanlar kendi özgür yönelişleriyle seçimde bulunacaklardır. İnsanlara emekçi kültürünü götüreceksiniz. Gericilerin propaganda ettikleri gibi, sosyalistler camileri odun deposu yaparak veya kapılarına kilit vurarak toplumu değiştirmeyi düşünmezler. Mesele, toplumsal temeli değiştirmek, sosyal ilişkileri değiştirmek ve insanların kafasını değiştirmektir.

İkincisi, Çin'e ABD kültürünün girmesi. Bugün Çin yönetimi ABD kültürünü yaymıyor ama Çin toplumunu dünyayla temasa geçiriyor. Yani bir Çin Seddi örmüyor, tersine pencereleri dünyaya açıyor. Bence bu doğrudur. İnsanlarımızı, başka kültürlerle aramıza duvarlar ve çelik perdeler koyarak devrimcileştiremeyiz. Tam tersine, burjuva kültürüyle temasa geçen insanlar seçenekleri karışlaştırarak ve mücadele içinde kültürel

gelişmeyi özümserler. Biz sosyalizmin üstünlüğüne inanıyoruz. Burjuvazi iktidarı kaybettikten sonra, emekçiler ideolojik seçimlerini özgürce yapma olanağına kavuşunca, büyük çoğunluğun Bilimsel Sosyalizmi benimseyeceğini biliyoruz. Arnavutluk'ta olduğu gibi, pencereleri kapayarak insanlar bir yere getirilemez. Tersine o toplum, bence burjuva kültürüne daha açıktır. Çünkü o zaman işçi sınıfı ideolojisi, rakip ideolojilerle mücadele içinde güçlenmez.

Partide farklı çizgiler yasaklasan da vardır

(Soru) Devrimci partide kapitalist yolculara ifade özgürlüğü tanınırsa bozgunculuk, hizipçilik olağanlaşmaz mı? Sosyalist bir parti ya da devlet, bir süre sonra yüzde yüz doğruları savunur olmaksızın çıkmaz mı?

(Cevap) Konuşmamda söyledim. Kapitalist yolcular da iki gruptur. Bir iflah olmazlar var dedim, çok küçük bir azınlık. Bir de yanlış düşündüğü için, dünya görüşü yüzünden "kapitalist yolcu" denenler var. Bu ikisini dikkatle ayırmak gerekiyor. Suç işleyen sınıf düşmanlarıyla hatalı görüş savunucuları çok dikkatli bir şekilde ayırmak gerekir.

Türkiye'de soldaki örgüt ve partiler arasında en fazla özgürlük bizim partimizdedir. Hata yapma özgürlüğümüz var. Ama en sıkı disiplin gene bizdedir.

Farklı fikir savununca "Marksizme ihanet ettin" diye insanların tepesine yumruk vuran o küçük gruplarda disiplin yoktur.

Disiplin nerede olur? Özgürlüğün olduğu, gönül ferahlığının olduğu yerde olur. Partide tartışma özgürlüğünün olması, herhangi bir eylemde sekiz kafadan ses çıkması ve insanların istediği başı çekmesi anlamına gelmez. İş yaparken doğaldır ki, partinin organları nasıl karar almışsa, hepimizin görevi onları uygulamaktır. Ama o kararlar, hangi süreçten geçerek alınacaktır. Özgür tartışmalarla mı, yoksa kapalı kapılar ardında mı?

Siz yok saysanız bile, parti içinde iki çizgi, iki yol vardır. Yani siz Enver Hoca gibi, "benim partimin içinde iki çizgi olmaz" deseniz bile, partinin içinde iki çizgi vardır. Hem olmaz diyorlar, hem de Bekir Balluku'yu ve Abdül Kelleci'yi idam ettiler. Daha üç yıl önce Milli Savunma Bakanı ve Meclis Başkanı'nu idam ettiler. O halde, "parti içinde iki çizgi olmaz" görüşü, sonuç olarak kurşuna dizme ve idamlarla bu görüşü kanıtlamaya varır. Yekparelik nasıl ispat edilecek? Muhafiflerin vücutları ortadan kaldırılarak ispat edilecek.

Çelişmeleri çözmenin doğru yöntemleri de vardır. İşte bu kavrayış, sağlam disipline götürür. Parti içinde fikir zenginliğine ve gerçekleri bulmak için verimli çabalara götürür, sosyalizme götürür. Enver Hoca, kendi eliyle gelişme yolunu tıkadı.

Çözüm şudur: Herkes burada kalkıp düşüncesini söyleyecektir. Örneğin siz de Bilimsel Sosyalizmden hareketle bazı düşünceler savunuyorsunuz. Ben de oradan hareketle bazı düşünceler savunuyorum. Ama savunulan bu iki görüşten biri daha doğru, biri daha yanlıştır. Bunda ayıp yok. Hepimiz zaman zaman yanlışın safında yer alabiliriz. İşte sorunları böyle gönül ferahlığıyla ve yanlış savunmaktan korkmaksızın ele alırsak, gerçeğe ilerleyebiliriz. Sosyalizm döneminde de kanımca böyle yapmak gerekir.

"Yüzde yüz" doğrulardan söz ederek, idealist bakıyorsunuz ve her şeyin

Enver Hoca, tekçi tutumuyla, sosyalist gelişme yolunu tıkadı.

bütünüyle mükemmel olduğunu düşünüyorsunuz. Varlıkları çelişmeleriyle ele almıyorsunuz. Sizin kafanızda tertemiz, yunmuş yıkanmış bir parti var, yüzde yüz sosyalistler var. Bu ancak cennette olabilir. Yeryüzünde, bizim gibi ayakları üzerinde yürüyen canlıların yüzde yüz sosyalist olmaları hiçbir zaman mümkün değildir. Hiç kimse yüzde yüz sosyalist değildir. Hem fikirleri, hem eylemi bakımından Marx'ı da dâhil ediyorum. Yüzde yüz soyutta vardır, gerçeklikte yoktur! Hiçbir parti yüzde yüz doğru değildir; hem fikirleri, hem üyeleri, hem eylemleri bakımından.

Onun için bir insan da, bir parti de içindeki çelişmelerle ele alınmalı. Doğru yönleriyle ve yanlış yönleriyle. Zaten

Yeryüzünde, bizim gibi ayakları üzerinde yürüyen canlıların yüzde yüz sosyalist olmaları hiçbir zaman mümkün değildir. Hiç kimse yüzde yüz sosyalist değildir. Hem fikirleri, hem eylemi bakımından Marx'ı da dâhil ediyorum. Yüzde yüz soyutta vardır, gerçeklikte yoktur!

devrimci çıkış yolu da böyle bulunur. Eğer bu parti tamamen doğru dersen, Polonya gibi olursun ve devrimci çıkış yolu bulamazsın. Ben gökten indim ve hiçbir yanlışım yok dersen, bir adım ilerleyemezsin ve çukura düşersin.

Her kim, "ben oldum" diyor, o düşer. Mutlaka düşer. Olgunlaşan şeyin olduğu yer ölümdür. Olgunlaşmadan sonra gelen olay ölmektir. Ölmek nedir? Bir şeyin sonuna kadar olgunlaşmasıdır. Olgunlaşınca zıddına dönüşür ve hayatı terk eder. Doruğa çıkmak, aşağıya inmeye başlamaktır. Onun için nesneleri, insanları, partileri, devrimci de olsa ikiye bölerek, içindeki zıtlarıyla tahlil edeceğiz. Böyle bir bakış açısı olursa, üzerinde durduğumuz bütün problemleri çözersiniz.

Örneğin Lenin, demir disiplinden söz ederken, orada bir soyutlama yapıyor. O sözden yola çıkarak partinin yanlış olmaz görüşüne varırsanız, bütün revizyonist partilerin düştüğü hataya düşersiniz. "Böyle olmalıdır" diyor Lenin. Tabi, bu da bir süreç içinde kısmen olacaktır. Adam alıyor köseleden körük yapıyor ve o körüğüyle ateşi harlıyor ve o ateşte dövüyor, dövüyor, su veriyor demire, çelik haline getiriyor. Bir parti de hayat içinde, mücadele içinde, vurula vurula, dövüle dövüle çelikleşecektir. O parti iktidara geldikten sonra önemli hatalar yapacaktır. Ve yapıyor da. Nitekim iktidara gelenler, hata yaptıklarını sık sık söylüyorlar. O zaman gerçeği olgularda arayacağız. Olgular bize her şeyin olumlu ve olumsuz iki yönü olduğunu gösteriyor. İlerlemenin çaresi de bu gerçeği kabul etmektir.

Resimleri çok asarsanız indirmek zorunda kalırsınız

(Soru) Başkan konuşmasında şöyle dedi: Çin'de sevindirici bir şey var. O da Çin toplumunun iç dinamizmi. Her tarafa tartışma oluyor. Kapitalist toplumlarda da var tartışma. Bir kısmı sosyalizmi savunuyor, bir kısmı kapitalizmi. Bizim Türkiye'de olduğu gibi, feodal gerici görüşleri savunanlar da var. Bir toplumun doğru yolda olacağının tek ölçütü bu mudur?

İkinci soru: Resimlerin indirilmesi gibi önlemler kesin olarak önemli değil benim görüşüme göre. Önemli olan bu gibi önlemlerin alınışında art niyet var mı, bunu nasıl saptayacağız?

(Cevap) Arkadaşlar Çin'deki dinamizm ve tartışma, tek ölçüt değil elbette. Zaten konuşmamın sonunda bazı ölçütler koymaya çalıştım. Bundan sonra bakacağız Çin'e, oraya kazık çakıyorlar mı, yoksa bu mevziden yeni atılımlarla ileriye mi yönelecekler?

Bazen insan maddi özendirmeye önem verir, ileride maddi özendiriciyi kaldırabilmek için, değil mi? Eğer maddi özendiricinin işlevini ve sınırını doğru tanımlayamazsanız, ileride bu maddi özendiriciyi hiç kaldıramazsınız. Bu bakımdan uzun vadeli bakacağız. Dinamizm ve demokrasi şu bakımdan önemli: İlerleme olanağı bir toplumda açık tutuluyor mu, yoksa Sovyetler Birliği gibi ancak dünya halklarından çok ağır darbeler yedikten sonra ya da ancak devrimle mi değişebilir? Çin'de geçmiş dönemlerde olduğu gibi değişme yolları açıktır ve Çin'de geri dönüş yargısına varacağımız bir durum yoktur.

İkinci sorunuz resimler konusu. Onlar Mao'nun resmini indiriyor. Bakın bizim burada resim yokken, bugün arkadaşlar resmini asmışlar. Her toplumun kendi ihtiyaçları var. Eğer bir yerde resimleri çok asarsanız, bir gün indirmeniz gerekir. Bence resim en sonunda bir biçimdir, ama insanlar alıntılarla düşünmeye başlarsa, asıl tehlike işte odur.

Türkiye'de de bu var, biliyorsunuz. Türkiye'de tarımı tahlil ediyorsunuz, adam Lenin'den alıntı dayıyor. Ne ilgisi var Lenin'le değil mi?

Biz geçmişte de yaşadık bunu. "Bütün köylük bölgeler kuru odunlarla döşenmiştir, bir kibrit çaksanız tutuşmaya hazırdır." Bunu İbrahim Kaypakkaya Türkiye için söylüyordu. Peki, niçin tutuşmaya hazır? Çünkü Mao böyle demiş. Orası Çin, burası Türkiye! Bu tahlil Çin'in o günkü durumuyla ilgili. Biz de, bu dogmatizm belasını Türkiye'de yaşa-

dık, hâlâ da yaşıyoruz. Hemen alıntı dayıyor. Henüz hafız ve molla mektepleri düzeyini uzun boylu aşmış değiliz.

Çin'de anlaşılan öyle bir noktaya gelinmiş ki, yeni bir düşünce getiremiyor-sun, ne getirsen, binleri hemen alıntı dayıyor. O zaman resimleri bir miktar indirmekte bence fayda vardır. Biraz resimleri indireceksin ki, insanlar her yerde o alıntının sahibiyle karşılaşmasın ve daha canlı düşünebilsin. Resimleri indirirken dikkat ederseniz Marx'ı da indiriyor. Resimleri azaltıyor, tamamen kaldırıyor. Resimleri indirirken, teorisyenleri kafalardan bütünüyle silmeyi düşünenler de vardır belki. Böyleleri şimdi biraz ortam bulmuş olabilirler. Ama o ortamı na-

Çinliler Mao'nun resmini indiriyor. Bakın bizim burada resim yokken, bugün arkadaşlar resmini asmışlar. Her toplumun kendi ihtiyaçları var. Eğer bir yerde resimleri çok asarsanız, bir gün indirmeniz gerekir. Bence resim en sonunda bir biçimdir, ama insanlar alıntılarla düşünmeye başlarsa, asıl tehlike işte odur.

sıl buldular? Dogmatizm, her zaman devrimci teori düşmanlarına fırsat verir.

Çin yönetimi de yekpare değildir. Çeşitli eğilimler var. Biz yalnız Çin kaynaklarının kendi toplumları hakkında söylediklerinden hareket etmeyeceğiz. Bizim de kendimize göre düşüncelerimiz, ölçütlerimiz, bakış açımız var. O toplum hakkında çeşitli bilgi edinme yollarımız da var. Bugün Batı Çin hakkında her türlü malzemeyi döküyor. Sovyetler Birliği'nde geri dönüş oldu ve insanlık bu olayı zamanla anladı. Çin'de de böyle bir gelişme olsa, hiç merak etmeyin, insanlık bunu görür. Bir milyarlık bir ülkede bugün ne olduğunu anlayabiliriz sanıyorum.

Törenler bazen özü örtebiliyor

(Soru) Mao'nun anısına bu toplantıda niçin saygı duruşu yapılmadı?

(Cevap) Arkadaşlar, burada saygı duruşunu uygun görmeyen insanlar da olabilir. Ayrıca törensel uygulamalar bazen iyi bir ifade aracı da olmayabiliyor. Bazen özü örtüyor. Bazen de gerçeği basitleştiriyor. Mao'ya saygı duyuyorsak, onu daha iyi incelemeli, daha iyi eleştirmeli, daha iyi kavramalıyız.

Her parti kendi yolunu çizer

(Soru) ÇKP yöneticilerinden bazılarına karşı bizim partimiz içinde bazı arkadaşlarımızın tutum almasını doğru buluyor musunuz? Çin'de bugün doğru çizgi şunlar, hatalı çizgiyi bunlar temsil ediyor şeklinde bir tutum alınabilir mi?

(Cevap) Nasıl biz, bizim partimizin Pekin'den yönetilmesini istemiyorsak, buradan da onları yönetmek iddiasında olamayız. Çin Partisinde kimin görüşleri benimsenecek, buna Çin Partisi içindeki insanlar karar vermelidir. Ama bizim de elbette bu konularda dışarıdan izleyici olarak görüşlerimiz olabilir; burada ölçülü olmak yerinde olur. Şunu biliyoruz: Parti içinde mücadele her zaman vardır. Dün de revizyonistler, kapitalist yolcular vardı, bugün de vardır. Bugün Partinin başında olan Hua Guo-feng'in Mao'nun

19. yüzyılın büyük ustalarının sosyalizmin kuruluş sürecine ilişkin teorileri sınırlıydı.

Çünkü o zaman henüz dişe dokunur bir sosyalizmi kurma pratiği yoktu. Üç ay süren Paris Komünü de göz ardı edilirse, sosyalizmin programını geliştirebilecek bir deneyime tanık olmadılar.

izleyicisi olduğunu biliyorum. Ama Çin Partisinin hangi yolu izleyeceğine karar verecek olan, gene Çin Partisidir. O Partide her zaman tartışma ve mücadele var.(7)

III

2012 YILINDA DEĞERLENDİRME

19. yüzyılın deneyimsizliği

19. yüzyılın büyük ustalarının sosyalizmin kuruluş sürecine ilişkin teorileri sınırlıydı. Çünkü o zaman henüz dişe dokunur bir sosyalizmi kurma pratiği yoktu. Üç ay süren Paris Komünü de göz ardı edilirse, sosyalizmin programını geliştirebilecek bir deneyime tanık olmadılar. Bu nedenle sosyalizmin kuruluşu konusunda, Marx ve Engels'ten kalan program yetersizdi; denenmemişti. Bu program Marx ve Engels'ten önce esas olarak Ütopik Sosyalistlerin belirlediği programdı. Marx ve Engels, 1848 devrimleri ve 1871 Paris Komünü tecrübesini değerlendirek, sosyalizmin kuruluşuna ilişkin teoriyi geliştirdiler. Ancak programları, herhangi bir sınavdan geçmemişti.

Daha önemlisi Marx ve Engels'in sosyalizmi kurma programları, Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkeler için oluşturulmuştu. Oysa bugüne kadar [Manifesto'dan bu yana 164 yıl] gelişmiş

bir kapitalist ülkede sosyalizmi kurma pratiği yaşanmadı. 20. yüzyılda ise, dev sosyalizm pratikleri gerçekleşti. Bu pratikler, kapitalistleşme açısından geri ve köylülüğün yoğun olduğu ülkelerde yaşandı. Bu toplumsal yapı, sosyalizmin kuruluş sürecinin sorunlarını da belirledi. Bilimsel Sosyalizmin kurucularının programları, bu açıdan da, öngörülen zeminde değil, kapitalizmin en geri ülkesi veya feodalizmin en ileri ülkesi olan Rusya'da ve arkasından da başta Çin olmak üzere dünyanın gelişmemiş alanlarında hayata geçirildi.

Bütün bunlara ek olarak, 19. yüzyılda kapitalizm, emperyalizm aşamasında değildi. Devrim, bir ülkenin içinde proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişmenin ürünü olacaktı. Oysa 20. yüzyılda devrim, artık emperyalizmin zayıf halkasının kırılmasıydı. Dolayısıyla bir ülkenin güçleri ile emperyalizm arasındaki çelişmenin ürünüydü. 20. yüzyılın bütün devrimleri, bu nedenle vatan savunması süreçlerinde gerçekleşti.

Sosyalizmi kurma deneyimlerinin büyük kazanımları

Bu nedenlerle, 20. yüzyılda devrim yapanlar, kendi ülkelerinin geri toplumsal-ekonomik ilişkileri zemininde ve geri olan üretici güçlerle, sosyalizmi kurma deneyimleri yaşadılar. Bu koşullarda hayata uygun programlar ve teoriler üretmek durumundaydılar. Bu görevi Sovyetler Birliği'nde Lenin ve Stalin yerine getirdi.

Sovyetler Birliği deneyiminde, üretim araçlarının büyük sanayiden başlayarak toplumsallaştırılmasıyla birlikte kapitalizme geri dönüş tehlikesinin de kalkacağı düşünülüyordu. Bu görev tamamlandıktan sonra sınıflar ve sınıf mücadelesi son bulacak, geri dönüşün toplumsal ve ekonomik zemini yok olacaktı. 19. yüzyıldan kalan bu teori, 1960'larda Sovyetler Birliği'nde yoğunlaşan olgular karşısında geçersizleşti. Modern Revizyonizmin Sovyetler Birliği'nde iktidara gelişi, sosyalist harekette yeni bir bunalım yarattı.

Sovyetler Birliği'nden sonra sosyalizmi kurma konusunda en önemli deneyim, Çin pratiğidir. Hatta Çin'de sosyalizmin kuruluşu Sovyetler Birliği'nden sonra olmakla birlikte, 20. yüzyılın tipik sosyalizm deneyimidir. Nitekim 21. yüzyılda devam eden sosyalizmi kurma çabaları, Sovyetler Birliği ve ona benzeyen Doğu Avrupa ülkelerinde değil, fakat Çin ve Çin'e benzeyen Vietnam, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba, Kamboçya ve Laos gibi Asyalı ülkelerde devam ediyor. Küba da, toplumsal-ekonomik açıdan "Asyalı"dır. Sosyalizm, görece daha "ileri" ülkelerde değil, fakat daha "geri" ülkelerde tutunabildi. Hatta Çin örneğinde, dünyanın en büyük ekonomisi olma yolunda herkese parmak ısırtan başarılar kazanıyor.

Sosyalizmin kuruluşuna ilişkin 1917 Ekim Devrimiyle başlayan neredeyse yüzyıllık büyük pratiğin Bilimsel Sosyalist teoriye kazandırdığı zenginlik olağanüstüdür. Yaşanan deneyim, dün olduğu gibi bugün de sıradan veya kesin yenilgiye uğramış bir pratik değildir. Tam tersine insanlığa tarihte görülmemiş bir miras bırakmıştır ve en önemlisi Çin örneğinde bugün dünya ölçeğinde olağanüs-

Marx ve Engels, 1848 devrimleri ve 1871 Paris Komünü tecrübesini değerlendirerek, sosyalizmin kuruluşuna ilişkin teoriyi geliştirdiler.

tü başarılar kazanmıştır. Çin'in geri aşamalarındaki sosyalizmi, dünya için de bir itici olmuştur. Çin ekonomisi, kapitalizmin krizlerine aldırmadan, görülmemiş hızdaki gelişmesini tempolu olarak sürdürüyor. Bu nedenlerle 1917 Ekim Devriminden bugüne uzanan sosyalizmi kurma mücadelesi, yalnız kapitalizme geri dönüş örneklerini içermiyor; insanlığın gelişmesine öncülük yapan büyük bir deneyimi ifade ediyor.

Mao Zedung'un sosyalizmde devrimi sürdürme pratiği ve teorisi

İşte Mao Zedung, bütün bu birikimi, en başta Sovyetler Birliği'ndeki geri dönüş sürecini ve Çin pratiğini tahlil ederek "Proletarya iktidarı altında devrimi sürdürme teorisi"ni ortaya koydu. 1960'lı yıllar ortamında Bilimsel Sosyalist teori, hayatta bağını Mao Zedung'un katkılarıyla kanıtladı. Mao, Sovyetler Birliği'ndeki geri dönüş olgusunu ve Çin deneyimini değerlendirerek, teoriyi 19. yüzyılın yetersizliklerinden kurtardı. Mao'nun katkısı şöyle özetlenebilir:

Sosyalizm, proleter devrimiyle başlayan ve sınıfsız topluma kadar sürecek uzun bir tarihi dönemi kapsar. Bütün bu süreç boyunca üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti esas olarak tamamlandıktan sonra da, kapitalizme geri dönüş tehlikesi hâlâ vardır; iki sınıf, iki yol, iki çizgi arasındaki çelişmeler devam eder. Başka deyişle proletarya ile burjuvazi, sosyalist yol ile kapitalist yol, Bilimsel Sosyalizm ile revizyonizm arasındaki mücadele sürer. Bir hukuki biçim olarak toplumsal mülkiyet, geri dönüş tehlikesini bütünüyle bertaraf edemez. Üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsallaştırılmasından sonra esas tehlike, tasfiye edilen burjuvaziden değil, bizzat parti ve devlet aygıtı içinde yer alan mevki sahibi kapitalist yolculardan kaynaklanır. Sınıfsız topluma ilerleyen sosyalizmi kurma sürecinin itici gücü, sınıf mücadelesidir, emekçi kitlelerin girişimleridir, devrimdir.

Mao'nun teorisinin kuşkusuz sosyalizmi kurma pratiğinden öncesine uzanan bir temeli bulunmaktadır. Mao, Yeni Demokratik Devrim pratiği ve teorisiyle, emperyalizm çağında, gelişmiş kapitalist ülkelerin Fransız Büyük Devrimi örneğinden farklı olan demokratik devrim modelini ortaya koydu ve en önemlisi bir devrim pratiğinde sinayarak hayata geçirdi. Mao'nun sosyalizmin kuruluşuna ilişkin teorisi, bu büyük deneyim üzerine kurulmuştur ve çağımızın tipik devrimlerinin teorileştirilmesidir. Çağımızda demokratik devrimin ve sosyalist devrimin yaşam alanı, Ezilen Dünya ve bugün Gelişen Dünyadır.

Emekçi demokrasisinde öncü-kitle diyalektiği

Mao'nun sosyalizm döneminde devrimi sürdürme pratik ve teorisi, burjuva

çoğulculuğunu merkez alan burjuva demokrasisinden köklü bir kopuşu temsil eder, yeni bir emekçi demokrasisi geliştirir. Parti, devrimin gereğidir, varlık nedeni yönetmek değil, sınıfa hizmettir. Sosyalizmin güvencesi, emekçilerin iktidarı yaygınlığına ve derinliğine yeniden ve yeniden fethetmesidir. Parti, bu çabanın önderi olabildiği sürece sosyalizm yolunda ilerleyebilir. Sosyalizmin kuruluşu için sıradan emekçi kitlelerin girişimlerini seferber etme ve onları öncülere dönüştürme görevini terk eden bir öncü, yozlaşma ve çürüme sürecine girerek, burjuva yolcular sınıfını oluşturmaya başlar ve emekçiler üzerinde diktatörlük uygulamaya yönelir. Böyle bir öncünün denetlediği devlet mülkiyeti de, artık değere bir azınlık sınıf tarafından elkonulmasına temel oluşturan bir tür özel mülkiyete dönüşür.

1966 yılı 16 Mayıs'ında "Karargâhı bombalayın" çağrısıyla başlayan Büyük Proleter Kültür Devrimi, Mao'nun emekçi demokrasisine ilişkin teorisinin ilk önemli uygulaması oldu. Mao, Kültür Devrimi pratiği içinde ve daha sonra, sosyalizm döneminde "fırtına halinde kitle mücadelelerinin gerekliliğini" teorileştirdi. Devlet ve parti içindeki burjuva yolcuların iktidarı bütünüyle ele geçirme girişimleri, emekçi hareketiyle önlenilebilirdi. Mao, Kültür Devriminin başlamasının birinci yıldönümünde, ileride böyle devrimler olacağını da belirtti. O devrimler, emekçilerin iktidarı fiilen, derinliğine ve genişliğine fethetmesidir. Kitleler de, kendi eylemleri içinde geçmiş toplumun kültüründen arınacak ve devrimcileşecektir.

Mao'yu hayat doğruladı

Mao'nun teorisi, Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya ve diğer Doğu Avrupa pratiklerinde doğrulandı. Bu ülkelerde üretim araçlarının kolektif mülkiyete dönüştürülmesi esas olarak tamamlanmıştı. Ama işte kapitalizme geri dönüşümlü. Geri dönüşü gerçekleştiren sınıf, yıkılan burjuvazi değil, "sosyalist" devletin başındaki devlet ve parti yöneticileriydi. İktidardaki devlet burjuvazisinin

Çin'in geri aşamalarındaki sosyalizmi, dünya için de bir itici olmuştur. Çin ekonomisi, kapitalizmin krizlerine aldırmadan, görülmemiş hızdaki gelişmesini tempolu olarak sürdürüyor.

bir kesiminin yukarıdan aşağı reformları sosyalizmi getirmiyordu ve getiremezdi de. Çünkü sosyalizm ancak emekçi sınıfların eliyle kurulabilirdi.

Sosyalizme geri dönüş olayını yaşayan Doğu Almanya lideri Eric Honecker, karşıdevrimin tamamlanmasından sonra "Mao Zedung'un haklı çıktığını" 10 Ekim 1991 günü Alman televizyonunda dürüstlikle belirtti.(8) Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Gorbaçov'dan sonraki ikinci önderi Ligaçev de, kapitalizmi "Partinin ve devletin tepesindeki kapitalizme geri dönüş sınıfının" getirdiğini bizzat bana belirtti.(9) Son Politbüro'nun tek devrimci üyesi Sheinin, Rusya Komünist İşçi Partisi lideri Tulkin ve Gunko, Gürcistan KP lideri Georgadze Panteleimon ve birçok Sovyet komünisti, Moskova'da yayınlanan kitabımdaki görüşlerin doğru olduğunu kaydettiler. En önemlisi, Kore Devriminin önderi Kim İl Sung, 1993 yılında Pyongyang'taki 4 saat süren görüşmemizde ve yemekte, "Çinli yoldaşların Sovyetler Birliği hakkındaki tahlilleri doğruydular" diye belirtti.

Mao'nun teorisi, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeyle kanıtlanmıştı. Bu teoriyi benimsemeden Sovyetler'deki çözümlüğü açıklama ve burjuvazinin ideolojik saldırısını göğüsleme olanağı yoktur.

Bugün herkes Sovyetler Birliği'nde sosyalizmden geri döndüğünü görüyor, yirmi yıllık tartışma bitti. Fakat sorun, gözlemi teori düzeyine yükseltmektir: Rusya'da kapitalizme geri dönüşümleri, ülkeyi kapitalizme götüren bir hâkim sınıfın 1990'dan önce oluştuğunu kanıtladı. Gorbaçov ve Yeltsin, 1917'de yıkılan burjuvazinin temsilcileri değillerdi, "Komünist" adını taşıyan Parti'nin ve "sosyalist" adını taşıyan bir devletin başta gelen sorumlularıydılar. Üstelik çevrelerindeki Parti ve devlet yöneticileri de onlarla birlikte kapitalizme geçişe önderlik ettiler.

Her toplumsal sistem, bir sınıf tarafından kurulur. Kapitalist sistemi de burjuvazi kurar. Rusya'da 1991 yılında açıkça ilan edilen kapitalizmi de, kapitalist sınıf getirdi. Ancak bu kapitalist sınıf, feodalizme karşı mücadele sürecinde değil, sosyalizmin yozlaşması sürecinde doğmuş ve kapitalizme geri dönüş sürecinde gelişmişti. Devlet iktidarını elinde tuttuğu için üretim araçlarını da denetimi altına alan bu yeni tipte burjuvazi, Kruşçev'le birlikte adım adım emekçiler üzerinde diktatörlük kurmuş ve kapitalizmin inşasına girişmişti. Gorbaçov ve Yeltsinler işte otuz yıldan uzun zamandır iktidarı elinde tutan bu sınıfın liderleriydi. Devlet burjuvazisi, daha önce oluştuğu ve ik-

Devlet ve parti içindeki burjuva yolcuların iktidarı bütünüyle ele geçirme girişimleri, emekçi hareketiyle önlenebilirdi. Mao, Kültür Devriminin başlamasının birinci yıldönümünde, ileride böyle devrimler olacağını da belirtti. O devrimler, emekçilerin iktidarı fiilen, derinliğine ve genişliğine fethetmesidir.

tidarı ele geçirdiği içindir ki, 1990 yıllarına gelindiği zaman, başında bulunduğu sistemin de adını koydu.

Yaşanan süreç, Mao'nun 1960'larda açıkladığı tahlili doğruladı. Böylece Mao'nun tezleri kanıtlandı ve teori haline geldi.

Bugünkü ÇKP yönetimi, sosyalizmin kuruluşu sürecinde geri dönüş tehlikesini teorinin dışına sürmüş bulunuyor. Çin'deki araştırmalarda, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalizme geri dönüş olayıyla ilgili olarak "dramatik değişim" türünden yüzeysel nitelermeler kullanılıyor. Sosyalizmin kuruluşu konusunda geri dönüş olgusuna hiç değinmeyen yüzlerce sayfalık kitaplar yazılıyor. Bir yandan da sürekli olarak "gerçeği olgulara aramak"tan söz ediliyor. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin kapitalizme geri dönüşleri, 20. yüzyılın en önemli olgularındandır. Tarihsel olgulara sırt çevirerek, sosyalizmin kuruluşu üzerine nasıl teori üretilebilir? Bunun cevabını ancak fizikötesinde bulabiliriz.(10)

Lenin'den sonra Bilimsel Sosyalizmi dünyalaştıran ikinci büyük atak

20. yüzyılda Bilimsel Sosyalizme ilk önemli katkısı, Ekim Devriminin önderi

Mao'nun teorisi, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeyle kanıtlanmıştı.

Lenin yapmıştı. Lenin, kapitalizmin emperyalizm aşamasına geldiği gerçeğine dayanarak, çağımızda proletarya devriminin stratejisini belirledi, böylece 19. yüzyılın Avrupa merkezli teorisini aştı, Bilimsel Sosyalizmi dünyalılaştırdı.

Mao'nun Yeni Demokratik Devrim ve sosyalizmde sınıf mücadelesi teorisi, Lenin'in katkısını tamamladı. Emperyalizm aşamasında devrim odağının geri ülkelere kayması, geri dönüş tehlikesini de kaçınılmaz olarak içeriyordu. Lenin, devrimin artık kapitalizmin en çok geliştiği ülkelerde olmayacağını açıklamıştı. Mao ise, sosyalizmin kuruluşu teorisini bu 20. yüzyıl gerçeği üzerine oturttu. Dünyanın ezilen kutbunda, kapitalizmin gelişmediği ülkelerde kurulan sosyalizm, geri dönüş tehlikelerini içeren uzun bir sınıf mücadelesi sürecinden geçerek sınıfsız topluma ilerleyecekti.

Mao, sosyalizmin sorunlarını emekçi kitleleri seferber ederek çözme teorisiyle Marx'ın teorisine derinlik getirdi. Marx, "En büyük üretici gücün devrimci sınıfın kendisi olduğunu" belirtmişti. Yine Marx, "Devrim niçin zorunludur" sorusuna şu yanıtı getirmişti: "Devrim, yalnızca yönetici sınıfı devirmenin başka bir yolu olmadığı için değil, fakat aynı zamanda onu deviren sınıf, ancak bir devrim içinde kendisini geçmişin birikmiş tortularından temizleyebileceği ve böylece toplumu yeniden kurabileceği için de zorunludur."

Devrim yapan emekçi kitleler, en büyük üretici güçtür. Öte yandan yeni toplumu kuracak sınıf, ancak ve ancak devrim için ayağa kalkmış olan sınıftır. Emekçileri eski toplumun bütün yüklerinden ve olumsuz özelliklerinden arındıran süreç, devrimci kitle hareketinin kendisindedir.

Mao, devlet aygıtına değil, emekçi kitlelerin devrimci eylemine yaptığı vurguyla, sömürü, baskı ve yabancılaştırmadan arınmış yeni bir toplum kurmak isteyenlere ışık bırakmıştır.

Mao Zedung'un proletarya iktidarı altında sınıf mücadelesi teorisi, Bilimsel Sosyalizmin 20. yüzyılda ulaştığı doruğu belirler.

Mao, sosyalizmin kuruluşu teorisini 20. yüzyıl gerçeği üzerine oturttu.

Mao, bu teoriyle, Lenin'i izleyerek 19. yüzyıl sosyalizmini aşmış ve 21. yüzyılın yeni sosyalizm dalgası için temel oluşturmuştur. Bu nedenle Mao Zedung'un katkılarını içermeyen bir Bilimsel Sosyalizm artık yaşayamaz, geleceği yaratamaz.

Dünyaya ve Türkiye'ye bakınız, Mao'nun Bilimsel Sosyalizme katkılarını devrimci pratiğe geçirmeyen bazı sol söylemlili örgütlerin teoride ne kadar sığ ve pratikte ne kadar bürokrat ve sistem içi olduğunu görüyorsunuz.

20. yüzyılda Bilimsel Sosyalizm, ideolojik planda Lenin ve Mao Zedung'un katkılarıyla ilerledi. Bu çizgi, devrim yap-

Mao'nun Yeni Demokratik Devrim ve sosyalizmde sınıf mücadelesi teorisi, Lenin'in katkısını tamamladı.

Emperyalizm aşamasında devrim odağının geri ülkelere kayması, geri dönüş tehlikesini de kaçınılmaz olarak içeriyordu.

tı, sosyalizmi kurma pratiğine girişti, dünyayı değiştirdi ve bu büyük pratikle teorideki büyük atılımların malzemesini de yarattı. Böylece 21. yüzyıla bir insanlık ve devrim köprüsü kurdu.

Çin pratiği bu açıdan çok önemlidir. Eski Sovyet revizyonizminin kalıntıları ve Troçkistler, bu pratiğe hasetle ve içi boş bir kibirle bakıyorlar. Çünkü devrimci değiller. Çünkü Türkiye'nin bağımsızlığı ve emekçi iktidarı gibi bir meseleleri yoktur.

Dünya, yeni bir devrimci dalganın eşliğindedir. Batı Asya, bu devrimlerin coğrafyası içinde merkezî konumda gözüküyor. Türkiye, bu devrimlerde, büyük birikiyle öncü konumlarda olacaktır. Bu açıdan 21. yüzyıla kalan büyük teorik mirasa büyük katkılarda bulunacak pratiklerin en önemlisi Türkiye'de yaşanacaktır.

Dipnotlar

- (1) Birinci Basım, Kaynak Yayınları, Ocak 1990, Gözden Geçirilmiş Dördüncü Basım: Şubat 2010.
- (2) "Halk içindeki Çelişmelerin Doğru Ele Alınması Üzerine" başlıklı yazı için bkz. Mao Zedung, Seçme Eserler, c. V, Aydınlık Yayınları, Kasım 1978, s. 441 vd.
- (3) Bkz. Türkiye Gerçeği, sayı: 15, Mayıs 1980, s. 16-18.
- (4) Mao Zedung, Seçme Eserler c. V, Aydınlık Yayınları, s. 392 vd.
- (5) Aynı yerde.
- (6) Aynı yerde.
- (7) Doğu Perinçek ve Hasan Yalçın'ın da bulunduğu Parti Heyeti, Çin Komünist Partisi'nin daveti üzerine 1977 sonbaharında Çin'e yaptığı ziyarette, o zaman ÇKP Genel Başkanı olan Hua Guo-feng ile de 2 saat görüşmüş ve arkasından birlikte yemek yemişlerdir.
- (8) Orhan Üst'ün aktaran: Doğu Perinçek, Stalin'den Gorbacov'a, gözden geçirilmiş 4. basım, s. 21.
- (9) Bkz. Doğu Perinçek, Stalin'den Gorbacov'a, gözden geçirilmiş 4. basım, s. 23.
- (10) Bu kitaplardan Yang Fengchen'in Mao'nun İdeolojisi başlıklı kitabı Türkçede yayımlandı (çev. Mesut Akın-Deniz Kızılcık, Kalkedon Yayınları, İstanbul, Ocak 2011). Çin'de sosyalizmi kurma konusundaki teorik çalışmaların ne kadar sığlaştığını görmek için bakılabilir. Koskoca Çin'de Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da kapitalizme geri dönüş olgusu üzerine bir çalışmaya bizim bildiğimiz kadarıyla rastlanamıyor. Çin'in araştırma ve bilim kuruluşları sosyalizmin en büyük tarihi sorunsalıyla ilgilenmiyor.

"Mao'nun yaptığı 'doğrudan demokrasi' geleneğine dönüştür"

Mao, Kültür Devrimi sırasında, bir anlamda "doğrudan demokrasi" geleneğine geri dönmüştür. İşçileri, köylüleri, gençleri iktidara, yani "karargâh"a karşı ayaklandırarak, devletin ve Parti'nin merkezine hâkimiyet kurmuş olan bürokratik öğeleri ve sosyalizme aykırı eğilimleri baştan aşağıya tasfiyeyi veya doğru yola çağırmayı hedefleyen bir mücadele başlatmıştır.

Bir süre ÇKP'nin Üçüncü Enternasyonal'in direktifleri doğrultusunda kent proletaryasını ayaklandırma çizgisini izlediğini biliyoruz. ÇKP'nin resmi tarihine göre, bu dönemde Parti'nin bir sağ, bir de sol kanadı vardır ve Mao bu iki çizgiyle de bağdaşmamış, fakat Parti direktiflerini izlemiştir.

Korkut Boratav, *Bilim ve Ütopya* okurlarının yakından tanıdığı bir isim. Türkiye'nin önde gelen Marksist iktisatçılarından. 1935 doğumlu. "1402'likler"den... Yayınlanmış pek çok kitabının arasında "Türkiye İktisat Tarihi", "Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm", "İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri", "1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm", "Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye" gibi yapıtlar da bulunuyor. Boratav ile 31 Temmuz 2012 günü, Mao'nun önemi ve Marksizm'e katkısı ile Çin sosyalizminin serüveni ve geleceği üzerine nitelikli bir söyleşi gerçekleştirdik. Okurlarımızın yararlanacağını umuyoruz.

Ana başlık ve arabaşlıklar *Bilim ve Ütopya* tarafından konulmuştur.

Sun Yat-sen'le ittifaktan Kültür Devrimi'ne

Bilim ve Ütopya: Söyleşiyi kabul ettiğiniz için öncelikle teşekkür ediyoruz hocam. İsterseniz şöyle bir başlangıç yapalım: Mao Zedung'un devrimci yaşamının dönüm noktaları nelerdir?

Korkut Boratav: Bu yaşam, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) tarihiyle bütün-

leşmiştir. ÇKP ilk yıllarında Sun Yat-sen'in Kuomintang partisiyle ortak bir cephe içinde, bağımsızlıkçı bir çizgide hareket etmiştir. Bu dönem Çan Kay Şek'in karşı devrimiyle son bulmuştur. Daha sonra bir süre ÇKP'nin Üçüncü Enternasyonal'in direktifleri doğrultusunda kent proletaryasını ayaklandırma çizgisini izlediğini biliyoruz. ÇKP'nin resmi tarihine göre, bu dönemde Parti'nin bir sağ, bir de sol kanadı vardır ve Mao bu iki çizgiyle de bağdaşmamış, fakat Parti direktiflerini izlemiştir.

Daha sonra kırsal bölgelerde silahlı direnme ve devrimci çizgiyi kırsal bölgelerde oluşturma stratejisine geçilmiş. Mao bu stratejinin öncüsü olmuş, Par-

Korkut Boratav

Mao, devrimci hareketin liderliğiyle Marksist düşünürlük niteliğini birleştiren son insandır. Mao'yla birlikte o tür kişilikler son bulmuştur. Mao'ya en yakın olan kişi Stalin'dir; fakat benim görüşüme göre bir düşünür ve eylemci olarak Stalin'e karşı Mao'nun çok önemli üstünlükleri vardır.

ti'nin başına geçtikten sonra bu stratejiyi izleyerek Japonya'ya karşı direnme savaşında ÇKP'yi öncü role taşımıştır. 1949'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kuruluşuyla bu dönem son bulur.

Parti'nin iktidarda olduğu dönemin aşamaları da biliniyor. Bir müddet, fikir ayrılıklarına yeşil ışık yakma ve hatta bunu teşvik etme çizgisi var. Ondan sonra gelen "Büyük İleri Atılım" diye bilinen dönemde kırsal bölgelerin adeta dörtarla sanayileşmesi planlanıyor ve komünler geliştiriliyor. Yine bu devrenin ileri bir aşamasında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'yle ilişkiler bozuluyor. Yavaş yavaş anti-sosyalist bir filizlenmenin, ÇKP'nin içinde bile mümkün olabileceği yargısı yerleşiyor. Büyük Kültür Devrimi diye adlandırılan dönüşüm de böyle başlıyor. Bu, esas olarak kitleleri ayaklandırma, "karargâhı" bombardımana tutma ve Parti'nin içinde kapitalist yolu seçenlere karşı bir kitle mücadelesi sürdürme şeklinde gerçekleşiyor. Bu mücadele birkaç yıl sürüyor ve sonunda Mao, durumun frenlenmesini yeğliyor. Ölümü bu sonuncu aşamadır. Bu konuyu daha iyi bilenler var; hatalar yapmış, boşluklar bırakmış olabilirim.

Mao'nun büyük özgünlüğü

Bilim ve Ütopya: Genel bir çerçeve çizdiniz az önce, ama isterseniz bunu biraz daha detaylandırabilirim. Mao'nun 1949-1956 dönemini hariç tutarsak dev-

rimci mücadelenin ve ÇHC'nin inşasının her kritik döneminde Komintern ve Sovyet çizgisinden ayrı, bağımsız ve kendi gerçeğini dikkate alan bir rota izlediğini görüyoruz. Bu tavır özgünlükler ve sosyalizmin kuruluşunda ulusal gerçeklik ve tek bir kuruluş modeli izlenip izlenmemesi bakımından nasıl değerlendirilmelidir?

Korkut Boratav: Mao, devrimci hareketin liderliğiyle Marksist düşünürlük niteliğini birleştiren son insandır. Mao'yla birlikte o tür kişilikler son bulmuştur. Mao'ya en yakın olan kişi Stalin'dir; fakat benim görüşüme göre bir düşünür ve eylemci olarak Stalin'e karşı Mao'nun çok önemli üstünlükleri vardır.

İkincisi, Mao, başlangıçtan itibaren Çin'e özgü bir devrimci çizgi oluşturmaya çalışmıştır. Eylem hayatının ve devrimci mücadelesinin her aşamasında bunu görebiliyoruz. Bu çizgi, adım adım, teorik ve olgular düzleminde; anlaşılan ciddi ve çetin tartışmalar sonunda oluşmuştur. ÇKP'nin hem devrimci mücadele yıllarında, hem de iktidar sonrasında esaslı bir özeleştirme ve tartışma geleneği vardır.

Mao'nun Marksist teoriye yaptığı katkılarının önemi sizin sorunuzla da ilgilidir. İki metni, "Çelişme Üzerine" ve "Pratik Üzerine", diyalektik maddeciliğin çok önemli belgeleridir. Bu yazılar, hem teorik berraklıklarıyla, hem de diyalektiği,

Çin olgusuyla birleştirmeleri yönüyle önem taşır.

Sovyetler Birliği'ne yakın olduğu iddia edilen dönemde bile Çin Devrimi, kendine özgü renklerle çeşitlenmiştir. Örneğin, Mao'nun toplu eserleri, Çin toplumunun, Çin köylülüğünün sınıfsal analiziyle başlar. Lenin'in "Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi" ile paralellik vardır; ama tamamen iki farklı toplumsal ortamın analizi nedeniyle, çeşitlilikleri ortaya çıkmaktadır. Bir yandan toplumun sınıfsal yapısının, yani üretim ilişkilerinin gerçekçi bir analizi, öte yandan siyasi eylemin bu analiz üzerine inşa edilmesi Mao'nun özgünlüğüdür.

Sonraki özgünlüklere de değinelim: "Yüz Çiçek Açsın" dönemi, örneğin, son derece özgün bir dönemdir. Bu dönemi, Sovyet Devrimi'nin ilk yıllarına da benzetebiliriz. Sovyet Devrimi'nin ilk yılları, çok ağır iç savaş koşullarına rağmen, Parti içinde plüralizmin, çok sesliliğin, alternatiflerin tartışılmasının mümkün olduğu bir dönemdir. Bu, aşağı yukarı 1920'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir. Nedenleri bir yana, Stalin sonra buna son verdi. Dolayısıyla böyle bir paralellik de vardır; ama kopya edilerek değil. "Yüz Çiçek Açsın" dönemi, Çin'in özgün koşullarının damgasını taşır.

Çok önemli yapıtlarından biri, halkın içerisindeki çelişkilerin analizidir. Bunun iki boyutu vardır. Birinci olarak Mao, dev-

Sovyetler Birliği'ne yakın olduğu iddia edilen dönemde bile Çin Devrimi, kendine özgü renklerle çeşitlenmiştir.

rim sonrasında, mülkiyet sorununun çözülmesinden, hatta burjuvazinin bir sınıf olarak tasfiyesinden sonra dahi, sosyalizmin bünyesinde sistemi tehdit eden iç çelişkilerin varlığını sürdüreceğini ifade eder. Sisteme yönelik tehdit, Parti içerisinde dahi yuvalanabilecektir. Bu görüş, daha sonra Kültür Devrimi'ne ışık tutmuştur. İkinci olarak, çelişkileri "halkın içinde" ve "halkla sınıf düşmanları arasındaki" çelişkiler olarak ikiye ayırmıştır. Halkın içindeki çelişkilerin tartışma ve barışçı yöntemlerle çözülmesi gerektiğini, halkla sınıf düşmanları arasındaki çelişkilerinse düşmanca çelişkiler olduğunu ve mücadele ve tasfiye yoluyla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bir yandan sosyalizmin kuruluşunda demokrasinin genişlemesini, öte yandan da sınıf mücadelesinin devamlılığını zorunlu gören bir anlayıştır.

Tabanla beraber, "karargâh"a karşı...

Sovyet toplumunun ileri aşamalarında, özellikle Kruşçev'le başlayan reformist dönemde, Parti saflarına bir rehavet yerleşmişti. Buna göre, üretim araçları üzerindeki mülkiyetin kolektifleştirilmesiyle birlikte burjuvazi ortadan kalkmış, sosyalizme geçiş tamamlanmıştır. Bundan böyle tek sorun üretim güçlerinin gelişmesi ve kapitalizmle aradaki mesafenin kapatılmasıdır. Mao o dönemde, eleştirilerini daha çok bir dış politika karşıtlığı üzerine inşa etmiştir. Sovyet toplumunun içine dönük eleştirileri de vardır; bunlar toplu eserlerde değil ama daha sonra bulunup yayınlanmıştır. Mesela Stalin'in sosyalizmin ekonomi politikası üzerindeki çalışmasını eleştirmiştir. Ama bu dönemde ÇKP'nin resmi tavrı olarak ortaya konan eleştiriler daha çok Sovyet devletinin, kapitalizmle barış içinde birlikte yaşama politikasına yöneliktir. Sovyetler'in yeni bir emperyalist güç olduğunu öne süren "Üç Dünya Teorisi" bu çerçevede oluşmuştur... Hem Çin içerisinde, hem dışarısında çokça tartışılmış bir konudur.

Fakat en önemlisi, sosyalizmin bünyesinde kapitalizme dönüş eğilim ve tohumlarının doğrudan doğruya Parti için-

Kültür Devrimi'nin sonuçları Mao'nun pek istediği gibi olmamıştır. Ama deneyimin kendisinin değeri yadsınamaz.

de filizlenebileceği saptamasıdır. Bu, bana göre, sosyalizmin genel analizi için de büyük önem taşır. Çünkü sosyalizmi tanımlayacaksak, birinci olarak mülkiyet ilişkilerine bakarız. İkinci olarak, madem ki kolektif mülkiyet söz konusudur; "kolektifi kim temsil ediyor?" sorusunu sormamız gerekir. Bu noktada sosyalist mücadeleler geleneği içinde bir yol ayrımı yaşanmıştır. Sovyet Devrimi, "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganıyla başlamış, ama daha sonra işçi sınıfını ve dolayısıyla Sovyetler iktidarını Parti'nin temsil edeceği görüşü egemen olmuştur. İşçi sınıfının egemenliği, böylece, Parti'nin toplum üzerinde kurduğu hâkimiyet ile hayat geçmiş olur. Mao, Kültür Devrimi sırasında doğrudan doğruya bu savla cepheleşmiştir ve tabanı ayaklandırarak, bir anlamda "doğrudan demokrasi" geleneğine geri dönmüştür. İşçileri, köylüleri,

Sovyet Devrimi, "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganıyla başlamış, ama daha sonra işçi sınıfını ve dolayısıyla Sovyetler iktidarını Parti'nin temsil edeceği görüşü egemen olmuştur. Mao, Kültür Devrimi sırasında doğrudan doğruya bu savla cepheleşmiştir.

gençleri iktidara, yani "karargâh"a karşı ayaklandırarak, devletin ve Parti'nin merkezine hâkimiyet kurmuş olan bürokratik öğeleri ve sosyalizme aykırı eğilimleri baştan aşağıya tasfiyeyi veya doğru yola çağırmayı hedefleyen bir mücadele başlatmıştır. Birkaç yıl süren bu hareket çok büyük bir deneyimdir. Sonucu Mao'nun pek istediği gibi olmamıştır. Ama deneyimin kendisinin değeri yadsınamaz.

Niye Mao'nun istediği gibi sonuçlanmadı? Bu, benim de bilgi ve görüşlerimi aşan bir soru. Bazılarına göre Kültür Devrimi, mevcut devlet aygıtı yok edilinceye kadar devam etmeliydi. Nereye kadar? Ne tür bir iktidar biçimi mevcudun yerini alacaktı? Parti temizlenmiş olacak mıydı? Arınma sürecinde ortaya konan yöntemler, yeni yönetim biçimleri kalıcı mı olacaktı; yoksa, sistemin yaşayabilmesi eski hale dönüşü zorunlu mu kıl maktaydı? Bu gibi sorular kesin olarak yanıtlanmadan Kültür Devrimi son buldu. Sonraki gerilimler, gelişmeler, dönüşümler ise apayrı bir hikâyedir.

Kültür Devrimi'nin hedefi

Bilim ve Ütopya: Mao'nun Sovyet sistemi eleştirisini genel olarak dış politikada karşıtlık üzerinden kurguladığını belirttiniz. Samir Amin'le bu dosya kapsamında gerçekleştirdiğimiz söyleşide, kendisi, Mao'nun revizyonizm eleştirisini mantıksal sonucuna dek götürmemesini, Çin'in de sanayileşmek için bir ölçüde devlet kapitalizmine gereksinim duymasıyla açıkladı. Bu görüşe de katılır mısınız?

Korkut Boratav: Bence buradaki mesele şudur: "Devlet kapitalizmi" denilebilmesi için devletin kapitalist olması lazım. Bütün mülkiyet devlete ait olabilir; fakat devlet kimin tarafından kontrol ediliyor sorusu ayrıca irdelenmelidir. Troçkistler, eski Sovyet ve bugünkü Çin toplumlarında "yozlaşmış bir işçi sınıfı devleti" olduğunu öne sürerler. Onlara göre, burjuvazi, bir sınıf olarak devlete hâkim değildir, işçi sınıfının yozlaşmış ve bürokratik elemanlarının hâkimiyeti sürmektedir. Yozlaşmıştır, çünkü işçi sınıfı doğrudan doğruya iktidarda değildir. Troçkiz-

min işçi sınıfı hareketini ne ölçüde temsil ettiği sorusunu bir yana bırakalım, teşhisleri budur. Dolayısıyla devletin içine bakacağız. Sovyet sistemi, kapitalist olmaktan çok, ayrıcalıkların adım adım, kuşaktan kuşağa devredildiği bir bürokratik katmanın devlet yönetimine yerleşmiş olduğu bir yapıydı. Ancak, bu bozulma yaşanırken, piyasaya açılma mekanizmaları yüzünden, devlet işletmelerinin bünyesinde kârlar bölüşüm kategorisi olmaya başlatıldı; işçi-yönetici karşıtlığı ortaya çıktı; kapitalist ilişkiler tabandan oluşmaya başladı. Bu da sistemin sosyalist niteliğini aşındıran bir başka yozlaşma unsuru olarak oraya çıkmıştı.

Mao'nun Kültür Devrimi'ni, bu kuşaktan kuşağa imtiyazları ve yönetimde kök salmaya başlayan bürokrasinin tasfiyesi hareketi olarak görebiliriz. Bana göre eğer eksiği varsa, bunu tamamlamamış olmasıdır. Bugün Mao'ya değer veren, yani komünizmi benimseyen ve Mao'nun çizgisini de komünist geleneğin son parlak adımlarından biri olarak telakki eden Zizek ve Badiou gibi kişilere göre Mao, toplumu yöneten bürokratik katmanı ortadan kaldırıp, doğrudan doğruya emekçilerin ve gençlerin, tabandan gelen halkın yönettiği bir devlet biçimi oluşturmadan Kültür Devrimi'ne son verdiği için eleştirilmelidir. Samir Amin bunu kastediyor mu, bilmiyorum. Devlet aygıtının o aşamada tamamen yok edilmesi mümkün müydü? Onu da bilemiyorum. Belki de Mao, bunun imkânsız olduğunu anlamış, Çin Devleti'nin varlığını; dolayısıyla devrimin tehdit altına girmiş olduğunu düşünmüş olabilir.

Çin sosyalizminin geleceğini halk sınıfları belirleyecek

Bilim ve Ütopya: Peki, Mao sonrası Çin'de meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Mao'nun Sovyetler Birliği'ne yönelttiği eleştiriler, Mao sonrası Çin sosyalizmi için de geçerli midir?

Korkut Boratav: Mao sonrasında Çin sosyalizmi, Mao'nun öngördüğü doğrultunun tamamen dışında hareket etti. Zaten Mao'nun büyük ölçüde Parti içindeki hedeflerinden biri olan, "kapitalist

Deng'in temsil ettiği çizgi, Çin'in piyasa mekanizmalarını, bir anlamda kapitalizmi kullanarak azgelişmişlik aşamazını aşabileceği varsayımına dayanıyordu.

yolu seçmiş" suçlamasına muhatap olan Deng Siao Ping bir süre sonra yönetime hâkim oldu. Bu dönemi ayrıntılarına girerek değerlendirebilecek durumda değilim. Tartışmaya açık bazı değerlendirmelerimi kısaca anlatmakla yetineyim

Deng'in temsil ettiği çizgi, Çin'in piyasa mekanizmalarını, bir anlamda kapitalizmi kullanarak azgelişmişlik aşamazını aşabileceği varsayımına dayanıyordu. Bu çizgi, önce ihtiyatla başlatıldı. SSCB ve Doğu Avrupa'daki rejimlerin yıkılması, Sovyet tipi bir planlama ve gelişme çizgisinin tıkanmasının mukadder olduğu algılamalarını yerleştirdi ve piyasaya ve dışarıya açılma süreci hızlandırıldı. Bu yapılırken, -sanırım Zizek de bunu söylüyor- "kapitalistleri olmayan bir kapitalizm" yaratmak hedeflendi. "Kapitalistlerin olmadığı bir kapitalizm" şu anlama gelir: Toplumu ve siyaseti Parti yönetmeye devam edecek. Buna karşılık

Deng'in temsil ettiği çizgi, önce ihtiyatla başlatıldı. SSCB ve Doğu Avrupa'daki rejimlerin yıkılması, Sovyet tipi bir planlama ve gelişme çizgisinin tıkanmasının mukadder olduğu algılamalarını yerleştirdi ve piyasaya ve dışarıya açılma süreci hızlandırıldı.

kapitalizm, özellikle yabancı sermayeye açılarak ülkeye girecek; ancak, gelişmesi için de işgücünün metalaşması lazım. İşgücünün metalaşması, kapitalizmin üretim ilişkileri düzleminde oluşması demektir. "İşçi sınıfının karşıtı olan sınıf, yabancı olmaya, Çin toplumunun dışında olmaya devam ederse, ÇKP bu gelişimi kontrol edebilir". Deng'in iyimser yorumunun; geleceğe ilişkin istek ve öngörülerinin de bu olduğunu tahmin ediyorum. Fakat kapitalizm öyle bir süreçtir ki, türevleri ve yavruları Çin toplumunun bünyesinde de çıkar. Zaman içinde, Sovyetler'de imtiyazların kuşaktan kuşağa nakli biçiminde olduğu gibi, bu sefer yabancı kökenli sermayenin çevresinde bir yerli burjuva sınıfının oluşması kaçınılmaz olur. Ve bu sınıf, iktidara da talip olur; örneğin parti içinde kümelenir; ÇKP liderlerini kuşatır. Tabandan gelen bir kapitalizmin oluşmasıyla ÇKP kavga etmedi; bunu tehlikeli görmediler. Yani aşçı dükkânlarının, devlet işletmesi olmasını istemediler. Bu gibi alanlarda piyasanın, küçük meta üretiminin gelişmesini bir tehdit unsuru saymadılar. Ama mesele şudur: Bu gelişme süreci adım adım büyürse, dıştaki kuvvetli Çin kökenli burjuvazi Çin'in bünyesinde yeni mülkiyet edinme süreçlerine girirse, mülkiyetle ilgili kurallar değiştirilirse, toprağın alım satımı serbest bırakılır ve toprak metalaşırsa; özellikle kır kökenli göçmenlerin emek gücü büyük ölçüde metalaşır, sermaye karşısında tamamen güvencesiz konumda tutulursa, ÇKP'nin toplum üzerindeki kontrolünün ne kadar devam edebileceği tartışmalı hâle gelir.

Öte yandan, bazı güvence unsurları da vardır: Çin, Sovyetler'in yaptığı gibi, devlet işletmelerinde yaygın bir tasfiyeye gitmedi. Dahası, Çin astronomik cari işlem fazlaları biriktirdiği için, Çin Merkez Bankası ve dolayısıyla devleti uluslararası rezervlere sahip oldu. Bunlar Çin'in ekonomik gücünün birer ana öğesidir. Bir yanda tasfiye edilmemiş güçlü bir devlet mülkiyeti, finansal sistemin ve bankaların büyük ölçüde devlet kontrolünde ve hatta mülkiyetinde olması, diğer yanda uluslararası rezervlerin Çin Devleti'ne ait olması, mülkiyet ilişkilerinin Sovyetler Birliği'ndeki boyutta tasfiyeye uğramadığını göstermektedir. Bana göre Çin, bugün sosyalizmle köprüleri tamamen atmış değildir. Çin'i yakından bilenlerin söylediğine göre, Çin halk sınıflarında tarihten gelen bir ayaklanma ve direnme geleneği, yaygın ve yerleşiktir. İşçilerin ve köylülerin direnme ve tepkileri, ÇKP tarafından toplumun geleceğini belirleyen sinyaller olarak izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu gerilim ve çelişkiler Çin'in geleceğini de belirleyecektir.

Nesnel ekonomik koşullar sosyalizmi telkin ediyor

Bilim ve Ütopya: Öyleyse ÇKP halk sınıflarının çıkarlarını ne ölçüde temsil ediyor. Ya da şöyle soralım; ÇKP bugün monolitik bir yapı mıdır? Takip edebildiğimiz kadarıyla Parti'de çeşitli öğeler de var; bunlar farklı sınıf çıkarlarını mı temsil ediyor?

Korkut Boratav: Çin'de piyasalaşmanın her ileri adımında, halk içinde çeşitli gerilimlerin patlak verdiği ve bu çalkantıların, siyaset rakkasının sağla sol arasında salınmasına yol açtığı söyleniyor. Çin'de hep bir sol muhalefet var olmuştur. Bu muhalefet bugünlerde, kendini "Maocu" diye nitelendiriyor. Parti yönetimi sonbaharda el değiştirecek. Kendisinin solu temsili ettiğini iddia eden bir kişi, Bo Şilai, bu süreçte tasfiyeye uğradı. Ama taraftarlarının ve aynı çizgiyi temsil eden Parti içi unsurların varlıklarını sürdürdükleri de ifade ediliyor. Sağ ve sol arasındaki bu salınmanın ülkeyi hangi doğrultuya yönlendireceği bilinmez. Bir noktadan sonra geriye dönüşü olmayan bir eşik aşılabılır. Veya sosyalizmin

Çin halk sınıflarında tarihten gelen bir ayaklanma ve direnme geleneği, yaygın ve yerleşiktir.

geçmiş kazanımlarına adım adım dönüşülebilir. Nesnel ekonomik koşullar ikinci doğrultuyu telkin ediyor. İşgücünü metalaştıran dışa açılmanın, ihracata dayalı sanayileşmenin sınırlarına gelindi. Dolayısıyla sosyalizmin emekçi halk sınıflarına sağladığı bütün kazanımların yeniden verilmesi, işgücünün metalaşmasının adım adım son bulması, halk sınıflarının da kendi kaderlerine sahip çıkarak iktidarı dolaylı veya doğrudan etkilemeleri gündeme gelebilir. Bu kapitalizmin filizlenmesinin durması; yani giderek sosyalizme dönüş anlamına gelebilir. Bu, sadece bir olasılıktır. İdeolojik düzlemde

Çin'de işgücünü metalaştıran dışa açılmanın, ihracata dayalı sanayileşmenin sınırlarına gelindi. Dolayısıyla sosyalizmin emekçi halk sınıflarına sağladığı bütün kazanımların yeniden verilmesi, işgücünün metalaşmasının adım adım son bulması, halk sınıflarının da kendi kaderlerine sahip çıkarak iktidarı dolaylı veya doğrudan etkilemeleri gündeme gelebilir.

burjuva düşüncesinin, Çin'de bir hayli yaygınlaşmış, mesafe almış olduğunu da görüyoruz.

"Demirden çanak" dönemine geri dönüşmeli

Bilim ve Ütopya: "Sosyalist Piyasa Ekonomisi'nin sınırlarına geldiğini ifade ettiniz. Çin'de ekonomik büyümenin bu yılın ikinci çeyreğinde % 7.6'ya gerilemesi bu durumun bir göstergesi mi? Bu durumun milyonlarca kişinin işsiz kalmasına yol açacağı bildiriliyor. Böylesi bir gelişmeyle nasıl baş edilebilir?

Korkut Boratav: Büyümenin % 8'in altına düşmesi, onlarca milyon göçmen köylünün işsiz kalmasını gündeme getirir. Kentlere gelmiş, güvencesiz yaşayan 40-50 milyon göçmen köylü var. Wen Jiabao, bir konuşmasında açıkça söyledi: "Çok şanslıyız ki işsizliği massedecek köylülük var!" Köylerin, kentteki işsizliği emmesi, bir ilkel birikim modeli anlamına gelir.

Bugünkü gelişme biçimi dengesiz ve sürdürülemez özellikler taşıyor. Yani, tüketim çok düşük, ihracat çok önemli, sermaye birikimi çok yüksektir. Bu dengesizlikleri gidermenin ana yolu, halk sınıflarının tüketim düzeyini yükseltmektir. Bunun ilk adımı da, işgücünün metalaşması aşamasında azaltmış ve hatta ortadan kaldırmış olan sosyal güvenceleri yeniden sağlamaktır. Yani emek gözetilmeli, Çinlilerin sevdiği deyişle, birlikte yiyip, birlikte paylaştıkları "demirden çanak" dönemine kısmen de olsa geri dönüşmelidir. En azından doğumdan ölüme kadar insanların gelecekleri, sağlık alanında, emeklilik alanında ve istihdam alanında güvence altında olmalıdır. Bu sağlanırsa emeğin meta niteliği büyük ölçüde ortadan kalkmış olur.

Sonbaharda ÇKP'de yönetim kadroları, liderler değişecek. Kimliklerini bilmiyorum; o kadar izlemiyorum. Dramatik bir dönüşme olacağını sanmıyorum, ama bugünün ÇKP'sinde pragmatik özellikler ağır bastığı için her şey adım adım olur. Umarım adımlar sosyalizm doğrultusunda atılır.

Bilim ve Ütopya: Değerli hocam, çok teşekkür ederiz.

Mao Zedung'un gözüyle devrim sorunsalı

Bugün Çin'in içinden geçmekte olduğu deney, insanlık için önemli bir deneydir. Bu deney, hem ulaşılmış olduğu mevcut düzey ve bunun dünyaya olan etkisi, hem de bu deneyin olası sonuçları açısından bütün dünya tarafından dikkatle izlenmektedir. Ama şurası kesindir ki, Çin Mao'nun Çin'i olmasaydı, böyle büyük bir deneye girişemezdi.

"Hata yapmaktan korkmayın", günlük yaşama ait sıradan bir öğüttür. Ama Mao'nun dilinde, felsefenin, teori-pratik ilişkisinin ve ideolojik mücadelenin günlük hayata bir yansıyış biçimidir. Bilginin berraklaşması, en genel ile en özel düzey arasındaki ilişkinin yalın ve anlaşılır biçimde kurulmasıyla gerçekleşir.

Mao Zedung'un katkılarını değerlendirmek, pratikte ve teoride sosyalizmin 20. yüzyılda ulaştığı en ileri düzeyi, insanlığın bugün karşı karşıya bulunduğu temel sorunsal çerçevesinde değerlendirmek demektir. Bu kuşkusuz kolay bir iş değildir. *Bilim ve Ütopya*'ya bu zor işe girişme cesaretini veren etkenler arasında, Mao'nun "hata yapmaktan korkmayın" öğüdü önemli bir yer tutmaktadır.

Hata yapmaktan korkmayın

"Hata yapmaktan korkmayın", günlük yaşama ait sıradan bir öğüttür. Ama Mao'nun dilinde, felsefenin, teori-pratik ilişkisinin ve ideolojik mücadelenin günlük hayata bir yansıyış biçimidir. Bilginin berraklaşması, en genel ile en özel düzey arasındaki ilişkinin yalın ve anlaşılır biçimde kurulmasıyla gerçekleşir. Mao'nun dilinin yalınlığı, anlatmak istediğini anlaşılır kılmak için içeriğinden ödün vermesinden değil, o bilginin içeriğini durulaştırarak güçlendirmesinden kaynaklanır.

Gerçek hayat "kirli"dir. Hata yapmadan "temiz" kalmak, ancak hayatın dışına çıkmakla mümkündür. "Aslanan dünyayı değiştirmek"se, o zaman hareket

noktası, "kirli" dünyanın sorunları olacaktır. Bu sorunların hazır çözümleri yoktur. Çünkü teori bir hazır çözümler kitabı değildir. O zaman sorunu çözmek için pratikten ve pratiğin özgüllüklerinden hareket etmekten başka çare yoktur. Özgün bir sorunu doğasına nüfuz ederek çözmeye çalışan birinin ilk girişimlerinde hata yapma riski büyüktür. Ama bundan korkmak, sorunu çözmeye çalışmaktan vazgeçmek anlamına gelir. Onun için hata yapmaktan korkmamak gerekir. Üstelik sorunu gerçekten çözmeye çalışırken yapılan hatalar, en büyük öğretmendir. Doğru çözüm, bu hatalardan öğrenilerek elde edilir.

Mao'nun dilinin yalınlığı, bilginin içeriğini durulaştırarak güçlendirmesinden kaynaklanır.

Pratiğe vurgu, kuşkusuz teorinin öneminin yadsınması anlamına gelmez. Tam tersine, Mao'nun teoriye şablon işlevi yüklenmesine karşı çıkması, doğrudan doğruya teori, yani tarihsel materyalizm sayesinde.

Hata yapma özgürlüğünün, her özgürlük gibi sınırları vardır. Bu özgürlük, hedefe mümkün olduğu kadar az hata yaparak ulaşmaya çalışmakla bir aradadır. Bu, karşıtların birliğidir. Hata yapmaktan iki nedenle korkulabilir. Birincisinde kaygının kaynağı, hatanın yapılan işe vereceği olası zarardır. Diğerinde ise, kişi yapacağı hataların kendisini yıpratmasından çekinir.

Birinci durumdaki kaygı, doğru yönde bir dürtüden kaynaklanmaktadır. Ne var ki, burada işin doğru yapılabilmesi, hata yapmayı göze almayı gerektirmektedir. İkinci durumda ise, kaygının kendisi sorunu çözmeyi hedef olmaktan çıkarır. Kişiyi, gerçek sorunu çözmeye girişip "kirlenmektense", izleyeceği yola yapılabilecek itirazları en aza indirmeye yönelir. Bunun en kestirme yolu da, teorideki "temiz ve genel doğrulara sığınmak"tır. Ama o zaman da, teori ile pratik arasındaki ilişki çarpıtılmış, dünyayı değiştirmek yerine, faaliyet raporuna bir madde daha eklemek esas hale gelmiş olur.

İşte Mao'nun ideolojik aydınlatmanın bir aracı olarak sıkça yaptığı "hata yapmaktan korkmayın" uyarısının temelinde yatan felsefe ve teori-pratik ilişkisi budur.

İki önemli vurgu

Mao'nun pratik ile teori arasındaki ilişkide pratiğe, altyapı ile ideoloji arasındaki ilişkide ideolojiye yaptığı vurgunun devrimin pratiğinden kaynaklanan önemli nedenleri vardır.

Materyalizme göre, pratik teoriyi önceler. Ama Mao'nun pratiğe yaptığı vurgu bu genel belirlemenin ötesindedir.

Çin'de iktidar öncesi devrim sürecinde Milli Devrimler Çağı'nın niteliğinden kaynaklanır. Ezilen milletler, gelişme düzeyleri ve sınıfsal bileşimleri açısından farklılık gösterirler. Buradaki farklılık yelpazesi, gelişmiş kapitalist ülkelerin kendi aralarındakinden epey daha geniştir. Bu nedenle her milli devrim, gerçekleştirildiği coğrafyanın özgüllüklerini hesaba katmak zorundadır. Her devrim ancak kendine özgü bir yol izleyerek başarıya ulaşabilir. Bunun aksi, daha önce gerçekleştirilmiş devrim pratiklerinin teorisini şablonlaştırarak, her ülkeye uygulamaya çalışmaktır. O zaman zaten pratiğin bu teoriyi reddedeceğine kuşku yoktur.

Stalin'in başlangıçta Komünist Enternasyonal aracılığıyla Çin Komünist Partisi'ne dayattığı çizgi bunun bir örneğidir. Mao, Çin pratiğinin teorileştirilmesi yerine, Sovyet teorisinin Çin pratiğine yön vererek köylülüğün Çin'de oynayacağı devrimci rolün görmezden gelinmesine karşı çıkmış ve Çin Devrimi'nin başarılı bir yola girmesine önderlik etmiştir.

Pratiğe vurgu, kuşkusuz teorinin öneminin yadsınması anlamına gelmez. Tam tersine, Mao'nun teoriye şablon işlevi yüklenmesine karşı çıkması, doğrudan doğruya teori, yani tarihsel materyalizm sayesinde.

Mao'nun pratiğe vurgusu, iktidar sonrası devrim sürecinde milli demokratik ekonominin ve giderek sosyalizmin kuruluşunun da bir şablonunun bulunmamasından kaynaklanır. Devrim, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişmeyi çözecektir. Üretici güçlerin gelişmesine

yol açacak olanın üretim ilişkilerindeki dönüşüm olduğu doğrudur. Ancak bu dönüşüm, özellikle büyük çoğunluğunu köylülüğün oluşturduğu bir ülkede kısa sürede tamamlanacak basit bir süreç değildir. Sınıfsız topluma ulaşana kadar sürececek karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte, sadece üretim ilişkilerinin üretici güçler üstündeki etkisini değil, aynı zamanda üretim ilişkileri ile üretici güçlerin mevcut durumu arasındaki uyum sorununu da dikkate almak gerekir. O zaman doğru olan, teoride hazır bir şablon aramak yerine, pratikten hareket etmektir.

Sosyalizmin bu temel sorunsalına yeniden daha ayrıntılı olarak dönecek olmamıza karşın, burada devrimin iktisadi bakımdan geri kalmış bir ülkede gerçekleşmesinin bu çerçevede yol açtığı ek bir soruna değinmek istiyoruz. Özellikle emperyalizmin baskısının söz konusu olduğu koşullarda, iktidar ele geçirildikten sonra, üretici güçlerin düzeyinin yeterince hızlı biçimde yükseltilmesi bir zorunluluk haline gelir. Bunun emperyalizme muhtaç olmadan yapılabilmesi için, iktisadi birikimin ülke içinden sağlanması söz konusudur. Bu birikimin sağlanacağı alan da tarımdır. Dolayısıyla Çin'de de sosyalizmin kuruluşunun başlangıcında, hem bütün halkla birlikte toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülüğün refah düzeyini yükseltme, hem de az zamanda tarımdan sanayiye aktarılabilecek birikimi sağlamanın yol açtığı zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Sovyetler Birliği'nin deneyiminden de yararlanılmasının yanı sıra, yine Çin pratiğinden hareket edilmiştir. Bunun so-

Mao'ya göre, devrim, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişmeyi çözecektir.

nucunda ağır sanayi esas alınmakla birlikte, tarım ve hafif sanayiye, köylülerin refah düzeyini yükseltmek amacıyla görece daha çok ağırlık verilmiştir.

Mao'nun ideolojiye yaptığı vurgu da pratikten kaynaklanmaktadır. Genel olarak altyapının üstyapıyı belirlemesine karşın, üstyapının, özellikle de ideolojinin altyapı üstünde bir etkisi vardır. Mao, sosyalizm dönemi boyunca, sınıfsız bir toplumun altyapısı oluşturulana kadar, altyapıda kapitalizmin köklerinin kurutulamayacağını ve sömürüye dayalı sistemlerin binlerce yıllık geçmişinden gelen alışkanlık ve tortuların kolay silinmeyeceğini göz önünde bulundurarak, üretim ilişkilerinde gerçekleştirilen dönüşümün kendiliğinden ve bütünüyle ideolojiye yansımayacağını saptadı. O zaman altyapıdaki değişimin "yeni insanı" kendiliğinden yaratmasına bel bağlamak yerine, "yeni insan"ın yaratılması için ideolojik mücadeleye öncelik verdi.

Üstelik üretici güçlerin temeli insan olduğuna, geniş işçi ve köylü kitleleri olduğuna göre, üretim ilişkilerindeki dönüşümün üretici güçlerdeki gelişmeyi tetiklemesini sağlamak için de bu ideolojik mücadeleye ihtiyaç vardı. Tarımdaki kolektifleştirme "yeni insan"ın yaratılması için uygun bir zemin sağlayacağı gibi, ideolojik mücadelenin ürünü olan "yeni insan", tarımdaki kolektifleştirmenin tarım üretiminin hızla artmasına yol açmada belirleyici bir rol oynayacaktı. Kitlelere dayanmak ve onları seferber etmek, üretim mücadelesinin de anahtarıydı.

Kapitalizm öncesinde kapitalizmi öngören ya da böyle bir sistemi tasarımıyan herhangi bir çalışma yoktur. Oysa Bilimsel Sosyalizmin teorisinin önemli bir bölümü, dünyada herhangi bir ülkede sosyalizmin kuruluşu gerçekleşmeden önce oluşturulmuştur.

Sosyalizmin temel sorunsalı

Mao'nun devrim teori ve pratiğine olan katkılarının önemini anlamak için, sosyalizmin temel sorunsalının ne olduğunu daha yakından ele almakta yarar vardır.

Sosyalizm öncesi bütün toplumsal sistemlerin temelinde yatan üretim ilişkileri bir önceki sistemin bağrında **kendiliğinden ortaya çıkmıştır**. Feodalizmin bağrında gelişen kapitalist üretim ilişkileri, herhangi bir bireysel ya da kolektif öznenin tasarımının ürünü değildir. Yani hiç kimse ortaya çıkıp da, "üretimde insan-insan ilişkilerini feodalizmde olduğu gibi değil de, kapitalizmde olduğu türden düzenlese, sonuç şöyle daha iyi olur" diye bir **icatta** bulunmamıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hızla yaygınlaşması ve hakim üretim tarzı haline gelmesi, burjuvazinin demokratik devrimlerle iktidarı ele geçirmesini izlemiştir. Kapitalizmin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, üretici güçlerde olağanüstü bir sıçramaya yol açarak, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.

İster klasik ya da neoklasik burjuva iktisatçıları, ister Marksistler tarafından yapılmış olsun, kapitalizmi inceleyen bütün çalışmalar kapitalizmin ortaya çıkmasından sonra yapılmıştır. Kapitalizm öncesinde kapitalizmi öngören ya da böyle bir sistemi tasarımıyan herhangi bir çalışma yoktur. Oysa Bilimsel Sosyalizmin teorisinin önemli bir bölümü, dünyada herhangi bir ülkede sosyalizmin kuruluşu gerçekleşmeden önce oluşturulmuştur. Bu, sosyalist üretim ilişkilerinin, sömürüyü ortadan kaldırmanın dışında, kapitalist ya da kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinden olan önemli bir farkının sonucudur.

Sosyalist üretim ilişkileri kapitalizmin bağrında kendiliğinden meydana gelmez. Kapitalizm altında üretimin toplumsallaşması ile mülkiyetin özelleşmesi arasındaki çelişmenin ulaştığı boyutlar, sömürünün ortadan kalktığı sınıfsız bir toplumun üretim etkinliğinde insan-insan ilişkisinin nasıl olması gerektiğine dair bilimsel çıkarımı mümkün kılan tarihsel bir görüngüden ibarettir. Kapitalizm ve kapitalizm öncesi toplumsal sistemlerde sömürü olgusunun içeriğinin çözümlenmesi, sosyalizm altında üretim ilişkilerin genel niteliğinin herhangi bir ülkede işçi sınıflı iktidara gelmeden önce belirlenmesini mümkün kılmıştır. Tasarım, belli bir hedefi gerçekleştirme ya da sonucu elde etmeye yönelik bir düzeneğin hayata uygulanmadan önce insan zihninde canlandırılmasıdır. Onun için sosyalist üretim ilişkileri, kaçınılmazlığı tarihsel materyalizm tarafından bilimsel bir öngörü olarak ortaya konmuş bir tasarım ürünüdür. Diğer bir deyişle, sosyalizmin tarihsel kaçınılmazlığı, işçi sınıfı iktidarı ele geçirdikten sonra, sosyalist üretim ilişkilerinin oluşum ve gelişiminin kendiliğinden bir seyre terk edilmesine olanak tanımaz.

En ilkel insan topluluklarından bu yana, insan-doğa ilişkisinde tasarım unsuru mevcuttur ve kendini alet yapımında gösterir. Aynı tasarım unsuru, uygarlığın başlangıcından itibaren, üstyapı kurumlarının oluşumunda da görülür. Egemen sınıfların toplumsal yapılanmaya ilişkin gereksinimlerini belirleyen kuşkusuz mevcut üretim tarzı, yani iktisadi altyapıdır. Dolayısıyla bu gereksinimleri karşılamaya yönelik üstyapı kurumlarının işlevi, altyapı tarafından belirlenir. Ama devlet biçimi ve kurumları, hukuk, din ve ahlak kuralları, bu işlevi görmek üzere oluşturulmuş toplumsal araçlardır. Toplumun tarihsel ve kültürel birikimi oluşturulabilecek araçları sınırlamakla birlikte, bu toplumsal araçlar, görülmesi istenen işleve yönelik bir tasarım unsurunu açık biçimde içlerinde barındırırlar. Oysa kapitalist üretim ilişkileri de dahil, sömürüye dayalı tüm üretim ilişkileri kendiliğinden gelişmiştir. Ama kapitalizm, üretim etkinliğinde insan-insan ilişkilerinin kendiliğinden gelişmesinin son durağıdır.

Halkın ya da işçi sınıfının iktidarı altında devrimi sürdürmek, salt iktisadi düzlemde ele alınabilecek bir sorun değildir. Üretici güçlerin geliştirilmesinin vazgeçilmez bir unsuru, Mao'nun ısrarla üstünde durduğu gibi, "yeni insan"ın yaratılması için verilecek ideolojik mücadeledir.

İşte bu nedenledir ki, iktidarın ele geçirildiği zaman mevcut olan toplumsal durumdan hareketle sınıfsız topluma ulaşmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair kendiliğinden işleyecek hazır bir şablon ya da reçete mevcut değildir. Belli olan hedef ve başlangıç koşullarıdır.

Hedef, sınıfsız toplum, başlangıç koşulları ise, toplumun mevcut sınıfsal birleşimi, iktisadi düzeyi ve kültürel birikimidir. Toplumu başlangıç noktasından hedefe ulaştıracak yolun, değişik aşamalarda gerek duyulacak toplumsal kurum, mekanizma ve araçlarla birlikte tasarlanması gerekmektedir.

Sosyalizmin nihai amacı her türlü sömürü biçimine son vermek ve her türden toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmaktır. Üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine geçmek, sömürüyü ortadan kaldırmanın kilit adımıdır. **Ama tek başına üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, sınıfsız toplumun iktisadi temelini oluşturmak için yeterli değildir.** Bunun için aynı zamanda üretici güçlerin yeterli bir düzeye ulaşması gerekir. Bu düzey, Marx'ın Altın Çağ olarak betimlediği, ürünlerde kıtlığın yerini herkesin "ihtiyacına göre" alabilmesine elveren bir bolluğun alacağı bir düzeydir. O zaman bölüşüm diye bir sorun kalmayacak ve iktisat fuzuli bir bilim dalı haline gelecektir. Oysa sosyalizm, yani sınıfsız topluma geçiş aşaması boyunca geçerli olan, üretici güçlerin düzeyi bölüşümü sorun olmaktan çıkarmaya yetmediği için,

"herkesten yeteneğine göre, herkese katkısı kadar" ilkesidir. Bu durum, çalışanlar arasında bölüşüm rekabetinin, işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ayırımın, yöneten-yönetilen farklılaşmasının, şehir-köy, kafa emeği-kol emeği ve bölgeler arası çelişmelerin sürmesinin iktisadi temelini oluşturmaktadır.

Devrim, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişmeyi çözer. Üretim ilişkilerindeki dönüşüm, üretici güçlerin gelişmesinin önünü açar. Sorun şurada düğümlenmektedir: Bu çelişmenin çözümü, yeni bir sömürücü sistemin eski sistemin yerini aldığı eski tip devrimlerdeki gibi tek atımda denebilecek kadar kısa bir sürede mi gerçekleşecektir? Yoksa bütün sosyalizm dönemine ya da bir bölümüne yayılacak mıdır? Bugüne kadar yaşanan deneylerin bize gösterdiği, üretim ilişkilerindeki dönüşümün, özellikle büyük çoğunluğunu köylülüğün oluşturduğu ve küçük üretimin yaygın olduğu bir ülkede kısa sürede tamamlanacak basit bir süreç olmadığıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi, bu süreçte, sadece üretim ilişkilerinin üretici güçler üstündeki etkisini değil, aynı zamanda üretim ilişkileri ile üretici güçlerin mevcut durumu arasındaki uyum sorununu da dikkate almak gerekmektedir. Bu süreç, hazır bir reçetesi bulunmayan, kendiliğindenliğe terk edilemeyecek, özenle tasarlanması gereken bir süreçtir.

Halkın ya da işçi sınıfının iktidarı altında devrimi sürdürmek, salt iktisadi düzlemde ele alınabilecek bir sorun değildir. Üretici güçlerin geliştirilmesinin vazgeçilmez bir unsuru, Mao'nun ısrarla üstünde durduğu gibi, "yeni insan"ın yaratılması için verilecek ideolojik mücadeledir. Sosyalizm sınıfsız topluma geçiş

süreci olduğuna ve sınıfsız toplumda parti-kitle, yöneten-yönetilen, kafa emeği-kol emeği ayırımları ortadan kalkacağına göre, sürecin hedefi zaten herkesin "yeni insan" olmasıdır.

Yirminci yüzyıldaki devrimler, emperyalizmin zayıf halkalarından yarılması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde iktidarın ele geçirilmesi anlamında devrimi kolaylaştıran siyasi etkenlere, görece geri bir iktisadi ve sınıfsal yapı eşlik etmekteydi. Bu başlangıç koşulları, iktidar ele geçirildikten sonra, sınıfsız topluma giden yolda toplumsal ve iktisadi kuruluşun gerçekleştirilerek devrimin sürdürülmesini daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Üstelik emperyalist kuşatma, üretici güçlerin hızla geliştirilmesi ihtiyacını devrim için bir varlık yokluk sorunu haline getirerek dayatmıştır.

Geriye dönüş tehlikesi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, sosyalizmden kapitalizme geri dönüş tehlikesinin bulunup bulunmadığı artık bir soru olmaktan çıkmıştır. Ancak Mao'nun bu konudaki katkısı, tehlikeye dikkat çekmenin çok ötesindedir. Mao'nun katkısını daha iyi anlayabilmek için, "geriye dönüş" konusunda Mao öncesi döneme kısaca göz atmakta yarar vardır.

Burjuva demokratik devrimlerinde de, burjuvazi iktidarı ele geçirdikten sonra, feodal sınıfların direnişi hem ulusal, hem de uluslararası düzlemde bir süre sürmüştür. Ama bu, devrilenlerin direnişidir. Burjuva devriminin esası, iktidarın ele geçirilmesidir. İktidarın ele geçirilmesi, kapitalizmin önündeki engelleri kaldırarak, onun hızla hakim üretim tarzı haline gelmesi için yeterli olmuştur.

Yirminci yüzyıldaki devrimler, emperyalizmin zayıf halkalarından yarılması sonucunda gerçekleşmiştir.

Kapitalizm, sömürünün eski biçimini yerine bir yenisini getirmiştir. Bu durum, burjuvazinin feodal devlet aygıtını bütünüyle parçalamak yerine, kısmen dönüştürerek kullanmasını mümkün kılmıştır. İlk burjuva demokratik devrimlerinde, iktidar ele geçirildikten sonra mücadelenin daha şiddetlisinin burjuvazi ile feodal hakim sınıflar arasında olmak yerine, devrimi daha ileri hedeflere taşımak isteyenlerle, sıranın artık kapitalist sistemi pekiştirmeye geldiğini savunanlar arasında cereyan etmiş olması öğreticidir. Feodal egemen sınıfların bir bölümü de burjuvalaşarak yeni egemen sınıfa dahil olmuştur.

Almanya ve Japonya gibi kapitalizme daha geç geçen ülkelerde, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi devlet aygıtı aracılığıyla sağlanmıştır. Bunun nedeni, kapitalizmin yayılmacı bir nitelik kazanmış olduğu bir dünyada milli pazarların artık devlet müdahalesi olmaksızın kurulup korunamaz hale gelmiş olmasıdır.

Emperyalizm çağında, Ezilen Dünya'da demokratik devrime yönelen milletler karşılarında kendi ülkelerindeki en gerici sınıflarla ittifak halindeki emperyalizmi bulmuşlardır. Onun için artık emperyalizmi, yani dünya kapitalist sistemini altetmeden, demokratik devrimi ger-

Lenin, Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında hayatta olduğu sürece "geriye dönüş tehlikesi" konusunda sürekli uyarılarda bulunmuştur.

çekleştirmek olanaksız hale gelmiştir. Ulusal bir pazar oluşturup onu koruyacak bağımsız bir devlet kurmak, devrimin emperyalizme karşı bir milli devrim olmasını, başarı kazanmak için demokratik devrim hedeflerinin ötesine geçen bir programı ve başta işçi sınıfı olmak üzere böyle bir programı benimseyecek sınıflara dayanmasını gerektirir hale gelmiştir. Bunlar artık eski tip devrimlerin değil, yeni tip devrimlerin bir parçasıdır. Çin pratiğinden hareketle bu evrensel görüngüyü çözümleyen Mao'nu deyişle bu, Yeni Demokrasi'dir. Demokratik devrim kesintisiz biçimde sürdürülüp sosyalizme geçilmediği takdirde "geri dönecek" yer, bağımsız bir kapitalist ülke değil, yeniden emperyalizmin boyunduruğudur.

Lenin, Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında hayatta olduğu sürece "geriye dönüş tehlikesi" konusunda sürekli uyarılarda bulunmuş ve bu tehlikenin üç kaynağına dikkat çekmiştir. Birinci kaynak, devrimle iktidarı kaybetmiş olan ve geri dönüş umudu besleyen sömürücülerdir. İkinci kaynak, özellikle köylük bölgelerdeki küçük üretime bağlı olarak, iktisadi temelin kapitalizmi yeniden üreten niteliğinin henüz dönüştürülememiş olmasıdır. Üçüncü ve Lenin'in geriye dönüş açısından yakın tehlike olarak en çok vurgu yaptığı kaynaksa, bürokrasidir. Burada da Lenin, devrim içinde yetişmiş kadro eksikliği nedeniyle yönetim kademelerinde görev verilen eski sistemin "bürokratları" üstünde yeterli bir denetimin sağlanamamış olmasının yanı sıra ve belki daha da önemlisi, komünistlerin yönetim kademelerinde halktan kopuk ve halkın üzerinde ayrıcalıklı kişiler haline gelme

eğilimine kapılarak "bürokratlaşması" tehlikesine vurgu yapmaktadır.

Bürokratlaşmaya karşı kesin çareyi halkın yönetime katılmasında gören Lenin, bunun sadece yasal düzenlemelerle sağlanamayacağına, ancak halkın kültür düzeyinin yükseltilmesiyle mümkün olacağına dikkati çekiyor. Gerçekleştirilmiş olan siyasi ve toplumsal devrimin bir kültür devrimiyle tamamlanması çağrısında bulunuyor.

Lenin'in devrimin ilk yıllarında yapmış olduğu bu belirleme ve uyarılar, bir süre Stalin tarafından da tekrarlanmıştır. Ancak Stalin'in 1936'da Sovyetler Birliği'nde kolektifleştirmenin tamamlandığını, dolayısıyla artık sınıfların kalmadığını ilan edince, bu saptamalar da artık kaynakları ortadan kalktığı için kadük hale gelmiştir.

Proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesinin sürdürülmesi

Mao, proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesinin sosyalizm dönemi boyunca süreceğini belirlemiştir. **Çünkü sınıf mücadelesinin esas kaynağı dışarıda değil, içeridedir.** Eğer geriye dönüşü gerçekleştirmek isteyenler, sadece devrimin iktidardan devirdiği sömürücüler ve devrimi dışarıdan boğmak isteyen emperyalistler olsaydı, o zaman sorun çok basit olurdu. Ama sınıfsız topluma geçiş dönemi boyunca iktisadi temel kapitalizmi yeniden üreten unsurları barındırdığı sürece, burjuva ideolojisi de, toplum içinde yaşamayı sürdürecektir. Üretim araçlarının kolektifleştirilmesi ta-

Bürokratlaşmaya karşı kesin çareyi halkın yönetime katılmasında gören Lenin, bunun sadece yasal düzenlemelerle sağlanamayacağına, ancak halkın kültür düzeyinin yükseltilmesiyle mümkün olacağına dikkati çekiyor. Gerçekleştirilmiş olan siyasi ve toplumsal devrimin bir kültür devrimiyle tamamlanması çağrısında bulunuyor.

Bugün Sovyetler Birliği tecrübesi, geriye dönüş tehlikesi ve bu tehlikenin kaynağının belirlenmesindeki isabetin açık bir kanıtıdır.

Bu tehlikeyi önlemenin yolunun kitlelerin etkin biçimde yönetime katılımını ve yönetimi denetlemesini sağlamaktan geçtiği de açıktır.

mamlansa bile, üretici güçler sınırsız toplumu mümkün kılacak düzeye ulaşmadığı sürece, bölüşüm sorunu ve toplumsal eşitsizlikler devam edecektir. Üstelik geçmiş sömürücü sistemlerin binlerce yıllık ölü ağırlığı toplumun üstündeki mevcudiyetini sürdürmektedir.

Peki ama bütün bunlar sadece burjuva ideolojisinin toplum içinde var olmaya devam edeceğini söylüyor. Üstelik sosyalizmin inşasının ilerlemesi ve ideolojik mücadeleyle giderek hem kapitalizmin temeli daralacak, hem de burjuva ideolojisinin toplum içindeki etkileri azalacak. O zaman bu durum, nasıl olur da, geriye dönüş tehlikesini de içeren, yani iktidar sorununda düğümlenen bir sınıf mücadelesinin temelini oluşturur?

Sınırsız topluma ulaşılan kadar sürececek toplumsal eşitsizlikler içinde bu açıdan en büyük önemi taşıyan eşitsizlik, yöneten-yönetilen ayırımıdır. Mevcut iktisadi temelin Çin'de her gün yeniden üreteceği kapitalist yolcular iktidar ve güç sahibi değillerse, bu o kadar da önemli değildir. Hatta Mao'ya göre bir miktar kapitalizm taraftarının bulunmasının kitleler içinde verilecek ideolojik mücadelelerin canlı ve başarılı biçimde yürütülebilmesi açısından yararı bile vardır. Sorun, parti ve devlet kademelerindeki bazı yöneticilerin kapitalist yolcular haline gelmesidir. Çünkü geriye dönüşü gerçekleştirecek olanlar iktidar gücünü elinde bulunduranlardır.

Üstelik kitlelerden kopan ve kendilerini kitlelerin üzerinde ayrıcalıklı bir konumda gören yöneticiler, sırf bu tutumları nedeniyle kapitalist yolcular haline gelmeye uygundurlar. Bunun panzehiri, sosyalizmin esas sahibi ve biricik güvenesi olan halk kitleleridir. Bütün yönetim kademelerinin kitleler tarafından doğrudan denetlenmesidir. Yöneten-yönetilen çelişmesinin, yönetenlerin halklaşması, bütün halkın da yöneticileşmesi yönünde çözümleridir.

Mao'nun geriye dönüş tehlikesine karşı ulusal düzlemde yürüttüğü mücadele ile uluslararası düzlemde Kruşçev-Brejnev revizyonizmine karşı verdiği mücadele, aynı madalyonun iki yüzüdür.

Gorbaçov yönetimindeki Sovyetler Birliği'nin partisi ve devletiyle, tek bir kursun atılmadan emperyalizme teslim olması ve bütün ülkeyi savunmasız biçimde emperyalizme açması, Mao'nun geriye dönüş konusundaki öngörüsünün de ötesine geçen bir olgudur. Çünkü kapitalizme geri dönmüş olan bugünkü Rusya, başında ABD'nin bulunduğu emperyalist kampa ulusal çıkarları doğrultusunda direnmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Rusya'da tanık olunan en teslimiyetçi, en Amerikancı ve en gerici yönetim, Gorbaçov yönetimidir.

Büyük Proleter Kültür Devrimi, Çin'de kapitalizme geri dönüş tehlikesini oluşturan ve değişik kademelerde bulunan kapitalist yolculara karşı bir kitle seferberliği olarak başlatılmıştır. Bu dev-

rimle, daha önce değindiğimiz gibi, yönetenlerin halklaşması, halk kitlelerinin de yöneticileşmesi hedef alınmıştır. Bu amaçla, yöneticiler, proleterleşmeleri için halkın içinde yaşamaya ve onun yaşam koşullarını paylaşmaya yönlendirilmiştir. Kitlelerin kendi mücadele tecrübeleri içinde doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğrenmeleri, kendilerini burjuva ideolojisinin tortularından temizlemeleri ve böylelikle yönetim birikimiyle donanmaları öngörülmüştür. Diğer bir deyişle, bu hareket aynı zamanda kitlelerin yöneticileşmesi için tasarlanmış bir "proleter kültür seferberliği"dir.

Kültür Devrimi'nde "sol" sapmayı temsil eden Lin Biao ve Dörtlü Çete, daha sonra tasfiye edilmiştir. Mao'nun kendisi, Kültür Devrimi'ni % 70 doğru, % 30 yanlış olarak değerlendirmiştir. Bugün Sovyetler Birliği tecrübesi, geriye dönüş tehlikesi ve bu tehlikenin kaynağının belirlenmesindeki isabetin açık bir kanıtıdır. Bu tehlikeyi önlemenin yolunun kitlelerin etkin biçimde yönetime katılımını ve yönetimi denetlemesini sağlamaktan geçtiği de açıktır.

Ancak Kültür Devrimi'nde sosyalizmin temel sorunsalı açısından değerlendirilmesi gereken iki önemli etken daha vardır. Birincisi, yöneten-yönetilen çelişmesinin çözümü yönünde ne kadar ilerlenebileceği, kitlelerin nesnel düzeyine bağlıdır. Burada sorun, Kültür Devrimi'nde kitlelerin mevcut düzeyinin gerçekte olduğundan daha ileri değerlendirilip değerlendirilmediğidir. Daha sonra ge-

Büyük Proleter Kültür Devrimi, Çin'de kapitalizme geri dönüş tehlikesini oluşturan ve değişik kademelerde bulunan kapitalist yolculara karşı bir kitle seferberliği olarak başlatılmıştır.

len Çin Komünist Partisi yönetimleri, bu konuda abartılı bir değerlendirme yapıldığı görüşünü benimsemişlerdir. İkincisi de, her kademedeki yönetimin halk tarafından etkin denetimini olanaklı kılan mekanizmaların toplumsal sistemin bir parçası olarak içselleştirilmesi gereğidir. Olması gereken, sosyalizmin kuruluşunda iktisadi ilerleme ile toplumsal ilerlemenin el ele yürümesini sağlayacak düzenlemelerin sistemin kendi içinde yer bulmasıdır.

Mao'nun halkın demokratik diktatörlüğü ya da proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesine ilişkin diğer bir katkısı da, halk ile düşman arasındaki gelişmelerle, halk içindeki gelişmeler arasında yaptığı ayırımdır. Halk ile düşman arasındaki gelişmeler uzlaşmaz gelişmelerdir ve diktatörlük bu tür gelişmelerin çözümünde kullanılacaktır. Halk içindeki gelişmeler ise, doğru ile yanlış arasında ki gelişmelerdir. Burada da sistem, halka özgürlük tanıyacaktır. İzlenecek yol, "yüz çiçek açsın, yüz düşünce birbiriyle yarışsın"dır. Bu, sadece kitleleri eğitmenin değil, aynı zamanda kitlelerden öğrenmenin de doğru yoludur. Bu konunun önemi, yanlış ele alınırsa uzlaşabilir gelişmelerin uzlaşmaz gelişmelere, doğru ele alınırsa uzlaşmaz gelişmelerin uzlaşabilir gelişmelere dönüşebileceğinde yatmaktadır. Bu gelişmelerin yanlış ele alınması, sosyalizmin kendi karşısına dönüşmesi tehlikesini doğurur. Doğru ele alınması ise, sosyalizmin güvencesini arttıracak gibi, ödenmesi gereken toplumsal bedeli de azaltır. Örneğin, milli burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki gelişmenin özünde uzlaşmaz bir gelişme olmasına karşın, Çin Devrimi bu gelişmeyi uzlaşabilir bir gelişmeye dönüştürecek tarzda ele almıştır. Devlet sermayesi ile özel sermayenin birleşik bir sistemi oluşturulmuş ve eski fabrika sahiplerine uzun süre sermayeleri ile orantılı sabit bir kâr ödenmesine devam edilmiştir.

Bugünkü Çin ve Mao

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya siyaseti üstündeki etkisi, Mao döneminde de belirleyici olmuştur, bugün de belirleyici olmayı sürdürmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mao'nun önderliğindeki Çin'in izlediği enternasyonalizmin, dünyada yükselen devrim hareketine önem-

Çin'in bugünkü başarılarının sırrı, Mao'nun mirasındadır.

li katkıları olmuştur. Günümüzde başında ABD'nin bulunduğu emperyalist kampla cepheden bir mücadele içinde bulunan Ezilen-Gelişen Dünya, Çin'in oluşumunda öncü bir rol oynadığı ve sonuna kadar desteklediği Bağlantısızlar Hareketi'nin mirasçısıdır. Mao'nun benimlemesiyle, "bağımsızlık isteyen devletler, kurtuluş isteyen milletler, devrim isteyen halklar" için Çin Devrimi ve devrim sonrası Çin'in anti-emperyalist tutumu bir esin kaynağı ve sağlam bir cephe gerisi oluşturmuştur.

Bugünkü Çin ise, dünyada üretimin merkezinin Batı'dan Doğu'ya kaymasında en önemli rolü oynamış ve emperyalist sisteme alternatif oluşturan Gelişen Dünya'nın merkezine oturmuştur. Sovyetler Birliği'nin emperyalizme teslim olarak dağıldığı tarihlerde ve dünyanın büyük bir çoğunluğunun artık ABD'nin uzun bir süre dünyanın tek hakimi olacağı beklentisi içindeyken, Çin büyük iktisadi atılımını başlatmıştır. Bugünkü Çin'in "hegemonya peşinde koşmaması", kazandığı başarılar nedeniyle "kibirli olmaması", izlediği çizgide gösterdiği "özgüven", Çin pratiğinden hareketle "Çin'e özgü bir yol" izlemesi, "zorluklardan korkmaması" ve "sosyalizmde ısrar" etmesi, Çin'e Mao'nun mirasıdır.

Çin Komünist Partisi, iktisadi atılımını, "Çin'in sosyalizmin ilk aşamasında olduğunu; bu aşamanın en az 50 yıl süreceğini; hedefin Çin'i orta halli bir refah devleti haline getirmek olduğunu; bu hedef gerçekleştirilemediği takdirde sosyalizmin sürdürülebilir olmaktan çıkacağını" söyleyerek başlatmıştır. Bu süre içinde, "Çin'deki üretim gücünü mümkün olan en yüksek düzeyde açığa vurmak için kapi-

talist piyasa araçlarından, ileri teknolojileri hızlı biçimde edinmek için yabancı sermayeden, ihracatı arttırmak için küreselleşmeden" yararlanacağını, bütün bunları yaparken de planlama ve makroekonomik iktisat araçlarını devletin elinde tutacağını açıklamıştır. Önemli iktisadi sektörlerde, devlet mülkiyetinin oransal olarak alt sınırları belirlenmiş olup, yabancı sermaye ortaklıklarında Çin tarafını bir devlet şirketi oluşturmaktadır.

Bu deneyin daha önce değindiğimiz sosyalizmin temel sorunsalı açısından nereye konuşturulduğuna bakarsak, durumu şöyle özetleyebiliriz. Çin, kendi insan gücünün nesnel konumu konusunda daha geri bir mevziye çekilmiş ve "yeni insan"ı yaratmanın başlangıçta sanıldığından çok daha uzun bir zaman alacağı kanısına varmıştır. O zaman üretici güçlerde hızlı bir ilerlemenin iktisadi temelde kapitalizmi genişleterek sağlanabileceği sonucuna ulaşmıştır. Üretimde ve ileri teknolojilerin edinilmesinde Batı ile arasındaki fark kısa bir sürede kapatılmadığı takdirde sosyalizmin inşasının sürdürülebilir olmaktan çıkacağı, kullandığı hareketle, bu adımın gerektirdiği "ideolojik bedeli" ödemeyi kabullenmiştir. Bu bağlamda Çin'de sosyalizmin güvencesi de, Çin Komünist Partisi'nin iktidarda olmasına indirgenmiştir.

Bugün Çin'in içinden geçmekte olduğu deney, insanlık için önemli bir deneydir. Bu deney, hem ulaşmış olduğu mevcut düzey ve bunun dünyaya olan etkisi, hem de bu deneyin olası sonuçları açısından bütün dünya tarafından dikkatle izlenmektedir. Ama şurası kesindir ki, Çin Mao'nun Çin'i olmasaydı, böyle büyük bir deneye girilemezdi.

Çin Halk Cumhuriyeti

Kızıl Bekçiler

Sosyalist'in 7.2.1967 tarihli sayısında yayımlanan bu yazı, Kivılcımlı'nın, sosyalizmde sınıf mücadelesinin sorunlarını henüz 1967'de kavradığını gösteriyor. Fakat bu kavrayışı, ömrünün geri kalanında derinleştiremedi. Bu zaaf, şüphesiz geri dönüşün erken bir döneminde yaptığı tespitin sağlamlığını zedelemiyor. Okuyacağınız makale, bu çerçevede değerlendirilmelidir.

1 966 ortalarından beri Çin'de bir "kızılca kıyamet" koptu. Yumruklarını sıkışmış çoluk çocuk "Kızıl Bekçiler", sokaklara "Kültür İhtilâli" taşıyorlar.

Kapitalist dünyada da "asi gençlik" var, süzme salon züppeliğidir; bitli bitnik adlı ekzistansiyalizm var, alafranga dervişliktir. İki olay hiç benzeşiyor mu? Kapitalizm; Çin olaylarına bakınca, kendisini aynada görüyormuşça bir sevince kapıldı. "Asi gençlik" nasıl, emperyalizm çağındaki kapitalizmin yozlaştırıcı bir kıyamet alâmeti ise, "Kızıl Bekçiler" hareketi de tıpkı öyle, "sarı" dünyanın çöküş alâmeti olamaz mı?

Çin'deki olayları kavramak için, 1917'den beri köprülerin altından geçmiş suları hatırlamalıyız. Sovyetler Birliği, kendi şartları içinde tek başına bir sosyalizm dünyası yaratmak zorundaydı. Orada, Parti'nin demir disiplini, yığınların inisiyatifini, bütün isteklere, teşviklere rağmen, kimi zamanlar, çoğu burjuvalarca alay konusu edilecek kertede otomatlığa doğru yaklaştırmıştı. Kapitalizm sırasında grevler, gösteriler ve ilh. sınıf savaşının kaçınılmaz ve anlaşılır biçimleriydi. Sovyetler devrimi başarıya ulaşıncı, artık yığınlar, kendi iktidarlarına karşı, işçiler işçi sınıfına karşı savaşa mı geçeceklerdi?

Öyle bir davranış, güç israfı ve anarşi yaratabilirdi. Parti, çalışan sınıfların en bilinçli öncü örgütü idi. Parti buyuracak,

sendika ve benzeri örgütler ayarlayacak, yığınlar uygulayacaklardı... Stalin çağında, Parti disiplini, Parti'nin başına geçenleri "proletarya diktatörlüğü"nün etiyle, yaşayan üstün insanları durumuna dek çıkarttı. Burjuva toplumunda devlet insanüstü idi. Sovyetlerde Parti, devlet içinde bir devlet oldu. Çivi çiviyle söküleceği için, tarihsel görevi devleti kaldırmak olan sosyalizm, devlete karşı kuşkusunu, Parti'yi devlet üstüne çıkarmakla tatmin etti. Bu yol Parti doruğuna tırmanabilen kişiler, tanrının yeryüzündeki gölgesi olan devletin de üstüne çıkınca, otomatikman tanrılaştılar. Hâlâ, kolay kolay kurtulunamamış bulunan "KİŞİ TAPINCI" hastalığı yayıldı. Böylece, Sovyetler sosyalizminde yığınların inisiyatif (teşebbüs gücü) Parti'nin demir disiplini çerçevesinde, liderlerin ÇELİK(Sta-

Sovyetler Birliği, kendi şartları içinde tek başına bir sosyalizm dünyası yaratmak zorundaydı. Orada, Parti'nin demir disiplini, yığınların inisiyatifini, bütün isteklere, teşviklere rağmen, kimi zamanlar, çoğu burjuvalarca alay konusu edilecek kertede otomatlığa doğru yaklaştırmıştı.

Dr. Hikmet KIVILCIMLI (1902-1971)

Çin, iktidardan beri, aydın kadrolarında beliren iktidar hastalığını ortadan kaldırıyor.

lin)leşmesi biçiminde kendini göstermekle yetindi.

Sovyetlerde, burjuva uzmanlarını kullanma zarureti, ikinci hastalığa karmakta gecikmedi: BURJUVA AYDINLARININ KÜLTÜR İMTİYAZLIĞI!... Gerçi prensip olarak, her şey gibi, kültür de kamulaştırılmıştı, yığınlar içindi. Ama, yığınlar kültürlüleşinceye değin, "kültürlü" aydınlardan ihanete kaçmayanlar, çeşit çeşit imtiyazlarla doyurulup, (İslâmlıkta parayla Müslüman olan müellifetül-kulûb kişileri gibi) satın alındılar ve imtiyazları ölçüsünde üst-insan durumunda pöhpöhlendiler. Yüksek ücret onların, lüks konfor onların, geniş ün, parlak şeref onların. Kapitalizm en ufak orijinallik gördüğü aydını, kendi atmosferine sokar sokmaz "**büyük adam**" yapmıyor muydu? Bilimde geri kalmak: Emperyalizme yenilmek; devrimi kurban etmekti. Burjuva aydınına kapitalizmde sağlanan üstünlük, Sovyetlerde de sağlanmalıydı. Bir şairin, bir sanatkârın, bir bilginin "**Sovyet milyoneri**" kesilmesi yadırganmadı.

Aydını imtiyazlandırmada, bir "**sosyal fayda mülâhazası**" da öne sürülebilirdi. Kültürlülere imtiyazlar sağlamak, alt yığınlarda kültür imrenişi ve özenişi yaratabilirdi. Burjuva ilericiliği böyle olmuştu. Ama, aydınlarda da, burjuva kültürüne has, o halka yukarıdan bakış eğilimini kıskırtmaktan geri kalmayabilirdi. "**Doktor Jivagolar**" ve daha niceleri uyduruk kahramanlar değillerdi. Kültür denince, akla burjuva kültüründen başka şey gelemez miydi? Yarım yüzyıllık Sovyet kültür-

ründe bilim, nükleer gücü az kalsın kapitalizme kaptırıyordu. Sanatta, kaç tane yeni Gorki yetişti? Gorki, ömründe "**alt dıp**" çamuruyla verem olduğu ölçüde Gorki olmuştu. O, sözcüğün özel anlamıyla bir "**aydın**" mıydı? Pek söylenemez. Gorki'nin topuğuna varamayan nice Sovyet yazarı, bir zaruret gereği kendilerine bağışlanan burjuva imtiyazları ile tavuslaştıkça, kendisini bir Gorki yerine koydu. Şiir onların, roman onların, konfor onların. Burjuva aydınlarını andıran kültür imtiyazlıları öylesine şımartıldılar ki, ortaya aydın kişi tapıncı diyebileceğimiz, bir kültür anomalisi, aydın urlaşması, iktidar rahatlığına kanıksamış kadrolar türedi. Kültür sanki yığınlar dışında, aydınlarla has, yığınlarla zıt bir olay mıydı?

Çin, iktidaldan beri, aydın kadrolarında beliren iktidar hastalığını (iki Sovyet hastalığını) ortadan kaldırıyor. Sovyet sosyalizminde, ya Parti cihazı **kişi tapıncı** ile bir gün kaskatı kesilirse, onu kim düzelterekti? Stalin'in son günlerinde başa gelenler bir az böyle oldu. İngiliz tükürükleri: "**Neye Stalin'i sağlığında tenkit etmedin?**" dedikleri vakit, Kruşçov'un "**sıkı mıydı?**" karşılığını veriş kişi tapıncının nerelere varabileceğini anlatır. Gene Sovyet sosyalizminde aydın tapıncı var. Şair, romancı, sanatkâr gibi, epeyce sade suya imtiyaz almış parlak kişiler, kültür dünyasını kendi kastlarının geçim dünyası haline getirirlerse, onları kim düzelterekti? Binlerce himaye, teşvik altında bile, Gorkilerin bir türlü gereği denli aşılammaması bunu gösterdi.

Çin, gerek Parti'nin (Komünist Parti'si'nin), gerek devletin (sosyalist devletin), gerekse kültürlü "**yüksek kişilerin**" (parti-devlet-kültür adamlarının) yozlaşmalarına karşı: **yığınların** ve halk içinde en az kaşarlanmış, en temiz, en fedakâr, en enerjik olan gençlerin dinamizmini ve teşebbüs kabiliyetini harekete getiriyor.

Bu davranışı Batılı emperyalist bilginler anlayamaz. Uçkur peşkir edebiyatçıları alaya alabilir. Sosyalistlerin bile, bıyık altından sırtımları mümkündür. Parti'yi kim düzelterek? Gene Parti. Devleti kim düzelterek? Gene devlet. Aydını kim düzelterek? Gene sayın aydın... Bu bir hayli totoloji oluyordu. Her halde, hayatın gerçek tepkisi olamıyordu. İnsan zaafı, kişi kayırmalarını kaçınılmaz kılıyordu.

Çin ne yapıyor? Parti, devlet, ordu ve aydınlar içinde bir kabuklaşma, yozlaşma mı belirdi? O yozlaşmayı yığınlar düzeltebilir diyor. Parti'yi, devleti, kültürlüyü yoktan var eden güç yığınların tutumu olmadı mı? Memuru, aydını, askeri doruğa yükselten yığınların ta kendisidir. Parti, devlet, aydın sapıtırsa, çıktığı yumurtayı beğenmezse, burjuva nankörlüğüne kapılıp, kerameti kendinde bulur, kendini bulunmaz Hint kumaşı sayarsa, ona karşı gelecek en tabii güçlerin en gür kaynağı, **halk yığınları** ve nasırlaşmamış gençlik olabilir.

Çin, kapıkulu ruhlı "**devletlüluları**" (büyük memurlar) ve "**kültürlüluları**" (aydınlar), Mao'nun koyduğu prensipler sayesinde iktidara geçer geçmez, Mao'dan yakalarını kurtarmaya özendiler. Kapıkulluğunu felsefeleştirmiş Konfüçyüs ölümlüne kaydılar. Oysa Mao, kişi olmaktan çıkmış, yeni bir devrim anlayışındaydı. 1959

Çin ne yapıyor? Parti, devlet, ordu ve aydınlar içinde bir kabuklaşma, yozlaşma mı belirdi? O yozlaşmayı yığınlar düzeltebilir diyor. Parti'yi, devleti, kültürlüyü yoktan var eden güç yığınların tutumu olmadı mı?

yılı Mao'culuğu "Düzeltilme: Revizyonizm" hevesleri, Mao'nun yerine Liu ve Teng'in geçirilmesinden cesaret buldu. Bu, Mustafa Kemal'in hastalığında Bayar finans-kapital hizbinin iktidarı alışına benziyordu.

Çin halkının adam ettiği bir avuç parlak yazar, suyun başını kesmiş general, siyasî polis, hatta Kızıl Milis ve belediye polisi gibi aydın ve kapıkulu kodamanlar, sosyalizm demek biz demekiz, demeye başladılar. Komünist Partisi liderleri, ekonomi sektörü ve sendika kodamanları bu revizyonizmi sinsice destekliyorlardı. "Yaşasın Mao!" perdesi ardında, Mao'nun prensiplerini kendi küçük burjuva büyüklük deliliklerine sapıttırmak istiyorlardı. Sovyet tecrübesi onlara hiçbir ders vermemişe benziyordu. "Çingeneye pa-dişahlık vermişler, ilkin babasını asmış" dedikleri durumdu bu.

Sovyetlerin 21'inci Parti Kongresi'nde alınmış 1959 Ocak kararlarını kendilerine siper eden Çin kapıkulları, "Kızıl Bayrak" gazetesinin yazdığı gibi: "Mao Tse Tung'ca güdülen Merkez Komitesi'ni devirme amacı ile tüm revizyonist bir program" kotarmışlardı. Parti liderleri ve parti yazarları, bir komünist asilzadeliği estiriyorlardı. Oysa karşısına parti de çıkarılsa, Mao güdültüye pabuç bırakacak insan değildi. Daha 1942 yılları: "Yenan'da edebiyat ve güzel sanat konuşmalarına karışmalar" yazısında, kalem ve Parti efendilerine yumruğunu indirmişti. Bu efendiler, "Partili" olmayı, kendileri için dokunulmazlık sağlayan bir asalet rütbesi sanıyorlardı. Mao o gibilere diyordu ki:

"Bir çok Parti üyeleri, ancak teşkilât bakımından, o da tam olmayarak, hatta ideoloji (fikir) bakımından hiç de öyle olmayarak, Parti üyesidirler. Bizim vazifemiz onlara şöyle bağırırmaktı: Sizin ardınızdan gitmek büyük arazi ve emlak sahiplerinin ve büyük burjuvazinin ardından gitmek olur. Bu durum Parti'yi öldürme tehlikesini göze almaktır!"

Fikret, Türkiye için: "Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi" demişti. Çin "kültürlü-Partili-devletlû"ları da: Parti diye, Mao diye, Parti'yi ve Mao'yu tepelemek istiyorlardı. Bu efendiler nasıl

Halk yığınları, onlarca yıldan beri, maddî üretim araçlarını elde etmeyi nasıl bildilerse, şimdi "artistik üretim araçlarını" ele geçirmeyi de başaracaklardı.

tenkit edileceklerdi? Kollarına dokundur-mamak için 90 dereeden bulanık sular getirip, karşısındakileri lâf gerizinde boğmanın esnafıydılar. Onlar lâfla tenkit edilemezlerdi. Stalin usulü gizli polis tenkilleri de müzeye kaldırılmıştı. Zaruret değildi. Çin, milyara yaklaşan bereketli nüfusuna yakışır insancıl metotlarını, sapıkları tenkit alanında dahi başarıyla uyguluyor.

"Sosyalist" sözcüklerle, küçük burjuva davranışlarını haklı çıkartma demagojisi, Çin'in tanımadığı oyun değildi: "Kurtuluştan beri bir yıl, bir ay, bir gün geçti mi ki, kültür cephesinde sınıf savaşı kendini göstermemiş bulunsun?" diyor Jie Fangjun (4 Mayıs 1966 günlü "Kurtuluş Ordusu" Gazetesi). Bu

Kültür ihtilâli deyince, tatlı su sosyalistleri onu bir edebiyat ve güzel sanat hevesi sandılar. Kültür ihtilâli: Ekonomide verimi baltalayan, politikada halka yukarıdan bakan, kültürde küçük burjuva duygusallığının kendini beğenmiş mistisizmine sapan kapıkulluğunu YİĞİN ateşi ile yakıp yıkamaktır.

savaş gerçek "DEVİRİMCİ TENKİT" ile yürütülebilirdi. Devrim, kürsü sosyalizminin horoz dövüşü değil, kıyasıya YİĞİN-LARIN DAVRANIŞI'dır. Sapıklara karşı gösterilecek davranış: "YİĞİNLARIN TENKİDİ" olabilirdi. Ve halk yığınları, onlarca yıldan beri, maddî üretim araçlarını elde etmeyi nasıl bildilerse, şimdi "artistik üretim araçlarını" ele geçirmeyi de başaracaklardı. "Sosyalist kültür alanını kaplamak işçilere, köylülere ve askerlere düşüyor" ("Çin Edebiyatı" no. 3, 1966) idi: Kimi yanlışlar mı olurdu? Herhalde "kültür" göklerinde süslü tavus kuşları gibi kaban beyciklerin kıvırdıkları yanlışlardan daha çok, daha pis ve daha kısır ve kancıkça olamazdı yığınların yanlışları. Davranışın akışıyla, denize katılan kirli ırmak gibi kendiliğinden dururdu. Sosyalizm yığınlara inanmaktı.

İşte buna "devletlû-kültürlû" kapı-kulları gelemiyorlardı. Gerekinde ellerine kızıl kaplı Marx-Lenin deyişlerini tanık tutarak SABOTAJ yapıyorlardı. Pekin'de çıkan "HALK Gazetesi" yazıyor: "En son öylesine oldu ki, büyük işletmelerle, fabrikalar, kimi hatta çoğu Kızıl Milisler, üretimi durdurarak, tuttıkları mevzileri bırakarak kaçtılar." 10 Ocak günü Pekin radyosu açıkladı: Mao'nun çizdiği yola içerleyen "yetkili"lerin kışkırtmasıyla Seçuen'in başkenti Cengtu'da işçiler işi durdurdular. O yüzden, birçok belediye polis merkezleri kapandı. Binlerce kişi tutuklandı.

1942 yılları, Çankayşek'çi Kuomintang partisinin ihanetlerine karşı, Japon saldırısına karşı tek cephe kurulmuştu. Bu cepheye her katılanın sosyal içi kestirilemezdi. Bunlar, iktidar rahatlığına kavuşur kavuşmaz Konfüçyüs'ü Marx'la harman edip kaşarlanmış halk düşmanlıklarını "devletlû" ve "kültürlû" hazretlerinin maskesi altında haklı çıkarmak derdine düştüler. Bir çeyrek yüzyıl sonra Çin millî kurtuluş ruhunu yozlaştırabilecek olan o küçük burjuva ve burjuva ka-buğunu yırtıp atmak gerekti.

Kültür ihtilâli deyince, tatlı su sosyalistleri onu bir edebiyat ve güzel sanat hevesi sandılar. Kültür ihtilâli: Ekonomide verimi baltalayan, politikada halka yukarıdan bakan, kültürde küçük burjuva duygusallığının kendini beğenmiş mistisizmine sapan kapıkulluğunu YİĞİN ateşi ile yakıp yıkamaktır.

Kültür Devrimi'nde

Kitlelerin yönetime katılması

Kültür Devrimi sırasında yeni bir örgütlenme birimi doğdu: Devrim komitesi. Bu komiteler, kitlelerin yarattığı ürünlerdir. Fabrika ya da komün düzeyinden eyalet ya da bölge yönetim organları düzeyine kadar bütün kademelerde ortaya çıkmışlardır. Bunların görevi, kitlelerin ülke yönetimine doğrudan doğruya katılmalarını sağlayacak bağı kurmaktır.

Bürokrasiye karşı mücadeleyi güç kılan, bu mücadelenin aynı anda hem iktisadi temelde, hem de ideolojik üstyapıda yürütülmek zorunda olmasıydı. Bir yandan, kökleri küçük meta üretiminde olduğu için, bürokrasinin, tüm ekonomi büyük çapta sosyalist üretim temelinde yeniden inşa edilmeden tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Öte yandan, bürokrasinin kendisi, ekonominin yeniden inşasının önüne dikilen başlıca engellerden biriydi; eğer ortadan kaldırılmazsa bu engel bütün bir süreci tersine çevirebilirdi.

Lenin, sorunun çözümünün kitlelerde yattığını anlamıştı. Eğer kitleler üretimi geliştirmede ve kişisel kazanç için değil, ortak yarar için çalışmada inisiyatif ele almak üzere harekete geçirilebilirlerse, hem eski toplumdaki devralınan kendi içlerindeki ideolojik engellerin üstesinden gelebilirler, hem de yönetim işini kendi ellerine almanın gerekliliğini kavrayabilirlerdi.

Yönetim sorunuyla ilgili olarak, işçilerin eğitim ve kültür düzeylerini yükselt-

meleri hiç kuşkusuz gerekliydi, ama tek başına bu yeterli değildi. Eğer bürokrasiye son vereceklerse, yönetim işlerine doğrudan katılmaları gerekiyordu. Sovyet sistemi ancak o zaman yalnızca halk için bir sistem değil, aynı zamanda halk tarafından yönetilen bir sistem olabilirdi.

Kültür devriminin gerekliliği kabul edildiğine göre, kültür devrimi nasıl bir biçim alacaktı? Bu sorun çözülmedi.

Lenin, bürokratlaşma sorununun çözümünün kitlelerde yattığını anlamıştı.

Yönetim sorunuyla ilgili olarak, işçilerin eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmeleri hiç kuşkusuz gerekliydi, ama tek başına bu yeterli değildi. Eğer bürokrasiye son vereceklerse, yönetim işlerine doğrudan katılmaları gerekiyordu.

Büyük Proleter Kültür Devrimi sırasında, yalnızca sosyalizme düşman olan unsurların yok edilmesi değil, aynı zamanda işçi sınıfının "her şeye önderlik etmesinin" sağlanması, "yönetime siyasetin kumanda etmesinin" gerçekleştirilmesi, devlet görevlisi olarak hizmet eden herkesin "sıradan halktan biri olarak kalmasının" güvence altına alınması da amaçlandı.

Sovyet işçi ve köylüleri, neredeyse baş edilmez denilebilecek güçlüklerle karşı, kendi devletlerini inşa etmeyi başarmışlar, ama bu devleti tamamen kendi denetimleri altına almayı başaramamışlardır.

Lenin, bir "kültür devrimi" çağrısında bulunduğunda, sosyalizmin tam olarak zafere ulaşabilmesi için işçi ve köylü kitlelerinin yönetim çalışmasını kendi ellerine almaları gerektiğini, bunu gerçekleştirebilmek için de kültür düzeylerini yükseltmeleri ve böylece eski burjuva ideolojisinin yerine kendi proleter ideolojilerini koyabilmeleri ve giderek burjuvazinin ardında sipere yattığı bürokratik engelleri ortadan kaldıracabilmeleri gerektiğini kavramıştı.

Bunlar, Çin'deki Kültür Devrimi'nin de hedefleriydi. Büyük Proleter Kültür Devrimi sırasında, yalnızca sosyalizme düşman olan unsurların yok edilmesi değil, aynı zamanda işçi sınıfının "her şeye önderlik etmesinin" sağlanması, "yönetime siyasetin kumanda etmesinin" gerçekleştirilmesi, devlet görevlisi olarak hizmet eden herkesin "sıradan halktan biri olarak kalmasının" güvence altına alınması da amaçlandı.

Bu hedeflere erişebilmek için, burjuva ideolojisine karşı her alanda kitlelerin

etkin biçimde katılabileceği tarzda bir saldırı başlatmak gerekiyordu:

"Burjuvazi devrilmiş olmasına karşın, kitleleri yozlaştırmak, kitlelerin düşüncelerini avucuna almak için hâlâ sömürücü sınıfların eski düşüncelerini, kültürünü, adetlerini ve alışkanlıklarını kullanmaya çalışmakta ve bir geri dönüş tezgâhlamaya çabalamaktadır. Proletarya bunun tam tersini yapmalıdır. Proletarya, burjuvazinin ideolojik alandaki her meydan okuyuşunun karşısına dikilmeli ve tüm toplumun kafa yapısını değiştirmek için proletaryanın yeni düşüncelerini, kültürünü, adetlerini ve alışkanlıklarını kullanmalıdır."(1)

"Büyük Proleter Kültür Devriminde biricik yöntem, kitlelerin kendi kendilerini kurtarmalarıdır; işleri kitleler adına yapma yolunda hiçbir yöntem kullanılmamalıdır.

Kitlelere güvenin, kitlelere dayanın, kitlelerin inisiyatifine saygı gösterin. Korkuyu bir yana atın. Karışıklıktan korkmayın... Bırakın, kitleler bu büyük devrimci hareket içinde kendi kendilerini eğitsinler ve doğru ile yanlış, işleri doğru bir biçimde yapmanın yolu ile yanlış bir biçimde yapmanın yolunu birbirinden ayırt etmeyi öğrensinler."(2)

Stalin de Sovyetler Birliği'nde "halkın kafasındaki kapitalizm kalıntıları"na kar-

Mao: "Kitlelere güvenin, kitlelere dayanın, kitlelerin inisiyatifine saygı gösterin."

şı böyle bir "sosyalist saldırı" çağrısında bulunmuştu. Ama Sovyetler Birliği'nde Parti, kitlelere daha az yakın olduğundan, kitleleri bu mücadeleye seferber edecek kadar güçlü değildi. Kültür Devrimi sırasında yeni bir örgütlenme birimi doğdu: Devrim komitesi. Devrim komitesi, "üçü bir yerde" bileşimine dayanıyordu; başka bir deyişle, devrim komitesinin halk tarafından seçilen, halk tarafından görevden alınabilen ve doğrudan doğruya halka karşı sorumlu olan üyeleri Parti'den, Halk Kurtuluş Ordusu'ndan ve kitle örgütlerinden geliyordu. Bu komiteler, kitlelerin yarattığı ürünlerdir. Fabrika ya da komün düzeyinden eyalet ya da bölge yönetim organları düzeyine kadar bütün kademelerde ortaya çıkmışlardır. Bunların görevi, kitlelerin ülke yönetimine doğrudan doğruya katılmalarını sağlayacak bağı kurmaktır:

Mao'ya göre yenik düşen sınıf, devrimden sonra da mücadeleyi bırakmayacaktır.

onların kitlelerle sıkı bağlar içinde olmalarını sağlamaktır.' Büyük Proleter Kültür Devrimi süreci içinde topluca ortaya çıkmış bulunan devrimci kitlelerin temsilcileri özellikle de emekçi halkın -işçilerin ve köylülerin- temsilcileri, pratik tecrübe sahibi devrimci savaşıdır. Bunlar, devrimci kitlelerin çıkarlarını temsil ederek, çeşitli kademelerdeki yönetici gruplara katılırlar. Bu, bütün bu kademelerdeki devrim komitelerine geniş bir kitle temeli sağlar. Devrimci kitlelerin ülkenin yönetilmesine doğrudan doğruya katılmaları ve çeşitli kademelerdeki siyasi iktidar organları üzerinde tabandan gelen bir devrimci denetimin uygulanması, bütün kademelerdeki yönetici gruplarımızın kitle çizgisine her zaman bağlı kalmalarının, kitlelerle en yakın ilişkileri sürdürmelerinin, her zaman kitlelerin çıkarlarını temsil etmelerinin ve halka canla başla hizmet etmelerinin sağlanmasında çok önemli bir rol oynar."(3)

Bu devrim komitelerinin kurulması, sosyalist devrimde önemli bir ilerlemeyi belirlemektedir. Kitleler ülkenin yönetilmesini doğrudan doğruya üstlenmeye başlamışlardır. Bu süreç tamamlandığında, komünizme geçiş başlamış ola-

caktır; ama bu oldukça uzun bir süreçtir ve bu sürecin başarıyla tamamlanması ancak sınıf mücadelesini sonuna kadar sürdürmekle sağlanabilir. Başkan Mao'nun dediği gibi:

"Büyük bir zafer kazandık. Ama yenik düşen sınıf, mücadeleyi bırakmayacaktır. Bu kimseler hâlâ ortalıkladır ve bu sınıf hâlâ vardır. Dolayısıyla, kesin zaferden söz edemeyiz. Daha on yıllar boyu kesin zaferden söz edemeyiz. Uyanıklığı elden bırakmamalıyız. Leninist görüşe göre, sosyalist bir ülkenin kesin zaferi, yalnızca yurtiçindeki proletaryanın ve geniş emekçi yığınlarının çabalarını gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda tüm insanlığı kurtaracak olan dünya devriminin zaferini ve insanın insan tarafından sömürülmesi sisteminin tüm yer-yüzünden kaldırılmasını da içerir. Bu yüzden, ülkemizdeki devrimin kesin zaferinden rasgele söz etmek yanlıştır; Leninizme ters düşmekte ve gerçeklere uymamaktadır."(4)

(*) Bu yazı, George Thomson'un "Marx'tan Mao Zedung'a-Devrimci Diyalektik Üzerine" (2. basım, Kaynak Yayınları, 1997) adlı kitabının "Kültür Devriminin Gerekliliği" (ss. 115-118) ve "Kitlelerin Yönetime Katılması" (ss. 141-144) bölümlerinden derlenmiştir. Ana başlık, Bilim ve Ütopya tarafından konulmuştur.

Dipnotlar

(1) Mao Zedung, "Çin Komünist Partisi Merkez Komitesinin Büyük Proleter Kültür Devrimine İlişkin Kararı", *Peking Review*, 12 Ağustos 1966, s. 6.

(2) ağı, s. 7.

(3) "Devrim Komiteleri İyidir", Renmin Ribao, Hungçi ve Cifangcunbao'nun (Halk Kurtuluş Ordusu gazetesini) ortak başyazarı, *Peking Review*, 5 Nisan 1968, s. 6.

(4) Çin Komünist Partisi Dokuzuncu Ulusal Kongresine Rapor, *Peking Review*, 28 Nisan 1969, s. 23.

Devrim komitelerinin kurulması, sosyalist devrimde önemli bir ilerlemeyi belirlemektedir. Kitleler ülkenin yönetilmesini doğrudan doğruya üstlenmeye başlamışlardır. Bu süreç tamamlandığında, komünizme geçiş başlamış olacaktır; ama bu oldukça uzun bir süreçtir ve bu sürecin başarıyla tamamlanması ancak sınıf mücadelesini sonuna kadar sürdürmekle sağlanabilir.

Marksist bilgi kuramı ve Mao Zedeng

Esas olarak Marx, Engels, Lenin ve Mao'nun yapıtlarında ortaya konan Marksist bilgi kuramı, nesnel gerçekliğin bilgisini edinmenin, bu bilginin doğruluğunu döne döne sınamanın ve bu sonsuz süreç içerisinde mutlak doğruya büsbütün egemen olamayacak olsak da gitgide daha çok yaklaşmanın, halen en tutarlı rehberi konumundadır.

"Mao bir bilmece değildir. O, bir bütünselliktir; tüm ulusu kucaklayan, çağını ve halkını kendinde cisimlendiren bir insandır. Mao ne denli devrimi yarattıysa, devrim de o ölçüde Mao'yu yaratmıştır. Mao'nun hayatı yalnızca kendi hayatı değil, aynı zamanda Çin'in belli bir döneminin yansımasıdır. Mao her zaman bu gerçeğin farkında olmuştur."

Han Suyin (1997: 401)

I. Bir ayrım çizgisi: "Nesnel gerçeklik"

Engels'e göre varlığın mı düşüncüyü, yoksa düşüncenin mi varlığı öncelediği sorunu, tarih boyunca, "filozofları iki büyük cepheye", materyalizm ve idealizm cephelerine ayıran temel sorundu.

Engels (2009: 27), "her felsefenin ve özellikle çağcıl felsefenin temelinde bulunan büyük sorun"un, düşünce ve varlık arasındaki ilişki olduğunu söylüyordu. Buna göre, varlığın mı düşüncüyü, yoksa düşüncenin mi varlığı öncelediği sorunu, tarih boyunca, "filozofları iki büyük cepheye", materyalizm ve idealizm cephelerine ayıran temel sorundu (age: 29). Engels'in, "düşünce ve varlık arasındaki ilişki" çerçevesinde ele aldığı bu varlıkbilimsel (ontolojik) tartışmayı, öznenin bağımsız nesnel bir gerçekliğin var olup olmadığı

tartışması olarak değerlendirmek de mümkündür. En genel ifadeyle, öznel iradeden bağımsız bir nesnel gerçekliğin varlığını kabul etmenin ve düşüncüyü, toplumsal varlığa bağımlı ve onun denetimine açık kılmanın materyalist "cephe"nin; nesnel gerçekliği açıkça ya da bilinmezci bir "duyarlılıkla" reddetmenin ve bilinci, maddi dünyadan bağımsız biçimde bir hareket noktası olarak ele almanın idealist "cephe"nin ayırt edici özelliği olduğu söylenebilir.

Friedrich ENGELS (1820-1895)

Varlıkbilimsel tartışma, kaçınılmaz olarak, bilgi kuramına (epistemoloji) (1) ve yöntembilime (metodoloji) ilişkin tartışmaları da gündeme getirir. Varlıkbilim, daha çok, toplumsal ve siyasal yaşamın doğasıyla ilgilenirken; bilgi kuramı, bunun hakkında ne bilebileceğimize, yöntembilim ise, bu bilgiyi nasıl elde edebileceğimize odaklanır (Hay, 2002: 63).(2) Şüphesiz varlıkbilimsel her tercih, bilgi kuramına ve yöntembilime ilişkin tercihleri de önceler. Bununla birlikte, söz konusu alanlar arasındaki yakın ilişki, varlıkbilim, bilgi kuramı ve yöntembilim kavramlarını geçişli kullanılabılır kılmaz. Başlıkta da vurgulandığı üzere bu makale, Marksist *bilgi kuramı* içerisinde Mao Zedung'un yerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Sonuçta bilgi kuramı, "var olan nesnel bilginin derinlikli düşünsel incelemesi ile başlamıştır" ve ortaya çıkış nedeni, ilgilenilen nesnelerin bilgisini edinmekten çok, "nesnel bilginin güvenilirliğini ve imkânlarını tayin etmek"tir (Wang ve Xie, 2011: 288). Dolayısıyla odak noktamız, esas olarak doğru bilgi ile yanlış olanın birbirinden nasıl ayırt edilebileceğine ve nesnel gerçekliği ne ölçüde bilebileceğimize ilişkin Marksist yorum ve çıkarımlar olacak; bununla birlikte, bu yorum ve çıkarımları önceleyen

varlıkbilimsel tercihlere ve doğru bilgiye nasıl ulaşılabileceğine ilişkin açıklamalara da, kaçınılmaz olarak değinilecektir.

II. Bilgi kuramında temel eğilimler

Bilgi kuramında, *geleneksel olarak* bilginin kaynağı sorununa ilişkin iki temel eğilimden, yani akılcılık (rasyonalizm) ve deneyciliğe (ampirizm); yani sıra, bunları uzlaştırma çabalarından söz edilebilir. Akılcılık, "duyumsal algıların güvenilirliğinden kuşku duyar; bu nedenle, bilginin güvenilirliğini yalnızca akla bağlamaya çalışır" (Wang ve Xie, 2011: 305). Bir başka deyişle, insan aklının, pratikten/deneyden bağımsız olarak doğru bilgiye erişebileceğini savunur. Akılcılıkta, doğru bilginin ölçütü, formel mantığın her türlü çelişkiden bağımsız olmasıdır. "Bu şekilde ulaşılan" gerçeklik, "hâlâ kendi içine doğrudur (...) çünkü nesnel gerçekliği hâlâ sorgulanabilir ve kanıtlanmamıştır" (age: 306). Wang ve Xie'nin (2011: 306-307) de işaret ettikleri üzere bu açmaz, akılcılığı, bilginin "nesnel doğruluğunun geçerliliğinden emin olmak için, yani düşünce ile varlık arasındaki özdeşliği garanti etmek için, Tanrı'nın kadir-i mutlaklığının yardımına başvurma"ya

İster akılcılıktaki gibi düşünce, ister deneyciliğe gibi gözlem/deney, bilgiye ulaşmanın biricik yolu olarak sunulsun, nesne ve özne arasındaki ilişki dışsallaştırılmaktadır. Bu durumda akılcı eğilimde özne nesnenin, deneyci eğilimde ise nesne öznenin taşıyıcılığını üstlenir.

dek sürükler. Gerçekliğin bilgisini pratikte sınımanın ve pratikle derinleştirmenin reddi, akılcı eğilimi, dramatik biçimde dogmatizme götürür. Deneycilik ise, akılcılığın aksine, "tüm bilginin duyusal deneyimimizden kaynaklandığını ileri sürer" (age: 307). Bilinibilir olan da, gerçek olan da gözlemlenebilir/deneyimlenebilir olandır. Nesnel gerçekliğin kapsadığı fakat her durumda doğrudan gözlemlenemeyen olasılıkların (örneğin sınıf mücadelesinin) reddi, burjuva toplum lehine "tarihin sonu"nu getiren pozitivist anlayışın yolunu açmaktadır. Pratiği her şey olarak değerlendirerek yola çıkan deneycilik; gerçekte bütünlük gösteren maddi dünyayı teorik olarak ikiye bölmeye varır: Gözlemlenebilir dünya "gerçek" olandır; gözlemlenemeyen ne varsa, bir kenara atılır. Deneyci eğilim, mantıksal sonucuna götürüldüğünde, neredeyse idealar ve görüngüler dünyasının keskin ayrımında kendini gösteren Platonik idealizmle aynı yere ulaşır.

Birbirlerine taban tabana karşıt görünen bu iki eğilimi, bir yönüyle, "düşman kardeşler" olarak nitelemek de mümkündür. Zira her iki anlayışta da ortak olan, özne ve nesnenin birbirlerinden büsbütün yalıtılmasıdır. İster akılcılıktaki gibi düşünce, ister deneyciliğe gibi gözlem/deney, bilgiye ulaşmanın biricik yolu olarak sunulsun, nesne ve özne arasındaki ilişki dışsallaştırılmaktadır. Bu du-

Bilgi kuramında, geleneksel olarak bilginin kaynağı sorununa ilişkin iki temel eğilimden, yani akılcılık ve deneyciliğe söz edilebilir.

rumda akılcı eğilimde özne nesnenin, deneyci eğilimde ise nesne öznenin taşıyıcılığını üstlenir. Dolayısıyla, aşırı bir akılcılığın özne, aşırı bir deneyciliğin ise nesne lehine özne-nesne ayrımını bulanıklaştırması şaşırtıcı değildir.

Bu anlamda Marksist bilgi kuramının da temellendiği bir diğer eğilim, yani gerçekçilik (realizm), akılcı ve deneyci/pozitivist paradigmaların hem bir karşıtı, hem de bunlar arasında bir "üçüncü yol" olarak değerlendirilebilir. "Üçüncü yol"dur, çünkü akli pratikten, doğadan ve toplumsal yaşamdan yalıtık olarak ele almayı bir yana bıraktığı gibi, nesnel gerçekliği de, salt gözlemlenebilir olana indirgemez. Karşıtıdır, çünkü gerçekçi eğilim, nesne ve özne arasında sürekli bir karşılıklılık bulunduğunu varsayar. Özne, toplumsal gerçekliği salt gözlemlemekle kalmaz; onu durmaksızın üretir ve yeniden üretir de, gerçekliğin bir parçası olan kendisidir. Bir başka deyişle, teorik düzlemde bir nesne-özne ayrımına gidilmesi, her ne kadar bilgi üretim sürecine hizmet eden bir gelişme olarak ortaya çıkmış olsa da, gerçekte, özne, gerek gözlemediği, gerekse dönüştürebildiği nesnenin ayrılmaz bir parçasıdır. Nesnel gerçeklik, özneyi de, nesneyi de içine alan bir **bütünsellik** olarak algılanır. Dolayısıyla gerçekçilikte, nesne ve özne arasında, akılcılık ve deneycilikte kurgulananın aksine bir "taşıyıcılık" ilişkisi yoktur. Özne, kendisini, toplumsal olguları "düşünmekle" veya "gözlemlemekle" sınırlamaz; bir parçası olarak nesnel gerçekliğe müdahale eder; onu şekillendirir ve onun tarafından şekillendirilir. Denebilir ki, öznenin, insanoğlunun ya da Marksist çerçevede toplumsal sınıfların, tarihin hem "yapıcısı", hem de "yapılanı" olduğunu ortaya koyan tam da bu gerçekçi eğilim olmuştur.

III. Mao-öncesi Marksist bilgi kuramı (3)

I. Marx ve Engels'te bilgi kuramı

Kuşkusuz Marksist bilgi kuramının, genel hatlarıyla, yukarıda değinilen gerçekçi çerçeveye oturduğu söylenebilir.

Marksizm gerçekliği, dünyayı değiştirmek için kavramaya çalışır.

Bununla birlikte, "her gerçekçi bilgi kuramsal yorum Marksist'tir" şeklinde genel geçer bir çıkarım yapmak da olanaklı değildir. Felsefeden toplumbilime (iktisat, tarih, hukuk, sosyoloji, siyaset vb.) uzanan kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunan Marksizm'in derdi, geleneksel bilgi kuramsal yorumların aksine, salt gerçeklik hakkında neyin, ne kadar bilinebileceği veya doğru ile yanlış bilginin birbirinden nasıl ayırt edilebileceği değildir. Marksist bilgi kuramı, bütün bunları kapsar kapsamına; ama çok önemli bir "fazlası" daha vardır: Marksizm gerçekliği, *dünyayı değiştirmek için kavramaya çalışır*. Buna göre, maddi dünyayı bilmek ve onu bildiğimizi bilmekle, dünyayı

iyileştirmeye dönük farkındalık arasında sıkı bir bağ vardır (Dunham, 1962: 366). "Feuerbach Üzerine Tezler" in ünlü on birincisi, yani, "Filozoflar dünyayı türlü biçimlerde yorumlamakla yetindiler, sorun onu değiştirmektir" ifadesi (Marx, 2009b: 82), bir felsefe eleştirisi olmanın yanı sıra ve ötesinde, Marx'ın düşünce ve eylem ya da teori ve pratik arasındaki ilişkiyi ele alış sorununa nasıl yaklaştığını da özlü biçimde ortaya koyar. Gerçeklik hakkında, doğru ve yanlış bilgi hakkında fikir sahibi olmak, üretim ve bölüşüm ilişkilerine somut olarak müdahale edebilmenin ön şartı olduğu gibi, böylesi bir altyapısal müdahale de, aynı zamanda düşünce biçimlerine müdahale anlamına gelir.

Marksist bilgi kuramında teorinin ve ya daha genel olarak düşüncenin kökleri toplumsal gerçeklikte, pratik yaşamdadır. Materyalist tarih anlayışı, "pratiği fikirlerle açıklamaz, fikirlerin oluşumunu maddi pratiğe göre açıklar" (Marx ve Engels, 2008: 68). Bu ön kabul, insanın durduğu yerde değil, başta üretim etkinliği olmak üzere çeşitli etkinlikler içerisinde bilgi edindiği savını da zorunlu olarak içerir. Demek ki, dışımızda toplumsal bir gerçeklik vardır ve edindiğimiz bilgi, bizim düşünce ya da varlığımızdan bağımsız bir biçimde var olan maddi dünyanın bilgisidir. Yani insan bilgisinin varlığı, nesnel gerçekliğin varlığının bir uzantısı ve sonucudur. Marx ve Engels'e göre (2008: 44-45), "[f]ikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi, her şeyden önce ve doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (*Verkehr*), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri (*geistige Verkehr*), bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar." Ya da bir başka deyişle, "[y]aşamı belirleyen bilinç değil, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır" (age: 46). Ve böyle olduğu içindir ki her bir Marksist, kuramın mutlaka ve mutlaka gerçeklikle örtüşmesi gerektiğine inanır (Dunham, 1962: 366).

Dolayısıyla Marksizm, devrimci dönüşümü, öncelikle üretim ve bölüşüm

Marksizm'e göre gerçeklik hakkında, doğru ve yanlış bilgi hakkında fikir sahibi olmak, üretim ve bölüşüm ilişkilerine somut olarak müdahale edebilmenin ön şartı olduğu gibi, böylesi bir altyapısal müdahale de, aynı zamanda düşünce biçimlerine müdahale anlamına gelir.

ilişkilerinde, altyapıda gerçekleşen bir dönüşüm olarak ele alır. "Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; bu devrimin gelişme süreci içinde geleneksel düşüncelerden en köklü şekilde kopulacak oluşu şaşırtıcı değildir" (Marx ve Engels, 2003: 29). Devrimci kuram da, ancak devrimci pratiğin devrimci kuramcılarca derlenip toplanmış sistematik bilgisi olarak ortaya çıkar. Klasik Marksist çerçeve, "kendinde sınıf"ın "kendisi için sınıf" olma sürecini de eylemsellik ile ilişkilendirir. Sınıf bilinci ve sınıfın kuramsal birikimi gökten zem-bille inmez, sınıf mücadelesi pratiği derinleştikçe kökleşir. Nitekim Marx (1999: 172), işçileşen halk yığınlarının ancak sınıf savaşımının içerisinde ve belirli bir aşamasından sonra birleşeceğine ve "kendisini kendisi için bir sınıf olarak oluştur"acağına dikkat çeker. Bu yüzden devrimci kuramın en büyük atılımlarını, halk sınıflarının devrimci pratiğinin en güçlü olarak altyapıda hissedildiği dönemlerde yapması şaşırtıcı değildir. "Tarihin, dinin, felsefenin ve bütün öteki teorilerin devindirici gücü, eleştiri değil, devrimdir" (Marx ve Engels, 2008: 68). Devrim ise, öncelikle, zihinlerde meydana gelmez; ancak toplumsal gerçeklik, yapılan somut müdahalelerle dönüştükçe, bu gerçekliğin bilgisi de gelişir. Yani, "gerçekte ve *pratik* materyalist için, yani *komünist* için sorun, mevcut dünyayı köklü bir biçimde dönüştürmek (*revolütionieren*), var olan duruma pratik olarak saldırmak ve onu değiştirmektir" (age: 49). "Mevcut dünya" köklü bir biçimde dönüştürüldükten sonradır ki, sınıfsız toplumun "yeni insan"ının sahip olacağı düşünce biçimleri filizlenmeye başlayacak; devrimci kuram, devrimci pratikten sonuçlar çıkararak kendini geliştirecektir. "Yığın içinde bu komünist bilincin yaratılması için ve gene bu işin kendisinin de iyi bir sonuca getirilebilmesi için insanların yığınsal bir değişikliğe uğraması zorunlu olarak kendini ortaya koyar, böyle bir biçim değişikliği ise ancak pratikteki bir hareketle, bir *devrimle* yapılabilir; bu devrim, demek ki, yalnızca *egemen* sınıfı devirme tek yolu olduğu için zorunlu kılınmamıştır, *ötekini deviren* sınıfa, eski

Marx ve Engels: "Komünist için sorun, mevcut dünyayı köklü bir biçimde dönüştürmek, var olan duruma pratik olarak saldırmak ve onu değiştirmektir."

sistemin kendisine bulaştırdığı pislikleri süpürmek ve toplumu yeni temeller üzerine kurmaya elverişli bir hale gelmek olanağını ancak bir devrim vereceği için de zorunlu olmuştur" (age: 66-67).

Kuşkusuz, Marksist kuramcılar burada, mekanik bir gelişimden söz etmemektedir. Altyapıya her devrimci müdahale, kendiliğinden ve mekanik biçimde devrimci kuramın atılım yapması sonucunu doğurmamaktadır. Böylesi bir sav, tartışmasız metafizik bir sav olurdu.

Altyapıya her devrimci müdahale, kendiliğinden ve mekanik biçimde devrimci kuramın atılım yapması sonucunu doğurmamaktadır. Devrimci kuramı, pratiği izleyerek kalıba döken de yine insandır; komünist devrimci kuramcıdır. Buradan çıkartılabilecek bir diğer sonuç da, kuramın, eylemin bağımlı değişkeni olmadığıdır.

Devrimci kuramı, pratiği izleyerek kalıba döken de yine insandır; komünist devrimci kuramcıdır. Buradan çıkartılabilecek bir diğer sonuç da, kuramın, eylemin bağımlı değişkeni de olmadığıdır. Eylemden beslenir, ama eylemi de besler. Öyleyse "bütün toplumsal değişikliklerin ve bütün siyasal altüst oluşların son nedenlerini insanların kafasında (...) değil, üretim ve değişim biçiminin değişikliklerinde aramak gerekir; onları, ilgili dönemin *felsefesinde* değil, ama *iktisadında* aramak gerekir" (Engels, 1998: 63) şeklinde özlüce ifade olunabilecek klasik Marksist çıkarımı, düşünce biçimlerinin toplumsal gerçekliğe etkisini hiçe saymakla ve "ekonomizm"le suçlayagelen yaklaşımların bir geçerliliği yoktur. Engels, 21 Eylül 1890 tarihinde J. Bloch'a yazdığı mektupta, pratik ve kuram arasında salt bir öncelik sonralık ilişkisi değil; fakat aynı zamanda bir karşılıklık da bulunduğu şu şekilde ifade eder:

"Maddecî tarih görüşüne göre, tarihin belirleyici etmeni, son belirlemede, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx ne de ben, bunun ötesinde bir şey söylemedik. Bundan sonra biri kalkar da, bu önermeye, iktisadi etmen tek belirleyici etmendir dedirtecek kadar işkence ederse, onu, boş, soyut, saçma bir tümce durumuna düşürür. İktisadi durum temeldir ama üstyapının çeşitli öğeleri - sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları, - savaşı kazandıktan sonra kazanan sınıfın yaptığı anayasalar, vb., - hukuk kalıpları ve hatta bütün bu gerçek savaşımın savaşan tarafların beyinlerindeki yansımaları, siyasal, hukuki, felsefi kuramlar, dinsel görüşler ve bunların daha sonra dogmatik dizgeler biçiminde gelişmeleri de tarihsel savaşımın akışı üzerine etki ederler ve birçok durumda bu savaşımın biçimini öncelikle belirlerler" (Marx ve Engels, 2009: 168).

Evet, kuram toplumsal pratikten çıkar; fakat toplumsal pratiğe etki de eder ve sonuçta, tam da o etki ettiği toplumsal pratikte sınanır. Devrimci kuramın dinamizmini sağlayan, "pratikten çıkıp pratiğe dönme" şeklinde özetleyebileceğimiz bu devridaimdir. Nitekim maddi yaşamda sınanmayan bir düşüncenin gerçekliği de bilinemez, zira söz konusu dü-

şüncenin kökeni, bulutların üzerindeki ilahi bir irade değil, maddi yaşamın biza-tihi kendisidir. "İnsan düşüncesinin nes-nel bir gerçeğe ulaşip ulaşamayacağı sorunu, kuramsal bir sorun değil, fakat edimsel bir sorundur. Eylem içindedir ki insan, düşüncesinin doğruluğunu, yani gerçekliğini ve gücünü, geçerliğini kanıt-lamalıdır. Eylemden kopuk düşüncenin gerçekliği ya da gerçekdışılığı üzerinde-ki tartışmanın tek yeri medresedir" (Marx, 2009b: 79).

Marksizm'in temel varsayımlarının başında, düşünürlerin soyut fikirler orta-ya atmaktan çok, ancak yaşadıkları dö-nemin tarihsel ve siyasal bağlamında anlaşılabilir görüşler ortaya koyduk-ları gelir (Hobsbawm, 1977: 206). Ger-çeklik hakkındaki bilgimiz toplumsal pra-tikten kaynaklandığına ve bunun doğru-luğu yine toplumsal pratikte sinandığına göre, nesnel gerçekliğin bilgisi tarihdışı (ahistorik) değildir. Bilgimizin kaynağı olan toplumsal pratik üretim ilişkilerinin ve üretici güçlerin gelişmişlik düzeyiyle sınırlanıyorsa, bilgimiz de aynı tarihsel koşullarla sınırlı demektir. Bir başka de-yişle, "[m]addi yaşamın üretim biçimi, genel olarak toplumsal, siyasal ve dü-şünsel yaşam sürecini koşullandırır" (Marx, 2009a: 91-92).

Yeri gelmişken belirtelim: Tam da bu sebeple "Marksist" ve "Marksizm" kav-ramlarını, son dönemde pek bir ünlü ola-

nın aksine "Marx'a dönüş"çü (ya da da-ha doğrusu "19. yüzyıla dönüş"çü) bir düzlemde ele almak Marksizm açısin-dan aslında hiç de anlamlı değildir. "Top-lumların evrimine ilişkin keşfedip formü-le ettiği yasalar Marksizm'in kendisi için de geçerlidir" (Amin, 1993: 148). Marx, ne bir ahir zaman peygamberiydi, ne de insanlığın karşılaştığı ve karşılaşacağı bütün sorunlara çözüm bulacak bir "cen-net reçetesi" sunma iddiasıyla ortaya çıktı. Marx'ın da "bedenine çöken", gele-cək kuşakların değil, fakat ancak "tüm ölmüş kuşakların geleneği"ydi (Marx, 2009c: 15). Sonuçta "Marx'ın Mark-sizm'i, 19. yüzyıl kapitalist Avrupa'sının, yani dünya emperyalist sistemi oluşma-dan önceki Avrupa'nın sosyalist devrim sorunlarına yanıt verdi" (Amin, 1993: 148). Oysa Marx ve Engels'in de işaret ettikleri üzere, maddi dünya sürekli bir dönüşüm içerisindedir ki tam da bu ne-denle, düşünsel etkinliğin, kuramsallaş-tırmanın sonu yoktur. Demek ki Mark-sizm'in bizatihi kendisinde, dogmatizme ve kitaba tapınmacılığa yer yoktur. Bu Marksist tahlil, denilebilir ki, Marx'ın sos-yalizmini "bilimsel" kılan en temel nitelik-lelerinden. Bu çıkarım sayesinde Mark-sizm, "zayıf halka"nın gitgide "Doğu"ya (ve "Güney"e), ezilen dünyaya kaydığı emperyalizm çağında sapasağlam ayak-ta kalabildi. Dolayısıyla bugün, "Mark-sizm" dediğimizde, köylü, burjuva ve sosyalist devrimlerin iç içe geçtiği Sov-yet Devrimi'nin önderi ve önde gelen ku-ramcısı Lenin ile köylü, burjuva, sosya-list ve anti-emperyalist devrimlerin iç içe geçtiği Çin Devrimi'nin önderi ve önde gelen kuramcısı Mao'nun katkılarını he-saba katmayan ayakları havada bir söz-de-Marksizm'den söz etmek mümkün-dür, fakat bu, işçi sınıfı siyaseti açısin-dan da, toplumbilimsel herhangi bir tah-lil açısından da anlamlı değildir. Marx'a ancak, Marksizm'i yaşatan katkıları göz ardı etmeyerek "dönülür" ve bu açıdan Mao, Amin'in (1993: 157) de belirttiği gi-bi, "Marx'a gerçek bir geri dönüş"tür. Şüphesiz kendisi de bir "son nokta" ola-rak ele alınmamak, onun da katkılarıyla zenginleşen Marksizm, dönüşen toplum-sal gerçeklik karşısında sürekli yenilen-mek koşuluyla...

Marksizm'in kendisinde, dogmatizme ve kitaba tapınmacılığa yer yoktur.

Sonuçta, Marksist bilgi kuramında "bilgi" ancak tarihsellik içerisinde bir an-lam kazanır. "Teorik düşünce, her çağda ve dolayısıyla çağımızda da, çeşitli dö-nemlerde çok değişik biçim ve bunlarla birlikte çok değişik bir içerik kazanan ta-rihsel bir üründür. Bundan dolayı, dü-şünce bilimi, bütün ötekiler gibi tarihsel bir bilim, insan düşüncesinin tarihsel ge-lişiminin bilimidir" (Engels, 2006: 55). Demek ki bilgimizin, tarihsellikten ve mekândan soyut biçimde, her yerde ve her zaman doğru olduğunu ve dolayısı-yla ussal olduğunu savlamak olanaklı de-ğildir. Eğer böyle bir durum söz konusu olsa, devrimci dönüşümlere gerek ol-maz, gerçekliğin doğru bilgisi her zaman ve her yerde, herkes için geçerli olmak üzere erişilebilir olurdu. Tarihsel gelişme durur, "tarihin sonu" gerçekten gelirdi. Böylesi bir akıl yürütme, ancak mevcut üretim ve bölüşüm ilişkilerini bir şekilde "kutsama" adına gerçekleştirilebilir; sı-nıflı toplumun bütün kurum ve ilişkileri-yle tasfiye edilmeksizin gerçek bir eşitlik ve özgürlük sağlanamayacağını savu-nan Marksistlerin, bu "mistifikasyona" arka çıkmaları, elbette düşünülemezdi. Nitekim Engels (2009: 16), Hegel'in "Gerçek olan her şey ussaldır ve ussal olan her şey gerçektir" önermesini eleş-tirirken, şöyle diyordu: "(...) [G]elişim bo-

Marx, ne bir ahir zaman peygamberiydi, ne de insanlığın karşılaştığı ve karşılaşacağı bütün sorunlara çözüm bulacak bir "cennet reçetesi" sunma iddiasıyla ortaya çıktı. Marx'ın da "bedenine çöken", gelecek kuşakların değil, fakat ancak "tüm ölmüş kuşakların geleneği"ydi.

Bilimsel gelişme ve toplumsal mücadeleler, şüphesiz nesnel gerçeklik hakkındaki bilgimizi an be an daha doğru kılmaktadır. Ancak bütün bu gelişmelerin sonucunda, "tarihin sonuna" erişileceği, mutlak doğrunun kesin olarak ortaya çıkartılacağı gibi bir savın maddi temeli yoktur.

yunca, daha önce gerçek olan her şey gerçek dışına düşüyor, gerekliliğini, yaşama hakkını, ussal niteliğini yitiriyor; bir önceki durum, direnmeden ölecek kadar uslu davranırsa ölmekte olan gerçeğin yerine barışçı yollarla, zorunluğa sertçe karşı çıkarsa şiddet yoluyla, yeni ve yaşama şansına sahip bir gerçek geçiyor. Böylece de, Hegel'in tezi, bizzat Hegel'in diyalektiği dolayısıyla tersine dönüşür: insan tarihi alanında gerçek olan her şey, zamanla, usa aykırı hale geliyor, demek ki her şey us dışına düşmeye yargılı, daha başlangıçta usa aykırılıkla damgalanmış; ve insanların kafasında usa uygun olarak bulunan her şeyin, görünürde var olan gerçekle ne kadar çelişirse çelişsin, gerçek haline gelmesi kaçınılmaz."

Marksist bilgi kuramı, bilginin tarihsel olduğuna işaret ederek, aynı zamanda, onun göreliliğini de vurgulamış olur. Üretim güçleri devamlı gelişmektedir; demek ki toplumsal gerçeklik, olduğu yerde çakılı durmamaktadır. Gerçeklik değişiyor ve gelişiyorsa, bu gerçekliğin bilgisi de elbet değişecek, gelişecektir. Toplumsal pratiğe sınır çekilemeyeceğine göre, kuramsal metinler ortaya konulmalarıyla birlikte an be an "eskimeye" başlar. Nitekim Marx'ın düşüncesini herkesinkinden daha yaratıcı kılan da, düşüncenin dünyayı yönetmediğine, eylemi izlemesi gerektiğine inanmasıdır (Caudwell, 2002: 22). Düşünce, durup dinlenmeden eyle-

mi takip etmek zorunda olduğuna göre, nesnel gerçeklik sonsuzdur; bütünüyle fethedilmesi olanaksızdır. Bilimsel gelişme ve toplumsal mücadeleler, şüphesiz nesnel gerçeklik hakkındaki bilgimizi an be an *daha doğru* kılmaktadır. Ancak bütün bu gelişmelerin sonucunda, "tarihin sonuna" erişileceği, mutlak doğrunun kesin olarak ortaya çıkartılacağı gibi bir savın maddi temeli yoktur. Daha çok görece doğruyu fethetmek, ancak bizi mutlak doğruya *yaklaştırır* ve mutlak doğruya yaklaştığımız her anda, keşfedilmeyi bekleyen sonsuz bir gerçeklik okyanusuyla karşılaşırız. Çünkü toplumsal pratik veya maddi yaşam, kaynaklık ettiği kuramsal ve düşünsel çerçeveden çok daha hızlı gelişmektedir. Engels'in (1907: 120) deyişiyle, tam da bu yüzden, "insan düşüncesi, egemen olduğu kadar egemen-değildir ve bilme olanağı da, sınırsız olduğu kadar sınırlıdır." Denilebilir ki, nesnel gerçekliği fethetmenin ve devinimi içerisinde dönüştürmenin son bulması, bütün maddi dünyanın mutlak yok oluşuyla eşanlamlıdır.

Maddi gerçekliğin sonsuz gelişimini kabul etmek, bilimsel düşüncenin de sü-

rekli gelişeceğini kabul etmek anlamına gelir. Her tarihsel dönemin doğruları, dönüştürülen gerçeklik içerisinde döne döne sınırlanacaktır; geliştirilecek ya da düzeltililecektir. "Zira görünüşe göre, henüz insanlık tarihinin çok başındayız ve bizi düzeltecek kuşaklar, bizim bilgilerimizi -çoğu kez pek az önemseyerek- düzelttiğimiz kuşaklardan çok daha kalabalıktır" (Engels, 1907: 119). İnsan düşüncesi, "milyonlarca insanın geçmiş, şimdiki ve gelecek bireysel düşünceleri"ni kapsar (age: 118); oysa biz, ancak, "geçmiş" ve "şimdiki"ni bilebiliriz. Bu durumda, kaçınılmaz olarak, "mevcut bilgimiz karşısında büyük ölçüde güvensiz" olmamız gerekecektir (age: 119). İnsanoğlunun keşfettiği görece doğruların toplamı, daima, mutlak doğru karşısında devrede kulak kalacaktır.

Bilginin tarihselliği, görece doğruluğu ve pratik gelişmelerin ışığında sürekli yenilenmesi, klasik Marksizm'in öznesne ilişkisine dair çıkarımlarını da temellendirir. Gerçekçi bir bilgi kuramsal yönelime sahip olan Marksizm, özne ve nesneyi kesin olarak birbirinden ayrı resmetmez; bunlar arasında bir karşılıklık olduğunu öngörür. Özne ve nesne birbir-

Toplumsal pratiğe sınır çekilemeyeceğine göre, kuramsal metinler ortaya konulmalarıyla birlikte an be an "eskimeye" başlar.

lerinin taşıyıcısı ya da mutlak bağımlı değişkeni değildir. Dolayısıyla özne, nesneye dışsal bir müdahalede bulunarak onu dönüştürmez; ona, onun bir parçası olarak müdahale eder ve onu dönüştürürken kendisi de dönüşür. Yani, "ortam ve koşullar insanları yarattığı kadar, insanlar da ortam ve koşulları yaratırlar. Her bireyin ve her kuşağın mevcut veriler olarak buldukları bu üretici güçler, sermayeler, toplumsal karşılıklı ilişki biçimleri toplamı, filozofların 'töz' olarak ve 'insanın özü' olarak tasarladıkları, göklerle çıkardıkları ya da savaştıkları şeyin somut temelidir" (Marx ve Engels, 2008: 68-69). Özne ve nesne, bir bütünlük gösterdiklerine göre, gerçekliğe devrimci bir müdahale, ancak verili tarihsel ve toplumsal koşullar altında gerçekleşebilir. "Bunun içindir ki insanlık, ancak çözebileceği sorunları sorun edinir; çünkü daha yakından bakıldığında, daima, o sorunun kendisinin, ancak onu çözmek için gerekli maddi koşullarının zaten var olduğu ya da oluşmakta bulunduğu durumlarda belirlediği görülür" (Marx, 2009a: 92-93). Bu, klasik liberalizmin bireyin "özgür iradesi"ni tarihdışı biçimde kut-sallaştıran kuramsal konumlanışına apaçık bir meydan okumadır. Marksizm'e göre birey, iradi tercihlerinde hiç de burjuva ideolojisinin öngördüğü kadar "özgür" değildir. "İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yapar; ama onu özgür iradeleriyle değil, kendi seçtikleri koşullar altında değil, dolaysız olarak önlerinde buldukları, verili, geçmişten devrolan koşullar altında yaparlar" (Marx, 2009c: 15). Şüphesiz, bu koşullar arasında son kertede belirleyici olan iktisadi olanlar-

Karl Marx ve Friedrich Engels

dır; ancak "siyasal koşullar, vb., dahası insanların beynine yapışıp kalan gelenekler bile, temel olmamakla birlikte bir rol oynarlar" (Marx ve Engels, 2009: 168-169). Yani ne salt özne nesneyi, ne salt nesne özneyi dönüştürür. Öznenin gerçekliğe nasıl müdahale edebileceğini belirleyen, yine nesnel koşullardır; o nesnel koşulları meydana getiren de pratik insan etkinliğidir.

Sonuç olarak bilimsel sosyalizmin öncü kuramcıları olan Marx ve Engels'in bilgi kuramsal konumlanışları, Marx'ın (1999: 116), "Felsefenin Sefaleti"nde yer alan şu sözleriyle özetlenebilir: "Mutlak, ölümsüz aklın derinliklerinde saklı olan 'insan, gerçeği yaratmaz'. Onu ancak açığa çıkarır. Ama şimdiye dek açığa çıkartılmış bu tür gerçekler, eksik, yetersiz ve bunların sonucu olarak çelişiktirler." Demek ki, bizim dışımızda nesnel bir gerçeklik vardır. "Maddi yaşamın üretim biçimi, genel olarak toplumsal, siyasal ve düşünsel yaşam sürecini koşullandır"dığına göre (Marx, 2009a: 91-92), bu nesnel gerçekliğin bilgisine, ancak maddi yaşam veya toplumsal pratik içerisinde erişilebilir ve yine bilginin doğruluğu, pratikte sınanabilir. Bilginin pratikle bu denli iç içe geçmiş olması, onu, tıpkı pratiğin kendi gibi tarihsel ve toplumsal koşullarla sınırlar. Dolayısıyla bilginiz,

daima, mutlak doğruya değil, fakat ancak görece doğruya karşılık gelebilecektir. Bu "eksiklik" ve "yetersizlik" ise, başlı başına olumsuz bir durum olmaktan öte, toplumsal ve bilimsel gelişmenin dinamosu ve güvencesidir.

ii. Lenin'de bilgi kuramı

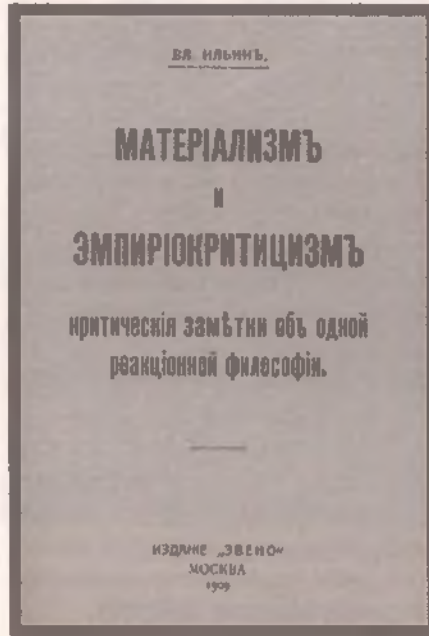
Lenin'in bilgi kuramsal bir tartışmaya giriştiği temel yapıtı, 1908 tarihli "Materyalizm ve Ampiryokritisizm"dır.(4) Bu yapının, Marksist **bilgi kuramına** çok özgün ve çok yaratıcı bir katkı sunduğunu söylemek pek de olanaklı değil. Bununla birlikte, Lenin'in, "Materyalizm ve Ampiryokritisizm'de, dönemin yaygınlaşan (en azından özünde) idealist bilgi kuramsal yorumlarına karşı Marksist seçeneği derli toplu biçimde ortaya koyması ve bu seçeneği, söz konusu idealist yorumlara karşı tartışmacı bir tarzda açıklayarak güçlendirmesi son derece önemlidir. Şüphesiz böylesi "derli toplulaştırma" çabalarının özellikle Stalin döneminden itibaren taşlaşarak "mekanik" yorumların yaygınlaşmasına yardımcı olması ve var olanın sıkıcı tekrarlarını Sovyet kuramsal yazınına egemen kılarak kuramsal sığlaşmayı beslemesi göz ardı edilmemesi gereken önemli sorunlardır. Yine de, başta "Materyalizm ve Ampiryokritisizm" olmak üzere, Lenin'in bir dizi belli

Marx: "Mutlak, ölümsüz aklın derinliklerinde saklı olan 'insan, gerçeği yaratmaz'. Onu ancak açığa çıkarır. Ama şimdiye dek açığa çıkartılmış bu tür gerçekler, eksik, yetersiz ve bunların sonucu olarak çelişiktirler."

başlı yapıtının, Sovyet yöneticileri ve bilim insanlarınınca belli bir kalıba dökülerek donuklaştırılmasının sorumluluğunu doğrudan Lenin'e yüklemek ne denli doğru olur; tartışmaya açıktır.

Lenin'e göre (1993: 34) materyalizm ve idealizmi ayıran temel sorun, "şeylerden duyma ve düşünceye mi", yoksa "düşünceden ve duymadan şeylere mi" gitmek gerektiğidir. Buna göre Marksizm birinciyi, yani "materyalizm çizgisini" izler. Materyalizm, "duyum, algıyı, düşünceyi ve genellikle insanın bilincini nesnel gerçekliğin imgesi" olarak değerlendirir (age: 296-297). Bir başka deyişle, "materyalizmin temel ilkesi", "yansıtılanın yansıtandan" ya da "dış dünyanın bilinçten" bağımsız olarak var oluşudur (age: 129). Nesnel gerçeklik, öznenin dışında vardır; özne, ancak kendisinden bağımsız olarak var olan bu gerçekliğin bilgisini edinir. Dolayısıyla Lenin'in "nesnelerin düşünce tarafından yansıtılması kuramı" olarak da adlandırdığı materyalist kuram, "şeyler bizim dışımızda vardır" ifadesinde somutlanır. "Algılarımız ve fikirlerimiz ise, ancak şeylerin 'imgeleridirler' (age: 113). Tam da bu nedenle, doğa bilimleri, materyalist bilgi kuramını "içgüdüsel olarak" kabul ederler. "Doğa bilimleri, yeryüzünün, ne insanın, ne başka herhangi bir canlı varlığın var olmadığı, var olamadığı bir durumda da var olduğunu kesin olarak doğrular"dığına göre, "[m]adde ilktir: düşünce, bilinç, duyarlılık çok yüksek bir evrimin ürünüdür" (age: 72). Nesnel gerçekliğin reddi ise, kişinin, inancılığa (fideizm) karşı her türlü silahını yitirmesine yol açar; sonuç, "bilinmezçiliğe ya da öznelciliğe" düşmektir (age: 385).

Materyalist bilgi kuramı, Marx ve Engels tarafından "pratik ölçütü üzerine" oturtulmuştur (Lenin, 1993: 145). Duyum, "bilinç ile dış dünya arasındaki doğrudan ilişki" olduğuna göre (age: 45), bilgi edinmenin "dış dünya"ya yönelmek dışında bir yolu yoktur. Dolayısıyla, "[y]aşamanın, pratiğin görüşü açısı, bilgi kuramının ilk ve temel görüşü olmalıdır. Ve bu, profesörce skolastiğin sonu gelmez uydurmalarını yolu üzerinden temizleye-

"Materyalizm ve Ampiryokrititsizm",
Lenin'in bilgi kuramsal bir tartışmaya
giriştiği temel yapıtıdır.

rek, kaçınılmaz bir biçimde materyalizme varır" (age: 151). Lenin'e göre, pratik, yalnızca nesnel gerçekliğin bilgisine ulaşmanın değil, bu bilginin doğruluğunu sinamanın da biricik yoludur. Bizden bağımsız olarak var olan şeylerin imgeleri olarak ortaya çıkan algı ve fikirlerimizin "doğrulanması, doğru ve yanlış bilgilerin birbirinden ayırt edilmesi, pratikte sağlanır" (age: 113).

Kuşkusuz pratiğe yaptığı bu dikkate değer vurgu, Lenin'in kaba bir deneyci

Lenin'e göre, pratik, yalnızca nesnel gerçekliğin bilgisine ulaşmanın değil, bu bilginin doğruluğunu sinamanın da biricik yoludur. Bizden bağımsız olarak var olan şeylerin imgeleri olarak ortaya çıkan algı ve fikirlerimizin "doğrulanması, doğru ve yanlış bilgilerin birbirinden ayırt edilmesi, pratikte sağlanır."

olduğu anlamına da, verili tarihsel koşullarda gözlemlenebilir olanın dışında nesnel gerçekliği reddettiği anlamına da gelmez. Lenin'e göre (1993: 142), "insan düşüncesi, kendi doğası gereği, bize mutlak doğruyu, görelî doğruların bir toplamından başka bir şey olmayan mutlak doğruyu verebilme yeteneğindedir ve verir de. Bilimlerin gelişmesinin her yeni aşaması bu mutlak doğru toplamına yeni tohumlar ekler, ama her türlü bilimsel önerme gerçeğinin sınırları görelidir, bilimlerin ilerlemesi sırasında bazen genişlerler, bazen daralır". (5) Chan (2003: 110-111), bu satırların, Lenin'i Marx ve Mao'dan ayırdığını öne sürmektedir. Bu savının temelinde oturttuğuyorsa, bu ifadeyle, Lenin'in mutlak doğruyu, Marx ve Mao'nun aksine "erişilebilir" olarak değerlendirdiği ve devrimci bir yönetimde, mutlak doğrunun parti önderliğinde bulunacağına işaret ettiği çıkarımıdır (age: 111). Şüphesiz bu, biraz zorlama bir yorumdur. Şayet Chan'ın savı doğru olsaydı, tarihselliğe ve bilginin göreliliğine özel vurgular içeren pek çok satır barındıran "Materyalizm ve Ampiryokrititsizm'in, iç tutarlıktan yoksun bir yapıt olarak değerlendirilmesi gerekirdi. Derdimiz elbette kutsal kitap tefsiri değil. Ancak Lenin'in yapıtı bir bütün olarak incelendiğinde, nesnel gerçekliğin bilgisinin ancak bir tarihsellik içerisinde anlaşılabilirliğinin ve mutlak doğrudan çok görelî doğruya ulaşılabilirliğinin vurgulandığı apaçık görülebilmektedir. Dolayısıyla Lenin'in yukarıdaki ifadesiyle kastettiği, mutlak doğruya ulaştığımızı sandığımız her an, ancak görelî doğruya ulaşacak olmamızdır. İnsanlar, tek tek görelî doğrulara ulaşabilir, ki mutlak doğru da görelî doğrular toplamından başka bir şey değildir. Belki bu anlamda, mutlak doğruya ulaşmak olanaklı görülebilir. Fakat mutlak doğruyu meydana getiren görelî doğrular sonsuz sayıda olduklarından ve nesnel gerçeklik, sürekli bir devrim içerisinde olduğundan, belirli bir tarihsel anda mutlak doğruya erişmek asla mümkün olmayacaktır. Evet, "[b]ütün bilgiler deneyden, duyumlardan, algılardan gelir" (Lenin, 1993: 133); fakat aynı zamanda "pratiğin ölçütü, aslın-

Tarihsel ve toplumsal gelişmelere koşut olarak daha fazla görelî doğru hakkında bilgi sahibi olabilmemiz ya da daha önce görece doğru olan bazı bilgilerimizin tarihsel süreç içerisinde yanlışlanması / yanlışlaşması, bunların ezel ebet yanlış oldukları/olacakları anlamına gelmez.

da, insanın herhangi bir fikrini tümüyle hiçbir zaman ne doğrulayabilir, ne de çürütebilir. Bu ölçüt de, insanın bilgilerinin 'mutlak' bilgiler olmasına izin veremeyecek kadar 'belirsiz'dir; bununla birlikte idealizmin ve bilinmezliğin bütün çeşitlerine karşı dinmez bir mücadeleye elverecek kadar da belirlidir" (age: 151). Lenin'e göre, bilgimizin son kertede görelî oluşu ile tarihselliği sıkı sıkıya birbirlerine bağlıdır. "Şu ya da bu anda, şu ya da bu koşullar içinde, şeylerin doğasına değgin bilgimizde, maden kömürü katra-nı içinde alizarini bulacak ya da atom içinde elektronları bulacak noktaya kadar ilerlemiş olmamız olgusu tarihsel bakımdan görelidir, ama hiç bir bakımdan görelî olmayan şey, bu cinsten her bulgunun 'mutlak nesnel bilgi'nin bir ilerlemesi olduğudur. Tek sözcükle, her ideoloji, tarihsel olarak görelidir, ama her bilimsel ideolojiye (örneğin dinsel ideolojide olanın tersine) bir nesnel gerçek, bir mutlak doğanın uygun düştüğü kesin bir olgudur" (age: 143-144). Peki, bu durum, mutlak ile görelî doğru arasındaki ayrımı oldukça silikleştirmez, belirsizleştirmez mi? Mutlak doğruya ulaşıldığı sanılan her an, bu doğrunun kapsamının (en azından öznenin algısında) genişlemesi ve elimizde ancak görelî doğrunun kalması, böyle bir belirsizliği beslemekte midir? Lenin'in yanıtı açıktır: Ne maddenin yapısı ve onun çeşitli hareketleri hakkındaki bilimsel bilgilerimizin de-ğişebilirliği dış dünyanın nesnel gerçek-

liğini çürütür, ne de insanların uzay ve zaman hakkındaki fikirlerinin değışkenli-ği bunlardan birinin nesnel gerçekliğini çürütür (age: 189). Tarihsel ve toplumsal gelişmelere koşut olarak daha fazla görelî doğru hakkında bilgi sahibi olabilmemiz ya da daha önce görece doğru olan bazı bilgilerimizin tarihsel süreç içerisinde yanlışlanması/yanlışlaşması, bunların ezel ebet yanlış oldukları/olacakları anlamına gelmez; her zaman yalnız görece doğruya egemen olabilecek olmamız da, mutlak doğrunun olmadığına işaret etmez. Bu bağlamda gözden kaçırılması gereken tek bir şey vardır, o da "Marx'ın kuramıyla çizilmiş yolu izleyerek nesnel gerçeğe (gene de onu sonuna kadar tüketmeksizin) gitgide daha çok yaklaş"tığımızdır (age: 152).

Sonuçta Lenin, bütün bu çıkarımlarla bağlantılı olmak üzere, Marksist bilgi kuramına ilişkin genel bir çerçeve çıkartır:

"Dün katranın içinde alizarin olduğunu bilmiyorduk. Bugün bunu biliyoruz. Burada kendini ortaya koyan sorun şudur: Alizarin dün de maden kömürü katranının içinde var mıydı?

Elbette vardı. Bu konuda en ufak bir kuşku göstermek modern doğa bilimleri ile alay etmek olurdu. Evet, eğer böyle ise bundan üç önemli bilgi kuramsal sonuç çıkar:

1) Şeyler bizim bilincimizden bağımsız olarak, duyularımızdan bağımsız olarak

bizim dışımızda vardır, çünkü, hiç kuşku yok ki, bu alizarin dün maden kömürü katranında vardı ve gene aynı ölçüde kuşku götürmez ki, dün bu alizarinin varlığı konusunda hiçbir şey bilmiyorduk ve ondan herhangi bir duyum almıyorduk.

2) İlkede, dış görüntü ile kendinde-şey arasında hiç bir ayrım yoktur ve olamaz. Ancak bilinenle bilinmeyen arasında ayrım vardır. Bunun ya da ötekilerin arasına özel sınırlar koyma gibi felsefî icatlar, kendinde-şeyin dış görüntünün 'ötesinde' olduğu konusunda icatlar (Kant), ya da bugün hâlâ şu ya da bu yanı bilinmeyen ama bizim dışımızda var olan bir dünya sorusunda kendimizi bazı felsefî bölümlerde ayırabileceğimiz ve ayırmamız gerektiği konusundaki (Hume) icatlar – bütün bunlar tamamen saçma, *Schrulle* (kacıklık-ç.), zırva ve uydurmadır.

3) Bilgi kuramında, bilimin bütün öteki alanlarında da olduğu gibi, diyalektik olarak düşünmek gerekir, yani bilgimizi hazır ve değışmez olarak görme[me]miz,(6) bilginin bilgisizlikten nasıl çıktığını, nasıl eksik, tam doğru olmayan bilginin daha eksiksiz ve daha kesin hale geldiğini belirlememiz gerekir" (Lenin, 1993: 104-105).

IV. Mao Zedung'un katkısı (7)

19. yüzyıl sonlarından itibaren kapitalizmin emperyalist aşamaya evrilmesi, özellikle 20. yüzyıldan itibaren Marksizm'in de, özüne sadık kalmak koşuluyla, kapsamlı bir biçimde yeniden değer-

Lenin: "Şeyler bizim bilincimizden bağımsız olarak, duyularımızdan bağımsız olarak bizim dışımızda vardır."

lendirilmesi ihtiyacını gündeme getirdi. Ezen ve ezilen dünya arasındaki çelişki, Mao'cu anlamda, dünya çapında "baş çelişki" haline geldi.(8) 20. yüzyılın iki büyük sosyalist devrimi, yani Sovyet ve Çin devrimleri, tam da bu halkayı kavradıkları için başarıya ulaştılar ve sonuçları bakımından, bütün bir insanlığın yaşamında ve belleğinde derin izler bıraktılar. Bununla birlikte ileri Avrupa'nın en geri ülkesinde gerçekleşen Sovyet Devrimi, bir geçiş döneminin ürünüydü ve gerçekleştiği coğrafya da, "baş çelişki" çerçevesinde değerlendirildiğinde, tam anlamıyla "iki arada, bir derede"ydi. Bu yüzden, 1917'de Rusya, esas olarak bir tarım ülkesi olmakla birlikte, son tahlilde "Bolşevizm, burjuva devrimleriyle toprak sorununun zaten çözülmüş olduğu Batı Avrupa'daki işçi hareketinin köktenci bir koluydu" (Amin, 1993: 148). Mao'nun önderliğindeki Çin Devrimi ise, her haliyle bir "çevre" ülkede gerçekleşti ve emperyalist kapitalizm çağında, aşamalı sosyalist devrimlerin gelişimi hakkında çok daha genellenebilir sonuçlara yol açtı. Hem Çin'in özgün koşullarından kaynaklı bu niteliği, hem de arkada, Sovyet pratiğinin değerlendirmeye açık bir biçimde, adeta bir sosyalizm laboratuvarı olarak duruyor olması, Çinli komünistlerin gerek sosyalist inşaya, gerekse bir bütün olarak Marksist kurama dönük ufuklarını oldukça açtı. Çin Devrimi'nin kendisini önceleyen sosyalizm deneyimlerini açık yüreklilikle ve eleştirel bir biçimde irdeleyebilmesi, Çin pratiğinde yaratıcılık unsurunun çok daha baskın biçimde gelişmesine önayak oldu. Mao, Marksizm'in evrensel ilkelerini, yaratıcı bir biçimde Çin somut koşullarına uygulamak, kaçınılmaz olarak, Marksist bilgi kuramını da ele aldı ve Çin Devrimi'nin deneyimleri ışığında geliştirdi. Bu nedenle Mao'nun, bilgi kuramı bağlamında hem Marx, Engels ve Lenin'i kararlılıkla izlediği, hem de geleneksel Çin düşüncesinin ilerici unsurlarıyla, somut devrim pratiğinden çıkan dersleri bu çerçeveyi zenginleştirmek için değerlendirdiği söylenebilir. Bu makalede, özel olarak, Mao Zedung'un geliştirdiği şekilde Marksist bilgi kuramının, geleneksel Çin düşün-

Tıpkı öncüllerinde olduğu gibi, Mao'da da, Marksizm öncesi felsefeye dönük köktenci bir eleştiri vardır.

cesiyle hangi noktalarda ve ne ölçüde örtüştüğü irdelenmeyecek. Böylesi bir tahlil, Çin felsefi düşüncesini de kapsamlı bir biçimde incelemeyi gerektiren, çok daha geniş bir değerlendirmenin sonucunda yapılabilir. Bizim esas derdimiz, Mao'nun, bütün özgün katkısıyla birlikte, nihai olarak ortaya koyduğu Marksist bilgi kuramsal yorumu genel hatlarıyla açıklamak. Dolayısıyla Mao'nun aşağıda örneklenen görüşlerinin sözünü ettiğimiz zenginleştirici unsurları da içerdiği, doğrudan bu unsurlara bir atıfta bulunulmayacak olsa bile, gözden kaçırılmamalıdır.

Tıpkı öncüllerinde olduğu gibi, Mao'da da, Marksizm öncesi felsefeye dönük köktenci bir eleştiri vardır ve bu, Ma-

Mao'nun, bilgi kuramı bağlamında hem Marx, Engels ve Lenin'i kararlılıkla izlediği, hem de geleneksel Çin düşüncesinin ilerici unsurlarıyla, somut devrim pratiğinden çıkan dersleri bu çerçeveyi zenginleştirmek için değerlendirdiği söylenebilir.

o'nun bilgi kuramsal söyleminin de zeminini oluşturur. Geleneksel "[f]elsefenin zaafı, pratik felsefe değil, yalnız kitabî felsefe yaratmış olmasıdır" (Mao, 2000e: 331). Oysa felsefe, "doğa bilgisiyse toplum bilgisinin genelleştirilmesi ve özetlenmesi"nden başka bir şey değildir. Doğa bilimi ve toplumbilim kavramları ise, sınıflı toplumun ortaya çıkışından bu yana dünyada var olagelen yalnız iki tür bilginin, yani "üretim mücadelesi bilgisi" ve "sınıf mücadelesi bilgisi"nin billurlaşmasına karşılık gelmektedir (Mao, 1992ç: 41). Dolayısıyla Mao, pratik dışında bir bilginin varlığını açıkça reddeder; bilgi sorununu, maddî temele oturtmaksızın ele alan anlayışları da kıyasıya eleştirir. "Marx'tan önce materyalizm, bilgi sorununu insanın toplumsal niteliğinden ve tarihi gelişmesinden kopuk bir biçimde incelemiş, bu yüzden bilginin toplumsal pratiğe bağımlılığını, yani üretime ve sınıf mücadelesine bağımlılığını kavrayamamış"tır (Mao, 2000b: 396). Oysa "[i]nsan bilgisi esas olarak maddi üretimdeki faaliyetine dayanır. İnsan, maddi üretimdeki faaliyeti aracılığıyla yavaş yavaş doğa olaylarını, doğanın özelliklerini ve yasalarını ve kendisiyle doğa arasındaki ilişkileri kavrar. Gene üretimdeki faaliyeti aracılığıyla, insan ve insan arasındaki bazı ilişkileri de yavaş yavaş ve farklı ölçülerde kavrar. Bu bilgilerden hiçbirisi, üretimdeki faaliyet dışında elde edilemez" (age: 396-397). Öyleyse, ancak insan düşüncesine bağımlı olmayan bir nesnel gerçeklik var olduğu içindir ki bu gerçekliğin bilgisi vardır. İnsanın bilgi edinmesi, aynı zamanda bir parçası da olduğu nesnel gerçeklik içerisinde, başta üretim etkinliği olmak üzere, bir dizi pratik etkinliğe katılmasıyla gerçekleşir. "Eğer belli bir şeyi ya da belli bir şeyler dizisini dolaysız bir biçimde öğrenmek istiyorsak, gerçeği değiştirmek, o şeyi ya da şeyler dizisini değiştirmek için pratik mücadeleye doğrudan katılmamız gerekir. Çünkü, birer olgu olarak onlarla bağ kurabilmemiz ancak böyle mümkün olabilir, o şeyin ya da şeyler dizisinin özünü açığa çıkarabilmemiz ve onları kavrayabilmemiz ancak gerçeği değiştirmek için pratik mücade-

leye doğrudan doğruya katılmakla mümkün olabilir. (...) Bilgi sahibi olmak istiyorsanız, gerçekliği değiştirme pratiğine katılmamız gerekir" (age: 402). Bunun tam tersi olarak, nesnel gerçeklere ve pratiğe dayanmayan, ya da onlara uymayan düşünceler "hayalcidir, yanıltır ve bunlara uygun hareket etmek başarısızlığa yol açar" (Mao, 1992b: 157).

Bu noktada Mao, Marksist bilgi kuramını ele alırken, tarihselliğe özel bir vurgu yapar. Mao'ya göre (2000b: 403) proletaryanın "toplumsal sınıflar arasındaki sömürü ilişkilerini ve kendi tarihi görevini kavra"ması, ancak "kendi pratiği ve uzun süreli mücadele tecrübesi" sayesinde mümkün olabilmiştir. Yani, tıpkı Marx'ın ortaya koyduğu üzere, işçi sınıfı *ancak sınıf mücadelesi pratiği içinde* "kendinde sınıf" olmaktan çıkıp "kendisi için sınıf" olabilmiş; bilince eylemle erişebilmiştir. Mao, aynı durumun, emperyalizm çağında, "yeni demokratik" devrimler için de geçerli olduğunu saptar. Buna göre "Çin halkının emperyalizm konusundaki bilgisi" de, ussal bilgi aşamasına ancak uzun erimli bir mücadele pratiği sonucunda ulaşmış; Çin halk kitleleri, emperyalizmin kendileri sömürmek için "Çin'in komprador ve feodal sınıflarıyla ittifak yaptığı temel gerçeğini" ancak böylesi bir süreci deneyimledikten sonra kavramışlardır (age: 404). Demek ki, halk sınıflarının karşısına, tarihdışı, genel geçer ve henüz deneyimlemedikleri sorunların çözümüne dönük bir programla çıkmak; büsbütün anlamsızdır. Şüphesiz Marksizm'in sonul hedefi, sınıfların, sınırların ve dolayısıyla da eşitsiz gelişmenin ortadan kalktığı, insanları birbirinden ayıran her türlü üstyapısal kimlik ve kurumun geçersizleştiği bir dünyadır. Bununla birlikte, beğenelim ya da beğenmeyelim, hâlihazırda dünya, bünyesinde farklılıklar barındırmaktadır. "Demek ki, geçmişte farklı halkların farklı yollar izlenmesinden kaynaklanan özgünlükleri benzer toplumsal örgütlenmeler, benzer yaşam biçimleri, ortak bir değerler sistemine aidiyet ya da daha genel olarak ortak bir kültür lehine ortadan kaldıracılabileceğini düşünen; özgünlükleri halkbilim müzesine kaldıracılabileceğine, değerlerini azaltarak

*Marksistlerin kaçınılmaz olarak kavramaları gereken halka, içerisinde bulundukları somut koşullar olmalıdır.
(Fotoğrafta Mao, Çin burjuva devriminin önderi Sun Yat-sen'in portresi önünde)*

bileceğine veya büsbütün değersizleştirilebileceğine inanan ideolojik konumlanışı, pek çok insan için umudun, amacın ta kendisi olsa da, olgular yanıltmıştır ve yanıltlamaya devam etmektedir. Özgünlükler direngendir ve bu nedenle, istesek de istemesek de, bunları dikkate almak gerekir" (Amin, 2005). Sonul hedefe yönelik mücadelede, Marksistlerin kaçınılmaz olarak kavramaları gereken halka, yine içerisinde bulundukları somut koşullar ve bu koşullara bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal sorunlar olmalıdır. Mao, bu bağlamda, Çinli komünistleri şöyle uyarır: "Marksizm-Leninizm, Marx, Engels, Lenin ve Stalin tarafından pratiğe

Şüphesiz Marksizm'in sonul hedefi, sınıfların, sınırların ve dolayısıyla da eşitsiz gelişmenin ortadan kalktığı, insanları birbirinden ayıran her türlü üstyapısal kimlik ve kurumun geçersizleştiği bir dünyadır. Bununla birlikte, beğenelim ya da beğenmeyelim, hâlihazırda dünya, bünyesinde farklılıklar barındırmaktadır.

dayanılarak yaratılmış bir teoridir; onların tarihi ve devrimci gerçeklikten çıkardıkları genel sonuçtur. Eğer onların eserlerini sadece okumakla yetiniyor, Çin tarihinin ve Çin Devrimi'nin gerçeklerini onların teorisinin ışığında incelemiyor ve Çin'in devrimci pratiğini teori açısından dikkatli bir şekilde düşünmek için hiçbir çaba harcamıyorsak, kendimize Marksist teorisyen diyecek kadar kibirli olmamız gerekir" (Mao, 1992ç: 39). Şüphesiz burada sözü edilen, her ülke Marksistinin "kendi Marksizmi"ni üretmesi, sonul hedefleri tamamen göz ardı edip milliyetçi bir yönelime girmesi değildir. Aksine, "[s]ınıf mücadelesinin, sosyal devrimin, kapitalizmden sosyalizme geçişin temel ilkeleri bütün ülkelerde aynıdır. Fakat önemli ilkelere dayanan bazı küçük ilke ve tezahürlere gelince, her ülke farklıdır. Ekim Devrimi ve Çin Devrimi böyledir. Temel ilkeler açısından iki devrim benzerdir, fakat bu ilkelerin ortaya çıkış şekilleri açısından birçok farklar vardır" (Mao, 2000c: 37). Dolayısıyla her sosyalist devrimin, aynı denize doğru, zorunlu olarak farklı yatlardan akan birer nehir olduğu söylenebilir. Öyleyse her ülkenin Marksisti, ortak kuramsal çerçeveyi ve hedefleri bir kenara atmasızın, işe, kendi ülkesinin somut koşullarını tahlil ederek başlamak durumunda. Çünkü bir düşüncenin kaynağı ne olursa olsun, herhangi bir coğrafyada başarı kazanması, ancak maddi gerçeklik zemininde somut bir karşılık bulmasıyla mümkündür. Mao (1993a: 390-391), bu durumu, Çin Devrimi özelinde şu şekilde açıklar: "Çinliler, Marksizm'i Ruslar aracılığıyla buldular. Ekim Devrimi'nden önce Çinliler, sadece Lenin'i ve Stalin'i değil, Marx'ı ve Engels'i bile bilmiyorlardı. Ekim Devrimi'nin gürleyen topları bize Marksizm-Leninizm'i getirdi. Ekim Devrimi sayesinde, *bütün dünyada olduğu gibi Çin'de de ilericiler, bir ulusun kaderini incelemenin ve kendi sorunlarını yeniden ele almanın aracı olarak proleter dünya görüşünü benimzediler*" (abc -Ö.Ü.). Peki öyleyse, her ülkede kuramsal yönelimi belirleyen somut koşullar bu denli farklılaşmışsa, Marksistlerin de bu farklılıkları göz ederek

siyaset üretmeleri, söz konusu farklılıkların yeniden üretimine neden olmayacak mıdır? Mao, böylesi bir yoruma karşı çıkar: "Değişik toplumları incelemek, bu toplumları yöneten özel yasaları bulmak demektir. Özel yasalar bir kez açıklanmış ve açıklığa kavuşmuş olunca, toplumların genel yasalarını bilmek daha kolay olacaktır. Genel olanı, birçok özeli incelemesinden çıkarsamak gerekir. Eğer özel yasalar yeterince kavranamazsa, genel olanlar da kavranamazlar" (Mao, 2000f: 235). Sonuçta, "iki öğrenme yöntemi vardır: Biri sadece taklit etmek, diğeri ise yaratıcı bir ruh uygulamak. Öğrenme, yaratıcılıkla birleştirilmelidir" (Mao, 2000d: 52). Kuramı genel geçer, tarihdışı ve gelişime kapalı bir dizge olarak değerlendirmenin, pratiğin dayattığı yaratıcılığı reddetmenin Marksist bir tarafı olmasa gerekir.

Mao'nun, "genel" in ve "özel" in birbirini beslemesi şeklinde kurguladığı karşılıklı ilişki, salt kuramın, niçin tek tek ülkelerde, somut koşullara uygun ve yaratıcı bir biçimde uygulanması gerektiğini açıklamakla kalmaz; daha genel bilgi kuramsal çıkarımların da temelini atar. Mao, birbiriyle bağlantılı iki bilgi sürecinden söz eder: Bunların ilki "özelden genele", ikincisiyse "genelden özele" dir ve bu sü-

reçler, durmaksızın ve peş peşe birbirini izler. "[B]ilgi her zaman döngüler halinde ilerler ve (bilimsel yöntemle sınırlı bağlı kalındığı sürece) her döngü insan bilgisini bir adım yükseltir ve böylece gittikçe derinleştirir" (Mao, 2000a: 426). Bu bağlamda "özelden genele", somut koşulları, mevcut pratiği inceleyerek, genel kuramsal çıkarımlarda bulunmayı, "genelden özele" ise söz konusu kuramsal çerçevenin geçerliliğini, bir kez daha "özel" e, pratiğe dönerek sınamayı ifade eder.

"Bilgi, pratikle başlar; teorik bilgi pratik aracılığıyla edinilir ve yeniden pratiğe dönmek zorundadır"; zira algısal bilgi, nasıl ussal bilgiye giden kapıyı açıyorsa, ussal bilgi de, devrimci pratiğe sıçramanın bir ön şartıdır (Mao, 2000b: 407). "Yeryüzünün yasalarını kavrayan bilgi, yeniden dünyayı değiştirmenin pratiğine yöneltilmeli, yeniden üretim pratiğine, devrimci sınıf mücadelesinin ve devrimci milli mücadelenin pratiğine ve bilimsel deney pratiğine uygulanmalıdır" (age: 408). Böylece, hem kuramın nesnel gerçekliğe uygun olup olmadığı, bir başka deyişle, "doğru" luğu sınanmış olur; hem de kuramın hata ve eksiklikleri giderilerek gelişimin önü açılır. Mao, bu sürecin sınırsızlığını da dile getirir. Yine pratikten çıkartılmış olan gerçekliğin bilgisi,

Mao'nun, "genel" in ve "özel" in birbirini beslemesi şeklinde kurguladığı karşılıklı ilişki, salt kuramın, niçin tek tek ülkelerde, somut koşullara uygun ve yaratıcı bir biçimde uygulanması gerektiğini açıklamakla kalmaz; daha genel bilgi kuramsal çıkarımların da temelini atar.

pratikte bir kez sılandıktan sonra, ezel ebet yanılmaz, genel geçer, bütün tarihsel ve toplumsal koşullarda doğruluğu mutlak sınanacak bir kurama ulaşılmış olmayacaktır. Çünkü nesnel gerçekliğin kendi durağan değildir. "[P]ratiğin akışı içinde önceden düşünülmemiş koşullarla" kaçınılmaz olarak karşılaşılacaktır; "bilgideki yanlışların düzeltilmesi, nesnel sürecin yasalarıyla uygunluğun sağlanabilmesi, böylelikle öznel olanın nesnel olana dönüştürülebilmesi ya da başka bir deyişle, önceden tasarlanmış sonuçların pratikte elde edilebilmesi için, başarısızlıkların birçok kez tekrarlanması gerekir" (age: 409-410). Bu sürecin belirli bir aşamasında "insan bilgisinin hareketi" elbette tamamlanmış sayılabilir; ama bu ancak görece doğruya ulaşıldığına işaret eder. Nitekim "insan bilgisinin hareketi henüz tamamlanmış değildir" ki bu da, insan bilgisi toplumsal koşullarla sınırlanmasının, dolayısıyla düşüncenin çoğu zaman gerçekliğin gerisinde kalmasının bir sonucudur (age: 410). Bütün bu sıraladıklarımızdan ötürüdür ki, "[g]erek toplumsal pratikteki, gerekse insan bilgisindeki oluşma, gelişme ve yok olma süreci sonsuzdur. İnsanın nesnel gerçekliği belirli fikirlere, teorilere, planlara ve programlara uygun olarak değiştiren pratiği geliştikçe, nesnel gerçekliğe ilişkin bilgisi de derinleşir. Nesnel gerçeklik dünyasındaki değişme hareketinin nasıl sonu yoksa, insanın pratik aracılığıyla gerçeği öğrenmesinin de sonu yoktur" (age: 411). Mao (2000g: 104), Sta-

Mao'ya göre bilgi, her zaman döngüler halinde ilerler.

lin'in insanların gelişme yasalarını bilse-ler bile, "astronomik, jeolojik ve bunlara benzer daha bazı dallardaki süreçler" in üzerinde etkide bulunmakta gerçekten güçsüz oldukları fikrine de, bu çerçevede karşı çıkar: "Bu tartışma yanlıştır. İnsan bilgisinin ve doğayı dönüştürme yeteneğinin sınırı yoktur. Stalin bu sorunları bir gelişim süreci içinde düşünemedi. Bugün yapılamayan, gelecekte yapılabilecektir" (age: 105). Bu yorum, aynı zamanda, nesnel gerçekliğin ve onun bilgisini edinme sürecinin sonsuzluğuna koşut olarak, bilginin ancak görelileceği çıkarımını da zorunlu olarak içerir: Bugün bildiklerimiz, nasıl yarın bilebileceklerimizin ancak küçük bir bölümüyse, yarın bileceklerimiz de bir sonraki gün bilebileceklerimiz yanında bir hayli sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla pratikten yola çıkıp gerçekliğin bilgisine erişmenin ve bu eriştiğimiz bilgiyi pratikte döne döne sınavarak geliştirmenin, düzeltmenin ve zenginleştirmenin bir sonu olmayacaktır. Bilgi edinmenin sonu yoksa bilinenle yetinmek de, insan açısından kabul edilemez. "Bildiyiyle yetinme anlayışından kurtulmadıkça gerçekten hiçbir şey öğrenemeyiz. Kendimize karşı tutumumuz 'öğrenmeye doymamak'; başkalarına karşı tutumumuz ise, 'öğretmekten usanmamak' olmalıdır" (Mao, 1992a: 218). Sonuçta Mao (2000b: 412), bütün bir diyalektik materyalist bilgi kuramını tek bir cümleyle özetler: "Pratik, bilgi, gene pratik ve gene bilgi."

Healy (1990: 330), böylesi bir anlayışın, Mao'nun bilgi kuramsal konumlanışını "birbiriyle orantısız akılcı ve deneyci unsurların özünde çelişik bir bileşkesi" haline getirdiğini ileri sürmektedir. Healy'nin gözden kaçırdığı, akılcı ve deneyci yorumlara karşıt bir konumlanışın, hiç de bunların bütün boyut ve unsurlarıyla reddi anlamına gelmek zorunda olmamasıdır. Daha önce de vurguladığımız üzere, gerçekçi bir bilgi kuramsal konumlanış, söz konusu geleneksel eğilimlerin yalnızca bir karşıtı değil, aynı zamanda bunlar arasında bir "üçüncü yol"dur da. Dolayısıyla gerçekliğin temel savı, geleneksel konumlanışların bir bütün olarak yanlış oldukları değil, fakat

Mao: "İnsan bilgisinin ve doğayı dönüştürme yeteneğinin sınırı yoktur. Stalin bu sorunları bir gelişim süreci içinde düşünemedi."

fazlasıyla eksik ve güdük oldukları; tam da bu sebeple nesnel gerçeklik hakkında neyi, ne kadar bilebileceğimiz sorularına nitelikli birer yanıt veremedikleridir. Eğer durum bu olmasaydı, yalnız Mao değil, bilgi kuramsal söylemlerini esas olarak gerçekçi bir zeminde inşa eden Marx ve Engels gibi erken dönem Marksist kuramcılar da tutarsızlıkla veya Healy'nin (1990: 342) Mao üzerinden yaptığı üzere "deneycilik ve akılcılığın sorunlu bir bileşkesini" ortaya koymakla eleştirilebilirlerdi.

Kaldı ki Mao da, gerek deneyciliği, gerekse akılcılığı hangi yönleriyle sorunlu bulduğunu apaçık ortaya koymaktadır. Mao (2000b: 405-406), "bilgi kuramı-

Gerçekliğin temel savı, geleneksel bilgi kuramsal konumlanışların bir bütün olarak yanlış oldukları değil, fakat fazlasıyla eksik ve güdük oldukları; tam da bu sebeple nesnel gerçeklik hakkında neyi, ne kadar bilebileceğimiz sorularına nitelikli birer yanıt veremedikleridir.

nın materyalizmi'nin, bilgi sürecindeki sıralamada en başa algısal tecrübeyi yerleştirmek olduğunu vurgular. Bununla birlikte, "[b]ilginin derinleştirilmesi gerekir, algısal bilgi aşamasının ussal bilgi aşamasına vardırılması gerekir; bu da, bilgi kuramının diyalektikliğidir." Bir başka deyişle Mao, hem "deneyciliğin tarihi yanılığını" tekrarlamaktan kaçınır, hem de kuramı küçümseyen "kaba pratikçiler"e tavır alır. Mao, "deneyciliği" eleştirir, çünkü bu eğilim, "algılama verilerinin nesnel dünyadaki bazı gerçekleri yansıtmakla birlikte (...), tek yanlı ve yüzeysel olmaksızın öteye gidemediklerini, şeyleri tam olarak yansıtamadıklarını, şeylerin özünü yansıtamadıklarını" kavrayamaz. Aynı şekilde "kaba pratikçiliği" de eleştirir, çünkü kuramı hafife alan bu eğilim, "nesnel sürecin bütününe kapsamlı bir biçimde göremez, açık seçik bir yönelimden ve uzak görüşlü bir bakış açısından yoksun kalır, rastgele başarılarla yetinir ve gerçeği ancak kıyısından köşesinden yakalayabilir" (age: 406). Evet, pratik şüphesiz belirleyicidir; belirleyicidir belirleyici olmasına da, bu, kurama asla ihtiyaç duyulmadığı anlamına da gelmez. Dolayısıyla Mao, tam da kendinden önceki Marksist düşünürlerin izinde, geleneksel bilgi kuramsal yorumların, yani deneycilik ve akılcılığın her ikisine birden tavır alır. Ve yine, tıpkı öncülleri gibi, her iki yoruma karşıt bir üçüncü yol önerir: "Ussal bilgi algısal bilgiye dayanır, ama algısal bilginin de ussal bilgiye vardırılması gerekir; diyalektik materyalist bilgi kuramı budur. Felsefede 'akılcılık' da, 'deneycilik' de, bilginin tarihi ve diyalektik niteliğini kavrayamazlar. Bu iki okul da gerçeğin bir yönünü içermekle birlikte (burada idealist değil, materyalist akılcılık ve deneyciliği kastediyorum), her ikisi de bir bütün olarak bilgi kuramında yanılığa düşerler" (age: 407).

Deneyciliğe ve akılcılığa yönelttiği eleştiriler, bir anlamda, Mao'nun kuram-pratik ilişkisine bakışını da şekillendirir. "Dünyada sadece tek bir doğru teori vardır; o da, nesnel gerçeklikten çıkarılan ve gene nesnel gerçekliğin doğruladığı teoridir" (Mao, 1992c: 42). Demek ki kuram ve pratik arasında, bir karşılıklık

Mao, incelemeyi gerçeklikten kopuk boş "kuramlar" arasına hapseden tutumu da; pratik çalışma içerisinde yer alıp, nesnel koşulları incelemeyi yadsıyan tutumu da "özneci" olmakla ve "nesnel gerçeği göz ardı" etmekle eleştirir: "Zıt kutuplardan kaynaklandıkları halde, dogmatizm de, dar deneycilik de özneciliktir."

ilişkisi vardır. "Teoriyle pratiğin birleştirilmesi Marksizm'in temel ilkelerinden biridir. Diyalektik materyalizme göre, düşünce, gerçeği yansıtmalıdır ve ancak nesnel pratik tarafından sınanıp doğrulandıktan sonra gerçek olarak kabul edilebilir, yoksa gerçek olarak kabul edilemez" (Mao, 1993c: 341). "Bu nedenle, iki tür eksik bilgi vardır. Biri, kitaplardan elde edilen hazırlop bilgi; ötekiyse, büyük ölçüde algısal ve kısmi olan bilgidir. Bunların her ikisi de tek yanlıdır. Sağlam ve görece tam bilgi ancak bu ikisinin birleşmesiyle ortaya çıkar" (Mao, 1992ç: 43). Öyleyse kuramı yüceltip pratiği hiçe sayan anlayış ne denli hatalıysa, pratiği, kuramsal bir çerçeve çıkarmak üzere incelemeyi reddeden ve "ussal bilgi"yi hor gören anlayış da o denli hatalıdır. Zira "[g]örece tam bir bilgiye sahip olmadan, iyi bir devrimci çalışma yürütmek mümkün değildir". Dolayısıyla Mao (1992c: 24-25), incelemeyi gerçeklikten kopuk boş "kuramlar" arasına hapseden tutumu da; pratik çalışma içerisinde yer alıp, nesnel koşulları incelemeyi yadsıyan tutumu da "özneci" olmakla ve "nesnel gerçeği göz ardı" etmekle eleştirir: "Zıt kutuplardan kaynaklandıkları halde, dogmatizm de, dar deneycilik de özneciliktir" (Mao, 1992ç: 44). "Özneciliği" alt etmek, Mao'da, devrimin kilit sorunudur: "Ancak öznecilik alt edildiği zaman, Marksizm-Leninizm gerçeği galebe çala-

bilir, Parti ruhu sağlamlaşabilir ve devrim zafere ulaşabilir" (Mao, 1992c: 25). Öznecilik ise, yalnız ve yalnız, kuram ile pratiğin birliği ilkesine dayanan bilimsel tutumla ortadan kaldırılabilir. Mao (1992ç: 42), söz konusu "bilimsel tutumu", doğrudan Marx'ın devrimci yaşamına ve pratiğine atıfla açıklar: "Marx, pratik mücadelenin seyri içinde ayrıntılı araştırma ve inceleme yaptı, genellemeler çıkardı ve sonra da çıkardığı bu sonuçları pratik mücadele içinde doğruladı. İşte bizim teorik çalışmadan anladığımız budur."

Mao'ya göre (2000b: 398), "[d]iyalektik materyalist Marksist felsefenin iki önemli özelliği vardır. Birincisi, onun sınıfsal niteliğidir. Diyalektik materyalizm proletaryanı hizmetinde olduğunu açıkça ilan eder. İkincisi, uygulanabilir oluşudur. Teorinin pratiğe bağımlı olduğunu, teorinin pratiğe dayandığını ve pratiğe hizmet ettiğini vurgular." Peki, bu çıkarım, yukarıda değindiğimiz "karşılıklılık" ilkesiyle çelişmekte midir? Şüphesiz, hayır! Mao'nun çelişkilerle yönelik derinlikli tahlili ve çelişkilerde, esas olarak birincil ve ikincil yönlerin yer yer birbirlerinin yerini alabileceklerini saptaması, böylesi bir kargaşanın apaçık önüne geçmektedir. Yine Mao'ya göre (2000a: 443), "üre-

tici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişmede üretici güçlerin birincil yön; teori ile pratik arasındaki çelişmede pratiğin birincil yön; ekonomik temel ile üst-yapı arasındaki çelişmede ekonomik temelin birincil yön olduğunu ve **bunların karşılıklı durumlarında hiçbir değişme olmadığını**" (abc -O.Ü.) ileri sürenler, diyalektik değil, fakat mekanik materyalizmi savunurlar. Şüphesiz her materyalist, üretici güçlerin, pratiğin ve ekonomik temelin genellikle "birincil ve belirleyici" olduğunu kabul edecektir; ancak bu, üretici güçlerin, kuramın ve üstyapının da **belirli koşullarda** "birincil ve belirleyici" olamayacakları anlamına gelmez. "Çünkü bir yandan tarihin genel gelişmesi içinde maddi olanın zihinsel olanı, toplumsal varlığın toplumsal bilinci belirlediğini kabul ederken, öte yandan da zihinsel olanın maddi şeyler üzerindeki, toplumsal bilincin toplumsal varlık üzerindeki ve üstyapının ekonomik temel üzerindeki etkisini de kabul ederiz; zaten bu zorunludur." Engels'in, Bloch'a yazdığı mektupta yer alan ve yukarıda aktardığımız ifadelerine ne kadar da benziyor değil mi? İşte sözüm ona "indirgemecilik"ten köşe bucak kaçan ve bir bütün olarak Marksizm'i "ekonomist" olmakla, bütün diğer unsurları "altyapı"nın bağımlı değişkeni kılmakla eleştiren her

"Özneciliği" alt etmek, Mao'da, devrimin kilit sorunudur.

Emekçi kitlelerin, nesnel gerçeğin bilgisini keşfetme süreçlerine etkin olarak katılmaya özendirilmediği bir sosyalist toplum düşünülemez.

yaştan yeni yetmenin, maddi gerçekliği büsbütün yadsımaktan gocunmayan postmodern "ilâh"ların saldırageldikleri kuramsal konumlanış, aslında tam da budur ve onların ürettikleri, olmuş olmasını hayal ettikleri sözde "Marksizm" in, gerçekte var olan Marksizm ile, özellikle eleştirilerin yoğunlaştığı bu bağlamda, hiçbir ilgisi yoktur. Marksistler, ne pratiği üretim etkinliğine indirger, ne de zihinsel olanın maddî olan üzerindeki ya da yine bilgi edinme sürecindeki rolünü yadsır: "İnsanın toplumsal pratiği sadece üretimdeki faaliyetle sınırlı değildir, sınıf mücadelesi, siyasi hayat, bilimsel ve sanatsal uğraşlar gibi daha birçok biçime bürünür. (...) Dolayısıyla insanın, insan ile insan arasındaki farklı ilişkileri değişen ölçülerde öğrenmesi, yalnızca maddi hayatı aracılığıyla değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel (her ikisi de maddi hayata sınırsız bağlıdır) olur" (Mao, 2000b: 397).

Mao, komünist topluma, "özgürlük dünyası"na ilerlemenin, doğru bilgiye ulaşma süreçlerine sınırsız bağlı olduğuna işaret eder. Nesnel gerçeğin doğru bilgisine ne denli egemen olursak ya da bir başka deyişle egemen olduğumuz görece doğrular ne denli artarsa, mutlak

doğruya o denli yakınlaşırız: "Sosyalist inşa kanunlarının kavranması bir süreçten geçmelidir. Başlangıç noktası olarak pratiği almalı, hiçbir tecrübesi olmaktan, biraz tecrübesi olmaya, biraz tecrübesi olmaktan, daha fazla tecrübesi olmaya; henüz tam olarak kavranmamış olan zorluklar dünyasındaki sosyalizmin inşasından, yavaş körlüğümüzü yenmeye ve objektif kanunları anlamaya geçerek, böylece özgürlük kazanmak, bilgimizde bir sıçrayış sağlamak ve özgürlük dünyasına ulaşmak" (Mao, 2000ç: 266).

Öyleyse emekçi kitlelerin, nesnel gerçeğin bilgisini keşfetme süreçlerine etkin olarak katılmaya özendirilmediği, kafa emeği-kol emeği ayrımının inatla korunmaya ve hatta keskinleştirilmeye devam ettiği, bilgi edinme "iş"inin bazı ileri gelenlere havale edildiği bir sosyalist toplum ya da komünizme geçiş toplumu düşünülemez. "Cehaletten bilgiye gitmek için, bir pratik ve inceleme sürecinden geçilmesi gerekir. Başlangıçta kimsenin bilgisi yoktur. Ön bilgi hiçbir zaman var olmamıştır. İnsanlar sonuçlar elde etmek için pratikten geçmeli, sorunlar çıktıkça başarısızlıkla karşılaşmalıdırlar; bilgi ancak böyle bir süreç içinde, adım adım ilerler. (...) Yenilgiyi değil de

sadece zaferi görenler için yasaları bilmek mümkün olmayacaktır" (Mao, 2000f: 191). Bu çerçeveden bakıldığında, Mao dönemi Çin sosyalizminin, hata yapmaya özgürlük tanınması, "iş bilen yönetici adamlara" karşı kitle inisiyatifini sürekli teşvik etmesi ve klasik Sovyetik tarzın dışına çıkarak "tek ve monolitik parti" anlayışına cepheden tavır alması, son derece anlaşılır bir durumdur. Hata yapmaktan korkmak, hata yapanın kafasını şiddetle ezmeye kalkmak, hiçbir hata olmasının kaygısıyla katılım süreçlerini alabildiğine daraltmak, ancak cehalet getirir; insanların bilgi edinme kanallarını tıkar ve sorun yaratır. Nitekim ilkesel olarak burjuva demokrasisini aşması gereken sosyalist demokrasinin kösteklenmesi, Sovyet pratiğinde trajik sonuçlara yol açmıştır. "Politikadan soğutma, SSCB'de öylesine ileri gitmiştir ki", 1989-91 sürecine gelindiğinde, "halk sınıfları, devirdikleri rejimin sosyalizm olduğuna ve kapitalizmin daha iyi olduğuna saf saf inan"ır hale gelmişlerdir (Amin, 1993: 154). Özetle, Çin pratiğinde sosyalist demokrasinin ve kitle inisiyatifinin büyük ölçüde desteklenmesi, Marksist bilgi kuramını toplumsal düzlemde somutlamaya dönük girişimler olarak değerlendirilebilir. Mao (2000ç: 252), tam da bu nedenle, "[b]izim tavrımız gerçeğe sıkı sıkı sarılmak ve hatalarımızı düzeltmeye her zaman hazır olmaktır," der. Hataları her zaman düzeltmeye hazır olmanın yöntemsel karşılığı, kitlelerce eleştirilmekten korkmamak, demokratik tartışmayı özendirmek ve

Mao'ya göre hata yapmaktan korkmak, hata yapanın kafasını şiddetle ezmeye kalkmak, hiçbir hata olmasının kaygısıyla katılım süreçlerini alabildiğine daraltmak, ancak cehalet getirir; insanların bilgi edinme kanallarını tıkar ve sorun yaratır.

kitlelerin konuşmasına izin vermektir. Kaldı ki, Mao'ya göre, şaşmazlık iddiası veya kuramı kuru kuruya yücelten tutumlar bilimsel, dolayısıyla Marksist de değildir. "Bilimsel tutum, 'gerçeği olgulara aramak'tır ve kendini beğenmiş bir şekilde yanılmaz olduğunu ilan ederek insanlara nutuk çekmekle hiçbir zaman hiçbir şey halledilmez" (Mao, 1992c: 343).

V. Sonsöz

Marksizm, materyalizm ve idealizmin ayrıldığı temel sorunun, düşünce ve varlık arasındaki ilişkide, hangisinin diğerini öncelediği sorunu olduğunu ortaya koyar. Materyalizm, varlığın düşünceden

önce geldiğini ve düşüncenin kaynağı olduğunu savlayarak, öznel düşünce ve tercihlerimizden bağımsız olarak var olan bir nesnel gerçekliği de kabul etmiş olur. Marksizm'in bilgi kuramsal açıklaması, tam de bu materyalist anlayışı en tutarlı biçimde ele almaya olanak tanıyan gerçekçi zemine oturur. Marx ve Engels'in temellerini attıkları bu anlayış, 20. yüzyıl sosyalist devrim pratikleri içerisinde, Lenin tarafından "derli toplulaştırılmış" ve Mao tarafından, Çin'in (ve daha genel olarak "Doğu'nun) somut koşullarına yaratıcı bir biçimde uygulanarak sınanmış, geliştirilmiştir. Bu anlamda Mao, Marksist bilgi kuramının yalnız kuru kuruya bir takipçisi olmamış, böylesi

Mao, Marksizm'i bir eylem kılavuzu, Marksist bilgi kuramınıysa nesnel gerçeklik hakkında neyi, ne ölçüde bilebileceğimiz sorununa bütünlüklü bir şekilde yanıt veren en nitelikli bilgi kuramsal konumlanış olarak benimsediği için, Çin gerçekliğini en doğru biçimde tahlil etme fırsatı bulmuştur.

Mao'ya göre, şaşmazlık iddiası veya kuramı kuru kuruya yücelten tutumlar bilimsel, dolayısıyla Marksist de değildir.

bir "takibin" bizzat bu kuramın kendisiyle de çeliştiğini ortaya koyarak, özel olarak Marksist bilgi kuramının ve genel olarak Marksizm'in Çin Devrimi'nin mevcut ihtiyaçlarına yanıt veren nitelikli birer kuramsal konumlanış olarak ele alınmalarını sağlamıştır. Mao, Marksizm'i bir eylem kılavuzu, Marksist bilgi kuramınıysa nesnel gerçeklik hakkında neyi, ne ölçüde bilebileceğimiz sorununa bütünlüklü bir şekilde yanıt veren en nitelikli bilgi kuramsal konumlanış olarak benimsediği için, Çin gerçekliğini en doğru biçimde tahlil etme fırsatı bulmuştur. Ve yine aynı şekilde, incelediği gerçekliği, kuramsal konumlanışını sınamanın bir aracı kıldığı ve bu gerçeklikteki dönüşümleri, yaratıcı biçimde kuramı geliştirmede kullandığı için, Marksizm'in, Çin toplumunu yalnızca anlamının değil, fakat aynı zamanda devrimci bir biçimde dönüştürmenin de yol göstericisi olmasını sağlamıştır. Şüphesiz Marksizm, çağımızın rakipsiz devrimci kuramıdır. Bu açıdan Çin halkı da, bütün dünya halkları gibi, mevcut dünya sisteminin en nitelikli tahlilini sunan bu kurama, **gerçek, tutarlı ve köklü bir devrimci dönüşüm** için gereksinim duymaktaydı. Fakat temellerini, nesnel gerçekliğin, maddi zeminin bütünlüklü bir incelemesinden alan bu kuram, yine Çin gerçekliğinde sınanmasa ve zenginleştirilmeseydi, Çin'deki kapsamlı devrimci dönüşüme önyak ola-

mazdı. Mao'nun katkısı, işte tam da bu noktadadır. Mao, Marksist bilgi kuramının özünü kavradığı içindir ki, Marksizm'i genel geçer ve kapalı devre bir dogmatik konumlanış olarak ele almaktan kaçınmış ve Marksizm'in evrensel gelişimine, onu bir anlamda "yerelleştirerek" katkıda bulunmuştur. "Çin'e girişiyle birlikte Marksizm-Leninizm'in, bu ülkede böylesine büyük bir rol oynamasının nedeni, Çin'in toplumsal koşullarının, bunu gerektirmiş olması, Çin halkının devriminin somut pratiği ile birleştirilmiş olması ve Çin halkı tarafından kavranmış olmasıdır. Nesnel gerçeklerle birleştirilmediği, nesnel olarak var olan ihtiyaçları karşılamadığı ve halk kitleleri tarafından kavranmadığı sürece hiçbir ideoloji -en iyisi, hatta Marksizm-Leninizm bile- etkili olmaz. Biz tarihi materyalistleriz, tarihi idealizme karşıyız" (Mao, 1993b: 436).

Genel olarak Marksist bilgi kuramının gücü de burada, dünyanın her köşesinde bu gibi yaratıcı çabaları teşvik etmesi ve bir bütün olarak Marksizm'in evrensel gelişiminin, böylesi çabalar üzerinden gerçekleşeceğini kabul etmesindedir; yani en temelde, bilginin tarihselliğine yaptığı vurgudur. Dolayısıyla esas olarak Marx, Engels, Lenin ve Mao'nun yapıtlarında ortaya konan Marksist bilgi kuramı, nesnel gerçekliğin bilgisini edinmenin, bu bilginin doğruluğunu döne döne sınamanın ve bu sonsuz sü-

Mao: "Çin'e girişiyle birlikte Marksizm-Leninizm'in böylesine büyük bir rol oynamasının nedeni devrimin somut pratiği ile birleştirilmiş olmasıdır."

reç içerisinde mutlak doğruya büsbütün egemen olamayacak olsak da gitgide daha çok yaklaşmanın, halen en tutarlı rehberi konumundadır. Hâlihazırda, hem kendisini de pratiğe bağlı kılarak sonsuz bir gelişmeye açık tutan, hem de edindiğimiz algısal bilgiyi ussallaştırarak özne olarak bizlerin de bir parçası olduğumuz nesnel gerçekliği dönüştürmenin bir aracı kılmanın yolunu gösteren bir başka benzer anlayış mevcut değildir. Bu açıdan "tarihin ve ideolojilerin sonu"nu getiren metafizik yorumlara kulak asmayan her akli başında toplumbilimci (ya da daha genel olarak bilim insanı), devrimci ve işçi sınıfı aydını, Mao'nun da katkılarıyla zenginleşen Marksist bilgi kuramını incelemek ve pratik içerisinde derinleştirmeye katkıda bulunmak durumundadır. Zaten (kendisi de durağanlıktan uzak ve sürekli bir devinim içerisinde olacak) sınıfsız ve sınırsız bir büyük uyum ve kardeşlik dünyası hedefini gündemde tutmanın başka bir kuramsal dayanağı da bulunmamaktadır.

Dipnotlar

(1) "Epistemoloji" kelimesinin Türkçe karşılığı veya "bilgi kuramı"nın özgün karşılığı konusunda Türkçe yazında süregelen bir karışıklık vardır. Bu konuda temel tartışma başlıkları, şu şekilde sıralanabilir:

"Bilgi kuramı", "epistemoloji"ye mi, "gnoseoloji"ye karşılık mı kullanılacaktır ve bu iki kavram arasında ne gibi bir farklılık vardır? "Bilgi teorisi" (theory of knowledge) gibi, "epistemoloji"nin yanı sıra kullanılan bir kavram varken, bunu "bilgi kuramı" olarak Türkçeleştirmek ne denli doğrudur? "Epistemoloji", "bilgibilim" olarak çevrilse daha doğru olmaz mı?

Bu makalede, bu gibi tartışmalara girilmeyecek. "Bilgi kuramı", "epistemoloji"ye karşılık kullanılacak; "epistemoloji"-gnoseoloji silik ayrımı ise göz ardı edilecek. "Ontoloji"ye karşılık "varlıkbilim", "metodoloji"ye karşılık "yöntembilim" kavramları kullanılırken, "epistemoloji"ye "bilgibilim" demek yadırganabilir belki; ama "bilgi kuramı" kavramına başvurma, yaygın kullanım gözetilerek tercih edildi. Ayrıca, yararlanılan kaynaklarda çeviri ne şekilde yapılmış olursa olsun, "epistemoloji"nin "bilgi kuramı" dışındaki karşılıkları, okura kolaylık sağlamak üzere bu kavramla değiştirilecek.

(2) Metin içerisindeki İngilizce kaynaklara yapılan atıflarda çeviriler bana aittir. -Ö.Ü.

(3) "Mao-öncesi Marksist bilgi kuramı" derken, elbette onlarca yıllık bir süreçte yapıt veren bütün Marksist veya en azından Marksist olma iddiasındaki kuramcılara atıfla genel bir çerçeve çıkarma iddiası ortaya koymuyoruz. Temel savımız, Mao öncesi Marksist yazına rengini veren başlıca katkıların Marx, Engels ve Lenin tarafından yapıldığıdır. Şüphesiz bu sav, söz konusu dönem Marksist yazının kapsamına ve bu dönemde etkin olan nitelikli kuramcılarının nitelikli olarak da çokluğuna bakılarak (haklı olarak) eleştirilebilir. Bununla birlikte, hem "ortodoks", hem de "ortodoks" hatlin dışında çıkan onca yorumun, görece kısa tek bir makalede karşılaştırmalı olarak ele alınması, takdir edilebileceği üzere olanaklı değildir. Dolayısıyla, tutarlı bir hat izleyerek bazı kuramcıları kapsayan, bazılarınıysa dışarıda bırakan bir çerçeve kurmak ihtiyacı, bu makale kaleme alınırken bir zorunluluk olarak karşımıza çıktı.

Hem kendisini de pratiğe bağlı kılarak sonsuz bir gelişmeye açık tutan, hem de edindiğimiz algısal bilgiyi ussallaştırarak özne olarak bizlerin de bir parçası olduğumuz nesnel gerçekliği dönüştürmenin bir aracı kılmanın yolunu gösteren Marksist bilgi kuramı dışında bir anlayış mevcut değildir.

Kaldı ki, illa bir kısıtlamaya gidilecekse, Marksist bilgi kuramına yapılan katkıların Marx, Engels, Lenin ve Mao ile kısıtlanması, bizihi Marksist bilgi kuramı açısından da bir "aykırılık" arz etmiyor. Genel olarak Marksist bilgi kuramı, teoriyi maddi/toplumsal yaşamdan çıkarıp, eylemde sınamayı öngördüğüne göre, bu öngörüyü maddi yaşama en başarılı ve nitelikli biçimde uygulayarak 20. yüzyılın "Devrimler Çağı" kimliği edinmesinde başı çeken kuramcılara öncelik vermek, hiç de "abes" kaçmasa gerekir.

(4) Bu yapının yararlandığımız çevirisinde (Sol Yayınları, 1993) yer alan bazı kelimelerin yazımına ilişkin kurallar, basım tarihinden bu yana geçen sürede değişmiştir. Bu metinde, söz konusu kelimeler, güncel yazım kurallarına uygun olarak düzeltilmiştir.

(5) Yararlandığımız çeviride (Sol Yayınları, 1993), "mutlak doğru" ve "görelî doğru" kavramları yerine, "mutlak gerçek" ve "görelî gerçek" kavramları kullanılıyor. İngilizce metinle karşılaştırıldığında, çeviride bu kavramların, "absolute truth" ve "relative truth" ifadelerine karşılık geleceği görülüyor. Dolayısıyla mevcut çevirideki "gerçeklik" (reality) yerine "doğru" (truth) kelimesini kullanmak, daha yerinde olacaktır. İngilizce metin için bkz.: <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1908/mec/two5.htm>

(6) Yararlandığımız çeviride (Sol Yayınları, 1993), bu ifade, hatalı olarak "görmemiz" şeklinde geçiyor. Oysa İngilizce metinle karşılaştırıldığında, bunun metnin anlamını bozan bir çeviri hatası olduğu, doğru kelimesinin aslında "görmememiz" olması gerektiği görülebilir. ("...we must not regard our knowledge as ready-made and unalterable...") İngilizce metin için bkz.: <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1908/mec/two1.htm#v14pp72h-098>

(7) Bu bölümde esas olarak, Mao Zedung'a yapılan atıflarda, "Seçme Eserler'in (6 cilt) Kaynak Yayınları'nca yayınlanan Türkçe çevirilerine sadık kalındı. Bununla birlikte, bu kitaplarda yer alan bazı kelimelerin yazımına ilişkin kurallar, basım tarihlerinden bu yana geçen sürede değişmiştir. Bu metinde, söz konusu kelimeler, güncel yazım kurallarına uygun olarak düzeltilmiştir.

(8) Ezen-ezilen dünya arasındaki çelişkinin "baş çelişki" hâline gelmesi, burjuva toplumda emek-sermaye çelişkinin temel çelişki olduğu yönündeki açıklamayla uyumsuzluk içerisinde değildir. Emek-sermaye çelişkisi, emperyalizm çağında ıskartaya çıkarmaz. Emperyalizm çağında sosyalist devrimin karanacak esas halkası gelişmiş kapitalist ülkelerin kapitalistlerinin yine bu ülkelerin işçi sınıflarını sömürmesi değil; merkez tekelci sermayesinin çevre ülkelerin başta işçi sınıfı ve yoksul köylülük olmak üzere halk sınıflarını aşırı sömürmesi ve ezilen dünyanın kaynaklarını yağmalamasıdır. Bu aşırı sömürü ve yağma temelli ilişki de, emek-sermaye çelişkinin dışında veya ondan bağımsız değildir. Mao Zedung'un "çelişkiler" sorununa yaklaşımı için bkz.: Mao, 2000a.

Kaynaklar

Amin, S. (1993). *Maoizmin geleceği* (İl. Soner, Çev.). İstanbul: Kaynak.

Amin, S. (2005). The driftages of modernity: The case of Africa and the Arab World. İçerisinde, Aguirre L. M., de Alvarez, G. L. ve Boron, A. (Eds.). *Politics*

and social movements in an hegemonic world: Lessons from Africa, Asia and Latin America. Buenos Aires: CLACSO. Son erişim tarihi: 9 Mart 2012, <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/sur-sur/politics/Amin.rtf>

Caudwell, C. (2002). *Öten bir kültür üzerine incelemeler* (2. basım) (M. Gürsoy Sökmen ve A. Bucak, Çev.). İstanbul: Metis.

Chan, A. (2003). *Chinese Marxism*. Londra: Continuum.

Dunham, B. (1962, Ekim). On teaching Marxist epistemology. *Philosophy of Science*, 29 (4), 365-368. Son erişim tarihi: 11 Haziran 2012, <http://www.jstor.org/stable/186295>

Engels, F. (1907). *Landmarks of scientific socialism: "Anti-Duehring"* (A. Lewis, Çev.). Chicago: Charles H. Kerr & Company. Son erişim tarihi: 15 Haziran 2012, <http://ia700504.us.archive.org/20/items/landmarksofscien00engeuoft/landmarksofscien00engeuoft.pdf>

Engels, F. (1998). *Ütopik sosyalizm ve bilimsel sosyalizm* (8. basım) (M. İ. Erdost, Çev.). Ankara: Sol.

Engels, F. (2006). *Doğanın diyalektiği* (8. basım) (A. Gelen, Çev.). Ankara: Sol.

Engels, F. (2009). Ludwig Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu. İçerisinde, K. Marx ve F. Engels, *Felsefe incelemeleri* (2. basım) (C. Eroğul, Çev.) (ss. 11-77). İstanbul: Yordam.

Han, S. (1997). Sabah tulanı-1: Mao Zedung ve Çin Devrimi 1893-1954 (2. basım) (C. İrmak, Çev.). İstanbul: Berlin.

Hay, C. (2002). *Political analysis: A critical introduction*. Londra: Palgrave.

Healy, P. (1990). Reading the Mao texts: The question of epistemology. *Journal of Contemporary Asia*, 20 (3), 330-350. Son erişim tarihi: 11 Haziran 2012, <http://pa.o.chadwyck.co.uk/PDF/1339435803500.pdf>

Hobsbawm, E. J. (1977, Temmuz). Gramsci and political theory. *Marxism Today*, 21 (7), 205-213. Son erişim tarihi: 11 Ekim 2011, http://www.amielandmelburn.org.uk/collections/mlvpdf/07_77_205.pdf

Lenin, V. İ. (1993). *Materyalizm ve ampiryokritizm* (3. basım) (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol.

Mao, Z. (1992a). Çin Komünist Partisi'nin millî savastaki rolü. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler II* (3. basım) (? , Çev.) (ss. 202-219). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1992b). Uzun süreli savaş üzerine. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler II* (3. basım) (? , Çev.) (ss. 113-201). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1992c). İnceleme tarzımızı yeniden düzenleyelim. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler II-I* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 20-28). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1992ç). Partinin çalışma tarzını düzeltelim. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler II-I* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 36-54). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1993a). Demokratik halk diktatörlüğü üzerine. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler IV* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 387-401). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1993b). İdealist tarih anlayışının iflasi. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler IV* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 429-438). İstanbul: Kaynak.

risinde, Mao Z., *Seçme eserler IV* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 429-438). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (1993c). Partinin birliğini sağlamlaştıralım ve partinin geleneklerini ilenî gblürelim. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler V* (2. basım) (? , Çev.) (ss. 337-349). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000a). Çelişme üzerine. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler I* (Genişletilmiş 4. basım) (? , Çev.) (ss. 413-456). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000b). Pratik üzerine: Bilgi ile pratik, bilme ile yapma arasındaki ilişki üzerine. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler I* (Genişletilmiş 4. basım) (? , Çev.) (ss. 396-412). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000c). Başkan Mao'nun müzik işçilerine yaptığı konuşma. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 37-43). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000ç). Bir genişletilmiş merkezi çalışma konferansında konuşma. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 250-282). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000d). Çenglu Konferansı'nda konuşmalar. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 52-88). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000e). Felsefe meseleleri üzerine konuşma. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 310-332). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000f). Sovyet ders kitabı "siyasal iktisat" üzerine notlar. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss.148-249). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000g). Stalin'in "SSCB'de sosyalizmin iktisadi sorunları'nın eleştirisi. İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 103-116). İstanbul: Kaynak.

Marx, K. (1999). *Felsefenin sefaleti* (5. basım) (A. Kardam, Çev.). Ankara: Sol.

Marx, K. (2009a). "Ekonomi politigin eleştirisine katkıya önsöz. İçerisinde, K. Marx ve F. Engels, *Felsefe incelemeleri* (2. basım) (C. Eroğul, Çev.) (ss. 89-95). İstanbul: Yordam.

Marx, K. (2009b). Feuerbach üzerine tezler. İçerisinde, K. Marx ve F. Engels, *Felsefe incelemeleri* (2. basım) (C. Eroğul, Çev.) (ss. 78-82). İstanbul: Yordam.

Marx, K. (2009c). *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i* (E. Özalp, Çev.). İstanbul: Yazılama.

Marx, K. ve Engels, F. (2003). *Komünist parti manifestosu* (3. basım) (E. Özalp, Çev.). İstanbul: Nazım Kültürevi.

Marx, K. ve Engels, F. (2008). *Alman ideolojisi [Feuerbach]* (6. basım) (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol.

Marx, K. ve Engels, F. (2009). *Felsefe incelemeleri* (2. basım) (C. Eroğul, Çev.). İstanbul: Yordam.

Wang, N. ve Xie, Y. (2011). *Marksist pratik materyalizm: Post-özneci felsefenin ufku* (D. Zarakolu ve C. Kızılcık, Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Brecht ve Nâzım'daki Mao

Marksizm sadece emekçileri kendi pratikleri içinde kurtaracak bir dünya görüşü olarak değil aynı zamanda bütün insanlığı nihai olarak kurtuluşa kavuşturacak akım olduğu içindir ki Mao Zedung'un katkılarını kavramak bugün açısından da büyük önem taşıyor. Bu katkılar ve emekçi halkın vicdanını sadece Mao değil Brecht ve Nâzım Hikmet de ortaya koymuştur.

Birlik "toplumsal gelişmenin itici gücü"dür, deniyor.

Bu ifade, sosyalist toplumdaki çelişkileri ve çelişkinin toplumsal gelişmenin itici gücü olduğunu değil, sadece dayanışmanın birliğini görmektedir. Bir kere böyle denildi mi, çelişkinin evrenselliği yasası inkâr edilmiş, diyalektiğin yasaları askıya alınmış olur. Çelişki olmadan hareket olmaz ve toplum her zaman hareket yoluyla gelişir. Çelişkiler, sosyalizm çağında da toplumsal gelişmenin itici gücü olarak kalır. İşte birlik olmadığında ki, birlik için sorumluluk, bunun için mücadele etmenin gerekliliği vardır. Eğer her zaman yüzde yüz birlik olsaydı, birlik için çalışmayı sürdürmenin gerekliliği nasıl açıklanabilirdi?

Mao Zedung, "Sovyet İktisadının Eleştirisi"

Üç büyük komünistin yolu

Yazımızda büyük sosyalist sanatçı Bertolt Brecht, ülkemizin kaskatlılarının ve çankılların şairi Nâzım Hikmet ve Bilimsel Sosyalizmin pratikteki ve teori alanındaki doruklarından Mao Zedung'un keşisen yönlerini vurgulamaya çalışacağız. Kesişen yönlerden kastımız bu üç büyük komünistin aydınlara, bürokrasi-

ye, yöneticilere ve daha da özlü bir şekilde yöneten-yönetilen çelişmesine dair tutumlarıdır. Hemen belirtelim ki söz konusu tavrın vurucu yönü -emperyalist-kapitalist sistemin aydınına yönelik eleştirel tutumu içermekle birlikte- sosyalist iddialı rejimlerin entelektüel aklayıcılarına yöneliktir. *Bilim ve Ütopya*'nın elinizdeki özel sayısına ilişkin tüm yazı, röportaj ve katkılar da sadece tarihsel tartışmalar şeklinde değil, özgür geleceği kuracak olan emekçilerin ideolojisinin görmez-

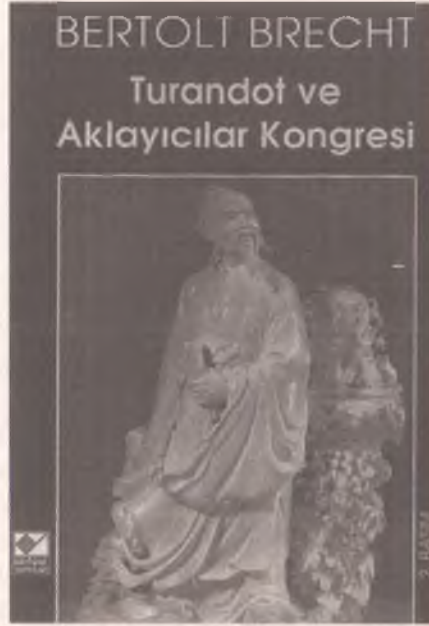

Mao Zedung, Büyük Proleter Kültür Devrimi'ni başlatan meşhur "Karargâhı bombalayın!" çağrısıyla "çizginin" dışına çıkan büyük Marksistlerdendir.

Kendisini solcu, halkçı, ilerici, yurtsever, sosyalist olarak nitelendirenler, özlemini duydukları ülke ve dünyayı kurma yolunda yapılan yanlışlara gözlerini kapamadıkları zaman gerçek anlamda emekçilerin safında yerlerini alacaklardır.

den gelinemez ve sahiplenilmesi gereken mirası olarak değerlendirmek gerektiği fikrindeyiz. Kendisini solcu, halkçı, ilerici, yurtsever, sosyalist olarak nitelendirenler, özlemini duydukları ülke ve dünyayı kurma yolunda yapılan yanlışlara gözlerini kapamadıkları zaman gerçek anlamda emekçilerin safında yerlerini alacaklardır. Brecht veya Nâzım Hikmet'in eserleri, Attilâ İlhan'ın, "o sözler ki sırasında / çiçek açmış bir nar ağacıdır / dağ ufkuna vuran deniz aydınlığı / sırasında gizemli bıçaklar" dizelerinde olduğu gibi yüreğimize ışık da saçar, sosyalist etiketli ama halka karşı konumlanmış sistem, grup ve ayrıcalıklı karakterleri yerden yere de vurur. Bir devrimcinin tutumu gerçeklere her koşulda bağlı kalmak olmalıdır. "Gerçeğe aşkla bağlı olmak" bilimsel bakışın, sağlam ve temiz bir vicdanın ve sınıflı toplumun lekelerinin üstesinden gelmenin de en önemli güvencelerinden biridir. Ama gerçeğe bağlı olmak, boş ve soyut bir temenni ya da alelade bir duygu durumu değil, pratikte sınanması gereken ve sağlam ideolojik tutum gerektiren bir erdemdir. Çağımızda bu erdemin kaynağını aldığı ideoloji olan Bilimsel Sosyalizm, Mao Zedung'un önderlik ettiği Çin Devrimi'nde hayatta buluşmasının en büyük pratiğini sergilemiş ve bu pratik teoriye çok boyutlu katkılarda bulunmuştur. Kuşkusuz bu pratik de aşılabacak ve yepyeni sorular ve sorunlarla, çelişkilerle yüz yüze geleceğiz. Yeni çelişkiler aynı zamanda teorinin de ilerlediğini ve yaşama müdahale edip değiştiğini/değiştirdiğini de gösterir.

Mao Zedung, Büyük Proleter Kültür Devrimi'ni başlatan meşhur "Karargâhı bombalayın!" çağrısıyla "çizginin" dışına çıkan büyük Marksistlerdendir. Nasıl Rus İhtilâl'i'nin devrimci örgütü olan Bolşeviklerin lideri Lenin kendilerini 'Marx'ın mirasçısı', 'en yakın çalışma arkadaşı' ilan eden ve Marksizmi bir alet olarak kullanan "revizyonistler"den köklü bir kopuş gerçekleştirdiyse Mao Zedung da '60'ların dünyasında doruğa çıkan iki

çizgi mücadelesinde aynı temel tutumu sergilemiştir: Halkın safında olmak, en büyük üretici ve değiştirici güç olan emekçilere yaslanmak... Unutmayalım ki Marksizm sadece emekçileri kendi pratikleri içinde kurtaracak bir dünya görüşü olarak değil aynı zamanda bütün insanlığı nihai olarak kurtuluşa kavuşturacak akım olduğu içindir ki Mao Zedung'un katkılarını kavramak bugün açısından da büyük önem taşıyor. Bu katkıları ve emekçi halkın vicdanını sadece Mao değil Brecht ve gurur duymalıyız ki Türkiye yurtseveri olan büyük sanatçımız Nâzım Hikmet de ortaya koymuştur.

Yazımız esas olarak iki bölümden oluşuyor.

Birinci bölümde Brecht'in *Turandot ve Aklayıcılar Kongresi* oyununu sistem krizi ve yönetememe durumu, iki aydın tipi ve emekçiler perspektifinden tanıtır değerlendirilmeye çalışacağız.

İkinci bölümde Nâzım Hikmet'in 1955 yılında Moskova'da kaleme aldığı ve *Turandot'tan* esinlendiğini söylediği *İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?* adlı eserine değineceğiz. Bu eseri de yine sosyalist ülkelerdeki ayrıcalıklar, iltimaslar, bürokrasinin iktidarı ve iktidarın nimetlerinden yararlanmak için mevki-i halkı ezmek için kullandığı bir araca na-

sıl dönüştürdüğünü ve "kasketli"nin tutumunu irdeleyeceğiz.

I Turandot ve Aklayıcılar

"Turandot" adlı bir oyun yazmayı daha 1930'lu yıllarda planlamıştım, sürgün yıllarında da Tui'lerin Altın Çağı adlı bir romanın hazırlıklarıyla uğraştım. Özellikle Galilei'nin Yaşamı'nı yazdığım sıralarda, o oyunda aklın aydınlanan sabahını anlatmıştım, bir de akşamını anlatmak geçti içimden, yani 16. yüzyılın sonuna doğru kapitalist çağı başlatan aklın akşamını..."

İdeolojik hegemonya mekanizması

Bertolt Brecht son tiyatro eseri *Turandot ve Aklayıcılar Kongresi* oyununun sunumuna bu cümlelerle başlar.

Oyun Çin İmparatoru'nun ülkesinde geçmektedir. O yıl ülkede aşırı pamuk üretimi olmuş ve pamuk fiyatı düşmüştür. Halk çalışkan, fedakâr ve yoksuldur. İmparator ise "kötü yönetim ve rüşvet yüzünden devletin batışını yüklenmek" zorunda kaldığı için sürekli şikâyet etmektedir. Ancak asıl derdi ülkesi değil kahvaltıda içtiği ikinci piponun kaldırılmasıdır! İmparator bir sorun çıktığında çevresindeki bürokratları çekilmekle tehdit etmekte ve krize çare bulmalarını istemektedir. İmparatorun, şımarık kızı *Turandot*'un, imparatorun sinsi mevki düşkünü kardeşi *Jau Jel*'in ve saray ahalisinin yaşamlarını ve iktidarını güvenceye almak için pamukların depolanması ve piyasaya az pamuk verilerek fiyatların yüksek tutulması kararı alınır. Ama ortada ciddi bir sorun vardır: Halk nasıl ikna edilecektir? Tam da bu noktada sistemin ve devletin sadece bir zor aygıtından ibaret olmadığını, aynı zamanda ideolojik hegemonya ve sömürünün haklılığı için çalışan bir mekanizma olduğunu görürüz. Bu mekanizmanın Mançu İmparatorluğu'ndaki temel kurumu, 200 bin üyesi olan, *Tui Derneği*'dir.

Turandot ve Aklayıcılar Kongresi'nin girişindeki dipnotta belirtildiği gibi "Brecht, entelektüellerin bozulmasını anlatmak için Almancada entelektüel anlamına gelen *Intellektuel* sözcüğünü *Tellekt-Uell-In* şekline dönüştürüp baş harflerinden *Tui* sözcüğünü türetmiştir. Bir bakıma son yıllarda Türkçede kullanılan 'entel' sözcüğü gibi"... Tuiler sabahdan akşama kadar kahvelerde oturan, ihtiyacı olanlara "balık satar gibi düşünce satan" sistem aydınlarıdır. Çayhanelerindeki küçük levhalarında "3 yene iki küçük formül", "Burada düşünceler evrilip çevrilip yenilenir", "Mo Si, bahaneçiler kralı", "Pazarlığı siz yapın, kanıtlar benden", "Neden suçsuzsunuz? Nu Shan size açıklar", "Ne isterseniz yapın, ama uygun bir biçimini bulun" yazmaktadır. Yalan toplumsal ve gündelik ilişkilerin belirleyici temellerindendir. Toplumun geniş kesimleri ayaklarını bu zemin üzerine basmaktadır. İnsan-insan ilişkisinin en önemli bağı olan gerçek yerini bahane, sorumluluktan kaçmaya ve yalana bırakmıştır. Marx ve Engels Alman İdeolojisi isimli eserlerinde şöyle söylerler: "Her çağın hâkim fikirleri, o çağın hâkim sınıflarının fikirleridir. Yani, toplumun hâkim maddi kuvveti olan sınıf, aynı zamanda, onun hâkim manevî kuvvetidir". Tui'lerin fikirleri de söz konusu toplumun hâkim sınıfının karakterini ve içinde bulunduğu evreyi yansıtır. Lukacs'ın toplumsal ilişkilerin genel "şeyleşmesi"ni Marx'ın meta fetişizmi olgusuna bağlaması Tuilerin verdiği "hizmette" görünür kılınır. Yine Lukacs'ın belirlemesiyle "mallar sorunu, bütün özellikleriyle kapitalist toplumun, merkezi, yapısal sorunu"dur. İşte "fazla pamuğa ne oldu?" sorusunu yanıtlayacak olan Tui'lerin derneği, bu merkezi sorunu çözmek için büyük kongresini toplamaya karar verir.

İyi yalan ve ekmek arasındaki bağ

Kongrede marifet yalan söylemek değil, iyi yalan söylemektir. Brecht Tui'lerin fikirlerini sistemin hizmetine sunma-

Bertolt Brecht (1898-1956)

ları ile midelerini doldurmaları arasında ki ilişkiyi Tui adayı Shi Meh'in ağzından tokat gibi yüzümüze çarpar:

(Burada öğretmen olan Nu Shan'la genç bir adam, Shi Meh girer ve küçük bir kürsüye çıkar. Nu Shan duvara yaslanıp bir halat kullanarak, konuşmacının önünde bir ekmek sepetinin bir aşağı bir yukarı inip kalkmasını sağlar.)

Nu Shan: Konu: "Kai Ho neden haksız?" Ekmek sepetini yukarı çektiğim an yanlış bir şey söyledin demektir. Başla!

Shi Meh: Kai Ho haksız, çünkü insanları akıllılar ve daha az akıllılar diye değil, zenginler ve yoksullar diye ikiye ayırıyor. Tui Derneği'nden atıldı; çünkü kayıkçıları, gündelikçileri ve iplikçileri iktidara karşı ayaklanmaya çağırdı, bu iktidar *(sepet yukarıya çıkar)* sözüm ona *(sepet sallanır)* kendilerine karşı baskı uyguluyormuş. Böylece onları gerçekten zora başvurmaya çağırdı! *(Sepet aşağıya iner.)* Kai Ho özgürlükten söz ediyor. *(Sepet sallanır.)* Ama gerçekte, kayıkçıları, gündelikçileri ve iplikçileri kendi tutsağı yapmak istiyor. *(Sepet iner.)* Kayıkçıları, gündelikçiler ve iplikçilerin yeterince para kazanmadıkları, *(sepet çıkar)* aileleriyle lüks ve bolluk içinde yaşayamadıkları, *(sepet olduğu yerde durur)* ayrıca çok ağır koşullar altında çalıştıkları, *(sepet çıkmaya devam eder)* yaşamlarını uyumsuzluk içinde geçirmek istedikleri

söyleniyor; *(sepet durur)* bu da doğal. *(Sepet sallanır.)* Birçok insanın bu memnuniyetsizliğini, *(sepet çıkar)* birkaç insanın memnuniyetsizliğini *(sepet durur)* Kai Ho sömürüyor, yani bir sömürücü ol! *(Sepet hızla iner.)* Bay Kai Ho, Ho Nang eyaletinde toprağı yoksul ırgatlara dağıtıyor. Bunu yapmak için önce toprağı çalmak zorunda kaldığından o bir hırsızdır aslında. Kai Ho'nun felsefesine göre *(sepet gene sallanmaya başlar)* yaşamın anlamı, mutlu olmak, imparator gibi yiyip içmektir, *(sepet hızla yukarıya çıkar)* ama bu Kai Ho'nun asla bir filozof olmadığını, bir geveze *(sepet iner)* bir kışkırtıcı, ihtiraslı bir şerseri, vicdansız bir kumarbaz olduğunu, çamur atan, ırz düşmanı, dinsiz, eşkıya, kısacası bir câni olduğunu gösterir. *(Sepet konuşmacının ağzı önünde sallanır.)* Bir despottur o!

Sistemin düşünsel çıkmazı

Ancak yalanların hiçbirisi ikna edici değildir ve çaresizdir hepsi. Tıpkı sistemin pamukları ne yapacağını bilememesindeki çaresizlik gibi... Pamuk daha fazla depoda duramaz ya da yakılamaz. Sistemin kör çıkmazı şiddetin ve yalanın dozunu artırmış, zevk-ü sefa içinde yaşayan zalimleri telaşa düşürmüş, şiddet sömürünün sözcüleri olan en parlak Tuilerin kellesini almıştır. Pamuk bolluğu krizi sadece ülkenin iktisadını değil, sömürücülerin düşünsel üretimini de vurmuş ve toplam olarak sistemi derin bir çıkmaza sokmuştur. Artık ne "inanmak isteyenler" vardır ne de bir "açıklama bulunabilmektedir". Kongrenin içinde isyanlar ve itirazlar başlamakta, hoşnutsuzluk yayılmakta, gerçeğin hükmü yaşamı kavramaktadır. Devrimci durum soluklu bir şekilde yaklaşmaktadır. Tuilerin içindeki yarılma genç Tuilerden ve kongre katılımcılarından başlar. Çelişme sistemin merkezi yalan fabrikasının içinde kendini olanca şiddetiyle hissettirir.

Kalantor Tuilerden Hi Wei şöyle konuşur:

Gerçek şudur: Pamuk, satılıp tükenmiştir!

Genç Tuiler grubundan Me Neh ise bu yalana daha fazla dayanamaz ve isyan eder:

Tarlası olmayan, ufacak bir alanda cep çakısıyla toprağı süren ve büyükanelerinin kulağına pamuk eken çiftçiler tüketti ha? (Polisler onu götürür.) Onların pamuklu elbise giyecek durumları yok!

Kongrenin kapıkulu Tui'lerini alaya alır Brecht, küçümser ve komik duruma düşürür. Dört yarı çıplak adam orta yere gelir ve hep bir ağızdan şu şarkıyı söyler:

Güneş ışığı, güneş ışığı
sağlıklı ve neşeli kılar
inşallah sizin de kışınız donar
Yaşasın Kai Ho!

Fikirler de devrimcileşir

Dövülürler ve dışarı atılırlar. Tam da burada ilginç bir olay gerçekleşir. Genç Tuiler bilinçlerini ve ruhlarını tam olarak teslim etmemişlerdir ve haksızlığa dayanamazlar. Brecht aydınların dönüşümünü sistem krizinin ortasına yerleştirerek gerçekleştirir ve azınlığın çıkarına olan sistemde azınlığı sayısal anlamda da seyirciye gösterir. Şimdi bir avuç sömürücü vardır karşımızda! Az önce önünde ekmek sepeti sallanan ve Kai Ho hakkında yalanlar söyleyen Shi Meh başka bir büyük Tui olan Munka Du'ya şöyle seslenir:

Ne diye burada konuşuyorsun, sen ey felsefe semineri Tanrısı! Sen onların çıplak bedenlerine, konuşarak elbise giydiremezsin! (Dışarıya sürüklenir)

Biraz sonra kellesi imparatorca alıncak olan sepetçi Nu Shan öfkeli bir şekilde Shi Meh'i "sildiğini" haykırır.

Shi Meh'in bilincinde gerçek, yalana üstün gelmiş, Nâzım Hikmet'in *İvan İvanoviç*... oyununda vurguladığı ve Mao'nun maymun-kaplan çelişkisinde ifade

ettiği kaplan yani olumluluk galebe çalmıştır. Aydınların bilinci büyük karmaşa dönemlerinde altüst olmuş ve kendi safını baldırıçıplakların yanında belirlemiştir. Fikirler de devrimcileşir.

Hangi bilgelik?

Felsefe semineri Tanrısı kürsüden halka erdem, feragat, ruhsal ve içsel özgürlük önermekte ve Kai Ho'yu konuşma özgürlüğünü elinden almakla suçlamaktadır. Gerçek baş aşağı tersine çevrilmiştir ama Munka Du ağzından pamuğun depolarda saklandığını kaçırmaz ve kongre fiyaskoyla sonuçlanır. İşte burada Brecht bize köylü yaşlı Sen'in dilinden hâkim sınıf aydını ve emekçi aydını arasındaki farkı, bölüşüm sorunu üzerinden tıpkı Mao Zedung gibi sade ve derinlikli bir şekilde açıklar:

"Çeşitli bilgelikler vardır. Ben tarlaları paylaşılacak bir bilgelikten yanayım."

Çürüyen devletin halka karşı sarıldığı kırbaç

Tüm bu hengâmede sistemin yasakladığı adam olan devrimci Kai Ho bir görünür bir kaybolur. Kai Ho Kuzey eyaletlerinde toprağı halka dağıtan eski bir Tui'dir. O diğerlerinin gözünde kendi ayrıcalıklı tabakasına ihanet etmiş ve baldırı

çıplakların safına geçmiştir. Kongre sırasında usul usul kendini hissettiren Kai Ho'nun fikirleri maddi bir güce dönüşmekte, önderliğindeki halk saraya ilerlemektedir. Bu sırada her zaman bir Tui olmak isteyen ancak 3 kere 5'in kaç olduğu sorusunu bir türlü doğru yanıtlayamayan zorba çete lideri Gogher Gogh'a şiddet yetkisi verilir. Gogher Gogh pahalılık başladığından beri çetesiyle birlikte dış mahallelerdeki çamaşırhaneleri kendi çetesinin baskınından korumaktadır! Brecht Gogher Gogh tiplmesiyle halka karşı konumlanmış olan devlet arasındaki bağı ortaya koyar. Tui Derneği Başkanı Nu Shan Gog hakkında şöyle der: "Anlıyorsunuz değil mi? Parası ödenirse baskın olmaz". Ve saray Tuisi durumu açıklar: "Tıpkı devlet gibi. Vergiler ödenirse, polis baskınları da olmaz". Brecht buradaki tespitiyle devlet mekanizmasının çürümesinin son kertesine varmasına ve yağmacı bir karaktere bürünmesine işaret eder. Nitekim sistemin son çaresi Gogher Gogh'a ipleri vermek olmuştur. Gogher Gogh "koruma olmadan mülkiyetin olamayacağını" "en budala olanlara bile" göstermek için adamlarına pamuk deposunu kundaklama emri verir. Gog karakteri şiddet düşkünü, kadınlara ve halka itaat ettirilmesi gereken varlıklar olarak bakan ve "hiç durmadan düşünülmesi"nden midesi bulanık biri olarak çizilmiştir. Bu karakter halk düş

Brecht Kongre'nin kapıkulu Tui'lerini alaya alır, küçümser ve komik duruma düşürür.

manı bir sistemin kendini kurtarmak için daha sıkı sarıldığı kılıcın simgesidir. Bu kılıç sadece şiddete başvurmakla yetinmemekte, faşist rejimlerin tipik saldırganlığını ve yok ediciliğini tüm içeriğiyle bağrında taşımaktadır. Gog'un adamları kollarına faşist Nazi birlikleri gibi bant takıp "7. yüzyıldaki başarısızlıklardan söz eden Çin tarihi üzerine yazılmış üç bin formülü yakmaktadırlar". Rejim kendi tarihine ihanet etmekte, en küçük olumsuzluğu idam ve yok etmeyle bastırmakta, tarih ve bilim karşıtı karakteri çıplak olarak açığa çıkmaktadır. Görürüz ki tarihsel birikimin mirasçısı emekçi halktır.

"Yasaklı adam her şeyi halledecektir"

Bu zorbalığın nedeni boşuna değildir. Her zulüm karşıtını yaratır ve büyütür. Kai Ho ilerlemekte ve Sezuan'a gelmektedir. Derken oyun boyunca iki kere gördüğümüz, halkın en temiz, en vicdanlı temsilcisi olan isimsiz kadın gerçeğin penceresinden başını uzatır ve sokaktaki pamuk satıcısına haykırır:

"Artık kalabilir elinizde. Yiyecek bir şeyimiz de yok, ayakkabı nerede peki? Yasaklı adam her şeyi halledecektir."

Bu haykırış sistemin yerine ne geçeceğinin de ilanıdır.

Hepiniz yaptınız!

Gogher Gogh imparatorun kızı Turandot'la evlenip ilk Mançu kaputunu giymek ve imparator olmak istemektedir. Sarayda herkesin bir hesabı vardır ama iş işten geçmiş, Kai Ho'nun önderliğindeki halk sarayın kapısına dayanmıştır. Bu sırada Mançu kaputu kaybolmuştur ve saray ahalisi suçu "ben yapmadım o yaptı" diyerek birbirine yüklemektedir. Bir asker o sırada şöyle seslenir ve oyun tamamlanır: Hepiniz yaptınız ve şimdi hepiniz defolun!

Brecht'in oyunundaki bazı anlar unutulmayacak dersler niteliğindedir.

Marx, Brecht'in eleştirdiği olumsuz aydın tipi tarafından ayrıcalıkların kalkması, meşrulaştırıcısı ve sopası yapılmaktadır.

Bazı sonuçlar

Turandot öncelikle ve esas olarak olumsuz aydınının eleştirisidir. Olumsuzluktan kastımız sistemin değerlerini kutusamanın ötesinde o değerleri gericiilik yönünde derinleştiren aydın tipidir ve Brecht bu tipi hedef tahtasına koymuştur. Bu aydın tipi sömürü karşıtlığı, erdem, adalet gibi değerleri kullanmakta ve bunların içini boşaltmaktadır. Yine bu tip, Brecht'in oyunundaki 14 milyon üyesi olan Baldırıçiplaklar Birliği ve 2 milyon üyesi olan Terziler Birliği'nin sözcülüğünü üstlenirken birbirini büyük filozof Kamme'nin (Karl Marx) kitaplarından alıntılar yaparak suçlar. Marx, ayrıcalıkların kalkması, meşrulaştırıcısı ve sopası yapılmaktadır. Lenin sosyal emperyalizmi "lafta sosyalist, fiiliyatta emperyalist" olarak tanımlamıştı. Sömürünün ve ayrıcalıkların çarkları işte bu laflar cila yapılarak işletilmektedir. Sistemin çözümsüzlüğü aynı zamanda hâkim sınıfların da dar bir çıkar grubuna dönüşmesine, ortada duran ya da işbirliği içinde beslediği aydının da biçilmesine varır. Artık iki seçenek kalmıştır, ya yalanlar ustaca söylenecek ve can bağışlanacak, ya da devrime katılıp saray kapılarına dayanılacaktır. İmparatorun düzeninin karşıt çözümünü ve Tuilerin kaderini en iyi yaşlı Sen vurgular:

Eh Feh: (*Çekingen*) Kai Ho toprağı dağıttıktan sonra da Tuiler olacak mı?

Sen: (*Güler*) O kadar uzun süre değil. Hepimizin büyük tarlaları olacak ve büyük bilimlerle uğraşabileceğiz. Tarlalar nasıl sahip olabileceğimiz burada yazılı.

(*Sen kitapçığı çıkarır ve havada sallar. [...]*)

II İvan İvanoviç'in varlığını saptamak

KASKETLİ: Şimdi de bizim yazarın mı aklını çelmeye kalkışıyorsun?

İVAN İVANOVIÇ: Çelemez miyim? Görürsün. Bak... (Kulislerden yana seslenerek) Nâzım Hikmet, Hikmet oğlu Nâzım Ran... Cancağızım... Biliyorum, Sovyetler Birliği ikinci yurdunuzdur. Sovyet insanlarını seversiniz, sayarsınız... Eski partilisiniz. İyi, güzel, ama, Sovyetlerde geçen bir hikâyeyi anlatan ilk piyesiniz hicviye mi olmalıydı? Tipik Sovyet insanı Petrof mudur? Ben miyim? Niye Petrof'un itibarını kırmaya kalkışıyorsunuz? Ne diye bizimle uğraşıyorsunuz? Zaten işimiz gücümüz başımızdan aşkın... Rahat bırakın bizi... Hani ne de olsa yakışık da almıyor... Ne de olsa misafirsiniz şurda... Sovyet halkının konukseverliğini kötüye kullanmak doğru mu? Sonra, konuğun kusuruna bakılmaz ama, bir hadde kadar... Demek istediğim bu piyesi yazmaktan vazgeçin... Hem sizin için, hem bizim için, hem de bunu oynamaya kalkışacak tiyatrolar için, eğer böylesi bulunursa, daha iyi... Yok ille de yazacaksanız sonunu tatlıya bağlayın...

NÂZIM'IN SESİ: Boşuna, İvan İvanoviç... Benim de zayıf taraflarım tümenle, ama yakalayamadın onları... Senden dolu dizgin nefret ettiğim, Petrof'u dolu dizgin sevdiğim için yazacağım bu piyesi... Sovyetler Birliği'nde konuksam, iyi konuk, hane sahibini sokmak isteyen yıllan görürse başını ezer. Yok hane sahi-

biysem de iş değişmez. Ezeceğim başını senin... Sonu da senin istediğin gibi değil...

KASKETLİ: Benim istediğim gibi olacak.

Nâzım Hikmet'in 1955 yılında kaleme aldığı ve Moskova Yergi Tiyatrosu'nda beş kez sergilendikten sonra İvan İvanoviçlerce saldırıya uğrayıp yasaklanan oyunu sadece onun Sovyetler Birliği'ndeki bürokratlaşma ve yozlaşmaya karşı cepheden konumlanışını anlatmaz. Bu oyun aynı zamanda komünizm düşmanlığını Nâzım Hikmet'e saldırarak yapan tutuculuğa karşı Nâzım Hikmet'in yurdunda da SB'de de kimsenin kapıku lu olmadığını gösteren büyük bir yurtseverlik kanıtıdır.

Nâzım Hikmet'in materyalizmi ve cesareti

Nâzım Hikmet, Brecht'in Turandot ve Aklayıcılar Kongresi oyunundan etkilendiğini bu piyesin yazım sürecinde ifade etmiştir. Nâzım da tıpkı Brecht gibi ister kapitalist olsun, isterse sosyalist etiketi taşıyan sınıflı toplumlarda yönetici-aydın halk ilişkisini ve bu ilişkinin barındırdığı çelişkileri yergi ve mizahla gözler önüne serer. Ancak bu iki unsurun yönlendirici eksen emekçilerin dünyaya ve hayata bakışıdır, felsefesidir. Oyundaki Kasketli işçi sınıfının temsilcisidir ve Nâzım'ın yüreği vatanında da Sovyetler'de de hep onunla birlikte atmıştır. Büyük sanatçımızın bu tavrı onu dillerinden düşürmeyen ve zamanında SBKP'nin "Türkiye seksiyonu" gibi çalışan "sosyalist" örgütlenmelere de bir devrimcilik dersi niteliğindedir.

Petrof'un devrimci yönü

Oyunumuz bir Sovyet kasabasında geçer. Ama en başta Hasırşapkalı'dan Kasketli'ye ve Petrof'a kadar tüm karakterler bu piyesin Arnavutluk'tan Çin'e "sosyalizmi kuran, yahut temellerini atan memleketlerden herhangi birinin kasa-

Nâzım Hikmet Han (1901-1963)

balarından birinde de" geçebileceğini ifade ederler. Yazar bu bakışıyla sosyalizmin inşası sırasındaki bürokratlaşmanın ve bürokrasinin gitgide ayrıcalıklarının kollayıp geliştiren halktan ayrı bir sınıfa dönüşmesi tehlikesinin sadece bir ülkeye mahsus olmadığını ve evrensel bir öz taşıdığını belirtir. Oyunun merkezindeki Petrof bir Sovyet kasabasında üst düzey yöneticidir. Esas mesleği tesviyecilik olan Petrof, yanında çalışan Tatyana Vasilevna ve Mariya Andreyevna ile dostça ve yoldaşça çalışır. Öyle ki Petrof bozulan elektrik süpürgesinin üç günde tamir edileceğini söyleyen elektrikçinin tutumuna karşı süpürgeyi eline alır ve üç dakikada sorunu halleder. İşleri ağırdan almanın ve keyfiliğin ipuçlarını bu örnekte görmeye başlarız. Bürokrasi, elektrik süpürgesinin tamiri gibi en ufak olayda bile ağırlığını hissettirmekte, tamir için komisyon raporu istenmekte, para ondan sonra kasadan çıkmaktadır. Petrof "arızalar raporu beklemez" diyerek inisiyatif kullanır ve parayı verir. İnsanın ve toplumun ihtiyaçları, bürokrasinin katı griliğinden daha önemlidir. Petrof, yeni yapılacak apartmanlarda bir daire almak için kendisine ayrıcalık tanınmasını, "torpil" yapılmasını isteyen Kâtipi tersler ve halkla aynı kaderi paylaşmayı öğütleyerek şöyle konuşur: "Bir komünistin başka bir komünist için bir üçüncü komünisten iltimasta bulunmasına taraftar değilim.

Kasabada mesken buhranı var... Bu buhranın ağırlığını herkesten önce partililerin taşıması gerek... Kaldı ki, çoğu da taşıyor bunu, kimseden iltimas dilenmeden..."

Petrof "usulü" ve "nizamı" olmayan çalışkan bir devrimcidir. Henüz kendi özerk alanını yaratmamış, zevk ve şatafat mekanizmasını kurmamıştır. Kağıtlarını imzalatmak için mesaiden 20 dakika önce gelen yaşlı Anna Nikolayevna'nın kağıtlarını alıp imzalayarak işini görmüştür. Yaşlı kadın bu duruma inanmayarak esas "âmiri" beklemeye koyulur. Bu sırada bürokratların "usul" ve "nizam"ını anlatmaya başlar. Aşağıya aldığımız pasaj Hasan Yalçın'ın "Devlet ve Ben" kitabındaki "överek" yermeyi çağırıştırır:

ANNA NİKOLAYEVNA: Senin amirin Sergey Konstantinoviç'in amiri Konstantin Sergeyeviç'in, dedim... Üç kâtibi var maşallah... Önce gözlüklüsüne gidilir. Bir hafta sonra gel, der... Âdeti öyle... Alır elinden kâadını, koyar sağ tarafına, üç kere de sıvazlar üstünü... Bir hafta sonra gel, der... Usulü öyle... Ne bir ay, ne beş gün sonra, bir hafta sonra. Kendine böyle bir nizam koymuş adamcagız... Kim korsa kosun, nizam nizamdır, bozulur mu? Bir hafta sonra öteki kâtibi ne çıkılır... Taş bebek gibi delikanlı maşallah, mavi göz, sarı saç, al yanak... Yirmi gün sonra buyurun, teyzeciğim, der. Onun da nizamı öyle... Ne bir ay, ne beş gün, yirmi gün... Yirmi gün sonra çıkarsın üçüncüye... Kara kaş, kara göz, surat bir karış... Şöyle tepeden tırnağa bir süzer adamı, ne der? Bilemedin... Yirmi beş gün sonra, demez... Homurdanır, üç gün sonra gel, der... İçinden de kızır sana belkim... Küfür de eder belkim... Ama orası rabbime malum...

Petrof'un nizamsızlığı ve usulsüzlüğü, tüm "nizam" ve "usul" mülkiyetçilerine karşı halka hizmet etme ruhudur.

Petrof'un içindeki İvanoviç

Ancak Petrof'un da zaatları vardır. Kendisinin övülmesinden mahcubiyetle

birlikte memnuniyet duyar. Petrof'un geri yönüdür bu ve İvan İvanoviç burada sazi eline alır:

"Ben İvan İvanoviç... Ben Sergey Konstantinoviç Petrof'un düşmanıyım. Kanser nasıl insan etinin, kurt nasıl elmanın, pas nasıl demirin düşmanıysa ben de Sergey Konstantinoviç'in öyle düşmanıyım".

İvan İvanoviç, Petrof'un hastalığı, onun zıddı, geri yönüdür. Ancak İvan İvanoviçlik kişiye mahsus değildir. Çıkar birliği yapmış devlet ve parti içindeki bir kesimin sosyalist sistemin burjuva değişim ve bölüşüm ilişkileri temelini kendi sınıf çıkarları lehine kullanmasının ürünüdür. Emekçileri üretimin denetimi ve yönetim sürecinin dışına itmek ve onlara burjuvazinin kibirli ve küçümseyici gözleriyle bakması İvanoviçliğin karakteristik yönüdür.

Kapıkulu olan aydın

İşte bu İvan İvanoviç, Petrof'u mahvetmeye kalkışır. Burada en büyük yardımcı bir laf ebesi olan ve her şeye bir mantıklı açıklama bulabilen Hasırşapkalı'dır. İvanoviç'le birlikte işlerin "neden böyle olması gerektiğini" açıklar durur. Kasketli'nin deyimiyle Hasırşapkalı ile İvanoviç arasında bir benzerlik vardır. Zaten bütün söyledikleri ve yaptıklarıyla bir İvanoviç'tir Hasırşapkalı. Emekçiye kaba bulan ve onunla muhatap olmak istemeyen, güçlünün yanında yer alan ama kendi düzenini hâkim kılmak için de fırsat kollayan biridir. O her iki yüzüne de zıt şeyler yazılabilen bir "daktilo kâadı ya da bir içimlik bir cıgara kâadı"dır. Karakteri kullanılmaya müsaittir. Baştaki adama, yöneticiye, koltuk sahibine göre şekil alan bir su kabı gibidir. Hasırşapkalı için bir insanın başına gelebilecek en büyük felaket amirin gözünden düşmek ve kenar kasabalara sürülmehtir. Onun karşısı Kasketli için ise verdiği sözü tutmamak, partiden kovulmak ve gönül acısı çekmektir. Bu iki tutum aslında farklı toplumsal kesimlerin yaşamlarını ve o

Nâzım'ın tavrı, yağcılığa ve yanaşmalığa karşı, devrimci işçi sınıfı aydını tavrıdır.

yaşamlara yön veren kaygıları da sergilemektedir. Ama bunun da ötesinde burjuva aydını olan Hasırşapkalı'nın korkuları o yılların SB'sinin devlet mekanizmasının içindeki yozlaşmaları anlamamız için açık bir kapı bırakır. Amire yalakalık yapmak, merkez gazetelerden birinde linç edilmemek ve uzak diyarlara sürülmemek için düzene ayak uydurmak gereklidir. Böyle bir siyasal atmosferde emekçinin kenarlara sürülmesi ve İvanoviçlerin öne atılması normaldir.

Petrof kendi narsisizminin tutsağı

İvanoviç Petrof'u gözden düşürmeyi, şerefiyle oynamayı planlar ama başarılı olamaz. Sonunda Petrof'u kendi ben'i ile karşı karşıya getirir. Narsisizm Petrof'un zayıf yönüdür. İvanoviç işe Petrof'un çalıştığı devlet dairesinin her yerine kocaman portrelerini asmakla başlar. Bir sabah çalıştığı yere gelen Petrof bu portreleri görünce şaşkınlığa uğrar. Portreleri astıran İvan İvanoviç'tir ve bunu da "otorite" ve "hava"nın süratle planlanması gerektiğini, çünkü bahis konusu olanın yalnızca Petrof'un şahsı değil, bütün ileri insanlığın çıkarları olduğunu ifade eder. Dönüşümü güvenceye almak ve kendi vicdanını rahat ettirmek için "in-

sanlık" söylemi bir araç olarak kullanılmaktadır. İvanoviç Petrof'un kanına girmek için büyük prensiplerden bahseder ve sert bir karşılık alır: "Büyük, ana prensiplerimizi hokkabazların fırlatıp tuttukları renkli lastik toplar haline getirmeyin..." Ama İvanoviç ısrarcı ve hazırlıklıdır. Yanında bir fotoğrafçıyla heykeltraş getirmiştir. Amaç Petrof'un vakarlı, ilhamlı, ulu bir fotoğrafını çekip büstünü yaptırmaktır. Tam da bu noktada Nâzım Hikmet, sanatçıların düzenin memurlarına dönüştüğü ve birer patron haline geldiklerini vurgular. Heykeltraş Bobrof, Petrof'u "fabrika"sına, yani "atölye"sine çağırılmaktadır. O bir sanatçı değil, bir kapitalisttir. Kasketli'nin ağzından şöyle seslenir gerçek: "Şimdiyse, çok kere, esası da, yardımcı işleri de çıracılar yapıyor. Ustaya sipariş almaktan, bankaya uğramaktan ve bir başkasına kendi imzasıyla sanata dair makale yazdırmaktan başka yapacak iş kalmıyor..." Derken Petrof'a madalyalar takılır, hem de iki tane. Çünkü madalyalar da "muhabbet kuşları gibidir, tek yaşamayı sevmeyiz". Petrof kendi ben'ine, narsisizmine yenilmiştir. Kasketli Petrof'a "mahvolmak üzeresin, şimdi ne söylesem boş, fazla sıkışırsan çağır beni" der. Kasketli'nin çağırısı emekçi halkın inisiyatifi ve kurtuluş elidir. Petrof ancak emekçi sayesinde vardır, ona borçludur ve biroy olarak bir su damlasından ibarettir.

İvanoviç, yani Petrof'un içindeki geri yön ayrıcalıkların derinleşmesi için çalışmaya devam eder. Bir dilim limon için ortalığı yıkmakta, bütün sırasına girmemek için kendine özel tütün dükkânı açtırmakta, kahvaltısını hizmetkârların yanında yapma "basitliğine" katlanmaktadır. Komünizm için katlanması gereken tek şey ise odasında kahvaltı yapmak için aşağıdan yukarıya çıkarılan çayın soğumasına tahammül etmesidir! Mao Zedung'un belirttiği gibi " ... sosyalist toplumda muhafazakar katmanlar ve 'müktesep hak grupları' gibi bir şey vardır. Kafa ve kol emeği, şehir ve kırsal, işçi ve köylü arasındaki farklar hâlâ sürmek-

tedir. Bunlar karşıt çelişmeler olmamaların rağmen mücadelesiz çözülemezler. (...) Sosyalist toplumda her zaman ilerici ve gerici insanlar, bir yanda kolektif çabaya sıkı sıkıya sadık, çalışkan ve içten, neşeli, canlı olanlar, diğer yanda da ün ve servet, kişisel çıkar ve kendisi için hareket edenler, duygusuz ve umutsuzlar var olacaktır”.

Yağcılığın doruğu

Nâzım yağcılığın hangi boyutlara ulaştığını da mizahi bir dille anlatır. Harsırsapkalı Petrof'un "ölümsüz vecizelerinde" virgül ve noktalı virgüllerin önemi konulu bir tez hazırlamakta, onun "kulaç atmaya severim" gibi basit cümlelerini harikulade bulmakta ve yazacağı kitaba koymak istemektedir. Kasketli ise hep isyan etmektedir bu saçmalığa. Petrof anlamadığı işlere burnunu sokmakta, bale, fizik, astronomi, orkestra hakkında yorum yapmakta ve sonunda mahcup olmaktadır. Ancak kibir ve kendini beğenmişlik o kadar yüksek boyutlardadır ki Petrof bir adım bile geri atmamakta, çevresindekiler onu sürekli pohpohlamaktadır. Ayrıcalıklar ve çelişkiler öylesine derinleşmiştir ki herkesin yüzdüğü havuz ikiye bölünmüş, bir tarafta "halk ve kasketli", "bir yanda Petrof ve etrafındakiler" kalmıştır. Bu bölünme SB toplumundaki gelişme eğiliminin sınıflaşma ve toplumsal çelişkilerin uzlaşmaz boyutlara doğru derinleşme yönünde ilerlediğinin de erken tespitidir. Ancak bu olumsuz ilerleme eğiliminin üzeri yine "komünizm" ve "halka hizmet" örtüleriyle kaplanır. İvanoviç havuz ikiye bölündükten sonra şöyle der Petrof'a: "Buyurun... Yüzebilirsiniz... Yalnız halk hizmetiyle meşgul düşüncelerinizin seyrine havuzda da hiç kimse engel olmayacak..."

Ve Petrof emekçinin sopasıyla uyanıyor

Petrof'un bilincinde iki karakter mücadeleye etmektedir. Başına "ağrılar sap-

Mao'nun tavrı, Brecht ve Nâzım'da sanat alanında hayat bulmuştur.

lanmakta", "gönlü bulanmakta", "hiçbir şeyden tat almamakta" "işkence çekmektedir". İvanoviç SB'nin Stalin döneminden kalan olumsuz mirasını, en ufak farklılığın boynuna "ülke düşmanı" ve "emperyalizm ajanı" yaftası asılması uygulamasını, Petrof'un yaptıklarını haklılaştırmak için kullanır. Büyükhşehre giden ve amiri ile görüşen Petrof, aslında bir ayna olan amirinin karşısında kendisini görmüş ve onunla konuştuğu ne olduğunu anlamaya başlamıştır. Çünkü karşısında bir insan, bir devrimci değil, bürokrasi çarkının dişlisi olan sıradan bir nesne durmaktadır. Amir Konstantin Sergeyeviç'in papağan gibi tekrarladığı basmakalıp sözler "gelişiyor, genişliyor, sağlanıyor" kelimelerinden ibarettir. Kurgulu makinedir o, aynı zamanda bürokrasinin ve devletin nasıl bir durgunluk içinde çürüdüğünün de göstergesidir. Petrof her şeyi anlamış ve kendi İvanoviçini sorguya çekmek için memleketine dönmüştür. Önce kendini sorgulamaya başlar. Kim onu bu hale getirmiştir? İşin içinden çıkamaz ve kasketliyi imdada çağırır. İvan İvanoviç var mıydı yok muydu? diye sorar ona ve Kasketli Petrof'un başına sopayı indirir. Petrof acıdan bağırır, İvanoviç yere düşer. Yediği ilk dar-

beyle ölmez İvanoviç. İkinci sopayı yine Kasketli Petrof'a indirir ve İvanoviç sonunda ortalıktan kaybolur. Kasketli seyircilere dönerek o soruyu sorar: "İvanoviç var mıydı yok muydu? Anladınız mı, merak ediyorum".

Nâzım Hikmet, kendisini "sosyalizmin anavatanı" olarak ilan eden bir ülkede devlet, bürokrasi ve partinin içindeki can alıcı soruna parmak basmış, daha da önemli yozlaşmış unsurların, devletin ve partinin içindeki "kapitalist yolcuların" kafasına emekçinin sopasını indirmişti. Ancak emekçi müdahalesi ne yazık ki başarılı olamamış ve SB nihayetinde çözülerek dağılmıştır. Bu mücadele uzun solukludur ve Mao'nun dediği gibi "on bin fersahlık yürüyüş durduğu yerden başlar".

Mao Zedung'un Büyük Proleter Kültür Devrimi'yle önerlik ettiği pratiği sanat alanında öğretici bir cesaret ve emekçiye bağlılıkla yerine getirmiştir Nâzım Hikmet.

Mao'nun tavrı, Brecht ve Nâzım'da sanat alanında hayat bulmuştur. Bu evrensel çizgiyi bilince çıkarmadan ne sosyalizm ne de emekçi iktidarı mücadelesi verilebilir.

Kaynakça

Alex Callinicos, Toplum Kuramı, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2007, İstanbul.

Bertolt Brecht, Turandot ve Aklayıcılar Kongresi, Kaynak Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, Nisan 1999.

Doğu Perinçek, Aydın ve Kültür, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2002.

Doğu Perinçek, Nâzım Hikmet'in Büyük Vedicani, Aydınlık Gazetesi, 3 Haziran 2012.

Doğu Perinçek, Stalin'den Gorbaçov'a – Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş, Kaynak Yayınları, Gözden Geçirilmiş Dördüncü Basım, İstanbul, Şubat 2010.

Mao Zedung, Sovyet İktisadının Eleştirisi, Birlik Yayınları, İstanbul, Mart 1980.

Nâzım Hikmet, İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu, Adam Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, Şubat 1990.

Çin ve Batı düşünce biçimleriyle karşılaştırmalı bir çerçevede

Mao Zedung'un diyalektiği

Mao'nun diyalektiği, ne Çinli, ne de Batılı, yalnız tek bir kaynağın bileşenlerini içermez. Kaçınılmaz olarak her iki kaynağın bileşenlerinin bileşimidir. Bu bileşim, açık bir biçimde, kendisinin "Çelişme Üzerine"de işaret ettiği çelişmelerin evrenselliği ve özgüllüğü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Geleneksel Batı aşkın metafiziğinin aksine, Marksist felsefe, gerçeği aşkın kılacak herhangi bir var oluşa inanmaz. Bu bağlamda, Batı felsefe geleneği içerisinde Marksist diyalektik, geleneksel Çin felsefesine daha yakın bir düşünce biçimi önerir. Nitekim Çinlilerin Marksist felsefeyi kabul etmelerini kolaylaştıran da bu yakınlıktır.

Hegel bir keresinde, felsefenin metodolojisinin, onun ruhu olduğunu söylüyordu. Mao Zedung'un felsefesi, Marksist felsefenin Çin koşullarına uyarlanması ve Batı kültürüyle karşıtlık içerisindeki Çin kültürünün yeniden inşasını örneklemektedir. Bu nedenle, Mao'nun diyalektiğinin, felsefesinin ruhu olarak derinlikli bir incelemesi, aynı zamanda Çin kültürünün yeniden inşası ve dirilişinin anlam ve önemine dönük bir incelemeye de karşılık gelmektedir. Ne var ki geçmişte yapılan çalışmalarda, geleneksel Çin felsefesine ait unsurların Mao'nun diyalektik bileşiminde oynadığı rol, büyük ölçüde hafife alınmıştı. Bu durum ise, Çinlileşmiş Marksist felsefenin inşa biçimine yönelik anlayışın biçimsiz olmasına yol açtığı gibi, ulusal kültürün dirilişini nasıl gerçekleştirebileceğimiz konusundaki anlayışımızı da etkiledi. Dolayısıyla bu makalede Mao'nun diyalektiği, Çin ve Batı düşünce biçimleriyle karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınacaktır. Hedefimiz, konu üzerine daha derinlikli kafa yormayı özendirmektir.

Mao Zedung'un diyalektiğinin ayırt edici özellikleri

Mao Zedung'un diyalektik düşüncesi, pek çok yapıtında ortaya konulmuştur. Fakat bunlar içerisinde en özlü olanı, tartışmasız "Çelişme Üzerine"dir. Bu nedenle biz de işe, "Çelişme Üzerine"yi incelemekle başlayacağız. Böylelikle, Mao'nun Marksist felsefeyi düşünce biçimi bağlamında Çin koşullarına nasıl uyarla-

diğını ya da bir başka deyişle Mao'nun diyalektiğinin ne ölçüde geleneksel Çinli unsurları içerdiğini daha kolay kavraya-bileceğiz.

"Çelişme Üzerine"nin dikkat çekici bir özelliği, bu yazıda, çelişmenin özgü-lüğüne (tikelliğine) ve özellikle de baş çelişme ile çelişmenin esas yönüne ya-pılan vurgulardır. Bu nokta, yurtiçi ve yurtdışında pek çok bilim insanı tarafın-dan vurgulanmıştır.(1)

Kuşkusuz Mao, "baş çelişme" kavra-mını ortaya atan ilk isim değildir; bu kav-ram, Sovyet ders kitaplarında Mao kul-lanmadan önce de yer alıyordu. Ne var ki Sovyetler Birliği'nde, baş çelişme ve iç çelişme, genellikle aynı dizide [seride] yer alan iki kavram olarak ele alınmak-taydı. Örneğin, iç ve dış çelişmeler ara-sındaki ilişki, baş ve ikincil çelişmeler arasındaki ilişki olarak değerlendiriliyor-du. "Baş çelişme" ve "ikincil çelişme" kavramları ve aralarındaki ilişki bu şekil-de anlaşıldığında, söz konusu ilişki an-cak bir öz veya görüngü olabilir ve de-ğiştirilemez. Açıktır ki Mao Zedung'un kastettiği, hiç de bu değildir. Mao, Şiro-kov, Ayzenberg vd.'nin *Diyalektik ve Ma-teryalizm Üzerine Bir Ders*'teki (üçüncü Çince basım) çelişme yorumları hakkın-da şu notları almıştır: "Karmaşık bir sü-reç pek çok çelişme barındırır; bunlar-dan biri baş çelişme, geri kalan diğerleri ise ikincil çelişmelerdir. Baş çelişmenin gelişimi, diğer bütün ikincil çelişmelerin gelişimlerini de belirlediğinden, baş ve ikincil çelişmeleri, belirleyici ve belirlen-en çelişmeleri birbirlerinden ayırt ede-mezsek, en önemli şeyi ortaya çıkarta-mayız (örneğin...)."(2) Bu bakış açısı, "Çelişme Üzerine"de daha bütünlüklü bir biçimde açıklanır. Mao bu makalesinde, özellikle, baş ve ikincil çelişmelerin yer-lerinin ve şeylerin gelişimindeki verili aşamaları belirleyen baş çelişmelerin değişebilecekleri düşüncesini ortaya ko-yar. Yani, "bir sürecin gelişmesindeki her aşamada önder rolü oynayan sadece tek bir baş çelişmenin bulunduğu kesin-dir."(3)

Mao'nun diyalektik düşüncesini en özlü yansıttığı yapıtı "Çelişme Üzerine"dir.

Yukarıda değinilen notlarda Mao, da-ha sonraları "Çelişme Üzerine"de detay-landıracağı üzere, çelişmenin esas yö-nünü vurgulamayı sürdürür. Mao'nun baş çelişmeyi algılayışıyla Sovyet ders kitabı arasındaki fark çok belirgin olma-sa da, çelişmenin esas yönünü algılayış şekli belirgin bir farklılık gösterir. "Her-hangi bir çelişmedeki çelişmeli yönlerin eşit olmayan bir gelişmesi vardır. Bunlar bazen denge içinde gibi görünebilirler, ama bu sadece geçici ve görelî bir du-rumdur, eşitsizlik ise temeldir. İki çeliş-meli yönden biri esas, öbürü ise ikincil-dir. Esas yön, çelişmede önder rolü oy-nayan yöndür. Bir şeyin niteliği esas ola-rak bir çelişmenin esas yönü tarafından, yani hâkim duruma geçmiş olan yön ta-rafından belirlenir."(4) Sovyet ders kita-bında da çelişmenin bu iki yönünün fark-lı konumları tartışılır, fakat savunulan şu-dur: "Bir süreç içerisindeki çelişmeleri ve sürecin karşıt çelişmeleri arasındaki ay-rılmaz bağlantıyı tanımladıktan sonra, mutlaka çelişmenin önde gelen yönünü ortaya çıkartmamız gerekir. Marx, *Kapital*'de, ayrılmaz biçimde birbirine bağlı karşıt yönler olarak bir malın değeri ve kullanım değeri arasında, değerin önde gelen bir rol oynadığını ifade eder; üreti-ci güçler ile üretim ilişkileri arasındaki

çelişmede ise, üretici güçler önde gelen bir rol oynar." Ders kitabı, şöyle devam eder, "Teori ve pratik arasındaki ilişki söz konusu olduğunda, diyalektik materya-lizm bu ikisi arasındaki çelişmeyi derin-lemesine inceler ve başlangıç noktası olarak pratiğin, bu çelişmede öncü yön olduğunu belirtir."(5) Mao Zedung ise, Sovyet ders kitabının aksine şunu vur-gular: "Ama bu durum durağan değildir. Bir çelişmenin esas ve esas olmayan yönleri birbirine dönüşür ve buna uygun olarak o şeyin niteliği de değişir."(6) Ma-o, aynı zamanda, belirli bir eleştiri de ge-tirir: "Bazıları bunun, bazı çelişmeler için geçerli olmadığını sanırlar. Örneğin, üre-tici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişmede üretici güçlerin esas yön; teo-ri ve pratik arasındaki çelişmede pratiğin esas yön; ekonomik temel ile üstyapı arasındaki çelişmede ekonomik temelin esas yön olduğunu ve bunların karşılıklı durumlarında hiçbir değişme olmadığını düşünürler. Bu, diyalektik materyalist anlayış değil, mekanik materyalist an-la-yıştır. Evet, üretici güçler, pratik ve eko-nomik temel genellikle birinci ve belirle-yici rol oynarlar; bunu inkâr eden mater-yalist değildir. Ama aynı zamanda kabul edilmelidir ki, üretici güçler, teori ve üst-yapı gibi yönler de belirli koşullarda esas ve belirleyici roller oynarlar."(7) Bu eleş-tiri, Sovyet ders kitabındaki ilgili tartış-maya yönelik gibi görünebilir. Fakat Ma-o Zedung sonraları eleştirisinde, çeliş-menin iki yönünün karşılıklı dönüşümü meselesinde, doğrudan doğruya Stalin'i hedef alacaktır: "Stalin'in dünyaya baki-şında ve metodolojisinde diyalektik ma-teryalizme karşıt pek çok şey var ve O, pek çok insana da, kendi yolunu izleme-yi öğretti. (...) Sovyetler Birliği'nde derle-nen *Kısa Felsefe Sözlüğü*'nün dördüncü basımında yer alan 'özdeşlik' maddesi, Stalin'in görüşlerini yansıtmaktadır. Sö-z-lük, 'Savaş ve barış, burjuvazi ve prole-tarya, yaşam ve ölüm gibi görüngüler özdeş olamaz, çünkü bunlar temelde birbirlerinin karşıtıdır ve karşılıklı olarak dışlayıcıdır' demektedir. Bu da demektir ki, temelde karşıt görüngülerin Marksist

bir özdeşliği olamaz ve ancak karşılıklı olarak dışlayıcıdır, biri diğerine bağlı değildir ve verili koşullar altında biri, diğerine dönüşemez. Bu sav, tamamıyla yanlıştır.”(8)

Açıktır ki, baş ve ikincil çelişmeler ya da çelişmenin esas ve ikincil yönleri arasına bir ayrım koymak, Mao'nun görüşleriyle Sovyet ders kitabındaki ayırt edebilmek için yeterli değildir. Ayrım noktası, baş ve ikincil çelişmelerin ve çelişmenin esas ve ikincil yönlerinin verili koşullar altında karşılıklı dönüşümünü savunmaktır. Bu, çelişmeleri özgül kılan püf noktasıdır. Mao, bu nokta üzerinde ısrarla durmuştur ve hatta bu noktadaki eleştirisini, doğrudan Stalin'i yöneltmeye dahi yaptırmıştır.

Bu bağlamda Mao'nun görüşlerinin, Sovyet ders kitaplarındaki teorik sistemle uyumsuz olduğu meydandadır. Örneğin Mao'nun, “üretici güçler, teori ve üst-yapı gibi yönler de belirli koşullarda esas ve belirleyici roller oynarlar” görüşünü, üretici güçlerin üretim ilişkileri üzerinde belirleyici olduğu ya da aynı şekilde ekonomik temelin üstyapı üzerinde belirleyici olduğu şeklindeki yaygın kabul gören önermelerle mantiken uyumlu hâle getirmek çok zordur. Sonuçta Mao'nun düşüncelerine dönük eleştiriler, bunları “düzeltme” çabalarına koşut olarak ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, bir bilim insanı, çelişmelerin özel biçimlerinin, binlerce farklı yolla birbirinden ayrılabilirliğini ifade etmiştir. Buna göre, bazı çelişmeler baş ve ikincil olarak ayrılabilirken, bazıları ayrılmaz; yalnızca kendilerini, aynı kaynak veya hareketin karşıtı olarak açığa vururlar. Karşıt gibi görünenlerin bazıları, aynı zamanda tamamlayıcıdır; başkalarıysa, sınırlarına ulaştıkları zaman karşıtlarına dönüşürler. Bazı çelişmelerde, iki tarafın konumlanışları değişmez. Mesela, madde ve ruh arasındaki karşıtlığın mutlak bir anlamı vardır: Maddenin öncelikli konumu ve rolüyle, ruhun ikincil olanı arasındaki çelişme birbirlerine dönüştürülemez. İstisnasız bütün çelişmelerin esas ve ikin-

Mao: “Stalin'in dünyaya bakışında ve metodolojisinde diyalektik materyalizme karşıt pek çok şey var.”

cil yönlerinin olacağı, diyalektikçe karşıt metafizik bir bakış açısidir. Söz konusu bilim insanı, bir adım daha ileri gider ve siyaset ile ekonomi arasındaki çelişme ve üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişme gibi çoklukla atfı yapılan bazı örneklerin detaylı tahlilini sunar. Görüşü, her çelişmenin esas ve ikincil yönleri olduğunu ve bunların mutlaka birbirlerine dönüşebileceklerini kabul etmenin üstyapı determinizmine ve ruhun her şeye kadiriği inancına teorik bir zemin hazırladığıdır.(9) Diğer bilim insanları ise, “çelişmenin esas ve ikincil yönlerinin ayrılmasının materyalist diyalektikte bir gelişme olduğuna, fakat bunun evrensel bir ilke olmadığına” inanmaktadır.(10) Mao Zedung'un birtakım yorumlarını “yamamaya” kalkınlar da yok değildir. Örneğin Mao'nun görüşlerini Sovyet ders kitabındaki açıklamalarla uyumlu hâle getirmek isteyen bir bilim insanı, şeylerin yalnız baş çelişmeye ve çelişmenin esas yönüne değil, aynı zamanda temel çelişmeye ve çelişmenin temel yönüne de sahip olduklarını öne sürmüştür.(11)

Bu eleştiriler ve düzeltiler, şüphesiz, Mao'nun baş ve ikincil çelişmelerin ve çelişmenin esas ve ikincil yönlerinin verili koşullar altında birbirlerine dönüşece-

ği yorumunun, Sovyet ders kitabındaki teorik sistemle bağdaşmadığını tersten de olsa kanıtlamaktadır. Dahası, bu sonuncu çerçeveden bakıldığında, bütün bu sıralanan eleştiri ve düzeltelerin niye ortaya atıldıkları da büsbütün açıklığa kavuşmaktadır. Fakat Mao'nun uzun süre bağlı kaldığı kendi bakış açısından değerlendirildiğinde, verili koşullarda çelişmelerin karşılıklı dönüşümünü savunması, şüphesiz teorik bir dikkatsizlik olarak anlaşılamaz. Aksine bunun, çok daha derin bir anlamı vardır. Mao, Yenan'daki okumaları üzerine aldığı notlara ve “Çelişme Üzerine”deki yorumlarına ek olarak, Yeni Çin kurulduktan sonra da, bu konuya en az iki özel durumda daha değinmiştir.(12) Söz konusu eleştiri ve düzeltelerin aksine, kendisi “baş çelişme” ve “temel çelişme”yi birbirinden ayırmamıştır. Bu, Ai Siqi'nin *Seçme Felsefe Yazıları* üzerine kaleme aldığı notlarda apaçık görülebilmektedir: “İki kelimenin, temel (*jiben*) ve başlıca (*zhudao*) kelimelerinin anlamları esas olarak aynıdır. Bunları birbirinden ayırmak yanlıştır.”(13) Bir bilim insanının belirttiği gibi, “Bu dönemde Mao Zedung, temel ve baş çelişmeyi konuşma ve makalelerinde birbirlerinden ayırt etmemiştir. Örneğin, emperyalizm ve Çin ulusu arasındaki çelişmeyi, 1937 Mayıs'ında yazılan

'Japonya'ya Karşı Direnme Döneminde Çin Komünist Partisi'nin Görevleri'nde (Mao Zedung'un Seçme Eserleri, ikinci basım, s. 252) 'temel çalışma' olarak tanımlarken, Aralık 1939 tarihli 'Çin Devrimi ve Çin Komünist Partisi'nde (Mao Zedung'un Seçme Eserleri, ikinci basım, s. 631) 'baş çalışma' olarak tanımlamaktadır."(14)

Mao'nun diyalektiği ve Batı diyalektiği arasındaki farklılık, diyalektiğin üç temel yasasına karşı çıkışında da görülebilir. Hegel'den Sovyet felsefe ders kitaplarına dek korunan diyalektiğin üç temel yasası olduğu düşüncesi Mao tarafından eleştirilmiştir. Ömrünün ilerleyen yıllarında şöyle yazacaktır: "Diyalektiğin çekirdeği, karşıtların birliği yasasıdır ve nitelik ve niceliğin birbirlerine dönüşmesi, olumsuzlamanın olumsuzlanması, karşılıklı bağıllık, gelişme vb. gibi diğer kategorilerin tamamı, bu çekirdek yasa ile açıklanabilir."(15) Mao, 1964 tarihli bir söyleşisinde, Engels'in üç yasa teorisini de eleştirir. Şöyle der: "Engels üç kategoriden söz ediyor, ama ben, bunların ikisine inanmıyorum. (En temel yasa karşıtların birliğidir; nitelik ve niceliğin birbirlerine dönüşmeleri nitelik ve nicelik arasındaki zıtlıkların birliğidir ve olumsuzlamanın olumsuzlanması da, asla ortaya çıkmaz.) Nitelik ve niceliğin birbirlerine dönüşmesi, olumsuzlamanın olumsuzlanması ve karşıtların birliği yasasının aynı düzede yan yana bulunmaları, tekçilik değil, fakat 'üççülük'tür. (...) Doğrulama, olumsuzlama, doğrulama, olumsuzlama... şeylerin gelişiminde, olaylar zincirinin her bir halkası hem doğrulama, hem de olumsuzlamadır." Aralık 1965'teki Hangzhou toplantısında şunu vurgular Mao Zedung: "Daha önceleri diyalektiğin üç temel yasası var denirdi; sonra Stalin bunların sayısını dörde çıkardı. Nitelik ve nicelik, olumlu ve olumsuz, (...), içerik ve biçim, zorunluluk ve özgürlük, olasılık ve gerçeklik vb., bütün bunlar karşıtların birliğine içkin durumlardır."(16)

Mao Zedung'un diyalektiğiyle Batı diyalektik geleneği arasındaki bu derin

Ai Siqi

farklılıkları görmezden gelemeyiz. Yine de bunları, Mao'nun teorik düşüncesindeki hatalar olarak görmemeliyiz. Onun yerine, bunları dikkatli bir biçimde incelemeli ve akılcı bir açıklama getirmeliyiz.

Çin ve Batı düşünce biçimlerindeki farklılıklar ışığında Mao Zedung'un diyalektiğini anlamak

Mao Zedung'un diyalektiği ile Batı'nınki arasında yukarıda değinilen farklılıklar, Çin ve Batı'nın farklı düşünce biçimleri ışığında layıkıyla kavranabilir. İkisi arasındaki farklılıklar birer olgudur; ama modern zamanlarda, egemen Batı kültürünün baskısı altında insanlar, bu meseleyi Batılı bir çerçevede gözlemleme eğilimi göstermişlerdir; kültürler arasındaki farklılıkları geçici farklılıklar olarak görmüş ve Çin ile Batı arasındaki bir karşılaştırma olarak ele almışlardır. Ne var ki bazı bilim insanları meseleyi kavramış ve uyarıcı yorumlar yapmışlardır. Bunlar arasında, Zhang Dongsun ile Hao Dawei ve An Lezhe'ninkiler, en isabetli olanlardır.

Zhang, tartışmasında, şu iki noktaya odaklanır: İlk Çin ve Batı düşünce biçimleri arasındaki farklılıklar, dil farklılık-

larına dayanmaktadır. "Dilin etkisiyle geleneksel Çin düşüncesi bir ontolojiye sahip olmamakla kalmadı, görüngücülüğe doğru bir eğilim de gösterdi"; "kesin konuşursak, Çin'de yalnız bir 'praksis felsefesi' vardır ve saf felsefe yoktur; başka deyişle, Çin'in metafiziği olmadığını söyleyebiliriz." İkincisi, ilkinin bir sonucu olarak Çin ve Batı düşünce biçimleri arasındaki temel farklılık şu olmuştur: "Batı felsefesi, daima şeylerin ardında neyin yattığını sormuştur; oysa Çinliler, *ying* ve *yang* ya da açık ve kapalı arasındaki gibi, yalnızca bir imgeyle diğeri arasındaki karşılıklı bağlantılara bakarlar. Kısacası Batılılar şeylerin içine doğrudan nüfuz etmeyi denerlerken, Çinliler bunları, yata olarak bir araya getirmeye çalışırlar. (...) Çin düşünce biçimi, imgelere ve farklı imgeler arasındaki birbiriyle ilintili değişikliklere ulaşmayı yeterli bulur."(17)

Öte yandan Hao Dawei ve An Lezhe, insanların zihninde "ilk sorunun kapsamı"nın mı, yoksa "ikinci sorunun kapsamının" mı öncelik sahibi olduğunu, Çin ve Batı düşünce biçimleri arasındaki farklılığın temelinde bulunduğuna inanırlar. "İlk sorunun kapsamı" veya "analojik ve ilişkisel düşünce", "durağanlık ve değişmezliğe değil, değişim ya da sürece öncelik tanır. Bütün şeylerin genel düzenini inşa eden bir asıl sebebin bulunduğu yönünde aleracele bir çıkarım yapmaz; fakat şeylerin durumunu, her şeye kadir bir asıl sebep veya ilke üzerinden değil, birbiriyle bağlantılı süreçler üzerinden açıklamaya çalışır." Diğer taraftan, "ikinci sorunun kapsamı ya da nedensel düşünce, klasik Batı toplumlarında egemen olan düşünce biçimidir ve şu çıkarımlarda bulunulur: 1- Dünyanın kökeni, kaos teorisindeki hiçlik, ayrılma ve kargaşayla açıklanmaya çalışılır; 2- 'Evren', tek düzenli bir dünya olarak anlaşılır; 3- Durağanlığın, hareket karşısında öncelikli olduğu savunulur (bir başka deyişle, 'var oluş'a, 'değişim'den fazla değer verilir.); 4- Evrenin düzeninin, ruh, yaratıcı, ilk hareket ettirici veya Tanrı iradesi gibi edimcilerce ortaya konduğuna inanılır;

ve 5- 'Dünya'daki açık ya da örtük bütün değişimlerin, bu tür araçlarla denetlenmediği öne sürülür.'(18)

Bu çeşitli bilim insanlarının görüşlerini özetleyecek olursak, Çin ve Batı düşünce biçimleri arasındaki farklılığın, öncelikle farklı zihinsel öğelerden kaynaklandığı başlıca sonucuna ulaşırız: Batı düşüncesindeki temel öğe "kavram" iken, geleneksel Çin düşüncesindeki "imge"dir. Bu bağlamda, Wang Shuren'in kullandığı terminolojiyi ben de benimsiyorum; Shuren, bu iki düşünce biçimini "kavramsal düşünce" ve "imgesel düşünce" olarak tanımlıyor.(19)

Düşünce biçimi, genel bir özet sunar; düşüncenin bütün yönlerinde ortaya konur konmasına, ama en özlü biçimde metodolojide yansıtılır. Diyalektik, en köktenci yöntem olarak, felsefi düşünce biçimini en iyi şekilde cisimleştirir. Çin ve Batı diyalektiği arasındaki temel farklılıkları anlamak, Mao Zedung'un diyalektikliğinin benzersizliğini ve temelinde yer alan nedenleri kavramamıza yardımcı olacaktır.

İlk olarak, Batı düşünce biçimindeki diyalektik anlayışına bir bakalım. "Kavramsal düşünce", Batı düşüncesinin egemen biçimidir. "Kavramsal düşünce"nin temel öğesi olan kavram ile "imgesel düşünce"nin imgesi arasındaki temel ayrım, "kavram"ın soyut evrenselliği ve onun aşkın kavrayışı zeminine oturur. Soyut evrensellik her şeye uygulanabilir ve tüm soyut şeylerin üzerinde olduğundan, kendine aşkın bir alan oluşturur. Parmenides ve Platon'dan başlayarak aşkın kavram, daima değişen kavranabilir dünyadan farklı ve onun özü ya da *numen*'i olarak, değişmez sonsuz bir dünyanın yapıcısı şeklinde görülmüştür. Bu iki dünyanın konumu verilidir ve değiştirilemez. Anaakım Batı düşünce biçiminde, kavranabilir dünyadaki her şey "birçok"a, "görüngü"ye vb. indirgenirken, buna karşılık aşkın olan "tek", "öz", "*numen*" vb.'dir.

Bu düşünce biçiminin sorunu, *numen*'in sonsuz dünyasının, daima değişen

Yin ve yang arasında, Batı felsefesindeki diyalektikğin aksine "tek" ve "birçok", numen ve görüngüdeki gibi bir hiyerarşi bulunmaz.

şen kavranabilir dünyayla nasıl bağlantılandırılacağıdır. Bu için çıkılması güç meselede Platon'un görüşü, Bay Chen Kang'ın da işaret ettiği üzere, "şeylerin varlığının, 'idealar' kümesine dayandığı"dır. (20) Denilebilir ki, "şeyleri", "idealar" kümesi olarak tanımlamayan anlayış, Batı diyalektikğini yalın bir biçimde ortaya koymaktadır. Eğer gerçek dünyadaki şeyleri soyut kavramlar üzerinden açıklamaya kalkarsak, somut şeyleri, kaynaşan soyut açıklamaların verili şekilleri olarak anlamaktan başka şansımız kalmayacaktır. Bu nedenle, söz konusu eğilimin Batı felsefesine etkisi göz ardı edilemez; zira Batı diyalektikğine, bir dizi özgün vasıf kazandırmıştır.

İlk olarak, bu vasıfların en önemlisi, "idealar" ve şeyler, "kavramlar" ve görüngüler, "tek" ve "birçok", biçim ve madde, evrensel ve özel, uslamlama ve algılama gibi ikililer arasına mutlak bir eşitsizlik yerleştirmesi, ilkinin ikincisi üzerinde mutlak bir egemenliği olduğunu vurgulamasıdır ki buna, "ayrıcılık ikilik" de denilebilir. Eğer bu anlayışın izinde, gerçek dünyayı kavramlarla kavramaya kalkışırsak, yalnızca kavranabilir dünyadaki "birçok"u, görüngüleri vb. soyutlayıp, kavranabilir dünyanın doğrudan anlaşılabilirliğini onaylamaksızın, bunları aklın dünyasındaki "tek"nin, özün vd.'nin bileşimleri kılarız. Sonuç olarak algısal dünya, salt kendi başına algısal dünya olmak yerine, aklın dünyasındaki soyut bir ayna görüntüsü olur.

Dahası, bu düşünce biçiminde, aklın dünyası ve kavranabilir dünya daima birbirinden ayrıdır; çelişmelerin karşılığı dediğimiz şey ise, bu iki dünya arasındaki karşıtlığa işaret eder ve çelişmelerin çözülmesi de, kavranabilir şeylerin aklın dünyasına çekilmesi ve bir dizi kavramın bileşimleri hâline çevrilmesi veya indirgenmesine karşılık gelir. Bu bileşimler arasında çelişme yoktur ya da en kötü ihtimalle sonunda, farklı kavramların birliğine veya özdeşliğine ulaşılır. Bu da demektir ki, böylesi bir diyalektikte şeylerin anlaşılmasında, daima "tek"nin "birçok", evrenselin özgül ve *numen*'in görüngü üzerinde egemen ve denetim sahibi olduğu varsayılır.

Geleneksel Çin düşünce biçimi ve bunun bir sonucu olan felsefi yöntemler ve diyalektik ise, bu anlayıştan çok farklıdır. Geleneksel Çin felsefesinin diyalektik modelini *Değişimler Kitabı* üzerinden örneklendirirsek, *yin ve yang*'ın aynı düzeyde değiştirici etkiye sahip olduklarını; aralarında Batı felsefesindeki diyalektikğin aksine "tek" ve "birçok", numen ve görüngüdeki gibi bir hiyerarşi bulunmadığını görürüz. Sonuçta, *Değişimler Kitabı*'ndaki satır ve imgeler, aynı düzeydeki ya da en azından yakından ilişkili şeylerin anlaşılması için kullanılmıştır. Bu anlamda, değişime işaret eden satır ve imgeler, şeylerin "basit" imgeleri olarak, dinamik zamansal resimler olarak veya doğrudan (sezgisel) algılanabilir imgeler olarak kalmaktadırlar. Geleneksel Çin düşünce biçiminin bu özellikleri, geleneksel Çin ve Batı diyalektikleri arasında temel farklılıklar oluşmasına yol açmıştır.

İlkin, ilkesel olarak, geleneksel Çin diyalektikliğindeki çiftlerin farklı unsurları aynı düzeydedir ve aralarında hiyerarşik bir farklılık yoktur. Yani, karşıt iki tarafta bulunan şeyler ya da "imgeler", aynı dünyaya aittir. Hatta, "muazzam olduğundan formunu yitirmiş görünen imge" de, farklı bir kategori değil, fakat halen imgedir," (21) dolayısıyla, ne vasıtayla olursa olsun "imge"yi aşan bir başka

dünya yaratamaz. Tamamı aynı düzeyde olduklarından, çiftin kavranabilir dünyaya ait farklı unsurlarını "birçok", "görüngü" ya da karşıtları olarak "tek", "öz" veya "numen"e indirgemek olanaksızdır. Buna göre, Çin diyalektiğinde çelişme, "tek ve "birçok", *numen* ve görüngü, us ve algı vb. gibi iki farklı düzeyde değil, aynı düzey düzeydeki iki eğilim ve konumlanış arasında ele alınır. Dahası, "dünyadaki hiçbir şey diğerlerinden bütünü kopartılamayacağından", aynı düzeydeki şeyler arasında türlü ilişkiler mutlaka ortaya çıkmaktadır ve her şey, pek çok çelişmeli ilişki barındırır. Bütün bu çelişmeli ilişkileri Batı diyalektiğindeki "tek" ve "birçok" gibi tek bir çerçeveye sınırlamak olanaksız olduğundan, geleneksel Çin diyalektiği, çok yönlü her gerçek şeyin kaçınılmaz biçimde birden çok çelişme içereceği anlayışını ortaya koymuştur.

İkinci olarak, Batı'dakinin aksine, iki karşıt taraf aynı düzeyde olduklarından ve hiçbiri de *numen*'in aşkın sonsuz dünyasına ait olmadıklarından, çelişmelerin hareket ve çözümleri, geleneksel Çin diyalektiğinin baktığı çerçevede, belli zamansal aralıklarda ortaya çıkar. Dünya, zamanın gidişatının üzerinden değerlendirildiğinde, değişen imgelerin ortaya çıkardığı, soyut kavramların bileşiminden çok şeylerin daima değişen bir durumu hâline gelir.

Üçüncüsü, imgesel diyalektikte iki çelişmeli yön arasındaki etkileşim, soyun "*numen*" veya "öz" ile somut şeyler arasında bir etkileşim değil, fakat doğrudan bir etkileşimdir. Bu etkileşimin sonucu, "cennetteki ve yeryüzündeki her bir biçimi ve içeriği barındırır, yani hiçbir şey onun dışında kalmaz;"(22) "sekiz trigramın her biri, kesin olarak diğerinin ardından gelir ve verimli olan bir diğerinin yerini alır;" ve "kesin ve verimli çizgilerin biri, diğerini yerinden ettiğinde, değişim ve dönüşüm gerçekleşir."(23) Demek ki bu etkileşim aynı düzeyde gerçekleşir; *numen* ve kavranabilir dünya, öz ve görüngü ya da "tek" ve "birçok" arasındaki

denetleyen-denetlenen ilişkisinin sabit sayıldığı Batı diyalektiğinin aksine, bir çelişmenin iki tarafı zamanla değişebilir.

Yukarıda açıklanan Çin ve Batı diyalektiğindeki farklılıkların ışığında apaçık görülebilir ki, Batı diyalektiğinin "kavramsal düşünce"sinde, Mao Zedung'un ortaya koyduğu baş ve ikincil çelişmeler ile çelişmenin esas ve ikincil yönlerinin, verili koşullarda bir olmaları yer almaz. Bu, yalnızca Çin diyalektiğinin "imgesel düşünce"sinde ortaya çıkabilirdi. Tıpkı Bay Wang Shubai'nin söylediği gibi, "Bu görüş, bir ölçüde, antik Çin diyalektikçilerinin çelişmenin iki karşıt tarafının konumlarının birbirlerine dönüşebileceği düşüncesini genelleme eğiliminden miras kalmıştır."(24) Kavramsal diyalektikte, her şey "tek" ve "birçok", öz ve görüngü arasındaki bir çelişme olarak anlaşıldığı ve bunlardan ilkinin ikinci üzerinde mutlak bir denetimi olduğu düşünüldüğü için, egemen taraf ancak *numen*, öz veya "tek" olabilir, fakat görüngü veya "birçok" olamaz. Ve çelişmenin iki tarafı arasındaki ilişki sabittir. Sovyet ders kitaplarında ortaya konan da, tam da bu Batı kavramsallaştırmasıdır. "İmgesel diyalektik"te ise durum daha farklıdır. Birincisi, ilkesel olarak bir çelişmenin bütün ta-

rafları aynı düzeydedir; hatta Batı diyalektiğinde farklı düzeylere ait olduğu ileri sürülenler bile... Bu yüzden, yine ilkesel olarak, aralarında hiçbir hiyerarşik ilişki yoktur; çelişmelerin esas ve ikincil yönleri bir diğerine dönüşebilir. İkincisi, etkileşim aynı düzeyde meydana geldiğinden, zaman içerisinde çelişmenin iki tarafının konumlanışları da yer değiştirebilir. Bu da, Batı diyalektiğindeki değişmez denetleyen-denetlenen ilişkisinin dışındadır. Üçüncüsü, karşıt tarafların her ikisi de aynı düzeye ait, soyut ya da sonsuz olmayan gerçek şeyler olduklarından, geleneksel Çin diyalektiğinde çelişmelerin hareket ve çözümleri, kaçınılmaz olarak zamanla ortaya çıkar; bunun bir sonucu olarak da baş ve ikincil çelişmelerin ve bir çelişmenin esas ve ikincil yönlerinin konumlarının değişmesi, zorunlu olarak şeylerin doğasında değişikliklere neden olur.

Aynı şekilde, Mao Zedung'un olumsuzlamanın olumsuzlanmasının diyalektiğin temel yasası olarak ele alınmasına karşı çıkışı da, ancak geleneksel Çin ve Batı düşünce biçimleri arasındaki farklılıklar temelinde anlaşılır. Engels, "olumsuzlamanın olumsuzlanması yasası"nın, "Hegel'in bütün bir sisteminin temeli" ol-

Mao Zedung, olumsuzlamanın olumsuzlanmasının diyalektiğin temel yasası olarak ele alınmasına karşı çıktı.

duğunu ifade etmiştir. Denilebilir ki, olumsuzlamanın olumsuzlanması, Batı diyalektiğini bütünleştiren ve en üst seviyeye taşıyan Hegel diyalektiğinin özünü en esaslı bir biçimde yansıtır. Hegel'e göre, çifte olumsuzlamanın can alıcı noktası, egemen konumdaki tarafın diğerini kendi içinde soğurmasıdır. Çiftlerde, "birbirine dışlayan bir ikilik" temelinde, evrensellik ve özgüllük gibi iki eşitsiz taraf ortaya çıkar. Bu soğurma ile, ikinci, ilk olanın düzeyine yükselir, yani, somut evrenselliğe, soyut evrenselliğin aynı derecede soyut özgüllükle karşıtlığı üzerinden ulaşılır. Bu, tarihte, döngüsel olmaktan çok yükselen bir sarmal olarak yansır. Geleneksel Çin düşüncesinde ise, iki eşitsiz düzeyin ilişkisi temelinde yükselen sarmal biçiminde gelişen bir tarih bilinci yoktur. Geleneksel Çin tarih anlayışı döngüseldir ya da Bay Liu Changlin'in sözleriyle, "döngüsel tarzda bir kavram"dır.(25) Bu çerçeveden bakıldığında, sürekli değişen evrende yalnızca *yin* ve *yang*'ın karşıtlığı ve etkileşimi ile bu karşıtlık ve etkileşimden evrilen ilgili görüngü vardır; yalnızca olumlama ve olumsuzlama ikiliği ile, "daireesel yol"daki döngüsel hareket vardır; içerisinde, soyut evrensellekle soyut tikelliğin etkileşimiyle ulaşılan somut bir evrenselliğin yer aldığı Hegel'in diyalektiğinin çifte olumsuzlamanın yükselen sarmalı gibi bir süreç yoktur. Bu nedenle açıktır ki, Mao'nun çifte olumsuzlama yasası eleştirisi, Batı kavramsal diyalektiğinin, imgesel diyalektik temelinde yeniden bir inşası olarak da anlaşılabilir.

Yer darlığından ötürü, buradaki tartışmamızı Mao'nun, Sovyet ders kitaplarında yansıtılan Batı düşünce biçimiyle, baş çelişme, çelişmenin esas yönü ve çifte olumsuzlama yasası bağlamındaki farklılığıyla sınırlandırıyoruz. Fakat Mao'nun diyalektiğinin, büyük ölçüde geleneksel Çin diyalektiğinin "imgesel düşünce"sine dayandığı ya da geleneksel Çin düşünce biçiminin zengin unsurlarını barındırdığı da ifade edilmelidir. Mao'nun diyalektiği, Marksist felsefenin Çinleştirilmesi-

Marx'a göre, kavram, numen gibi gerçeğin üzerinde bir şey değil, fakat ancak somutun kendisini zihinde yeniden üretmesidir.

sinin bir örneği olarak, Marksist felsefeyi benimser ve dönüştürürken, kaçınılmaz biçimde geleneksel Çin düşünce biçimlerine de başvurmuştur.

Mao Zedung'un diyalektiğinde Çin ve Batı unsurları arasındaki ilişki

Mao'nun diyalektiğinin geleneksel Çin düşünce biçiminin zengin unsurlarını içerdiğini kabul edersek, kaçınılmaz olarak şu soruyu da sormamız gerekir: Mao'nun ve Marksizm'in kurucularının diyalektikleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

Bu sorunu açıklamak için, öncelikle mutlaka Batı diyalektiğinin evriminden söz etmemiz gerekir. Batı diyalektiği, doğa filozoflarının sezgisel diyalektiğinden Parmenides ve Zenon'un öncülük ettikleri reflektif diyalektiğe ve ardından Batı diyalektiğini sentezleyerek yeni bir düzeye taşıyan Hegel'in tarihselci diyalektiğine uzanan süreçte bir dizi değişiklik geçirmiştir. Ancak Hegel ile, diyalektik hareketin öznesi, yanıltıcı mutlak ruh olmuştur ve tam da bu nedenle, tarihsel süreç soyut aşkın *numen*'in hareket sürecinden başka bir şey olamaz hâle gelmiştir. Bu soyutlamadan memnun olmayan Marx, Batı felsefe tarihinde, Batı'nın

teoriye hürmet edip pratiği küçümseyen metafizik veya teorik felsefe geleneğine karşı yıkıcı bir eleştiri getiren ilk isimdir. Marx, modern pratik felsefenin kurucusudur.(26) Chang Dongsun'un da dediği gibi, geleneksel Çin felsefesi, teorik bir felsefe değil, bütünüyle pratik bir felsefedir. Dolayısıyla, her ikisi de pratik felsefeler olduklarından, Marksist felsefe ile geleneksel Çin felsefesi, doğal olarak bir ölçüde birbirlerine benzer. Bir adım daha ileri giderek şöyle de diyebiliriz: Marx, pratik felsefe zemininde, Hegelci diyalektiğin materyalist dönüşümünü gerçekleştirmiş ve bu soyut diyalektiğe pratik doğayı bağışlamıştır. Böylece onu, soyut kavramsal bir hareketten, gerçek tarihsel sürecin kavramsal anlayışına dönüştürmüştür. Marx, Hegel'in ve kendisinin diyalektiği arasındaki farklılıklara atıfla şöyle yazar: "Hegel'e göre, 'İdea' adı altında bağımsız bir özneye dahi çevirdiği düşünce süreci, dünyanın yaratıcısıdır ve gerçek dünya, ancak ideanın dışsal var oluşudur. Bana göre, bunun tam tersi doğrudur: İdeal olan, maddi dünyanın insan zihnine yansımalarından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir."(27) Bu, "1857-1858 İktisadi Elyazmaları"ndaki Hegel eleştirisiyle de tutarlıdır: "Hegel gerçeği, dikkatini kendine veren, kendi derinliklerini inceleyen ve kendini, kendi içerisinden ve kendi tarafından ortaya çıkartan düşüncenin bir ürünü olarak ele almakla bir yanılsamanın içine düştü. Oysa soyuttan somuta gitme yöntemi, ancak düşüncenin somutu kendine mal etme, onu zihinde, yeniden somut olarak üretme yoludur. Ancak bu asla, somutun kendisinin vücuda geldiği süreç değildir."(28) Bu açıkça göstermektedir ki Marx'a göre, kavram, *numen* gibi gerçeğin üzerinde bir şey değil, fakat ancak somutun kendisini zihinde yeniden üretmesidir. Dahası, soyuttan somuta yükselme şeklinde açıklanan diyalektik süreç, yalnızca düşüncede gerçekleşen bir süreçtir; düşüncenin, kavramlar aracılığıyla gerçeği kavrama sürecidir. Bu, hiçbir biçimde, gerçeğin kendisinin, kavram

gibi soyut bir varlığı olduğu anlamına gelmemektedir. Marx, bu görüşleriyle, gerçeği aşkın soyut düşüncenin tanımına indirgeyen önceki anlayışlardan, örneğin metafizik veya idealist diyalektikten açıkça kopar. Başka deyişle, geleneksel Batı aşkın metafiziğinin aksine, Marksist felsefe, gerçeği aşkın kılacak herhangi bir var oluşa inanmaz. Bu bağlamda, Batı felsefe geleneği içerisinde Marksist diyalektik, geleneksel Çin felsefesine daha yakın bir düşünce biçimi önerir. Nitekim Çinlilerin Marksist felsefeyi kabul etmelerini kolaylaştıran da bu yakınlıktır.

Ne var ki, esas olarak *Kapital*'de somutlanan Marksist diyalektik, yine de, "kavram"ı zihinsel bir öge olarak ele alan kavramsal düşünceyi yöntem olarak benimseyen kavramsal bir diyalektik olarak kalmıştır. Kavramsal düşünceye egemen olan soyut tahlildir. Bu ise, "imge"yi zihinsel öge olarak ele alan "imgesel düşünce"nin sezgisel ve analojik bütünsel anlayışından bütünüyle farklıdır. Dolayısıyla Mao, Marksist felsefeyi Çin koşullarına uygulamaya çalışırken, kaçınılmaz olarak bu iki düşünce biçimini nasıl ele alması gerektiği sorunuyla karşılaştı. Bu durum aynı zamanda, Mao'nun diyalektiğini basitçe geleneksel Çin diyalektiğinin de, geleneksel Batı diyalektiğinin de devamacısı olarak ele alamayacağına anlamına gelmektedir. Marksist felsefenin Çinileştirilmesinin bir örneği olarak Mao'nun diyalektiği, ne Çinli, ne de Batılı, yalnız tek bir kaynağın bileşenlerini içermez. Kaçınılmaz olarak her iki kaynağın bileşenlerinin bileşimidir. Bu bileşim, açık bir biçimde, kendisinin "Çelişme Üzerine"de işaret ettiği çelişmelerin evrenselliği ve özgüllüğü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Mao, "Çelişme Üzerine"de, çelişmenin yasasının "diyalektiğin özü" veya "diyalektiğin çekirdeği" olduğunu belirtir. Aynı zamanda, üzerine basarak şunu ifade eder: "Genel ve özel niteliğe, mutlaklığa ve görelliğe ilişkin bu gerçek, şeylerdeki çelişme sorununu can alıcı

Marksizm bir praxis felsefesidir; dünyayı değiştirmeye göz diker.

özüdür. Bunu kavramamak, diyalektiği reddetmek demektir." (29) Bu, "çekirdek" ve "can alıcı öz"ün anlamlarının ne, bunlar arasındaki ilişkinin ise nasıl olduğu yönünde soruların da ortaya çıkmasını beraberinde getirir. Konu, pek çok yorumla açılmıştır. Bazıları, "çekirdek" ve "can alıcı öz"ün aynı şey olduğunu belirtirken, diğer bazılarıysa, çelişmenin diyalektiğin "çekirdeği" olduğunu ve genel ve özel nitelik arasındaki ilişkinin, bu çekirdeğin "can alıcı özü" olduğunu belirtmişlerdir. Bu açıklamaların hiçbiri, detaylı birer incelemeye dayanmamaktadır. Çünkü hiçbiri, bu ilişkinin hem Çin, hem Batı diyalektik geleneklerini içeren bir arka planı olduğunu ve Mao Zedung'un bu ikisini keşfetmeye ve birleştirmeye çalıştığını görememiştir.

Önceden belirtildiği üzere, kavramsal diyalektiğin özü, görüngüyü, kendisini kavramak üzere bir kavramlar bileşimine indirgeyecek bir dizi yöntemdir. Bu anlayışta, kavranabilir dünya veya görüngü olduğu gibi bırakılmaz; fakat kavramlar bileşimi olarak *numen* veya özün dışavurumuna indirgenir. Yani bu diyalektikte, soyut evrensellikten başlanarak erişilen somut, hâlâ "somut evrensellik"tir. Örneğin, pratikteki dolaysız ve

gerçek verili şeylerin üstünlüğünden çok, farklılıkların birliği, yine teori alanında kalmaktadır. Bu diyalektik, dünyayı açıklamayı hedef olarak belirleyen tamamen teorik bir felsefe olmanın ötesine geçememektedir. Ne var ki, Marksizm bir praxis felsefesidir; bu noktada kalamaz ve dünyayı değiştirmeye göz diker. Yani bir adım daha ileri gitmeli ve teoriyi pratiğe uygulamalıdır. Bunun içinse teoriyi, belirli pratik koşullara uygun somut pratik kavramlara ve düşüncelere dönüştürmemiz gerekmektedir. Bu halen, evrensel ve özgül arasındaki ilişkiye dair bir meseledir; fakat teorik diyalektikteki evrensel ve özgül arasında değil, teorideki evrensel ile pratikteki özgül arasında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Marx'ın diyalektiğinde, teorik düşünceleri pratik düşüncelere ya da ussala dönüştürme esnasında, evrensellik ve özgüllük arasında iki tür ilişki meydana gelir: İlk olarak evrensel ve özgül arasında kavramsal teori çerçevesinde bir ilişki; ikinci olarak ise teorik evrensellik ile pratik özgüllük arasında bir ilişki. Geleneksel Çin diyalektiği, praxis felsefesine bağlı bir "imgesel diyalektik"tir. Pratik felsefenin öznesi pratiğin belirli durumları olmakla ve "imge" mesela soyut değil, fakat canlı ve sezgisel olmakla birlikte,

"imgesel diyalektik"te çelişmenin iki karşıt yönü arasında, soyut kavramsal düşünceye yol açacak biçimde evrensel ve özgül arasındaki gibi bir ilişki belirmez; bu ikisi aynı düzeyde kalır. Ancak Marksizm evrensel bir teori olduğundan, Çin Devrimi'nin pratiğine rehberlik etmesi için kullanıldığında, kaçınılmaz olarak teorisinin evrenselliği ile Çin koşullarının özgüllüğü arasındaki ilişki ortaya çıkmıştır. Geleneksel Çin imgesel diyalektiğinde ise böyle bir ilişki bulunmadığından, Çinleşen Marksist felsefe, Çin ve Batı diyalektiklerini birleştirebilmek için, gerekli metodolojik araçları mutlaka ortaya koymak durumunda kalmıştır. Bu ise, evrensel ve özgülün ayıran Batı analitik anlayışı, bütünselci geleneksel Çin diyalektiğine tanıtılarak yapılmıştır. Elbette evrensel ve özgül diyalektiğinin tanıtımı, kavramsal teorideki evrensellik ve özgüllüğün tanıtımı şeklinde değil, fakat evrenselin teori tarafından kavranacağının ve özgül ile pratikte karşılaşılacağına ortaya konması biçiminde olmuştur. Çelişme yasası, diyalektiğin özü ya da çekirdeği olarak çoktan tanımlanmış olduğundan, bir ayırım yapmak için, evrenselin ikiliği ve özgül arasındaki ilişkiyi mutlaka "can alıcı öz" olarak nitelendirmek gerekmiştir. Bu, genel olarak, hem imgesel, hem de kavramsal diyalektiklerin karşıtların birliğinden ileri gelen ilişkiyi çekirdek olarak ele almasından ileri gelmektedir; fakat daha önce de ifade edildiği gibi, her iki diyalektikte de çelişmenin büyük ölçüde farklı birer anlamı vardır. Bu nedenle, çelişmenin diyalektiğin çekirdeği olduğu ifadesi, her iki diyalektikte bambaşka anlamlara gelir. Sonuç olarak, çelişmelerin "can alıcı öz"ün evrensellik ve özgüllük olmasına atıfla Batı diyalektiği, daima evrensellik ve özgüllük arasındaki karşıtlığın birliğini kendi çekirdeği olarak ele aldığı ve evrensellik ile özgüllük arasında iki türlü bir ilişki olduğu için, evrensellik ve özgüllük arasındaki ilişkiyi "can alıcı öz" biçiminde ifade etmek uygun değildir. Burada kastettiğimiz, genellikle, "somut koşulların somut tahlili" veya benzeri ifadelerle

Mao, Batı ve geleneksel Çin diyalektiklerini birleştirdi.

kastedilenle aynıdır. Öte yandan geleneksel Çin diyalektiği, evrensel ve özgül arasında katı bir ayırım yapmaz; bu nedenle, ikisi arasındaki ilişkiye dair bir tanımın eklenmesi, Çin diyalektiği açısından bir ihtiyaçtır. Dahası, geleneksel Çin diyalektiğinde karşıtların birliği evrensel ve özgül arasındaki ilişkiye işaret etmediğinden, yalnızca Çin diyalektiği açısından bu ilişkiyi çelişmelerin "can alıcı öz" olarak tanımlamak ve bu dilsel ifadeyi benimsemek yerinde olacaktır. Bu noktada, "can alıcı öz teorisi", Çin diyalektiğinin öncelerden beri sahip olduğu "çekirdek teorisi"ne ve diyalektiğin çelişmenin yasaları tanımına ileri bir katkı sunar. Çin diyalektiği, zaten bir "çekirdeğe" çoktan sahiptir; fakat "can alıcı öz"yle yeni tanışmıştır. Mao'nun Çin ve Batı diyalektiklerini birleştirmesinde anahtar, "can alıcı öz"ün önerilmesidir.

Yer darlığından ötürü, Mao'nun Çin ve Batı diyalektiklerini birleştirmesini örneklendirmek açısından, burada yalnızca "can alıcı öz"ü örnek veriyor ve daha kapsamlı bir tartışmaya girmiyoruz. Bununla birlikte, "can alıcı öz" teorisi Mao'nun Çin ve Batı diyalektiklerini birleştirme çabasının bir ürünüdür dedik diye, Mao'nun Çin ve Batı diyalektik teorileri üzerine yaptığı araştırmanın kap-

samlı yeni bir teorik sistem getirdiğini kastetmiyoruz. Esasında, ikna edicilikten uzak bazı açıklamalar, bütün dikkati "can alıcı öz teorisi" ve "çekirdek teorisi" arasındaki mantıksal gerilime odaklanmaktadır. Oysa bu, yalnız teorik ve mantıksal bir mesele değildir; Çin ve Batı'daki iki farklı düşünce biçiminden, iki farklı diyalektikten kaynaklı bir meseledir. Ve bu gerilim, Çin ve Batı kültürleri arasındaki fırtınalı karşıtlık bir kenara atılarak, yakın gelecekte çözülebilecek değildir; aksine, bize daha uzun süre eşlik etmesi olasıdır.

Günümüzde, Çin'deki Marksist felsefe çalışmalarının temel görevi, Marksist felsefeyi Çin koşullarına daha fazla uyarlamak ve aynı zamanda Çin felsefesini de Marksist felsefe temelinde yeniden üretmektir. Marksist felsefenin Çin koşullarına derinlemesine uyarlanması, bir yönüyle Çin'in pratik düzeyde karşılaştığı güncel sorunların çözümünü anlamına gelir. Diğer yönüyle ise bu, daha derin kültürel ve ideolojik bir düzeyde, Marksist felsefeyi geleneksel Çin düşüncesiyle bütünleştirmek, onu yeniden detaylandırmak ve Çin felsefe ruhunun organik bir bileşeni haline getirmek demektir. Mao'nun diyalektiğinin modern Çin entelektüel tarihindeki önemi de burada, Batı düşüncesini Çin geleneği temelinde özümseyen bir model önermesinde yatmaktadır.

(*) Bu makale Wang Nanshi'nin makalesinin Xiao Yun tarafından, "Social Sciences in China" (2011/1) için yapılan İngilizce çevirisinden Türkçeye çevrilmiştir. İngilizce çevirinin başlığı, "Mao Zedong's Dialectics in the Comparative Perspective of Chinese and Western Modes of Thinking"dir.

Dipnotlar

(1) Tian Zhenshan, Çin Diyalektiği: Değişimler Kitabından Marksizme, ss. 140-141.

(2) Mao Zedong, Mao Zedong'un Toplu Felsefe Not-

ları, ss. 87-88.

(3) Mao Zedung, "Çelime Üzerine", ss. 320-322. [Türkçesi için bkz. Mao Zedung, Seçme Eserler, c. 1, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000]

(4) age, s. 322. [Kaynak Yayınları çevirisinde, "principal aspect of contradiction" ifadesi, bazen "çelişmenin esas yönü", bazen ise "çelişmenin birinci yönü" olarak çevrilmiş. Biz, tutarlı olarak "esas"ı kullanmayı tercih ediyoruz. "Principal contradiction"a karşılık ise "baş çelişme"yi kullandık.]

(5) Mao Zedung, *Mao Zedung'un Toplu Felsefe Notları*, ss. 85-86.

(6) Mao Zedung, "Çelime Üzerine", ss. 322.

(7) age, ss. 325-326.

(8) Aktaran Chen Jin, *Mao Zedung'un Okuma Notlarının Tahlili*, s. 865.

(9) Zhang Fei, "Çelişmenin Esas ve İkincil Yönlerine İlişkin Birtakım Sorunların İnceleme Taslağı."

(10) Lin Qingshan, "Her Çelişmede Esas ve İkincil Yönler Mutlaka Olmalı mı ve Bunlar Mutlaka Birbirlerine Dönüşmek Zorundalar mı?"

(11) Shu Weiguang, "Ana Çelişmeler ve Çelişmenin Ana Yönleri Hakkında." ["Çelişme/Çelişki Üzerine'nin Türkçe çevirilerinde (Kaynak ve Sol Yayınları), hem "basic", hem "fundamental contradiction" ifadelerine karşılık "temel çelişme/çelişki" kullanılıyor. Biz de çeviride, kavram kargaşası yaratmamak için, bu yaygın kullanıma sadık kaldık.]

(12) Liu Linyuan ve Shang Qingfei, "Mao Zedung'un Okuma Notlarındaki Önemli Felsefi Düşünce."

(13) Mao Zedung, *Mao Zedung'un Toplu Felsefe Notları*, s. 376.

(14) Chen Jin, *Mao Zedung'un Okuma Notlarının Tahlili*, s. 853.

(15) Mao Zedung, *Mao Zedung'un Toplu Felsefe Notları*, ss. 505-507.

(16) Aktaran Stuart R. Schram, *Mao Zedung'un Düşüncesi*, ss. 140-141.

(17) Zhang Dongsun, *Bilgi ve Kültür*, ss. 100-101, 161-164, 184, 185, 189 ve 190.

(18) Hao Dawei ve An Lezhe, *Çin'in Beklentileri: Çin ve Batı Kültürleri Üzerine Felsefi Düşünceler*, ss. 1, 6 ve 7.

(19) Wang Shuren, "Çin ve Batı Karşılaştırması Çer-

çevesinde 'İmgesel Düşünce'."

(20) Chen Kang, "Platon'un Parmenides'i Üzerine", s. 410.

(21) Zhang Xianglong, "'İmgeleri' Gözlemlemek."

(22) *Değişimler Kitabı*, Üçüncü Kitap (II).

(23) *Değişimler Kitabı*, Üçüncü Kitap (I).

(24) Wang Shubai, "Mao Zedung'un Felsefi Düşüncesi ve Geleneksel Çin Felsefesinin Mirası Arasındaki İlişki Üzerine Ucu Açık Bir Tartışma."

(25) Liu Changlin, "Döngüsel Yol Anlayışı ve Çin Düşüncesi."

(26) Wang Nanshi, "Marksist Felsefenin Güncel Geçerliliğinin Üçlü Anlamı."

(27) Karl Marx, "Kapital'in İkinci Basımına Sonsöz," s. 24.

(28) Marx, "İktisadi Elyazmaları 1857-1858," ss. 18-19.

(29) Mao Zedung, "Çelime Üzerine", ss. 320.

Kaynaklar

Chen, Jin. *Mao Zedung'un Okuma Notlarının Tahlili* (毛泽东读书笔记解析), cilt 2. Guangzhou: Guangdong Halk Basımevi, 1996.

Chen, Kang. "Platon'un Parmenides'i Üzerine" (论柏拉图的《巴门尼德斯篇》), İçerisinde, Platon, *Parmenides*. Pekin: Ticarî Yayınevi, 1982.

Hao, Dawei ve An Lezhe. *Çin'in Beklentileri: Çin ve Batı Kültürleri Üzerine Felsefi Düşünceler* (期望中国: 对中西文化的哲学思考), Şanghai: Xuelin Basımevi, 2005.

Lin, Qingshan. "Her Çelişmede Esas ve İkincil Yönler Mutlaka Olmalı mı ve Bunlar Mutlaka Birbirlerine Dönüşmek Zorundalar mı?" (任何矛盾双方都有"主次之分"并在转化时"互易其位"吗?), *Toplumbilim Araştırmaları* (社会科学研究), 1981, no. 2.

Lin, Linyuan ve Shang, Qingfei, "Mao Zedung'un Okuma Notlarındaki Önemli Felsefi Düşünce" (毛泽东读书笔记中的重要哲学思想), *Jiangsu Üniversitesi Dergisi* (江苏大学学报), 2007, no. 2.

Mao, Zedung. *Mao Zedung'un Toplu Felsefe Notları* (毛泽东哲学读书笔记), Pekin: Parti Merkez Yazın Yayınevi, 1988.

Mao, Zedung. "Çelişme Üzerine" (矛盾论), İçerisinde, *Mao Zedung'un Seçme Eserleri* (毛泽东选集), cilt 1, Pekin: Halkın Basımevi.

Marx, Karl. "İktisadi Elyazmaları 1857-1858" (Economic Manuscripts of 1857-58). İçerisinde, *Karl Marx ve Friedrich Engels'in Seçme Eserleri* (Selected Works of Karl Marx and Friedrich Engels), cilt 2. Pekin: Halkın Basımevi, 1995.

Marx, Karl. "Kapital'in İkinci Basımına Sonsöz" (Postface to the Second Edition of Capital). İçerisinde, *Karl Marx ve Friedrich Engels'in Toplu Eserleri* (Collected Works of Karl Marx and Friedrich Engels), cilt 23. Pekin: Halkın Basımevi, 1956.

Schram, Stuart R. *Mao Zedung'un Düşüncesi* (The Thought of Mao Zedong). Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayını, 1989.

Shu, Weiguang. "Ana Çelişmeler ve Çelişmenin Ana Yönleri Hakkında" (论基本矛盾与矛盾的基本方面), *Felsefi Araştırma* (哲学研究), 1957, no. 4.

Tian, Zhenshan. *Çin Diyalektiği: Değişimler Kitabı'ndan Marksizme* (中国辩证法: 从《易经》到马克思主义), Pekin: Çin Renmin Üniversitesi Yayını, 2008.

Wang, Nanshi. "Marksist Felsefenin Güncel Geçerliliğinin Üçlü Anlamı" (马克思主义当代性的三重意蕴), *Zhongguo Shehui Kexue* (中国社会科学), 2001, no. 5.

Wang, Shubai. "Mao Zedung'un Felsefi Düşüncesi ve Geleneksel Çin Felsefesinin Mirası Arasındaki İlişki Üzerine Ucu Açık Bir Tartışma" (试论毛泽东哲学思想与中国传统哲学的继承关系), *Araştırmacı* (求索), 1982, no. 6.

Wang, Shuren. "Çin ve Batı Karşılaştırması Çerçevesinde 'İmgesel Düşünce'" (中西比较视野下的"象思维"), *Yazın, Tarih ve Felsefe Dergisi* (文史哲), 2004, no. 6.

Zhang, Fei. "Çelişmenin Esas ve İkincil Yönlerine İlişkin Birtakım Sorunların İnceleme Taslağı" (关于矛盾的主要方面和次要方面几个问题的探讨概要), *Felsefi Akımlar* (哲学动态), 1982, no. 4.

Zhang, Xianglong. "İmgeleri" Gözlemlemek" (观·象), *Okuma* (读书), 1998, no. 4.

Pratik felsefe teoriktir

Yazıda Wang Nanshi'nin, Mao'nun diyalektiğinin özgün yanları olduğu iddiası savunulurken, bu özgünlüğe ilişkin kimi saptamaları eleştirilecek ve Mao'nun yaklaşımındaki kimi boşluklar belirtilecektir. Sonuç olarak pratik felsefeyi felsefe yapanın onun teorik karakteri olduğu ve pratik felsefenin Hegel'in felsefesinden özü itibarıyla farklılaşmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Giriş

Okumakta olduğunuz yazı, Wang Nanshi'nin bu sayıda yer alan *Çin ve Batı Düşünce Biçimleriyle Karşılaştırmalı Bir Çerçeve*de Mao Zedung'un *Diyalektiği* adlı makalesinin kimi sorunlarına odaklanan bir eleştiri niteliğindedir.

Wang Nanshi'nin *Marksist Pratik Materyalizm Post-Öznelci Felsefenin Ufku* adıyla 2011 yılında Kalkedon Yayınları tarafından basılan kimi özgün iddialarını içeren kitabı üzerine, 25 Mayıs 2012 tarihli Aydınlik Gazetesi'nin Kitap Eki'nde yayımlanan *'Metafizik' Materyalizm* başlıklı yazımızdan hareket edeceğiz (Bu yazıya referans yapılmayacaktır. Yazım aşamasında kimi zaman bu yazı bir değişiklik yapılmadan aynen korunmuş kimi zamansa belirli bölümler kopartılarak yeni bir çerçeveye oturtulmuştur). Bununla birlikte Wang Nanshi'nin sözü edilen makalesinde ele aldığı, Mao'nun *Çelişki Üzerine* (ÇÜ) adlı eserleri de göz önünde bulundurularak kimi eleştiriler sunulacaktır. Bu bağlamda Ian Fraser'ın Hegel ve Marks *İhtiyaç Kavra-*

mı başlıklı çalışmasından yararlanılarak Hegel ve Marx'ın felsefesinde göz ardı edilen kimi ortaklıklar serimlenecektir. Hegel'in bu bağlamdaki görüşlerine için Tarihte Akıl adlı çalışması anılacak, idealizm ve materyalizm arasındaki karşıtlık, Wang Nanshi'nin teorik ve pratik felsefe karşıtlığı üzerinden ele alınacaktır. Bu çerçevede, Wang Nanshi'nin, Mao'nun diyalektiğinin özgün yanları olduğu iddiası savunulurken, bu özgünlüğe

Marx ve Engels kendi felsefelerini Feuerbach Üzerine Tezler adlı eserlerinde yer alan 11. tezde ("Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir") pratik (praxis) olarak görüyorlardı.

Mao'nun Hegel'in geliştirip Marx'ın materyalist bir temele oturttuğu diyalektiğin Çin'e girmesiyle Çin'in elde ettiklerine ilişkin söylediklerine yer vermeyen Wang'ın, Çin felsefesinin birikimini abarttığı gözlenebilir.

ilişkin kimi saptamaları eleştirilecek ve Mao'nun yaklaşımındaki kimi boşluklar belirtilecektir. Sonuç olarak pratik felsefeyi felsefe yapanın onun teorik karakteri olduğu ve pratik felsefenin Hegel'in felsefesinden özü itibarıyla farklılaşmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Teorik felsefe-Pratik felsefe

Marx'ın felsefesi sıklıkla "diyalektik materyalizm" ya da "diyalektik ve tarihsel materyalizm" adlarıyla anılmıştır. Marx ve Engels'in nadiren kullandıkları bu ifadeler (kullandıkları zamanlarda da bunları birer sıfat tamlaması olarak kullanmıyorlardı) Stalin dönemindeki ders kitaplarıyla, Politzer'in *Felsefenin Başlangıç İlkeleri ve Felsefenin Temel İlkeleri* adlı eserleriyle yaygınlaştı ve Marksizmle eşitlendi. Oysa Marx ve Engels kendi felsefelerini *Feuerbach Üzerine Tezler* adlı eserlerinde yer alan 11. tezde ("Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir") pratik (praxis) olarak görüyorlardı. Yine Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nde Marksizmi, biraz da gardiyanlardan ve diğer cezaevi görevlilerinden oluşan sıkı okuyucu kitlesini aldatmak için, *Praxis Felsefesi* olarak adlandırıyordu.

Çinli Marksist Filozof Wang Nanshi'nin *Marksist Pratik Materyalizm Post-Öznelci Felsefenin Ufku* adındaki eserinde, Gramsci'nin adlandırmasına yeni bir boyut getiriyor. Wang Nanshi, felsefe tarihinde geçilen başlıca dönemeçleri belirtirken, Descartes öncesi felsefeyi, Descartes ile başlayan ve özellikle Kant'tan sonra özne-nesne ayrımı ve gerilimi ile doruğa ulaşan teorik felsefeyi anıyor. Marx, Wang'a göre Hegel'in teorik felsefeyi radikalleştirmesinden ve bir anlamda bitirmesinden sonra teorik felsefeyi, praxis'i kendi felsefesinin merkezine koyarak aşmıştır. Aslında bu ifade dahi teorik felsefenin kapsamında görülebilir. Marx'ın yaptığı, daha tam olarak, felsefesini praxis'in merkezine koymaktır. Wang'ın bu görüşlerine ilişkin eleştiri-

Arşimet'in "bana yeterince uzun bir levye ve sağlam bir dayanak noktası verin, tek elimle Dünya'yı yerinden oynatayım" şeklindeki sözünü anımsarsak, filozofun işte bu dayanak noktasını ve Dünya'yı yerinden oynatabileceği malzemeyi aradığını söyleyebiliriz.

lerimizi birazdan açacağız ama öncelikle Wang'ın teorik felsefeden neyi kastettiğini ortaya koymaya çalışalım.

Wang, kitabında, teorik felsefeyi Batı düşünce tarihinin bir alışkanlığıyla ilişkilendiriyor ve bu ilişkiyi taşıyan felsefeleri teorik felsefe olarak adlandırıyor (Wang, 2). Arşimet'in dünyayı yerinden oynatmak için aradığı sağlam dayanak noktası gibi bir sağlam teorik kabule dayanan felsefeler, Wang'a göre teorik felsefelerdir. Wang'ın örneklerine sadık kalırsak, "devinmeyen devindirici" kavramıyla ya da "töz" kavramının merkeziliğiyle Aristoteles'i; "idealar dünyası" ya da "insanın ruhsal yapısı-devletin politik yapısı" özdeşliğiyle Platon'u; "Monad" kavramıyla Leibniz'i; "düşünülen-yer kaplayan" (res cogitans-res extensa) karşılığıyla Descartes'ı ve belki de "Mutlak Tin" kavramıyla Hegel'i örnek olarak sayabiliriz. Öte yandan, "nesnel gerçekliğin" ve "toplumsal pratiğin" başlangıç noktası olarak alınmasıyla, her nedense, Marx, Wang'ın gözünde teorik felsefenin dışına düşüyor. Benzer bir akıl yürütmeyi Çin felsefesi için de yapan Wang, gerçekliğin dışında bir kavram ya da kavram ilişkisi esas alınmadığından Çin felsefesinin teorik değil, pratik bir felsefe olduğu görüşünde. Wang böylesi bir kavram arayışını "metafizik" olarak görüyor (Wang, 1).

Şimdi, metafizik kavramının farklı kullanımları nedeniyle tartışmanın bula-

nıklaşmasının önüne geçmek amacıyla, bu kavramı kısaca ele alıp Wang'ın söz ettiği anlamda bir metafiziğin felsefe açısından zorunlu olduğunu ortaya koyalım:

"Metafizik"e ilişkin kısa bir açıklama

"Metafizik" sözcüğü Marksizm kavramının civarında gezinenler için olumsuz imlere sahip bir sözcüktür. "Metafizik" in zihnindeki çağrışımları arasında neler yok ki: parapsikolojik, saçma, hurafe, batıl, bilim dışı, kavranamaz, soyut, vb.

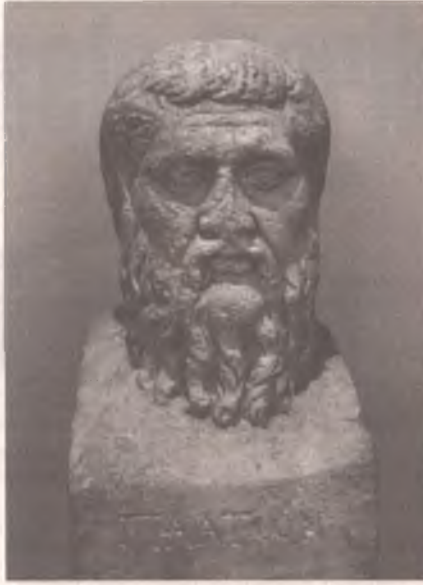
Bu sözcüğü Aristoteles'in eserlerinin derleyicisi ve sınıflandırıcısı olan Rodoslu Andronikus'a (M.Ö. 70 yılları) borçluyuz. Andronikus, Aristoteles'in doğayı konu edinen yazılarının peşine dizdiği yazıları sınıflandırmak için doğa felsefesinden (doğadan) sonrakiler anlamında *ta meta ta physika* terimini kullanıyor. Burada *meta* sözcüğü "sonra", *physica* ise "doğa" anlamına geliyor. Sözcük, sonraları, Skolastikler (Ortaçağ filozofları) tarafından yanlış yorumlanarak (Aristoteles'e atıfta bulunulduğu için yanlış diyoruz) doğanın ötesindekilere, daha doğrusu evrenin dışındaki bir varlık alanına atıfta bulunma amacıyla kullanılıyor. Daha sonraları ise Aristoteles'e daha sadık bir yorum benimseyenler de ortaya çıkıyor. Örneğin Spinoza, Leibniz ve Descartes, metafiziği görülenin ardında yatan ilk nedenleri, temelleri kavrama ediminin alanı olarak görüyor.

Metafizik kavramsal köklerini ise felsefeyle birlikte bulmaktadır. Denebilir ki (her) felsefe özsel olarak metafiziktir. Görünenin, doğanın, fiziksel ve toplumsal değişimlerin ardındaki yasaların peşinde olan felsefe, en başından beri değişimin ardında değişmeyi aradığından zorunlu olarak bir dayanak arayışındadır. Arşimet'in "bana yeterince uzun bir levye ve sağlam bir dayanak noktası verin, tek elimle Dünya'yı yerinden oynatayım" şeklindeki sözünü anımsarsak, filozofun işte bu dayanak noktasını ve Dünya'yı yerinden oynatabileceği malzemeyi aradığını söyleyebiliriz. Bu açıdan bakarsak hiçbir şeyin oluşta olmadığını, görünüşlerin ardında değişmeyen ve göremediğimiz *Bî'ân* olduğunu söyleyen Parmenides de, bütün bir görünüşler dünyasının ve gerçeklikteki çeşitliliğin ardında her şeyin kökeni olarak *SU* elementini gören Tales de, nesnelliği öz-nelerarası bir gerçekliğe indirgeyen Kant da, sağlam bir kavrayış için dayanak noktası olarak *Düşünen Ben (Cogito-Düşünüyorum)* kavramına sarılan Descartes da, "görünenle gerçek bir ol- saydı bilime gerek olmazdı" diyen Marx da "metafizikçidir". (Özdağ, 2012)

Bu açıklamanın ardından Wang'ın metafizik sözcüğünü yukarıdaki açıklamanın içeriğine uygun bir şekilde kullandığı ve bu anlamda kendisiyle çelişkiye düştüğü alana odaklanalım.

Kavrama karşı imgeler

Wang, kavramlar bütüncül, genel daha doğrusu tümel olarak olduğundan kavramsal düşüncenin Batı'ya özgü bir düşünce kipi olduğunu belirterek imgesel düşüncenin farklı bir düşünce kipi olduğunu ve bu "Çin'e özgü" düşünce kipi-nin kavram gibi soyut bir tümeldense algısal olana uzanabildiğini söylemektedir. (Wang, 1) Çin felsefesinin gerçekte nasıl olduğunu tartışmayacağız. Zaten Wang'ın iddiasının doğruluğunu tartışmak için buna gerek de yok. Wang'ın iddiasını özetlersek:

Platon'un bir ve çok arasındaki uyumsuzluğu çözmek adına var olanlar arasında bir hiyerarşi oluşturduğu doğrudur; ancak bu hiyerarşide gerçekliği inkâr ettiği doğru değildir.

- 1- Kavramsal düşünce Batı'ya özgüken imgesel düşünce Çin'e özgüdür.
- 2- Kavramsal düşünce soyut bir evrensel (tümel) olan kavramda donup kalırken, imgesel düşünce gerçek şeyleri kendine nesne edinir.
- 3- Kavramlar soyut tümeler olduğundan gerçeklikten kopukturlar.
- 4- İmgesel düşünce gerçek şeyleri kendine nesne edindiğinden, pratik bir felsefedir ve soyut tümeleri kullanmadığından (onlara dayanmadığından) teorik bir felsefe ya da "saf bir felsefe" değildir.

Wang'ın iddialarını dayandığı bu 4 önermeyi de kabul ederek ilerliyor. 1.'sine ilişkin yapılacak tartışma imgesel düşüncenin başka örneklerinin gösterilmesiyle (söz gelimi tasavvuf bunun için iyi bir örnektir) Çin'e özgü olmadığını, yine aynı şekilde imgesel düşüncüyü kavramsal düşüncenin bir moment (uğrağı) olarak gören Hegel'in ve Platon'un eserleri örnek gösterilerek kavramsal düşüncenin imgesel düşünceye dayandığı ve aynı zamanda onu etkilediğini göstermek mümkün. Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*'nde, Platon da *Theaetetus*'ta bilginin aşamalarını betimlerken imgesel düşün-

ceyi zamansal açıdan kavramsal düşüncenin önüne koyarken, mantıksal açıdan kavramsal düşüncenin (daha da özlü olarak kavramsallığın) imgesel düşünce için zorunlu olduğunu işlerler. 1. önermenin ve dolayısıyla 2. önermenin yanlışlığını (en azından başka argümanlarla desteklenmedikçe doğru olmadığını) göstermek olasıdır.

Wang, "soyut evrensellik her şeye uygulanabilir ve tüm somut şeylerin üstünde olduğundan kedinde aşkın bir alan oluşturur" (Wang, 1) diyerek, kavramsal düşüncüyü, Platon'un "idealar dünyası"nın geleneksel yorumuna var-dırmaktadır. Platon'un bir ve çok arasındaki uyumsuzluğu çözmek adına var olanlar arasında bir hiyerarşi oluşturduğu doğrudur; ancak bu hiyerarşide gerçekliği inkâr ettiği doğru değildir. Bununla beraber şayet Platon'un yaptığı bu olsa bile, kavramsal düşüncenin zorunlu olarak Platon'un "idealar dünyası"vari bir soyut, dünyadışı alana varacağı doğru değildir. Bunun aksi duruma basit bir örnek için Russell'ı anmak yeterlidir. Kavramsal düşüncenin öz-nelerarası bir düzlemde gerçeklik kazandığını dolayısıyla gerçekliğin dışında değil ama gerçeklikte yer alan özneler sayesinde var olduğunu belirtmek de pekâlâ mümkündür. Bu olasılığı görmezden gelen Wang, Platon'un alternatifi olarak Aristoteles'in ve Aziz Thomas'ın tümel anlayışını sunuyor. (Wang, 1) Bunlar idealara ya da kavramlara ilişkin dünyadışı bir alan ayırmadıkları halde, sırf şeyleri teorik bir çerçeveye oturttukları için somut şeylerden uzaklaşıyor olarak resmediliyorlar. Oysa Mao dahi, tikelden tümele ilerlemede (algıdan akli bilgiye ilerlemede) şeylere içkin genel özellikler olduğunu ve bunların keşfedildiklerini belirtiyor ve dolayısıyla, Mao, idealar kuramının aksine ideaların şeylere içkin olduğunu öne süren Aristoteles yorumuna koşut bir ontoloji bildirmiş oluyor:

"İnsan bilgisinin hareketindeki sıraya göre, tek bir şeyin bilgisinden genellikle şeylerin bilgisine doğru, daima derece

derece bir genişleme vardır. İnsan genellemelere doğru gider ve farklı şeylere özgü nitelikleri öğrendikten sonra, şeylerdeki ortak nitelikleri bilir. Bu gibi ortak nitelikleri öğrenince bilgisini kılavuz olarak kullanır ve henüz incelenmeyen ya da iyice incelenmeyen çeşitli somut şeyleri incelemeye girer ve böylece bunların özel niteliklerini bularak ortak nitelikler hakkındaki bilgisini genişletir ve bu gibi bilgilerin oldukları yerde donup kalmalarına engel olur" (Mao, ÇÜ).

Bütün bu teorik felsefelerle karşı Wang, "Sonuç olarak, algısal dünya, salt kendi başına algısal dünya olmak yerine aklın dünyasındaki soyut bir ayna görüntüsü oluyor" demektedir (Wang, 1). Algısal bilgi ve kavramsal bilgi arasındaki bu kesin ayrımıyla Wang, algının kavramsal ilişkilere kaynak oluşturduğunu ve şeylerin var oldukları gerçeklikle insanların algı dünyaları arasında bir özdeşlik olduğunu iddia ediyor. Algısal olana böyle bir önem atfetmek, Wang'ın kaçındığı metafiziğin, en olumsuz yorumuna denk düşüyor. Çünkü algısal olanla var olan arasındaki böylesi bir özdeşlik, tekbencilik (solipsizm) problemiyle yüzleşmeyi gerektirmektedir. Bu sorunla karşı karşıya kalındığında da algısala güven sürdürdüğü müddetçe çözüm Berkeley'in yaptığı gibi her şeyi en doğru şekilde algılayan bir varlık inşa ederek bilginin ve varlığın kaynağına Tanrı'yı oturtmak olacaktır.

3. önermenin yanlışlığını göstermek için gerçekliğe ilişkin derin bir tartışmaya girip gerçekliğin öznelararası ilişkilerle kurulduğunu ve dolayısıyla daha şimdiden kavramsal olduğunu göstermek gerekecektir. Ya da daha yalın bir şekilde, kavramların nesneleri sınıflandırma araçları olduğu söylenecek ve nesneleri birbirinden ayırt edebilmek amacıyla kavramların nesneleri daha somut olarak (birbirleriyle daha fazla ilişki içerisinde) ele alabilmemizi sağladığını ortaya koymak yeterli olacaktır. Kavramsal araçların kullanılıyor olması kavramlar altına almaya çalıştığımız şeylerden uzaklaştığı anlamına gelmemektedir.

Algısala güven sürdürdüğü müddetçe çözüm Berkeley'in yaptığı gibi her şeyi en doğru şekilde algılayan bir varlık inşa ederek bilginin ve varlığın kaynağına Tanrı'yı oturtmak olacaktır.

4. önermeyi ele aldığımız sonuç, Wang'ın arzu ettiğinin tam aksi yönde belirmektedir. İmgeler, algılara dayanmaktadır. Dolayısıyla gerçekliğin özneye beliren bir anında oluşurlar. Her zaman hareket halinde olan gerçekliğin belirli bir anı algılandığında, gerçek ve somut ilişkilerinden soyulmuş (yalıtılmış, donuklaşmış) bir var olan olarak algılanacak olan nesne, imgeye dönüştürülecek ve diğer algıların nesneleriyle arasında kurulan kıyasla imge sürekli olarak gelişecektir. İmgenin bu gelişimi kavrama doğru bir gelişimdir. İmgeyi olduğu haliyle bırakmaya çalıştığımızda da kıyas yapmamamız gerekecek dolayısıyla imgesel düşünmek mümkün olmayacaktır. Kaldı ki Wang, söz konusu Mao'nun ya da özetle Marx'ın diyalektiği olduğunda, Hegel'de açık bir şekilde yer almasına karşılık anmadığı somut evrenselliği anlamaya başlıyor: "Soyut evrensellekle eşit ölçüde soyut tikelliğin karşıtlığı aracılığıyla somut evrenselliğe ulaşılır" (Wang, 1). Somut evrenselliğin ya da daha özlü bir ifadeyle somut kavramın, teorik felsefenin hem de belki de en soyut teorik felsefenin, Hegel'in felsefesinin bir ürünü olduğu göz önünde bulundurulursa, Wang'ın teorik duruşunun gerçekliği gör-

mesinin önüne geçtiği açık hale gelir. Bu teorik tutumun yol açtığı sorunu Ian Fraser, çok güzel özetliyor:

"Hegel ve Marx'ın diyalektiklerinin aynı olduklarını vurguluyorum, çünkü her ikisi de iç bağlantılarını bulmak için biçimleri incelemekle uğraşıyor. Hegel, evrensel ve tikel kavramının bir diyalektiğiyle çalışıyor ve bu da Marks'ın genel ve belirli soyutlama kullanımıyla koşut. Ancak, Marks ve sonraki Marksistlerin yaptığı gibi, Hegel'i yanlış anlamak, onun diyalektiğini silmek veya materyalist anlayışla uyarlamak ihtiyacını ortaya çıkarır". (Fraser, s. 35)

Şimdi kısaca somut evrenselin ya da somut kavramın, teorik felsefedeki anlamına bir alıntıyla açıklık getirmeye çalışalım:

"Var olanı kavramak felsefenin görevidir, çünkü var olan ustur. Bireye gelince, her birey kendi zamanının bir çocuğudur, yine böyle felsefe de düşüncelerde ayrımsanan kendi zamanıdır. Herhangi bir felsefenin çağdaş dünyasının ötesine geçebileceğini sanmak, tıpkı bir bireyin kendi zamanının üzerinden atlayabileceğini, Rodos'un ötesine sıçrayabileceğini sanmak denli aptalcadır. Eğer kuramı gerçekte bunun ötesine geçiyorsa, eğer kendine olması gerektiği gibi bir dünya kuruyorsa, o dünya elbette vardır, ama yalnızca sanılarında – zayıf bir ögede ki, orada dilediği her şeyi imgeleyebilir" (Hegel, s. 24)

Bu alıntıdan da görüldüğü gibi felsefe var olanın ötesinde bir gerçekliğe doğru yola çıkmaz, ne de dünyaya nasıl olması gerektiğini söyleyebilir. Felsefe önündeki sorunlarla uğraşır ve fantezileri felsefenin dışına atar. Hegel'in felsefesi gerçekliğe yönelir ve gerçekliğin kavramsal olduğunu ortaya koymaya çabalar. Bu bile gerçekliğin ötesinde bir alan yaratma çabasında olmadığını göstermeye yeter. Hegel'in gerçeklik anlayışı da Wang'ın teorik felsefeyi konumlandığı yere uymaz: "Felsefede gerçeklik

kavramın olgusallığa karşılık düşmesi demektir" (Hegel, 1, s. 57).

Dünyanın yalnızca bilinmeye çalışarak bilinmeyeceğini, burada kalınmayacağını, daha fazlasının, ona biçim vermek gerektiğini söyleyenlerin başında yine bu teorik filozof gelir: Hegel. Onun deyişiyle "Dünyanın ne olacağı henüz bilinmiyor, insanın ereği ona biçim vermektedir... Çünkü ilerleyen tin bütün bireylerin en içerdeki ruhudur, en içerde olduğu için de bilinçsizdir, onu büyük adamlar bilinçlendirir. Aslında onların da istedikleri budur, şiddet de kendi bilinçli istemelerinin çelişkisinden gelir. Bu nedenle bireyler bu ruh önderlerini izlerler, duydukları şiddet kendilerine karşı çıkan kendi içlerindeki tinin dayanılmaz şiddetidir" (Hegel, 2, ss. 102-103). Görüldüğü gibi tarihi yapan insanlararası bir biçim olan tin (dünyanın ötesinde bir yerlerde olan bir varlık olarak tin değil) ve o tine dâhil olan ve fakat onun altında erimeyen aralarında ayrımlar bulunan somut, gerçek kişilerdir. Marx'ın 11. tezini anımsatan bir başka alıntı da şudur: "Anlak yalnızca dünyayı olduğu gibi almakla ilgilenirken, buna karşı istenç dünyayı ilkin olması gerektiği gibi yapmaya geçer" (Hegel, 3, s. 312). Bütün bunları söyleyenin bir teorik felsefeci olması, Wang'ın çözümlemesinde sorunlara neden olmaktadır. Dahası, böylesi bir teorik felsefenin pratik felsefeye daha şimdiden geçtiğinin ve pratik felsefenin teorik felsefenin radikalleştirilmesinden başka bir şey olmadığı görülebilmektedir.

Özetlersek, Wang'ın kavramsal düşünme ile imgesel düşünme arasındaki ayrımı teorik felsefeyi mahkûm etmek adına teorik felsefeyi önceleyen bir düşünme kipini yüceltmeye hizmet etmektedir. Bu ise pratik felsefeye yaklaşmak şöyle dursun, tarihsel olarak en ileri teorik felsefe olan pratik felsefeden uzaklaşmak anlamına gelmektedir.

Şimdiye kadarki açıklamaların bize gösterdiği pratik felsefenin metafizik bir karakteri olduğudur. Evet, ama yine de

Hegel: Anlak yalnızca dünyayı olduğu gibi almakla ilgilenirken, buna karşı istenç dünyayı ilkin olması gerektiği gibi yapmaya geçer.

pratik felsefe ile teorik felsefe arasında bir ayrım olduğunu kabul ettiğimize göre ve bu ayrım metafizik olmadığına göre, ayrımın ne olduğu sorusu hala ortadadır.

Peki, Marx, buna neden ihtiyaç duydu? Bu sorunun yanıtını, Marx'ın felsefesini geliştirdiği dönemde felsefenin karşılaştığı sorunlarda aramalıyız.

Özne-nesne geriliminin aşılması olarak Pratik Materyalist Felsefe

Kant'ın aşkınsal ve eleştirel felsefesinin bir sonucu olan özne-nesne gerilimi (uçurumu da diyebiliriz), tüm Alman idealistleri tarafından aşmaya çalışılmıştı. Fakat özne-nesne geriliminin aşılması sırasında bu ikiliden birini diğerine indirgemeye çalışan teorik eğilimden vazgeçilemediği için bu çabalar başarısız olmuştu. Bu girişimler arasından en başatı Hegel'e ait idi. Hegel kavramların tarihselliğine başvuruyor, özne ile nesneyi bir arada ele alıyor, kavramları yalıtıp yerine birlikleri içerisinde ve içerisinden doğdukları sürecin birer parçası olarak kavıyordu. Hegel'in zeminini hazırladığı yol, Marx ile inşa edilecekti.

Wang'a göre teorik felsefeye (herhangi bir kavramı sarsılmaz ve değişmez bir dayanak noktası olarak evrenin merkezine yerleştiren felsefe) karşı *pratik felsefe* cephesinin tek filozofu Marx değildir. Bu açıdan bakıldığında pratik felsefe adlandırması da Marksizmi anlatmakta yetersiz kalacaktır. Wang'ın ulaştığı daha tam bir ifade *Pratik Materyalist Felsefe*'dir. (Wang, 2) Bu ise klasik metafiziğin durağanlığının, tek düzelikliğin, tekçiliğinin ötesinde türölülüğe olanak sağlayan, daha bütüncül, daha hakiki ve dolayısıyla daha genel bir metafiziktir. Fakat bu kez (Wang, 2) metafizik tarihselliğine uygun olarak ele alınmakta, var olanın doğasını anlama çabası olarak görülmektedir. Aristoteles'in *Proto philosophiae* (ilk felsefe, var olanın kökenine dair felsefe) kavramının da ötesinde bir ilk aramak yerine zamansal olanı arayan; fakat şu veya bu zamandan bugünü belirleyen değil, zamana sürekli içkin olan ama zamanı da var eden maddenin yasalılığı olarak metafizik anlaşıldığına, Marksizm metafiziktir.

Mao'nun diyalektiğinin özgünlüğünün nedeni

Wang, Marx'ın felsefesine ilişkin bu yorumlarına ek olarak, söz konusu makalesinde Mao'nun diyalektiğinin Marx'ın izini sürdüdüğünü ancak bunun da ötesinde, Mao'nun düşüncesinin özgünlüğünü geleneksel Çin felsefesinin pratik felsefi karakteriyle Batı düşüncesinde hâkim olan diyalektiğin bir bileşimi olduğunu söylüyor. Wang, Çin felsefesi, Batı'dakinin aksine şeylerin ötesinde aşkın bir kuramsal alanı işgal etmediğini ve Mao'nun buradan hareketle diyalektiği, Hegel'in kinin aksine üç değil de tek bir kurala indirgediğini (indirgeyebildiğini) belirtiyor. Bunu yaparken Wang'ın hareket noktası, Mao'nun "Çelişme Üzerine" adlı makalesidir. Mao bu makalesinde şöyle yazıyordu:

"Diyalektik dünya görüşü, eski zamanlarda, hem Çin'de, hem de Avru-

pa'da ortaya çıkmıştı. Ama bu eski diyalektikte, kendiliğinden ve bön bir yan vardı. O zamanların toplumsal ve tarihsel koşullarına dayandığı için, teorik bir sistem geliştiremiyordu ve bu yüzden dünyayı bütünüyle açıklayamıyordu; yerini metafiziğe kaptırdı." (Mao, ÇÜ)

Görüldüğü üzere, Wang'ın aksine, Mao, burada Çin felsefesinin bir üstünlüğünden bir eksikliğini ortaya koyuyor. Tam olarak işaret etmek gerekirse şu ifadeler açıklayıcı olacaktır: "Kendiliğinden ve bön bir yan vardı... teorik bir sistem geliştiremiyordu".

Dahası, Mao'nun Hegel'in geliştirip Marx'ın materyalist bir temele oturttuğu diyalektiğin Çin'e girmesiyle Çin'in elde ettiklerine ilişkin söylediklerine yer vermeyen Wang'ın, Çin felsefesinin birikimini abarttığı gözlenebilir:

"Çin'e giren bu teori, Çin düşünce dünyasına büyük değişiklikler getirmiştir. Bu diyalektik dünya görüşü, bize, çeşitli şeylerdeki karşıtların hareketini gözlemleme ve başarıyla tahlil etme ve bu tahlillere dayanarak çelişkileri çözme yöntemlerini bulmayı öğretir. Kısacası, şeyler içindeki çelişkilerin yasalarını somut olarak bilmek, bizim için büyük önem taşır." (Mao, ÇÜ)

Mao, bu alıntıda, Çin'in kazanımlarını hem karşıtlıkları doğru bir yöntemle ele almak hem de bu karşıtlıkların yasalarını somut olarak bilmek olduğunu söylemektedir. Wang'ın da belirttiği üzere, Çin felsefesi deneyime dayalı, algıya tabii olan ve çelişkileri, yalnızca algı düzleminde kalan bir perspektifle ele alıyordu. Çelişkilerin evrenselliği, Çin felsefesinde gizlenmişti. Bunun da elbette tarihsel koşullar temelinde nedenleri vardı. Bunlar, bu yazının kapsamının dışında kaldığı için bu nedenlerin izini sürmeyeceğiz. Wang, Çin felsefesinin, Batı felsefesinin aksine "kavramsal" değil de, "imgesel" bir diyalektiğe sahip olduğunu belirtmektedir (Wang, 1). Wang'ın, Zhang Dong-sun'un *Bilgi ve Kültür* adlı çalışmasından aktardığı üzere "Batı felsefesi daima

Prof. WANG Nanshi. Wang, Çin felsefesinin, Batı felsefesinin aksine "kavramsal" değil de, "imgesel" bir diyalektiğe sahip olduğunu belirtmektedir.

şeylerin ardında neyin yattığını sormuştur". Çin felsefesi, şeylerin ardında neyin yattığını sorgulamadığı gibi, şeylerle olan ilgisi, felsefesinin aracı olan imgeler düzleminde kalıyordu. İmgelerse algı ve deneyim dolayımında oluştuğundan şeylerin kendisinden çok belirleşlerinde yer alıyordu. Elbette, bu saptama, Çin felsefesinin içinden bakıldığında çok da anlamlı görünmemektedir. Çünkü Wang'ın da dediği gibi (şayet dediklerini kabul edersek) "Çin'in bir metafiziği yoktu" (Wang, 1). Şeylerin ardındaki çelişkinin evrenselliğine ilişkin Mao'nun saptamalarına yer verelim:

"Bir kolaylık olsun diye, burada, önce çelişkinin evrenselliğini, sonra da özgüllüğünü ele alacağım. Bunlardan ilkinin açıklamak için kısa bir-iki söz yetecektir; çünkü, Marksizmin büyük yaratıcıları ve devam ettiricileri —Marx, Engels, Lenin ve Stalin— materyalist dünya görüşünü kurdukları ve materyalist diyalektiği insan ve doğa tarihinin tahlilinin birçok yönlerine ve toplumdaki ve doğadaki pek çok değişikliğe büyük bir başarı ile uyguladıkları için, çok kimse, çelişkinin evrenselliğini kabul etmiştir... Şeyler içindeki çelişkilerin yasasını incelerken,

ilkın çelişkinin evrenselliği, sonra da, daha büyük bir özenle çelişkinin özgüllüğü ele alınmalı ve sonunda yeniden çelişkinin evrenselliğine dönmelidir." (Mao, ÇÜ)

Dolayısıyla, Mao'ya göre, çelişkinin evrenselliğinin keşfinin, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'e, özetle Çin felsefesinin etkisine girmemiş ve ona dayanmayan Batı felsefesi geleneğine, ait olduğunu söyleyebiliriz. Mao'nun bu saptamasının doğruluğunu değil, Wang'ın, Mao'nun diyalektiğine ilişkin saptamalarının tutarlılığını sorguluyoruz. Bu açıdan bakıldığında, Mao'nun diyalektiğinde yer alan çelişkinin evrenselliğinin Çin felsefesine herhangi bir şekilde dayanmadığını görebiliyoruz.

Çin felsefesinin ve Mao'nun diyalektiğinin şeyleri esas aldığı ve şeylere dair olduğunu, özdeşliğin ve ayrımın şeylere ilişkin olduğunu düşünen Wang, şeyler arasındaki içsel bağlantıya ilişkin bir açıklama getirmiyor. Mao, "Bütün çelişik şeyler birbirlerine içten bağlıdır ve bunlar, belirli koşullar altında, bir varlıkta, yalnızca bir arada bulunmazlar, aynı zamanda, belirli koşullar altında birbirlerine dönüşürler. İşte, çelişkilerin özdeşliğinin tam anlamı budur." (Mao, ÇÜ) demektedir. Şeyler arasındaki içsel bağlantı, ya şeylere içkin olan kavramsal ilişkiler ya da çok saf ve katıksız bir materyalist anlayışa sarılırsak şeylerdeki maddi töz sayesinde olanaklı olacaktır. Her hal ve karda özdeşlik ve karşıtlık ilişkilerine girilmesinde şeyler arasında böylesi bir kıyası olanaklı kılan bir temel düşüncesi, içsel bağlantıdan söz etmek için, zorunlu görünüyor. Alain Badiou, özdeşlik ve ayrım sorununa ilişkin Hegel'in yaklaşımıyla bir açıklık getirmeye çalışıyor: "Hegel'e göre, olumsuzlamanın belirliği vardır çünkü belirli ya da var oluş içsel olarak kendisinin başkasıdır, özdür" (Badiou, s. 237). İçsel bağlantının kuruluşu iç ile dışın, belirli ile özün ve dolayısıyla kavramla varlığın özdeş olmasıyla mümkün olacaktır. Mao'nun düşüncesinde

belirleyici olan yan bu özdeşliğe verdiği önemdir. Bu özdeşlikse en "saf" felsefe, yani metafiziktir. Fabien Tarby'nin de Badiou'ya katılarak dediği gibi diyalektik, ontolojik değildir (Özdağ-Tarby) ama ontolojiye dair denebilecek yegâne şey: belirenin ardında belirmeyen bir öz yoktur. Tüm diyalektik ilişkiler 'olay'a ve dolayısıyla reddedilemez gerçekliğe içkindir. Bu anlamda pratik felsefe, belirenin ardında bir diyalektik ilişkiler silsilesi aramaktansa belirenin belirişinde keşfe çıkar. Teorik felsefenin niyet ettiği beliriş ve öz özdeşliğinin gerçek zeminini bulan pratik felsefe için özdeşlik beliren "olay"larda kurulur. Gerçek karşıtlık da yine bu olaylarda kendini gösterir. Mao'nun özlü bir biçimdeki ifadesi bu gerçeğe işaret etmektedir: "İnsan aklının, "bu karşıtları, niçin ölü, katı şeyler olarak değil, bunları yaşayan, koşullara bağlı, değişebilir ve birbirine dönüşebilir şeyler olarak görmesi gerekir"? Nesnel şeyler böyledir de ondan. "Nesnel şeylerdeki çelişik yönlerin birliği ya da özdeşliği ölü ve katı olmayıp, yaşayan, koşullara bağlı, değişebilir, geçici, bağıntılı bir durumdur. Bütün çelişik yönler, belirli koşullar altında karşıtlarına dönüşürler." (Mao, ÇÜ).

Sonuç

Wang, felsefe tarihindeki önemli bir dönemeci (pratik felsefenin doğuşunu) Hegel sonrası döneme alarak yerinde bir saptamada bulunmuştur. Hegel'in hazırladığı zemin üzerinde Marx'ın yükselişi ve pratik felsefenin bununla sınırlı kalmayıp Wittgenstein'dan Heidegger'e kadar farklı biçimlerde belirdiğini dile getiren Wang, Mao'nun diyalektiğinin özgünlüğünün nedeni olarak gördüğü geleneksel Çin felsefesinin pratik felsefe olduğunu belirtirken kavramlara anakronik yaklaşmaktadır. Çin felsefesi yaşam bilgeliğini içerdiği ve hayata ilişkin somut adımlar önerdiğinden pratik bir felsefe olarak anılabilir. Fakat bu türden bir bakış tüm dinleri pratik felsefe düzeyine

Mao'nun düşüncesinin özgünlüğünü ayrıntılarda aramak gerekmektedir.

yükseltir. Wang'ın yakaladığı önemli bir gerçek şudur: Mao, Marksizmi Çin'in koşullarında uygulamıştır ve bunu yaparken de Marksizmi etkilemiştir. Ancak bu etkiyi Marksizmin Hegel'e dek uzanan mantıksal yapısında yapamamıştır. Mao'nun, diyalektik ilişkileri tek bir etmene indirgeme çabasının olduğunu söylemek, Wang'ın alıntılardığı metinlere rağmen zordur. Bu metinlerin önemli bir bölümü belirli sorunlara vurgu niteliğindedir ve kapsamlı bir mantıksal yapı ya da ontoloji sunmazlar. Bu nedenle Mao'nun düşüncesinin özgünlüğünü ayrıntılarda aramak gerekmektedir.

Wang'ın metafiziğe ilişkin yaklaşımı esasen olumlu bir biçimde ele alınmıştır fakat yine de teorik felsefeyi pratik felsefeden uzlaşmaz bir biçimde ayırma çabası metafiziğin pratik felsefede de kapandığını inkâr etmesine yol açmaktadır.

Pratik felsefe (özel olarak Marksizm), teorik felsefenin (yani son tahlilde Hegel'in) aşılmasıysa ve Marx ile Hegel'in diyalektikleri birbirine koşutsa bu aşma Hegelci bir anlamda gerçekleştiril-

miştir. Bunun anlamı da aşılmanın aşan içerisinde özümsemesi ve posasının atılarak bir daha yüksek bir momentte (uğrakta) korunmasıdır. Dolayısıyla, pratik felsefe, teorik felsefenin radikalleştirilmesinin sonucunda teorik felsefeyi aşmıştır. Tıpkı Hegel'de, istencin, anlağın dünyayı anlama çabasını beklemeyip ona müdahale etmeye giriştiği gibi pratik felsefe teorik felsefeyi daha da teorik olmayı zorlayıp onu pratik hale getirmiştir.

Kaynaklar

Badiou, Alain, *Theoretical Writings*, Trans. and Ed. Ray Brassier and Alberto Toscano, NY: Continuum, 2010.

Fraser, Ian, *Hegel ve Marks İhtiyaç Kavramı*, Çev. Beyza Sumer Aydaş, Ankara: Dost, Mart 2008.

Hegel, G. W. F., (1) *Tüze Felsefesi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2006.

Hegel, G. W. F., (2) *Tarihte Akıl*, Çev. Onay Sözer, İstanbul: Kabakçı, Kasım 2003.

Hegel, G. W. F., (3) *Mantık Bilimi Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2004.

Mao, Zedong, "Çelişki Üzerine", *Kurtuluş Cephesi*, <http://www.kurtuluscephesi.com/mao/celiski.html>, erişim tarihi: 13.08.2012.

Mao, Zedong, "Pratik Üzerine", *Kurtuluş Cephesi*, <http://www.kurtuluscephesi.com/mao/pratik.html>, erişim tarihi: 13.08.2012.

Özdağ, Cenk, "Metafizik' Materyalizm", *Aydınlık Kitap*, 25 Mayıs 2012.

Özdağ, Cenk ve Fabien Tarby, "Entretien entre Cenk Özdağ et Fabien Tarby", *Le Blog de Fabien Tarby*, 24 Şubat 2012, <http://fabientarby.blogspot.com/2012/02/entretien-entre-cenk-ozdag-et-fabien.html>, erişim tarihi: 13.08.2012.

Wang, Nanshi, (1) "Mao Zedong's Dialectics in the Comparative Perspectives of Chinese and Western Modes of Thinking", *Social Sciences in China*, 2011, Cilt XXXII, Sayı 1.

Wang, Nanshi, (2) *Marksist Pratik Materyalizm Post-Öznelci Felsefenin Ufku*, Çev. Cem Kızılcık, İstanbul: Kalkedon, 2011.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Kemal ÇİĞ'in "Topkapı Sarayı ve Türk İslam Sanatları" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Eylül 2012 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

İstanbul'a gelen 27 kişilik Amerikalı, Kanadalı ve İngiliz turist grubunun

dokuzu Amerikalı, altısı Kanadalıdır. Turist rehberi bunları otele yerleştirirken, turistler "her odada aynı ülkeden ve aynı sayıda kişi kalmalıdır" şeklinde bilmece gibi bir istek ileri sürerler. Zeki rehber isteğe uygun bir çözüm ortaya koyar.

Bu otelde an az kaç oda vardır?
Beyin egzersizleri, no. 71

Kalfalık

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar, ele geçirdikleri bir İngilizce belgede, iki sayı adının toplamı şeklinde yazılmış;

SEVEN
+ NINE
EIGHT

şeklinde bir ifade görürler. Bunun, her bir harfin bir tek rakama karşılık geldiği bir şifre olduğunu düşünen Alman istihbarat uzmanları bu şifreyi çözebilmiş midir? Cevabınızı kanıtlarınızı açıklayarak veriniz.

101 Puzzles in thought & logic, no. 91

Ustalık

N³ ve N⁴ sayıları birlikte sıfır ve 9 rakamları dâhil olmak üzere 10 rakam içeriyorlar.

N sayısını bulunuz.

Mathematical bafflers, s. 172

Ağustos ayı cevapları

Çıraklık

Ayranın serbest yüzeyinin kenarı bardağın ağız çemberine değinceye bardağı yavaş yavaş, masanın yüzeyi ile 45 derecelik bir açı alana kadar, eğerez. Eğer Ali tam yarısını içmiş ise ayranın yüzeyi masaya paralel olur, ayran dökülmez. Eğer Ali yarıdan fazlasını içmiş ise, ayranın bardağın alt kısmında kalan bölümünün yüksekliği, bardağın taban çapından küçük olacaktır. Eğer Ali yarıdan az içmiş ise, ayranın bardağın alt kısmında kalan bölümünün yüksekliği, bardağın taban çapından büyük olduğundan ayran dökülecektir. Aşağıdaki şekilde iki durum temsil edilmiştir.

Kalfalık

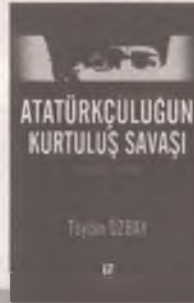
Cevap üç olmalıdır. Parolanın cevabı, kapıcının söylediği rakamdaki harf sayısıdır.

Ustalık

Bu mediste, en çok milletvekili olan parti ile en az milletvekili olan parti arasındaki milletvekili sayısı farkı en fazla 47 olabilir; $50+49+49+3=200$, $50-3=47$

İlkim Ozan Yayınları

Atatürkçülüğün Kurtuluş Savaşı:
Bir özdeşliği denemesi
Taylan ÖZBAY
176 sayfa, 13TL

Kelebeğin Ömrü ve Ölümü
Biyografik Denemeler
Halit PAYZA
280 sayfa, 15TL

SATIŞ NOKTALARI:

D&R Mağazaları, Ramzi Kitabevi Şubeleri,
Kitapson Mağazaları
ANKARA: Dost Kitabevi, Turhan Kitabevi, Bilgi
Kitabevi, İSTANBUL: Kabalcı Kitabevi, Dağı
Kitabevi, İZMİR: Sergi Kitabevi, Yakan Kitabevi,
BURSA: Fırat Kitabevi, ÇANAKKALE: Ayrağı
Kitabevi, MERSİN: Kardelen Kitabevi,
ZONGULDAK: Ada Sıra Müzik & Kitap Evi,
Zaferan Kitabevi, Atlas Kirtasiye, Mardiren
Kitabevi, Zonguldak Kitap Sarayı

İNTERNET SATIŞ NOKTALARI:

www.idefix.com, www.kitapyurdu.com,
www.dr.com.tr, www.pandora.com.tr,
www.kitapson.com.tr, www.dogukitabevi.com,
www.kitapturk.com

İLKİM OZAN YAYINLARI

Adres: Kültür Mah. 3812. Sk. Dönüş Apt. 17/8 Kat: 1 / ANTALYA
Tel ve Bilişim: 0242 227 11 94

Küreselleş(tir)me Karşıtı
Bilim Politik Yazılar
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI
277 sayfa, 15TL

Ödüllü Sözcük Bulmacası

SOLDAN SAĞA:

1) Eşeğin Fikri isimli betiğinde, "Savaşlar, kimseye para kazandırmadığı zaman son bulacak" diyen, "Güle Güle Godot", "Oteller Kitabı" isimli betikleri de üreten, yazdığı ve sahnelediği oyunlarla daha çok dil inceliklerine dayanan mizah öğelerini kullanarak güncel olaylara eleştiriler getiren, 1951 yılı doğumlu yazar, tiyatro oyuncusu ve yönetmen./Nazi partisinin "Kahverengi Gömlekli" de denilen hücum kıtasını simgeleyen harfler.

2) Türk Milli Basketbol Takımında en fazla oynayan ve Avrupa Karması'nda yer alan ilk Türk basketbolcu olan, 1955 yılı doğumlu sporcumuz./Kokulu tohumu hamur işlerinde ve rakı yapımında kullanılan bir bitki.

3) Gezgin samuray./Gereksiz, anlamsız, boş söz.

4) Ünlü bir otomobil markasını simgeleyen harfler./"Yar dediğin demir .... / Ya alınır ya alınmaz" (Karacaoğlu)./Mikroskop camı./Yoz beğeni, zevksizlik.

5) Üzerinde pistonlar bulunan, bakırdan nefesli çalgı./Mobilya cilası ve zambak yapımında kullanılan, alkolde eriyen bir tür hayvansal reçine.

6) "Ol kadar ... koşullar ki asiya-ı devlet/ Çiğnemekten birbirin dolab-ı devlet dönmüyor" (Neyzen Tevfik)./Doru ata verilen ad./İnsan öldüren kimse, canı.

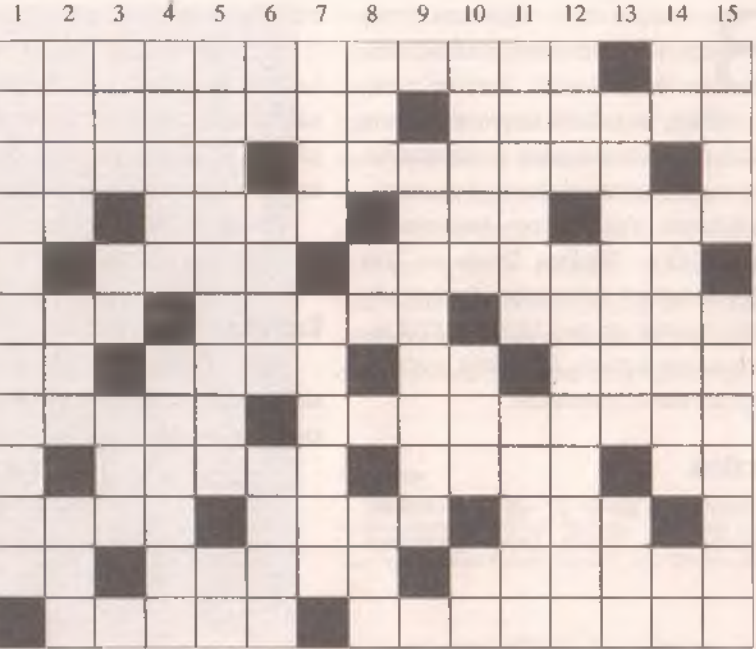
7) Akademik bir unvanın kısa yazılışı./Halk dilinde, sigara ağızlığında biriken kir, zifir./Trabzon'un bir ilçesi./Batı Samoa'nın para birimi.

8) Padişah ya da vezir kavuklarında bulunan tül ya da püskül biçimindeki sorguç./Abcesel.

9) Bir cins tüylü av köpeği./Ad kavmi hükümdarı Şeddat tarafından cennete benzetilerek yaptırılan efsanevi bahçe./Kurçatovyum elementinin simgesi.

10) Antalya'nın Akseki ilçesinde bir mağara./Eski dilde, gece./Uzakdoğu'da yetişen Amerikan elmasından elde edilen zambak.

11) Bir soru sözü./Eski Arapların reçep ayında kestikleri kurban."/... sirke baldan tatlıdır" ("Masrafsız ve emeksiz elde edilen şeyler insana hoş gelir" anlamında kullanılan bir söz).

12) Erden Kırat'ın yönettiği 1978 yapımı bir film./Yeni Zelanda'nın yerli halkı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Asrileşen Köy" ve "Çizgili Dünya" isimli albümleri bulunan, Dolmuş, Tef, Akbaba ve Ant dergilerinde ve çeşitli gazetelerde çalışmış, 1923- 2000 yılları arasında yaşamış karikatüristimiz.

2) Çaba, güç./Arka, geri./İçine başka bir sıvı karıştırılmamış içki.

3) Evcil bir geyik cinsi./Türkiye'nin plaka imi./Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş.

4) Üç dizeden oluşan Japon şiir türü./Rize'nin Çayeli ilçesinde bir şelale.

5) Büyük, kırmızımsı mavi renkli bir erik türü./Uzaklık işareti.

6) Neodim elementinin simgesi./Eski dilde "leş" anlamında kullanılan sözcük./Sakat, has-talıklı.

7) İsviçre'ye özgü, ağaç kütüklerinden yapılan dağ evi./Bir tür gevrek ve tuzlu bisküvi.

8) Karındanbacaklı bir kara yumuşakça-

si./Galyum elementinin simgesi."/... olmak" (Birinin tuzağına düşmek).

9) Güneş ışığını soğurarak bitkilerde karbon özümlemesini sağlayan ve bitkilere yeşil renklerini veren madde.

10) Sığır, hindi vb. etinden yapılan, genellikle dilimlenerek soğuk yenen bir yiyecek./Kadınların süs için göz kapaklarına sürdükleri çeşitli renkte boya./Sümerlerde sağlık tanrıçası.

11) Bir işi doğru ve uygun bulmak./Halk dilinde, saçak, dam ucu.

12) Tibet sığırtı./Sosyolojide, "sıçrama" anlamında kullanılan eski sözcük.

13) Kesilmiş hayvanın iç organlarıyla baş ve ayakları./Maden külçelerinin eritilip arındırılması.

14) Somali'nin plaka imi./Görüş ve düşünceye ikiye bölünmüş olma durumu./Bir bağlaç.

15) Yavru yetiştirecek duruma gelmiş olan hayvan./Bir tavanın kirişleri arasındaki boşluk.

Ağustos sayımızın bulmaca yanıtları

Ağustos ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Salih BARBAROS / Isparta, Ahmet KIROĞLU / İzmir, Elif GÜVEN / İstanbul, Doğu PERİNÇEK'in "Türkiye'nin Anayasa Birikimi" adlı kitabını kazandılar.

Eylül ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Kemal ÇİĞ'in "Topkapı Sarayı ve Türk İslam Sanatları" adlı kitabını kazanacaklar.

Bulmaca çözümlerini bilimveutopya@gmail.com adresine de gönderebilirsiniz.

ÇİN DEVRİMİ'NİN HALKÇILIK TEMELİ

- Çağdaşlaşma tarihi şaşırtıcı derecede bize benzeyen Çin'in modern tarihi hakkında ne biliyoruz?
- 1911 Devrimi'nin önderi Sun Yat-Sen'in Halkçılık üzerine yazıları ile Çin Cumhuriyet Devrimi'nin öyküsü bu kitapta

Hazırlayan ve Çeviren: Sadık Usta

KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6 / 3 Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0212 252 21 56 • www.kaynakyayinlari.com

öğretmen dünyası ndan...

Talip Apaydın

AKAN SULARA KARŞI

Öğretmenlik Anıları

öğretmen

"Ulusumuzu bir an önce çağdaş uygarlığa kavuşturmak için kurulmuştu bu devlet. Oysa otuz kırk yıldır durmadan geriye gidildi. Hep gözümüzün önünde oldu bu işler. Tek tek karşı çıksak da, bunun yanlış olduğunu söylesek de, başarılı olamadığımız için hepimiz birden suçluyuz. Görevimizi tam yaptık diyemeyiz, hiç birimizi! Bunun acısını çeken emekli öğretmenlerden birisi de benim."

T. Apaydın

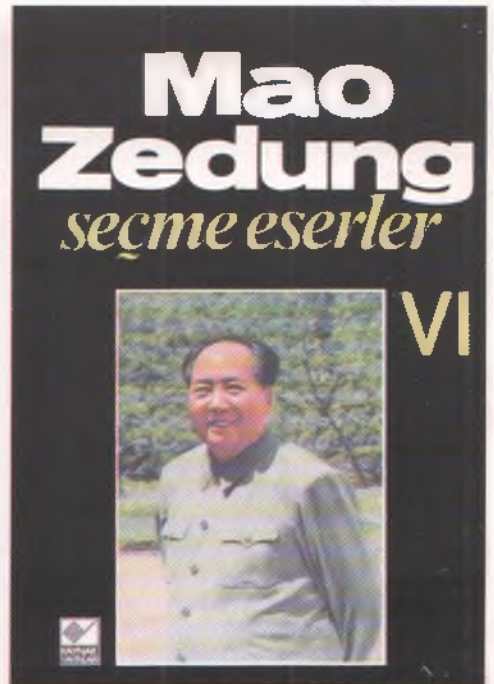
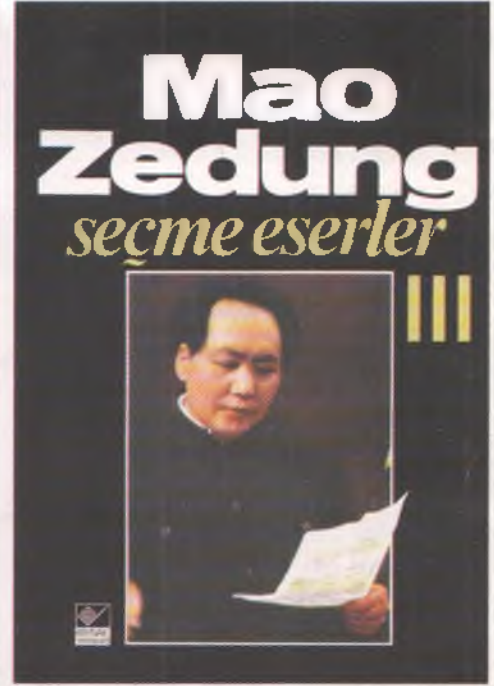
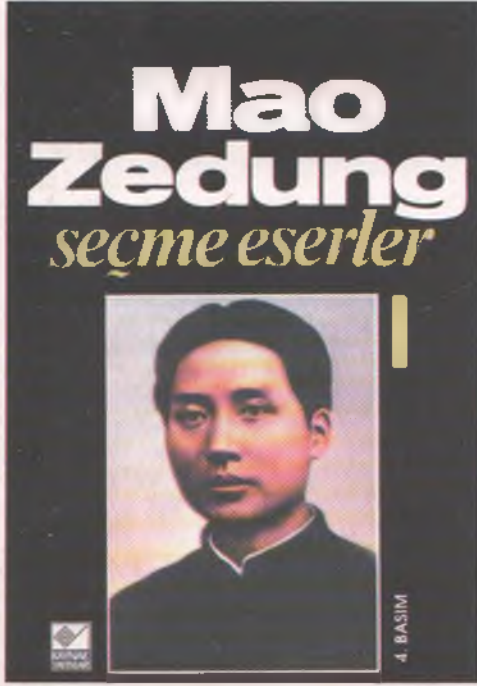
Köy Enstitüsü öğretmeni, yazar Talip Apaydın'ın 1946-1980 arası 34 yıllık çileli, mücadele dolu yaşamı çevresinde oluşan bir anı kitabı. Kendi kuşağının simgeleşmiş adlarından olan Apaydın'ın günümüz öğretmenlerine, aydınlanma yolunda yürüyecek kuşaklara yol gösteren, umut ve direnç aşılayan seslenişi...

248 Sayfa / 10 TL

Necatibey Cad. No:13/13 Sıhhiye/ANKARA www.ogretmendunyasi.org
ogdunyasi@gmail.com Tel: (0312) 229 43 25 Belgeç: (0312) 229 45 26

ÇİN MUCİZESİNİN SIRRI SEÇME ESERLER'DE

Mao Zedung'un Bilimsel Sosyalist teoriye katkıları ve
Çin Devrimi'nin stratejisi ile taktiklerini içeren 6 cilt...

KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6 / 3 Beyoğlu - İstanbul Tel: 0212 252 21 56 • www.kaynakyayinlari.com